

ॐ

नमः सिद्धेभ्य

सिद्धपट्टणो सर्वश्रेष्ठ उपाय

‘श्रीमद् राज्यंद्र’ पत्रांक १४७, १८४, २००,
५११, ५६० तथा ८१८ उपर विवेचन

विवेक

आत्मज्ञ पूज्य ‘भाईश्री’ शशीभाई

भावनगर

प्रकाशक

वीतराग सत्साहित्य प्रसारक ट्रस्ट

भावनगर

પ્રકાશક :

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

૫૮૦, જૂની માણેકવાડી, પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામી માર્ગ

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

પ્રાપ્તિસ્થાન :

□ વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

૫૮૦, જૂની માણેકવાડી, પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામી માર્ગ

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

ફોન : ૪૨૩૨૦૭, ૫૧૧૪૫૬

□ શ્રી શશીપ્રભુ સાધના સ્મૃતિ મંદિર

૧૯૪૨-બી, 'ચાંદની'

પૂજ્ય શશીપ્રભુ માર્ગ, કૃષ્ણનગર, ભાવનગર-૩૬૪૦૦૨

□ શ્રી સત્શ્રુત પ્રભાવના ટ્રસ્ટ

B-૫૦, જ્યોતિ માર્ગ, બાપુનગર

જયપુર-૩૬૨૦૧૫

ફોન : ૭૦૧૭૦૭

પ્રથમાવૃત્તિ : ડિસેમ્બર, ૨૦૦૧ (પ્રત-૧૫૦૦)

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૪૪ + ૧૬૪ = ૨૦૮

પડતર કિંમત : ૨૫/-

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :

પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ

પ્લોટ નં. ૧૦૭૫-એ,

'માતૃછાયા', આંબાવાડી

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

ફોન:૪૨૩૪૭૦

મુદ્રક :

ભગવતી ઓફસેટ

૧૫, સી- બંસીધર મિલ

કમ્પાઉન્ડ, બારડોલપુરા,

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૪

ફોન : ૨૧૭૩૪૯૨/૨૧૬૭૬૦૩

પ્રકાશકીય નિવેદન

‘સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય’ નામક આ લઘુકાવ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરતાં અમો આનંદ અનુભવીએ છીએ. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી દ્વારા લિખિત વિભિન્ન પત્રો ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ દ્વારા થયેલ પ્રવચનોનું સંકલન છે.

અધ્યાત્મયોગી, શાસન પ્રભાવક પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીએ અનેક પ્રવચનોમાં કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીને સ્મરણમાં લઈ તેઓશ્રીની મુ તકંઠે પ્રશંસા ગાઈ છે, આ વાત સર્વ વિદિત છે. સરળ છતાં ગૂઢ ભાષામાં લખાયેલા કૃપાળુદેવના પત્રો ઉપર તથા ‘આત્મસિદ્ધિ’ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રવચનો આપી, ગ્રંથમાં નિહિત મોક્ષમાર્ગને પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. કૃપાળુદેવ જેવા મહાજ્ઞાની પુરુષનું પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના હૃદયમાં શું સ્થાન હતું ! તે ભાગ્યે જ દર્શાવવાની જરૂર છે.

એ જ પ્રમાણે પ્રશમમૂર્તિ પૂજ્ય ભગવતી માતા ચંપાબહેન પણ જ્ઞાનદશાની પ્રાપ્તિ પૂર્વે ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ ગ્રંથનો નિયમિત સ્વાધ્યાય કરતાં હતા. પ્રશ્નચર્યામાં પણ તેઓશ્રીને પૂછાયેલા પ્રશ્નોમાં તેમણે કૃપાળુદેવના ભાવોને સ્પષ્ટ કરી મુમુક્ષુ જીવો ઉપર ઉપકાર કર્યો છે.

તથાપિ એકાવતારી પુરુષાર્થમૂર્તિ પૂજ્ય નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજી સ્વયંની જીવનયાત્રાના અંત સમયે ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ ગ્રંથનું અધ્યયન કરતાં હતા. પરમ નિશ્ચયનયના ધારક ! પ્રખર દ્રવ્યદૃષ્ટિના ધારક ! જીવંત પુરુષાર્થના ઘણી ! પૂજ્ય સોગાનીજી જેવા મહાજ્ઞાની પણ આ જ ગ્રંથનું અધ્યયન કરતાં જોવા મળે છે.

આ જ ગ્રંથ થકી જેમનું જીવન પરિવર્તન થયું એવા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ દ્વારા થયેલા વિભિન્ન પત્રો ઉપરના પ્રવચનો આ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત કરતાં અત્યંત હર્ષ થાય છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથ મુમુક્ષુ જીવ માટે પરમ પ્રયોજનભૂત વિષયથી સંકલિત હોવાથી અવશ્ય અધ્યયન કરવા યોગ્ય છે. પૂજ્ય ભાઈશ્રીની હૃદયસ્પર્શી વાણી, કૃપાળુદેવના હૃદયને ખોલતી હોય અને મુમુક્ષુજીવને દિવ્ય માર્ગદર્શન આપતી હોય ! એવો અનુભવ આ પુસ્તકના વાંચનથી પ્રત્યેક મુમુક્ષુને

થશે, એવો વિશ્વાસ છે.

દસ પ્રવચનોમાં સંકલિત થયેલાં આ પુસ્તકના પ્રવચનોને સૌપ્રથમ અક્ષરશઃ ઉતારી લેવામાં આવે છે. ત્યારબાદ સંકલન કરતી વખતે વાક્ય રચનાને પૂર્ણ કરવા અર્થે કૌંસ ભરવામાં આવ્યા છે. આ સંકલન પણ કેસેટ સાંભળતા-સાંભળતા કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ પ્રૂફ રીડીંગ થયા પછી ફરીથી કેસેટ સાથે સાંભળીને મેળવી લેવામાં આવે છે. તેમ છતાં સંકલન કાર્યમાં કોઈ ક્ષતિ રહી જવા પામી હોય તો દેવ, શાસ્ત્ર, ગુરુની શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક ક્ષમા યાચીએ છીએ. પાઠકવર્ગને પણ વિનંતી કરવામાં આવે છે કે એવી કોઈ ભૂલ લક્ષ્યગોચર થાય તો અવશ્ય જાણ કરે. જેથી ભવિષ્યમાં તેનું પુનરાવર્તન ન થાય.

આ ગ્રંથના પ્રવચનો લખી આપવા બદલ શ્રી કનુભાઈ શાહ, અમદાવાદ-શ્રી જયેન્દ્રભાઈ શાહ, કું. નીતાબહેન શાહ, ભાવનગરનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. ગ્રંથના પ્રૂફ રીડીંગ માટે જે મુમુક્ષુઓએ સહકાર આપ્યો છે તેમનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે. આ ગ્રંથના પ્રકાશનાર્થે પ્રાપ્ત દાનરાશિ અન્યત્ર આપવામાં આવી છે.

આ ગ્રંથના સુંદર ટાઈપ સેટીંગ માટે પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ, ભાવનગરનો તથા સુંદર મુદ્રણ કાર્ય કરી આપવા બદલ મે. ભગવતી ઓફસેટ, અમદાવાદનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે.

અંતતઃ પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈની ૬૯ મી જન્મ જયંતીના માંગલિક પ્રસંગે આ પુસ્તકનું પ્રકાશન કરતાં પ્રત્યેક જ્ઞાની પુરુષના ચરણમાં વંદન કરીએ છીએ. અને સર્વ જીવો 'સિદ્ધપદના સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય' ને પ્રાપ્ત થાય એવી ભાવના સાથે અત્ર વિરમીએ છીએ.

ભાવનગર
કાર્તિકી પૂર્ણિમા,
વીર સંવત-૨૫૨૮
(૩૦-૧૧-૨૦૦૧)

વિ.
ટ્રસ્ટીગણ
વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

વિષય પ્રવેશ

પ્રવર્તમાન જિનશાસન મહાવીર ભગવાનના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ બાદ અનેક કેવળીઓ, શ્રુતકેવળીઓ તથા જ્ઞાની ધર્માત્માઓથી આ ભરતભૂમિ સુશોભીત રહી છે. આચાર્ય શિરોમણી, દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ હતો એવા ગણધર ભગવાન દ્વારા ૧૨ અંગ તથા ૧૪ પૂર્વની રચના થઈ. આ શ્રુતજ્ઞાન પરંપરાએ આચાર્ય ભગવંતોને પ્રાપ્ત થયું અને સર્વ સમર્થ આચાર્યો દ્વારા આ જિનશાસનનું અખંડિતપણું અવિરતપણે ચાલુ રહ્યું. કાળક્રમે અનેક જ્ઞાની ધર્માત્માઓ થયા અને તેમણે પરમ ગંભીર શાસ્ત્રોના રહસ્યોને સ્વાનુભવથી ઉકેલી જિનશાસનને જીવંત રાખ્યું.

સમસ્ત જિનાગમનો મૂળ હેતુ પરિભ્રમણ કરી રહેલા સંસારી જીવોને દુઃખથી મુક્ત કરાવી સાદિ અનંત કાળ પર્યંત શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ કરાવવાનો છે. જિનાગમને વિષે, સંસાર પરિભ્રમણના મૂળ કારણો અને તેનાથી મુક્ત થવાં વિષેની વિધિનો વિષય સૂક્ષ્મ રીતે પ્રતિપાદિત થયેલો છે. પોતાના મૂળ સ્વરૂપથી અજાણ એવો જીવ સ્વ મતિકલ્પનાથી અનેક ધર્મસાધન કરતો આવ્યો છે, છતાં પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના કારણો પ્રત્યક્ષપણે ચાલુ રહ્યાં છે, એ વાત નિઃસંદેહ છે. પોતાના મૂળ સ્વરૂપને વિષે તથા તેની પ્રાપ્તિની વિધિના વિષયમાં જીવ કલ્પના કરતો આવ્યો છે અને અંતતઃ દુઃખથી મુક્ત થઈ શક્યો નથી. આ એક સર્વમાન્ય પ્રસિદ્ધ તથ્ય છે.

સમવસરણમાં બિરાજમાન પ્રત્યક્ષ જિનેન્દ્ર ભગવાન અને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની ધર્માત્માઓનો યોગ પણ જીવને અનંતકાળમાં અનંત વાર થઈ ચુક્યો છે. અનેક વાર પ્રત્યક્ષ સત્યપુરુષના ચરણ સાનિધ્યમાં રહેવાનો યોગ પણ પ્રાપ્ત થયો છે અને અનેક વાર શાસ્ત્રાધ્યયન પણ કર્યું છે. જિનેન્દ્ર ભગવાનની મણિ રત્નોના દીવાથી પૂજા-ભક્તિ પણ કરી છે. છતાં પણ પરિભ્રમણથી મુક્ત નથી થવાયું ? શા માટે પોતે મૂળ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિથી વંચિત રહ્યો છે ? એવી કઈ વાત બાકી રહી ગઈ કે રહી જાય છે, કે જેના કારણે જન્મ-મરણનો એક ફેરો પણ ઓછો નથી થયો ? આ વાત સ્વલક્ષે ગંભીર ઉપયોગથી વિચારવા યોગ્ય છે.

સમીપ સમયવર્તી આત્મજ્ઞ સત્યપુરુષ પરમ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ સ્વયંના આત્મ અનુભવથી અનેક પત્રોમાં આ વાતને પ્રસિદ્ધ કરી છે. જીવને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીપુરુષનો યોગ થવા છતાં પણ તેમની ઓળખાણ થઈ નથી અને

ઓળખાણ પૂર્વક સત્પુરુષ પ્રત્યે અચળ પ્રેમ અને સમ્યક્ પ્રતીતિ આવ્યાં નથી. તથા તેમના વચનોને રૂડા પ્રકારે – યથાર્થ પ્રકારે ઉપાસ્યા નથી. જીવે પ્રત્યક્ષ સમાગમ યોગને આજ્ઞાંકિતપણે ઉપાસ્યો નથી. આજ્ઞામાં એકતાન થવાના પુરુષાર્થથી વંચિત રહ્યો છે. એકમાત્ર આ કારણના સદ્ભાવને લીધે જીવે, યોગને પણ અયોગ થવા યોગ્ય સંજ્ઞાએ વિસર્જન કર્યો છે. ફલતઃ પરિભ્રમણ ચાલુ રહ્યું છે.

ઉપરો ત વિષયને અનેક પત્રોમાં પ્રકાશિત કરી પરમ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ સાંપ્રત મુમુક્ષુ સમાજ ઉપર પરમ ઉપકાર કર્યો છે. જીવની અયોગ્યતા તથા મલિન અંતઃકરણને કારણે આ વાત લક્ષ ઉપર આવી નથી. કૃપાળુદેવ ૧૯૪૪ પત્રમાં લખે છે : “ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને આવ્યેથી અવશ્ય તે મુમુક્ષુ જેનાં ચરણારવિંદ તેણે સેવ્યાં છે, તેની દશાને પામે છે. . . . જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી.” આમ સ્વયંના અનુભવથી વાતને સ્પષ્ટપણે કહી છે. તદુપરાંત પત્રાંક-૫૧૧ માં આ વાતને સિદ્ધાંતરૂપે સ્થાપીને લખે છે : “જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનું આરાધન એ સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે.”

આમ અનેક પત્રોમાં આ વિષય ઉપર પ્રકાશ પાડી મુમુક્ષુજીવની બીજભૂત ભૂલને દર્શાવી છે. આ પણ એક સત્ય વાત પ્રકાશી છે કે, “શાસ્ત્રમાં માર્ગ કહ્યો છે, પણ મર્મ તો જ્ઞાનીના હૃદયમાં રહ્યો છે.” ઉ ત વચનાનુસાર કૃપાળુદેવની આ બધી ગૂઢ વાતોને, પ્રત્યક્ષ ઉપકારી સૌમ્યમૂર્તિ પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈએ સરળ ભાષામાં અનેક પ્રવચનો કરી, જીવના લક્ષ ઉપર આણી છે. જ્ઞાનીપુરુષનું હૃદય ખોલવા માટે તથા તેનો મર્મ-રહસ્ય ખોલવા અર્થે જ્ઞાનીપુરુષ જ જોઈએ. અન્યથા સામાન્ય જીવોથી જ્ઞાનીપુરુષના હૃદય સુધી પહોંચી શકાતું નથી. તેમ પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈએ કૃપાળુદેવના હૃદય પર્યંત પહોંચી તેમના આશયને-મર્મને ખોલીને મુમુક્ષુજીવો પર પરમ પરમ ઉપકાર કર્યો છે.

અંતતઃ જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞામાં રહી સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિની ભાવના ભાવીએ છીએ. જેથી દુઃખથી મુ ત થઈ શાશ્વત સુખમાં બિરાજમાન થવાય. પ્રસ્તુત વિષય - ‘સિદ્ધપદના સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય’ને સર્વ જીવો પ્રાપ્ત થાય, એવી ભાવના સાથે વિરામ પામીએ છીએ.

ઈતિ શિવમ્

પરમ કૃપાળુદેવાય નમઃ

પરમ કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીનો આધ્યાત્મિક જીવન પરિચય

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીનો જન્મ સંવત ૧૯૨૪ કાર્તિક પૂર્ણિમા રવિવાર વવાણિયા ગામે (ગુજરાત) થયો હતો. તેઓ બાળવયથી જાતિસ્મરણ તથા અનેક જ્ઞાનના ધણી હતા.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર એવા વિરલ સ્વરૂપનિષ્ઠ તત્ત્વવેત્તાઓમાંના એક છે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર એટલે અધ્યાત્મગગનમાં ઝળકી રહેલી અદ્ભૂત જ્ઞાનજ્યોતિ ! માત્ર ભારતની જ નહિ પણ વિશ્વની એક વિરલ વિભૂતિ ! અમૂલ્ય આત્મજ્ઞાનરૂપ દિવ્ય જ્યોતિના જળહળતા પ્રકાશથી, પૂર્વમહાપુરુષોએ પ્રકાશિત સનાતન મોક્ષમાર્ગનો ઉદ્યોત કરી ભારતની પુનિત ભૂમિને વિભૂષિત કરી આ અવની તલને પાવન કરનાર પરમ જ્ઞાનાવતાર, જ્ઞાનનિધાન, જ્ઞાનભાસ્કર, જ્ઞાનમૂર્તિ !

શાસ્ત્રના જ્ઞાતા અને ઉપદેશક તો આપણને અનેક મળે પણ જેમનું જીવન જ સત્શાસ્ત્રનું પ્રતીક બની રહે એવી વિભૂતિ આપણને મળવી વિરલ છે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પાસે તો જળહળતા આત્મજ્ઞાનમય ઉજ્જવળ જીવનનો અંતરંગ પ્રકાશ હતો એટલે જ એમને અદ્ભૂત અમૃતવાણીની સહજ સ્ફુરણા હતી.

રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજી લખે છે : “મારા જીવનમાં શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની છાપ મુખ્યપણે છે. મહાત્મા ટોલ્સટોય તથા રસ્કિન કરતાં પણ શ્રીમદ્ મારા ઉપર ડી અસર કરી છે. ઘણી વાર કહી ને લખી ગયો છું કે મેં ઘણાના જીવનમાંથી ઘણું લીધું છે પણ સૌથી વધારે કોઈના જીવનમાંથી મેં ગ્રહણ કર્યું હોય તો તે કવિ-શ્રી (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર) ના જીવનમાંથી છે.

પરમ કૃપાળુદેવની વિશેષતાઓને ત્રણ વિભાગમાં જોઈ શકાય, તેમ છે.
યથા :-

૧. તેઓશ્રીની આભ્યંતર અધ્યાત્મદેશાની વિશેષતાઓ;

૨. તે અધ્યાત્મદશાની સાથે સાથે પ્રવર્તિત ઉચ્ચ/આદર્શ વ્યવહારપરિણામની વિશેષતાઓ; અને

૩. તીર્થંકરદેવનો મૂળમાર્ગ પ્રકાશવાની શિ તરૂપ વિશેષતાઓ.

— આ ત્રણ પ્રકારની વિશેષતાઓનો ઉલ્લેખ, તેઓશ્રીના જ વર્તન અને વચનામૃતો દ્વારા, કરવા યોગ્ય છે; અને તે વડે તે પ્રતીત કરવા યોગ્ય છે, ભાિ ત કરવા યોગ્ય છે.

□ **પરમ નિઃસ્પૃહતા** : પરિપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપના અવલંબનપૂર્વક સર્વ બાહ્ય પદાર્થો પ્રત્યેની અપેક્ષાબુદ્ધિ વિલય પામે છે; જગતના કોઈ પણ પદાર્થની સ્પૃહા રહેતી નથી. એટલું જ નહિ, સ્વસ્વરૂપદૃષ્ટિની મસ્તીમાં તો ભાવી મોક્ષ-પર્યાયની પણ અપેક્ષા નથી હોતી. તેવા આશયને પ્રકાશતું તેઓશ્રીનું વચન પત્રાંક-૧૬૫માં છે કે : “એ જ્ઞાનની દિન પ્રતિદિન આ આત્માને પણ વિશેષતા થતી જાય છે. હું ધારું છું કે કેવળજ્ઞાન સુધીની મહેનત કરી અલેખે તો નહીં જાય. મોક્ષની આપણને કાંઈ જરૂર નથી.”

□ **અદ્ભુત વિદેહીદશા** : જ્ઞાનદશાના પ્રારંભથી જ તેઓશ્રીની પરિણતિમાં સ્વરૂપમાં સમાઈ જવાની લય લાગેલી હતી. અને તેઓશ્રીએ બાહ્ય ધર્મ-પ્રભાવનાના પરિણામોને ગૌણ કરી, નિશ્ચયધર્મની પ્રધાનતા કરી, તે સ્પષ્ટ જોવામાં આવે છે. આ સંદર્ભમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ પત્રાંક ૧૭૬માં ઉપલબ્ધ છે : “એક બાજુથી પરમાર્થમાર્ગ ત્વરાથી પ્રકાશવા ઈચ્છા છે, અને એક બાજુથી અલખ ‘લે’માં સમાઈ જવું એમ રહે છે....અદ્ભુત દશા નિરંતર રહ્યા કરે છે. અબધુ થયા છીએ;” આ ઉપરાંત તેઓશ્રીએ પત્રાંક-૨૫૫માં સ્વયંની અંતરંગદશા આ શબ્દોથી પ્રકાશી છે : “એક પુરાણપુરુષ અને પુરાણપુરુષની પ્રેમસંપત્તિ વિના અમને કંઈ ગમતું નથી; અમને કોઈ પદાર્થમાં રુચિ માત્ર રહી નથી; કંઈ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા થતી નથી; વ્યવહાર કેમ ચાલે છે એનું ભાન નથી; જગત શું સ્થિતિમાં છે તેની સ્મૃતિ રહેતી નથી; કોઈ શત્રુ-મિત્રમાં ભેદભાવ રહ્યો નથી, અમે દેહધારી છીએ કે કેમ તે સંભારીએ ત્યારે માંડ જાણીએ છીએ;... સંપત્તિ પૂર્ણ છે એટલે સંપત્તિની ઈચ્છા નથી;...હૃદય પ્રાયે શૂન્ય જેવું થઈ ગયું છે; પાંચે ઈન્દ્રિયો શૂન્યપણે પ્રવર્તવારૂપ જ રહે છે; નય, પ્રમાણ વગેરે શાસ્ત્રભેદ સાંભરતાં નથી; કંઈ વાંચતાં ચિત્ત સ્થિર રહેતું નથી; ખાવાની, પીવાની, બેસવાની, સૂવાની, ચાલવાની અને બોલવાની વૃત્તિઓ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે

વર્તે છે;...” વગેરે વચનો, તેઓશ્રીની અદ્ભુત વિદેહી દશાને પ્રકાશે છે. વળી તેઓશ્રીના ચિત્તની આત્માકાર સ્થિતિનો ઉલ્લેખ પત્રાંક-૩૯૮માં પણ જોવા મળે છે : “આત્માકાર સ્થિતિ થઈ જવાથી ચિત્ત ઘણું કરીને એક અંશ પણ ઉપાધિજોગ વેદવાને યોગ્ય નથી,.....”

□ **અપૂર્વ વીતરાગતા** : મોક્ષમાર્ગના પ્રારંભમાં જે તેઓશ્રીની સાધનામાં અપૂર્વ વીતરાગતા પ્રગટ થયેલી તેનો ઉલ્લેખ પત્રાંક-૩૧૩માં આ પ્રકારે છે : “કોઈ એવા પ્રકારનો ઉદય છે કે, અપૂર્વ વીતરાગતા છતાં વેપાર સંબંધી કંઈક પ્રવર્તન કરી શકીએ છીએ, તેમ જ બીજાં પણ ખાવાપીવા વગેરેનાં પ્રવર્તન માંડ માંડ કરી શકીએ છીએ. મન કયાંય વિરામ પામતું નથી,... ચિત્તનો પણ ઝાઝો સંગ નથી, આત્મા આત્મભાવે વર્તે છે. સમયે સમયે અનંતગુણવિશિષ્ટ આત્મભાવ વધતો હોય એવી દશા રહે છે.” આ ઉપરાંત, તેઓશ્રીના વચનામૃત પત્રાંક-૩૧૭માં આ પ્રમાણે છે : “ચિત્ત ઘણું કરીને વનમાં રહે છે, આત્મા તો પ્રાયે મુ તસ્વરૂપ લાગે છે. વીતરાગપણું વિશેષ છે... જગતથી બહુ ઉદાસ થઈ ગયા છીએ. વસ્તીથી કંટાળી ગયા છીએ.” ...વગેરે.

□ **અલૌકિક સ્વરૂપ-જાગૃતિ** : ગૃહસ્થદશા અને અનેક પ્રકારના વ્યાવસાયિક પ્રસંગોની વચ્ચે પણ તેઓશ્રીની અલૌકિક સ્વરૂપ-જાગૃતિ સ્પષ્ટ ઉપસી આવે છે. તે જાગૃતિને વશ સ્વયંના સૂક્ષ્મ પરિણામોનું અવલોકન થઈ, તે વિષય તેઓશ્રીએ અનેક પત્રોમાં અસાધારણપણે વ્યક્ત કર્યો છે. તેવી જાગૃતિનો ઉલ્લેખ, આરાધક પુરુષોના પુરુષાર્થને સ્મરણમાં લઈ, તેઓશ્રીએ પત્રાંક-૭૮૮માં આ પ્રમાણે કર્યો છે : “અસારભૂત વ્યવહાર સારભૂત પ્રયોજનની પેઠે કરવાનો ઉદય વત્યાં છતાં જે પુરુષો તે ઉદયથી ક્ષોભ ન પામતાં સહજભાવ સ્વધર્મમાં નિશ્ચળપણે રહ્યા છે, તે પુરુષોના ભીષ્મવ્રતનું વારંવાર સ્મરણ કરીએ છીએ.”

□ **અદમ્ય પુરુષાર્થ** : કૃપાળુદેવના જીવનની-પરિણામનની આ કોઈ અસાધારણ વિલક્ષણતા હતી જે તેઓશ્રીના પ્રબળ પુરુષાર્થને પ્રકાશે છે. તેઓશ્રીએ લગભગ દશ વર્ષના સાધકજીવનમાં જ અદમ્ય પુરુષાર્થ વડે સંસારને માત્ર એક ભવ પૂરતો સંક્ષેપ કરી નિર્વાણ-પદની સમીપતા સંપ્રાપ્ત કરી. જેનો ઉલ્લેખ, તેઓશ્રીએ પોતાની આભ્યંતર પરિણામ અવલોકન-હાથનોંધ ૧/૩૮માં આ શબ્દોથી કર્યો છે : “વૈશ્યવેષે અને નિર્ગ્રંથભાવે વસતાં કોટી કોટી વિચાર

થયા કરે છે... નિર્ગ્રંથભાવે વર્તતું ચિત્ત તે વ્યવહારમાં યથાર્થ ન પ્રવર્તી શકે એ પણ સત્ય છે; જે માટે એવા બે પ્રકારની એક સ્થિતિ કરી વર્તી શકાતું નથી, કેમકે પ્રથમ પ્રકારે વર્તતાં નિર્ગ્રંથભાવથી ઉદાસ રહેવું પડે તો જ યથાર્થ વ્યવહાર સાચવી શકાય એમ છે,... તે વ્યવહાર ત્યાગ્યા વિના અથવા અત્યંત અલ્પ કર્યા વિના નિર્ગ્રંથતા યથાર્થ રહે નહીં, અને ઉદયરૂપ હોવાથી વ્યવહાર ત્યાગ્યો જતો નથી. આ સર્વ વિભાવયોગ મટ્યા વિના અમારું ચિત્ત બીજા કોઈ ઉપાયે સંતોષ પામે એમ લાગતું નથી... તે વિભાવપણે વર્તતો આત્મભાવ ઘણો પરિક્ષીણ કર્યો છે, અને હજી પણ તે જ પરિણતિ વર્તે છે. તે સંપૂર્ણ વિભાવયોગ નિવૃત્ત કર્યા વિના ચિત્ત (—આત્મપુરુષાર્થ) વિશ્રાંતિ પામે એમ જણાતું નથી...”

તેઓશ્રીનો પુરુષાર્થ તો વર્તમાન ભવમાં જ પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત કરવાનો હતો; અને તે અંગેનો પુરુષાર્થ પણ તેમને ઉપાડ્યો હતો. જેનો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીના અંતિમ વચનામૃત પત્રાંક-૮૫૧માં જોવા મળે છે : “ઘણી ત્વરાથી પ્રવાસ પૂરો કરવાનો હતો. ત્યાં વચ્ચે સહરાનું રણ સંપ્રાપ્ત થયું. માથે ઘણો બોજો (પૂર્વકર્મનો) રહ્યો હતો તે આત્મવીર્યે કરી (— તીવ્ર પુરુષાર્થે કરી) જેમ અલ્પ કાળે વેદી લેવાય તેમ પ્રઘટના (યોજના) કરતાં પગે નિકાચિત ઉદયમાન થાક ગ્રહણ કર્યો. જે (વસ્તુ)-સ્વરૂપ છે તે અન્યથા થતું નથી.” આ અને આવા અનેક તીવ્ર પુરુષાર્થ-ઘોતક ભાવોનાં દર્શન તેઓશ્રીના વચનામૃતોમાં થાય છે. અને તેઓશ્રીનો કરડો પુરુષાર્થ જોઈ સહજ જ મસ્તક નમી જાય છે.

□ સમ્યક્ ઔદાસીન્ય વૃત્તિ : જ્ઞાનદશાની સાથે અવિનાભાવીપણે

પજતો વૈરાગ્ય તેઓશ્રીની આરાધકદશાની પૂર્વે જ અને ત્યાર પછી પણ પ્રબળ હતો. તેના દર્શન તેઓશ્રીના અનેક પત્રોમાં થાય છે. તેઓશ્રી પત્રાંક-૪૧૪માં લખે છે કે : “ગૃહસ્થ પ્રત્યથી પ્રારબ્ધ જ્યાં સુધી ઉદયમાં વર્તે ત્યાં સુધીમાં ‘સર્વથા’ અયાચકપણાને ભજતું ચિત્ત રહેવામાં જ્ઞાનીપુરુષોનો માર્ગ રહેતો હોવાથી આ ઉપાધિ ભજીએ છીએ. જો તે માર્ગની ઉપેક્ષા કરીએ તોપણ જ્ઞાનીને વિરાધીએ નહીં એમ છે, છતાં ઉપેક્ષા થઈ શકતી નથી. જો ઉપેક્ષા કરીએ તો ગૃહસ્થપણું પણ વનવાસીપણે ભજાય એવો આકરો વૈરાગ્ય વર્તે છે. સર્વ પ્રકારના કર્તવ્યને વિષે ઉદાસીન એવા અમારાથી કંઈ થઈ શકતું હોય તો તે એક જ થઈ શકે છે કે પૂર્વોપાર્જિતનું સમતાપણે વેદન કરવું; અને જે કંઈ કરાય છે તે તેના આધારે કરાય છે એમ વર્તે છે.” પત્રાંક-૫૦૮માં તેઓશ્રી દ્વારા વ્યક્ત

ઉદ્ગારો મુમુક્ષુજીવે હૃદયંગમ કરવા યોગ્ય છે : “આ સંસારને વિષે કોઈ પ્રકાર રુચિયોગ્ય જણાતો નથી; પ્રત્યક્ષ રસરહિત એવું સ્વરૂપ દેખાય છે;... વારંવાર સંસાર ભયરૂપ લાગે છે. ભયરૂપ લાગવાનો બીજો કોઈ હેતુ જણાતો નથી, માત્ર એમાં શુદ્ધ એવું આત્મસ્વરૂપ અપ્રધાન રાખી વર્તવું થાય છે તેથી મોટો ત્રાસ વર્તે છે, અને નિત્ય છૂટવાનો લક્ષ રહે છે; ...બીજા અનેક વિકલ્પથી ખારા લાગેલા આ સંસારને વિષે પરાણે સ્થિતિ છે.” વળી, તેઓશ્રીના વચનામૃત પત્રાંક-૨૧૪માં દ્રષ્ટવ્ય છે : “અમને તો એમ લાગે છે કે આ જગત પ્રત્યે અમારો પરમ ઉદાસીન ભાવ વર્તે છે; તે સાવ સોનાનું થાય તો અમને તૃણવત્ છે;” કૃપાળુદેવની અંતર ભાવનાના દર્શન પત્રાંક-૨૧૭માં થાય છે – તેઓશ્રી લખે છે કે : “વારંવાર વનવાસની ઇચ્છા થયા કરે છે. જોકે વૈરાગ્ય તો એવો રહે છે કે ઘર અને વનમાં ઘણું કરીને આત્માને ભેદ રહ્યો નથી,... વારંવાર એ જ રટના રહેવાથી ‘વનમાં જઈએ’ વનમાં જઈએ એમ થઈ આવે છે.”

□ **અદીન વૃત્તિ** : જ્ઞાનદશામાં નિજ પરમેશ્વર પદનું અવલંબન રહેતું હોવાથી જ્ઞાનીપુરુષને ક્યાંય કોઈ પ્રસંગમાં દીનતા સહજ જ થતી નથી. તેમ જ ઉદય પ્રત્યે ઉપેક્ષા અને અસાવધાની રહેવા છતાં ભવિષ્યની કોઈ ચિંતા થતી નથી. તે જ્ઞાનદશાની વિલક્ષણતા છે; કારણ કે સર્વ અજ્ઞાની જીવોને ભવિષ્યની ચિંતા આડે વર્તમાનમાં આત્મહિતનો પુરુષાર્થ ઉપડતો જ નથી. આ સંદર્ભમાં તેઓશ્રીના વચનામૃત પત્રાંક-૨૧૭માં આ પ્રમાણે છે જે મુમુક્ષુજીવે અવધારવા યોગ્ય છે : “ઉદયકર્મ ભોગવતાં દીનપણું અનુકૂળ નથી. ભવિષ્યની એક ક્ષણનો ઘણું કરીને વિચાર પણ રહેતો નથી.”

□ **સમદર્શિતા** : તેઓશ્રીના વિચારોમાં પ્રથમથી જ સર્વ આત્માઓ પ્રત્યે સમદૃષ્ટિ રાખવાનો અભિપ્રાય હતો. તેના દર્શન ૧૭માં વર્ષે રચેલાં ‘અમૂલ્ય તત્ત્વવિચાર’ કાવ્યમાં થાય છે : “સર્વાત્મમાં સમદૃષ્ટિ ઘો આ વચનને હૃદયે લખો.” તે ઉપરાંત તેઓશ્રી પત્રાંક-૪૬૮માં લખે છે કે : “જેવી દૃષ્ટિ આ આત્મા પ્રત્યે છે, તેવી દૃષ્ટિ જગતના સર્વ આત્માને વિષે છે... જેવી આ આત્માની સહજાનંદ સ્થિતિ ઈચ્છીએ છીએ, તેવી જ સર્વ આત્મા પ્રત્યે ઈચ્છીએ છીએ જે જે આ આત્મા માટે ઈચ્છીએ છીએ, તે તે સર્વ આત્મા માટે ઈચ્છીએ છીએ. જેવો આ દેહ પ્રત્યે ભાવ રાખીએ છીએ, તેવો જ સર્વ દેહ પ્રત્યે ભાવ રાખીએ છીએ.” એ વગેરે પ્રકારે આ પત્રમાં તેઓશ્રીના સમદર્શિત્વ ગુણને

વ્યક્ત કરતા અનેક પાસાઓ પ્રકાશિત થયા છે. જે જૈનદર્શનની વિશાળતાને દર્શાવે છે.

□ **પ્રશમ દશા :** તેઓશ્રીની પ્રશમ મુદ્રાના પ્રત્યક્ષ દર્શન જે મુમુક્ષુઓએ કર્યા હશે, તેઓ તો ખરેખર સૌભાગ્યવંત ગણવા જોઈએ. પરંતુ તેઓશ્રીની છવિમાં (જે મહાનૂ સદ્ભાગ્યે ઉપલબ્ધ છે તેમાં) પણ આજે તેઓશ્રીની પ્રશમતા અભિવ્યક્ત થાય છે. આ પ્રકારની પ્રશમતા જ્ઞાનીપુરુષની બાહ્યાભ્યંતરદશાનું એક પ્રગટ લક્ષણ છે. અને તે પ્રયોગાત્મક રીતે જ્ઞાનદશાનું બોધ કરાવનાર છે. કૃપાળુદેવની પ્રશમદશા તો ખરેખર અભિવંદનીય છે.

□ **જિતેન્દ્રિયતા :** વર્તમાન કાળના આયુષ્યના ધોરણનો વિચાર કરતાં કુમાર અવસ્થા, યુવાવસ્થાનો પ્રારંભ કાળ અને યુવાવસ્થાની મધ્યમ સ્થિતિમાંથી તેઓશ્રીના જીવનનું અવલોકન કરતાં અસાધારણ જિતેન્દ્રિયપણાનું આપણને દર્શન થાય છે. પંચેન્દ્રિયના વિષયો પ્રત્યે તેઓશ્રીના વિચારો જોતાં ‘અપ્રતિમ વૈરાગ્ય’ તેઓશ્રીના વચનોમાં ઠામઠામ જોવા મળે છે. જીવનના ઉત્તરાર્ધમાં તો તેઓશ્રીએ જાણે કે ભર યુવાનીમાં સર્વસંગપરિત્યાગ કરી આહાર આદિનો સંક્ષેપ પણ કરી નાખ્યો હતો. તેઓશ્રીને કોઈ પણ ઇન્દ્રિયના વિષયોએ આકર્ષ્યા હોય તેવું શોધવાનો જો પ્રયાસ કરવામાં આવે તો પણ તે શોધી શકાય તેમ નથી. ટૂંકમાં તેમ અવશ્ય કહી શકાય છે કે, તેઓ ગૃહસ્થવેષમાં પણ એક મહા યોગીરાજ હતા.

□ **સહજતા :** સહજ આત્મસ્વરૂપ સાથે અભેદભાવે વર્તતી જ્ઞાનીપુરુષોની દશામાં સહજતા ઉત્પન્ન થઈ આવે છે, જે જ્ઞાનદશાના અનેક મુખ્ય લક્ષણો માંહેનું એક મુખ્ય લક્ષણ છે. કૃપાળુદેવની દશામાં પણ સહજતા ઠામઠામ જોવા મળે છે. તેનો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીએ પત્રાંક-૬૧૯માં કર્યો છે : “જે પ્રકારે સહજે બની આવે તે કરવા પ્રત્યે પરિણતિ રહે છે;” એટલે કે તેવી પરિણતિમાં સહજતા કરવી પડતી નથી પણ આરાધકદશાને લીધે આવી સહજતા પજે છે.

□ **લોકોત્તર સરળતા :** તેઓશ્રીની સરળતાનો પ્રકાર તો ખરેખર વંદનીય છે. મુમુક્ષુઓ કરતાં અત્યંત ઉચ્ચ કોટિની જ્ઞાનદશાને સંપ્રાપ્ત હોવા છતાં, તેઓશ્રીએ પોતાના પરિણામોનું નિવેદન (અસ્થિરતાને લીધે અલ્પ

દોષયુ ત હોય તે પણ) અનેક પત્રોમાં અત્યંત સરળભાવે કર્યું છે. જેને અનુસરીને મુમુક્ષુજીવોએ પણ કૃપાળુદેવના જીવનને સ્વયં બોધસ્વરૂપ જાણીને પોતાના દોષોનું નિવેદન કરવાની સરળતા પ્રાપ્ત કરી હતી. શિષ્ય જો જ્ઞાની સદ્ગુરુ પ્રત્યે પોતાના દોષોનું નિવેદન કરે તો તે તો ઉચિત જ છે. પરંતુ જ્ઞાની પોતાના દોષોનું નિવેદન કરે તે તો લોકોત્તર સરળતા છે. કૃપાળુદેવનાં વચનામૃતોમાં આવી અલૌકિક સરળતાના દર્શન ઠામઠામ થાય છે.

□ **મધ્યસ્થતા** : કૃપાળુદેવની મધ્યસ્થતા અસાધારણ હતી. જેને લીધે આજે પણ તેઓશ્રીના અક્ષરદેહરૂપ વચનામૃતોથી આકર્ષિત થઈને ભિન્ન ભિન્ન સંપ્રદાયોમાંથી અનેક પાત્ર જીવો સંપ્રદાયબુદ્ધિનો ત્યાગ કરી, મૂળમાર્ગને સ્વીકારતા થયાં છે. જૈન સિવાયના અન્ય મત સંબંધી તેઓશ્રીનો પત્ર વ્યવહાર સમકાલીન પ્રખ્યાત વિદ્વાન શ્રી મનસુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠી અને શ્રી મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી (મહાત્મા ગાંધી) સાથે થયેલ, તેમાં તેઓશ્રીએ અત્યંત મધ્યસ્થતાપૂર્વક તેઓના પત્રોના પ્રત્યુત્તર આપેલ છે, તે મધ્યસ્થતા કેળવવા અર્થે મુમુક્ષુજીવે વારંવાર અનુપ્રેક્ષણીય છે. આજે અનેકાનેક જૈનેતર લાયક મુમુક્ષોઓને કૃપાળુદેવનાં વચનામૃત પ્રત્યે જે બહુમાન અને ભાિ ત સ્ફુરે છે તે તેઓશ્રીની મધ્યસ્થતાનો પ્રબળ અને જીવંત પુરાવો છે. તેઓશ્રીનું પંદર વર્ષની ઉંમરે લખાયેલું આ વચનામૃત (પુષ્પમાળા-૧૫) અત્યંત પ્રસિદ્ધ છે : “તું ગમે તે ધર્મ માનતો હોય તેનો મને પક્ષપાત નથી, માત્ર કહેવાનું તાત્પર્ય કે જે રાહથી સંસારમળ નાશ થાય તે ભાિ ત, તે ધર્મ અને તે સદાચારને તું સેવજે.” આમ મધ્યસ્થભાવે કોઈ પણ ધર્મની ચર્ચા કરવા છતાં તેઓ અસાધારણ વિચક્ષણતાથી મૂળમાર્ગ (-શ્રી તીર્થંકરદેવના માર્ગ)ની ઉત્કૃષ્ટતા પ્રતિપાદન/સ્થાપન કરવાનું ચૂં યા નથી; અને અનેક જીવોને સન્માર્ગે વાળ્યા છે. જે બદલ તેઓશ્રીના ગુણાનુવાદ જેટલા કરીએ તેટલા ઓછા પડે છે.

□ **ગુણ ગંભીરતા** : દુર્લભ અને મહાન જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત હોવા છતાં તેઓશ્રી અપ્રગટ-ગુપ્ત રહેવા ઇચ્છતા હતા કે જેથી બાહ્ય પ્રસિદ્ધિ કે જે મોક્ષમાર્ગને સ્વાત્ પ્રતિકૂળ છે, તેનાથી બચી શકાય. તેનો નિર્દેષ પત્રાંક-૧૯૨માં મળે છે : “માટે ભલામણ છે કે અમે હાલ કંઈ પરમાર્થજ્ઞાની છીએ અથવા સમર્થ છીએ એવું કથન કીર્તિત કરશો નહીં. કારણ કે એ અમને વર્તમાનમાં પ્રતિકૂળ જેવું છે.” તેમ જ પત્રાંક-૧૭૦માં આ વચનો જોવા મળે છે : “આટલા

માટે હમણાં તો કેવળ ગુપ્ત થઈ જવું જ યોગ્ય છે. એક અક્ષરે એ વિષયે વાત કરવા ઇચ્છા થતી નથી.... સર્વ પ્રકારે ગુપ્તતા કરી છે. અજ્ઞાની થઈને વાસ કરવાની ઇચ્છા બાંધી રાખી છે.”

□ પરેચ્છાચારિતા : આત્મપરિણતિનું અખંડપણું રહેવા અર્થે એટલે કે બાધ ન પામે તે અર્થે તેઓશ્રીએ બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાં બહુભાગ બીજાની ઇચ્છાને અનુસરવાની નીતિ અપનાવી હતી. આ પ્રકારની વિચક્ષણતા તેઓશ્રીના વચનામૃત પત્રાંક-૩૭૬માં જોવા મળે છે : “હાલ જે પ્રવૃત્તિજોગમાં રહીએ છીએ તે તો ઘણા પ્રકારના પરેચ્છાના કારણથી રહીએ છીએ.” તેમ જ પત્રાંક-૩૧૭માં પણ આ વચનો દ્રષ્ટવ્ય છે : “ચિત્ત ઘણું કરીને વનમાં રહે છે, આત્મા તો પ્રાયે મુ તસ્વરૂપ લાગે છે. વીતરાગપણું વિશેષ છે. વેઠની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ. બીજાને અનુસરવાનું પણ રાખીએ છીએ.”

□ સમ્યક્ આચરણા : પરમ કૃપાળુદેવ બાહ્ય સંયોગોની અપેક્ષાએ સામાન્ય મનુષ્યોની જેમ જ સાંસારિક પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્તિ કરતા દેખાવા છતાં, અંતરંગમાં એકદમ અસંગવૃત્તિએ રહી શકતા હતા. કારણ કે તેઓશ્રીને કોઈ સંયોગોમાં સ્વપણું અનુભવાતું ન હતું. (જુઓ પત્રાંક-૩૨૯). તે ઉપરાંત પરાનુકંપા અર્થે પણ ઉદય વેદવાનું તેઓશ્રીથી બન્યું છે જેનો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીએ પત્રાંક-૪૦૮માં આ પ્રકારે કર્યો છે : “તથાપિ જેમાં સ્નેહ રહ્યો નથી, અથવા સ્નેહ રાખવાની ઇચ્છા નિવૃત્ત થઈ છે, અથવા નિવૃત્ત થવા આવી છે, તેવા આ સંસારમાં કાર્યપણે-કારણપણે પ્રવર્તવાની ઇચ્છા રહી નથી, તેનાથી નિવૃત્તપણું જ આત્માને વિષે વર્તે છે, તેમ છતાં પણ તેના અનેક પ્રકારના સંગ-પ્રસંગમાં પ્રવર્તવું પડે એવું પૂર્વે કોઈ પ્રારબ્ધ ઉપાર્જન કર્યું છે, જે સમપરિણામે વેદન કરીએ છીએ, તથાપિ હજુ પણ તે કેટલાક વખત સુધી ઉદયજોગ છે, એમ જાણી વચિત્ ખેદ પામીએ છીએ, ક્વચિત્ વિશેષ ખેદ પામીએ છીએ; અને તે ખેદનું કારણ વિચારી જોતાં તે પરાનુકંપારૂપ જણાય છે.” પત્રાંક-૩૩૯માં વ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિ સંબંધી તેઓશ્રીના વચનામૃતો લક્ષમાં લેવા યોગ્ય છે : “હાલ જે કંઈ વ્યવહાર કરીએ છીએ, તેમાં દેહ અને મનને બાહ્ય ઉપયોગ વર્તાવવો પડે છે. આત્મા તેમાં વર્તતો નથી. વચિત્ પૂર્વકર્માનુસાર વર્તાવું પડે છે તેથી અત્યંત આકુળતા આવી જાય છે. જે કંઈ પૂર્વે નિબંધન કરવામાં આવ્યાં છે, તે કર્મો નિવૃત્ત થવા અર્થે, ભોગવી લેવા અર્થે. થોડા કાળમાં ભોગવી લેવાને

અર્થે, આ વેપાર નામનું વ્યાવહારિક કામ બીજાને અર્થે સેવીએ છીએ.” આવું વ્યાવહારિક કાર્ય કરતા પણ તેઓશ્રીના પરિણામની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની વર્તતી હતી, તે પત્રાંક-૩૪૭માં દર્શિત થાય છે : “જાણીએ છીએ કે ઘણા કાળે જે પરિણામ પ્રાપ્ત થવાનું છે તે તેથી થોડા કાળે પ્રાપ્ત થવા માટે તે ઉપાધિ જોગ વિશેષપણે વર્તે છે.... હાલ અત્ર અમે વ્યાવહારિક કામ તો પ્રમાણમાં ઘણું કરીએ છીએ, તેમાં મન પણ પૂરી રીતે દઈએ છીએ; તથાપિ તે મન વ્યવહારમાં ચોંટતું નથી. પોતાને વિષે જ રહે છે, એટલે વ્યવહાર બહુ બોજાડૂપે રહે છે.” આમ પ્રારબ્ધની નિવૃત્તિઅર્થે તેઓશ્રી ઉદયને સમ્યક્ પ્રકારે વેદતા હતા. તેઓશ્રીની એવી સમયક્ આચરણા હતી. તે સંબંધમાં, તેઓશ્રીની આત્મશાંતિ બળવાન હોવાથી ઉદયકાળે વિશેષ પુરુષાર્થ દ્વારા પૂર્વ કર્મની વિશેષ નિર્જરા અર્થે ઉપાધિ યોગનો ત્યાગ કરવાને બદલે સમ્યક્ પ્રકારે પૂર્વ કર્મનો ભોગવટો તેઓશ્રી કરતા હતા. આ એક રહસ્યભૂત વિષય તેઓશ્રીની અધ્યાત્મદશાનું અવલોકન કરતા સમજાય છે. આ વિષે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ પત્રાંક-૩૮૮માં છે : “હાલ જે ઉપાધિજોગ પ્રાપ્તપણે વર્તે છે, તે જોગનો પ્રતિબંધ ત્યાગવાનો વિચાર જો કરીએ તો તેમ થઈ શકે એમ છે; તથાપિ તે ઉપાધિજોગના વેદવાથી જે પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવાનું છે, તે તે જ પ્રકારે વેદવા સિવાયની બીજી ઇચ્છા વર્તતી નથી, એટલે તે જ જોગે તે પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવા દેવું યોગ્ય છે, એમ જાણીએ છીએ.” આમ હોવા છતાં, અંતરંગ પારમાર્થિક નિવૃત્ત દશાને બાદ્ય ઉપાધિ વ્યવહારે અનુકૂળ નથી. તેથી તેઓશ્રીને ઉપાધિથી છૂટવાની તીવ્ર વૃત્તિ રહ્યા કરતી હતી. જેનો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીએ પત્રાંક-૫૬૮માં કર્યો છે : “હવે આ ઉપાધિકાર્યથી છૂટવાની વિશેષ વિશેષ આર્તિ થયા કરે છે, અને છૂટવા વિના જે કંઈ પણ કાળ જાય છે તે, આ જીવનું શિથિલપણું જ છે, એમ લાગે છે; અથવા એવો નિશ્ચય રહે છે. જનકાદિ ઉપાધિમાં રહ્યા છતાં આત્મસ્વભાવમાં વસતા હતા એવા આલંબન પ્રત્યે ક્યારેય બુદ્ધિ થતી નથી... નિત્ય છૂટવાનો વિચાર કરીએ છીએ અને જેમ તે કાર્ય તરત પતે તેમ જાપ જપીએ છીએ.” એવા પ્રકારે વર્તતી તેઓશ્રીની સમ્યક્ આચરણા નિઃસંદેહ અભિવંદનીય છે, અનુકરણીય છે.

□ **ઉપાધિમાં સમાધિ** : તેઓશ્રીનું વ્યવહાર-ઉપાધિમાં રહેવું પૂર્વ પ્રારબ્ધયોગે થતું હતું, જે આરાધકદશાથી પ્રતિકૂળ હોવા છતાં, તેઓશ્રી અંતરંગ

સમાધિભાવમાં નિરંતર રહેતા હતા. તેનો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીના અનેક પત્રોમાં જોવા મળે છે તેનો નમૂનો પત્રાંક-૨૪૭માં આ પ્રમાણે છે : “ચિત્તની દશા ચૈતન્યમય રહ્યા કરે છે; જેથી વ્યવહારનાં બધાં કાર્ય ઘણું કરીને અવ્યવસ્થાથી કરીએ છીએ. હરિદય્થા (ભવિતવ્ય) સુખદાયક માનીએ છીએ, એટલે જે ઉપાધિજોગ વર્તે છે, તેને પણ સમાધિજોગ માનીએ છીએ.” અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનમાં ચારે પડખેથી સર્વ પ્રકારના સંયોગ-વિયોગમાં અસમાધાન ઉત્પન્ન થતું નથી; પરંતુ સહજ સમાધિભાવ રહે છે. જે તેઓશ્રીએ અવારનવાર પત્ર દ્વારા જણાવ્યું છે. પત્રાંક-૪૦૮ અને ૭૧૦ના વચનામૃતો, (ઉદય-પ્રવૃત્તિમાં ખેદ છતાં સમ્યક્ પ્રકારે સમતાભાવે વેદવામાં આવે છે,) તેના ઉદાહરણરૂપે છે.

તેઓશ્રીની આરાધનાની સહવર્તી બીજી અનેકવિધ વિશેષતાઓ પણ ઉલ્લેખનીય છે. અંતરૂ આરાધનાની સાથે સાથે તેને અનુરૂપ અને અનુકૂળ એવા બાહ્ય પરિણમનમાં અનેકવિધ પ્રકારે તેઓશ્રીના અનેક ગુણો પણ મુમુક્ષુજીવને અવલોકનમાત્રથી ઉપકારી થાય તેવા છે. જેનું યત્કિંચિત્ વર્ણન આ પ્રમાણે છે :-

□ **સાતિશય જ્ઞાન-યોગ :** પરમ કૃપાળુદેવને ચિત્તમાં કોઈ પણ વાતની સ્ફુરણા થતી તેમાં ઘણા નયયુ ત તે તે વાત ગતી, એટલે કે કોઈ એક વાતના સમર્થનમાં અનેક નયોની સંધિ તેઓશ્રીના જ્ઞાનમાં સ્ફુરિત થઈ જતી, તેવો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીએ પોતાના શબ્દોમાં પત્રાંક-૨૨૩માં કરેલો છે : “લેખનશી ત શૂન્યતા પામ્યા જેવી થવાનું કારણ એક એવું પણ છે કે ચિત્તમાં ગેલી વાત ઘણા નયયુ ત હોય છે, અને તે લેખમાં આવી શકતી નથી (સંભવિત નથી).” તદ્ઉપરાંત તેઓશ્રીના ઉપયોગની તીક્ષ્ણતા-તીવ્રતા-વિશાળતાનો ઉલ્લેખ પત્રાંક-૮૧૭માં જોવા મળે છે : “એક શ્લોક વાંચતાં અમને હજારો શાસ્ત્રનું ભાન થઈ તેમાં ઉપયોગ ફરી વળે છે.”

□ **વિવેકદૃષ્ટિ :** પરમ કૃપાળુદેવની વિવેકદૃષ્ટિને વિચારતાં, કોઈ પણ વિચારવાન જીવનું મસ્તક નમી પડે તેમ છે. કોઈ પણ લૌકિક કે પારમાર્થિક વ્યવહાર સંબંધિત મુદ્દો ઉપસ્થિત થાય અને તે તેમની સમક્ષ આવે ત્યારે તેઓશ્રીનો ઉપયોગ ચારેય પડખે ફરી વળતો દેખાય છે. આ વિષયમાં તેઓશ્રીના પત્રોમાં વિભન્ન કોટિના મુમુક્ષુઓને જે માર્ગદર્શન આપ્યું છે તેનું જો વર્ણન કરવામાં આવે તો આ વિષયક એક પુસ્તક જેટલું કદ થઈ જાય

તેમ છે. પરંતુ સંક્ષેપમાં એટલું અવશ્ય કહી શકાય છે કે સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત જ્ઞાનનું યથાર્થપણું તેઓશ્રીના અનેક પ્રકારના માર્ગદર્શનમાં પ્રતીત થાય છે, અર્થાત્ તેઓશ્રીની જ્ઞાનદશાની પ્રતીતિ કરાવે છે, અને તે દ્વારા તેઓશ્રી પ્રત્યે ભક્તિ પજવાનું સબળ કારણ પ્રાપ્ત થાય છે.

□ **ગુણ-પ્રમોદ** : આ વિષયમાં તેઓશ્રીનું ગુણ-ગ્રાહકપણું અથવા ગુણ પ્રાપ્તિની દૃષ્ટિ ઘણી તીક્ષ્ણ હતી, તેમ સમજાય છે. તેઓશ્રી ચારેય અનુયોગોમાંથી સર્વત્ર આત્મગુણ પ્રગટાવવાનો આશય ખેંચી કાઢતા હતા. એટલું જ નહિ, અન્ય મતમાં જન્મેલા માર્ગાનુસારી મહાત્માઓના વચનો પણ આત્મગુણ પ્રગટવામાં કેવી રીતે પ્રેરક છે, તેવો આશય ખેંચીને વ્યક્ત કરવામાં તેઓશ્રીના વચનો વર્તમાન સાહિત્યમાં કદાચ બેજોડ છે. તે ઉપરાંત તેઓશ્રી કોઈ પણ વ્યક્તિના દોષોને ગૌણ કરીને, તેના ગુણના અલ્પ અંશને પણ મુખ્ય કરતા. જેના સંદર્ભમાં તેઓશ્રીની એક પંક્તિ ત્ર ઉદ્ધરણ કરવા યોગ્ય છે : “ગુણપ્રમોદ અતિશય રહે, રહે અંતર્મુખ યોગ.” જૈનદર્શનનાં અનુયોગના સંદર્ભમાં પ્રવાહિત થયેલું આ પદ્ય ગુણ-પ્રમોદની ફળશ્રુતિને અંતર્મુખતામાં અભિવ્યક્ત કરતું પ્રવાહિત થયું છે. જે આપણને તેઓશ્રીની ગુણ-પ્રમોદતાના દર્શન કરાવે છે.

□ **વાત્સલ્ય અને પ્રભાવના** : પોતાની આત્મદશા વડે જેમણે ‘નિશ્ચયપ્રભાવના’ પ્રગટ કરી છે, તેવા ધર્માત્માઓની એવી નીતિ હોય છે કે ‘વ્યવહારપ્રભાવના’ પ્રસંગે જે જીવ તેઓની સમીપમાં-સાન્નિધ્યમાં આવે છે તેનું સ્થિતિકરણ તેઓ અત્યંત વિચક્ષણતાપૂર્વક કરે છે, અને વાત્સલ્ય કરે છે. આ વ્યવહારપ્રભાવનાના મુખ્ય અંગો છે. મહાન્ જ્ઞાની શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી અને તેઓશ્રીની સમીપમાં આવનારા મુમુક્ષુજીવો વચ્ચેનાં પત્ર વ્યવહારને જો આ દૃષ્ટિકોણથી ગવેષવામાં આવે તો આ વિષયમાં તેઓશ્રીની અસાધારણ વિચક્ષણતા અને પ્રજ્ઞાના દર્શન થાય છે. ગમે તે અન્ય મત-પંથમાંથી આવનાર સામા જીવને તેઓશ્રી પ્રથમ ભો રાખી, મૃદુ ભાષાથી આવકાર આપે છે તથા વાત્સલ્યતા, મધ્યસ્થતા અને સરળતાપૂર્વક તેની સાથે યથોચિત વ્યવહાર / વર્તન / ઉપચાર / માર્ગદર્શન કરે છે કે જેથી આવનાર મુમુક્ષુ, જ્ઞાનીથી કદાપિ દૂર ન થઈ જાય. તેમાં પણ શ્રી સૌભાગ્યભાઈ જેવા અનેક મુમુક્ષુઓને તો જાણે કે સંસારસમુદ્રમાંથી હાથ ઝાલીને બહાર કાઢતા હોય-બચાવી લેતા હોય –

તેવી પરિસ્થિતિ સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે.

□ **નિષ્કારણ કારુણ્યવૃત્તિ** : જ્ઞાનદશાને અનુરૂપ ઉ ત અનેક વિશેષતાઓ સિવાય, તેઓશ્રીની અન્ય મુમુક્ષુજીવો પ્રત્યે નિષ્કારણ અભિન્નભાવે કારુણ્યવૃત્તિ પણ અસાધારણ હતી. આ વિષયમાં તેઓશ્રીના વચનો પત્રાંક-૧૯૨માં દૃષ્ટવ્ય છે : “અમારી વૃત્તિ જે કરવા ઇચ્છે છે, તે નિષ્કારણ પરમાર્થ છે.” તેમજ તેઓશ્રી પત્રાંક-૩૯૮માં જણાવે છે કે : “આવું કાળનું સ્વરૂપ જોઈને મોટી અનુકંપા હૃદયને વિષે અખંડપણે વર્તે છે. જીવોને વિષે કોઈ પણ પ્રકારે અત્યંત દુઃખની નિવૃત્તિનો ઉપાય એવો જે સર્વોત્તમ પરમાર્થ, તે સંબંધી વૃત્તિ કંઈ પણ વર્ધમાનપણાને પ્રાપ્ત થાય, તો જ તેને સત્પુરુષનું ઓળખાણ થાય છે, નહીં તો થતું નથી. તે વૃત્તિ સજીવન થાય અને કોઈ પણ જીવોને – ઘણા જીવોને – પરમાર્થ સંબંધી જે માર્ગ તે પ્રાપ્ત થાય તેવી અનુકંપા અખંડપણે રહ્યા કરે છે;” તેમ જ તેઓશ્રી પત્રાંક-૫૨૩માં પણ જણાવે છે કે : “અનેક જીવોની અજ્ઞાનદશા જોઈ, વળી તે જીવો કલ્યાણ કરીએ છીએ અથવા આપણું કલ્યાણ થશે, એવી ભાવનાએ કે ઇચ્છાએ અજ્ઞાનમાર્ગ પામતા જોઈ તે માટે અત્યંત કરુણા છૂટે છે, અને કોઈ પણ પ્રકારે આ મટાડવા યોગ્ય છે એમ થઈ આવે છે; અથવા તેવો ભાવ ચિત્તમાં એમ ને એમ રહ્યા કરે છે.”

□ **અલૌકિક વિનમ્રતા** : કૃપાળુદેવના જીવનમાં જે પ્રકારની વિનમ્રતા જોવા મળે છે તેવું બીજું દૃષ્ટાંત કયાંય પણ જોવા મળતું નથી. તેવી અજોડ વિનમ્રતાના દર્શન તેઓશ્રીના વચનામૃતોમાં અનેક પ્રકારે થાય છે. તેઓશ્રી પત્રાંક-૨૧૦માં લખે છે કે : “અમારા ઉપર તમારી ગમે તેવી ભાિ ત હો, બાકી સર્વ જીવોના અને વિશેષે કરી ધર્મજીવના તો અમે ત્રણે કાળને માટે દાસ જ છીએ.” કૃપાળુદેવના ચિત્તની અધ્યાત્મમય દશાને લીધે, મુમુક્ષુજીવોને પ્રત્યુત્તર મોડા લખવા અથવા પ્રત્યુત્તર નહિ લખી શકવા બદલ તેઓશ્રીએ અનેક પત્રોમાં ક્ષમા માંગી છે. જોકે તેમ થવાનું કારણ તેઓશ્રીની મહાન્ અધ્યાત્મપરિણતિ છે; તેથી તેઓશ્રી ક્ષમા માગવાને યોગ્ય નથી. તેમ છતાં પણ, તેઓશ્રીએ અનેકવાર તેમ થવા માટે મુમુક્ષુજીવોની ક્ષમા માંગી છે. તે પ્રકાર તેઓશ્રીની આલૌકિક/અસાધારણ વિનમ્રતાને પ્રકાશિત કરે છે. તે સિવાય પત્રાંક-૫૨૩ તેઓશ્રીના અંતરંગને પ્રદર્શિત કરે છે : “બાહ્ય માહાત્મ્યની ઇચ્છા

આત્માને ઘણા વખત થયાં નહીં જેવી જ થઈ ગઈ છે, એટલે બુદ્ધિ બાહ્ય માહાત્મ્ય ઘણું કરી ઇચ્છતી જણાતી નથી.” તેઓશ્રીની સ્મૃતિ અસાધારણ હોવાને લીધે શતાવધાન આદિ પ્રયોગ દ્વારા તેઓશ્રીની ખ્યાતિ વધેલી, તેમ છતાં, ૨૩મે વર્ષે લખેલી ‘સમુચ્ચયવચચર્યા’માં તેઓશ્રીના નમ્રતા સૂચક વચનો આ મુજબ છે : “સાત વર્ષથી અગિયાર વર્ષ સુધીનો કાળ કેળવણી લેવામાં હતો. આજે મારી સ્મૃતિ જેટલી ખ્યાતિ ભોગવે છે, તેટલી ખ્યાતિ ભોગવવાથી તે કંઈ અપરાધી થઈ છે.” તે ઉપરાંત પત્રાંક-૭૦૮માં તેઓશ્રીના નિજાવલોકનપૂર્વકના વચનો આ પ્રમાણે છે : “ધર્મ સ્થાપવાનું માન મોટું છે; તેની સ્પૃહથી પણ વખતે આવી વૃત્તિ (ધર્મ સ્થાપવાની) રહે, પણ આત્માને ઘણીવાર તાવી જોતાં તે સંભવ હવેની દશામાં ઓછો જ દેખાય છે.” આ વચનામૃત એમ સૂચવે છે કે તેઓશ્રીએ અપૂર્વ આત્મજાગૃતિપૂર્વક માન કષાય ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો. જે મુમુક્ષુજીવે અનુસરણ થવા અર્થે ઉપકારી છે અને ખરેખર ભાતિ ત કરવા યોગ્ય છે.

□ **નિર્ગ્રંથતાની ભાવના** : તેઓશ્રીના પરિણમનનું નોંધનીય પાસુ એક એ પણ છે કે તેઓશ્રીને પૂર્ણતાના ધ્યેયને લીધે યથાર્થ પુરુષાર્થની ઉગ્રતા વર્તતી હતી અને તે કારણથી તેઓશ્રીને યુવાનવયમાં જ સર્વસંગપરિત્યાગ કરી બાહ્યાભ્યંતર નિર્ગ્રંથ થવાની ઉત્કટ ભાવના વર્તતી હતી. આ વિષયમાં તેઓશ્રીએ સ્વયંની અંતરભાવનાને હાથનોંધ-૧(૪૫)માં વ્યક્ત કરી છે : “હે જીવ ! હવે તું સંગનિવૃત્તિરૂપ કાળની પ્રતિજ્ઞા કર, પ્રતિજ્ઞા કર !... ધભાદિ સર્વ પરમ પુરુષે છેવટે એમ જ કર્યું છે.” વળી તેઓશ્રીનાં હૃદયમાં રહેલી આ ભાવના પત્રાંક-૪૫૩માં પણ આ શબ્દોમાં સ્ફુરિત થઈ છે : “મનમાં એમ ને એમ રહ્યા કરે છે કે અલ્પકાળમાં આ ઉપાધિયોગ મટી બાહ્યાભ્યંતર નિર્ગ્રંથતા પ્રાપ્ત થાય તો વધારે યોગ્ય છે, તથાપિ તે વાત અલ્પકાળમાં બને એવું સૂઝતું નથી, અને જ્યાં સુધી તેમ ન થાય ત્યાં સુધી તે ચિંતના મટવી સંભવતી નથી.” એ જ પ્રકારની ભાવના તેઓશ્રીએ પત્રાંક-૫૬૦માં દર્શાવી છે : “...તેમાં જરૂર આત્મદશાને ભુલાવે એવો સંભવ રહે તેવો ઉદય પણ જેટલો બન્યો તેટલો સમપરિણામે વેદ્યો છે; જોકે તે વેદવાના કાળને વિષે સર્વસંગનિવૃત્તિ કોઈ રીતે થાય તો સારું એમ સૂઝ્યાં કર્યું છે.” આ ઉપરાંત તેઓશ્રીની બાહ્યાભ્યંતર નિર્ગ્રંથતાની ભાવનાને અભિવ્યક્ત કરતું “અપૂર્વ અવસર” કાવ્ય તો જગ પ્રસિદ્ધ છે જ. ધન્ય છે તેઓશ્રીની આરાધના !

□ **કથન-અવિરુદ્ધતા** : જેમનાં અતીન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં નિજાત્મસ્વરૂપ અનુભવ ગોચર થયું હોય, તેવા કોઈ પણ જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનમાં પૂર્વાપર વચન-વિરુદ્ધતા ક્યાંય પણ હોતી જ નથી. તે ખાસ લક્ષમાં રાખવા જેવું છે. આત્મપદાર્થમાં કેટલાક પરસ્પર વિરુદ્ધ ધર્મો છે, અને તે એક જ પદાર્થ-સત્તામાં રહેલાં હોવાથી તેની અવિરોધપણે અભિવ્યક્તિ ત, સ્વાનુભવ-વિભૂષિત પુરુષનાં જ વચનોમાં આવી શકે તેમ છે. બીજાં જીવોને કે જેમને સ્વાનુભવ નથી પરંતુ શાસ્ત્રનું પઠન-પાઠન છે તેવા જીવોને પદાર્થદર્શન નહિ હોવાને લીધે – પૂર્વાપર વિરોધપણું આવ્યા વિના રહેતું નથી. જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનોનું પૂર્વાપર અવિરોધપણું તે ખાસ પ્રકારનું - વિલક્ષણ સ્વરૂપ છે; અને તે જેને સમજાય/ઓળખાય છે, તેને તો તે જ્ઞાની પ્રત્યે અત્યંત અહોભાવ સહજ સ્ફુરે છે. એવી કથન-અવિરુદ્ધતા પરમ કૃપાળુદેવનાં વચનોમાં રહેલી છે.

□ **વિધિ-દર્શકતા** : બાર અંગના સારભૂત સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ વિષય અંતર્મૂખ થઈને સ્વસ્વરૂપ પ્રાપ્તિની વિધિ/કાર્યપદ્ધતિનો છે, અને તે સ્વાનુભવી જ્ઞાનીપુરુષની વાણી સિવાય ક્યાંય પણ પ્રાપ્ત થવો સંભવિત નથી. સ્વરૂપ-પ્રાપ્તિની વિધિની સૂક્ષ્મતા અને અંતર્ ધ્વનિની અભિવ્યક્તિ એક માત્ર જ્ઞાનીપુરુષની વાણીમાં જ હોય છે, તેવી વસ્તુસ્થિતિ છે. કૃપાળુદેવે આ વિષયમાં (જ્ઞાનીપુરુષની વાણી વિષેના) કેટલાક લક્ષણો પત્રાંક-૬૭૯માં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે : તેમાં આત્મભાન કરવાનો આશય, પદાર્થદર્શનને લીધે વિરુદ્ધ સ્વભાવોનું પણ અવિરુદ્ધ નિરૂપણ, આત્માર્થ ઉપદેશકપણું, અપૂર્વ સ્વભાવના અપૂર્વ અર્થનું નિરૂપણ, આત્મજાગૃતિને લીધે સતત જાગૃત કરનાર, શુષ્કતા રહિત અધ્યાત્મ નિરૂપણ, વાસ્તવિક અને યથાસ્થિત પદાર્થ-નિરૂપણ વગેરે લક્ષણો કૃપાળુદેવે પોતાના સ્વાનુભવમાંથી દર્શાવ્યા છે અને તેથી વર્તમાન નિકૃષ્ટ કાળમાં પણ અખંડ મોક્ષમાર્ગ જીવંત રહેવા પામ્યો છે.

□ **ધર્મ-પ્રવૃત્તિમાં વિચક્ષણતા** : શ્રી તીર્થંકરદેવનો માર્ગ પ્રકાશવાની શક્તિનું હોવાપણું એટલે કે સામર્થ્ય હોવા છતાં (પત્રાંક-૭૦૮) બીજા જીવોને અંદેશો ઉપજે તેવો બહારમાં પૂર્વ પ્રારબ્ધયોગ હોવાથી તેઓશ્રીએ મૂળમાર્ગનો ઉપદેશ ન કરવો - તેવું અનેક પડખાઓથી વિચારેલું. આ વિષયમાં લખાયેલા પત્રાંક-૫૦૦ અને ૫૮૨ વિશેષ ગવેષણીય છે. પત્રાંક-૬૨૧માં તો લોકોને નુકસાન ન થાય તે દૃષ્ટિકોણથી પણ કૃપાળુદેવે સમાજની વચ્ચે

(— સમષ્ટિગતપણે) ધર્મ-પ્રકાશકપણે પ્રવૃત્તિ કરી નથી; તેવો ઉલ્લેખ તેઓશ્રીના શબ્દોમાં આ પ્રમાણે છે : “આ આત્મા સંબંધી હાલ કંઈ પ્રસંગ ચર્ચિત થવા દેવા યોગ્ય નથી; કેમકે અવિરતિરૂપ ઉદય હોવાથી ગુણવ્ય તત્વ હોય તોપણ લોકોને ભાસ્યમાન થવું કઠણ પડે; અને તેથી વિરાધના થવાનો કંઈ પણ હેતુ થાય; તેમજ પૂર્વ મહાપુરુષના (નિર્ગ્રંથના) અનુક્રમનું ખંડન કરવા જેવું પ્રવર્તન આ આત્માથી કંઈ પણ થયું ગણાય.” તેઓશ્રીની આ વિષયમાં અનેક પડખાઓથી ઘણી સૂક્ષ્મ વિચારણા ચાલી હતી તેનો પુરાવો તેઓશ્રીની હાથનોંધ-૧ (૭૩)માં મળે છે : “એક રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં જે પરાક્રમ ઘટે છે, તે કરતાં અપૂર્વ અભિપ્રાય સહિત ધર્મસંતતિ પ્રવર્તવામાં વિશેષ પરાક્રમ ઘટે છે. તથારૂપ શ્ચિ ત થોડા વખત પૂર્વે અત્ર જણાતી હતી,...” — તથારૂપ શ્ચિ ત પોતામાં હતી, છતાં પણ અનેકવિધ કારણોસર તેઓ ગુપ્ત રહ્યાં હતા. તે માંહેની એક સૂક્ષ્મ વાત, અતિ ગૂઢ વચનોમાં આ જ હાથનોંધ (૧/૭૩)માં જોવા મળે છે : “દર્શનની રીતે આ કાળમાં ધર્મ પ્રવર્તે એથી જીવોનું કલ્યાણ છે કે સંપ્રદાયની રીતે પ્રવર્તે તો જીવોનું કલ્યાણ છે તે વાત વિચારવા યોગ્ય છે. સંપ્રદાયની રીતે ઘણા જીવોને તે માર્ગ ગ્રહણ થવા યોગ્ય થાય, દર્શનની રીતે વિરલ જીવોને ગ્રહણ થાય. જો જિનને અભિમતે માર્ગ નિરૂપણ કરવા યોગ્ય ગણવામાં આવે, તો તે સંપ્રદાયના પ્રકારે નિરૂપણ થવો વિશેષ અસંભવિત છે, કેમકે તેની (દર્શનની) રચનાનું સાંપ્રદાયિક સ્વરૂપ થવું કઠણ છે. દર્શનની અપેક્ષાએ કોઈક જીવને ઉપકારી થાય એટલો વિરોધ આવે છે.”

ઉપરોક્ત પ્રકારે તેઓશ્રીને માર્ગ-પ્રવર્તનની રીતિ-નીતિના વિષયમાં ઘણા સૂક્ષ્મ ને ગહન વિચારો આવ્યાં છે; અને પરસ્પર વિરોધી પડખાઓનો ડો વિચાર ચાલ્યો છે; તેવું તેઓશ્રીના ઉક્ત વચનોથી સમજાય તેમ છે. તે સર્વના નિષ્કર્ષરૂપે તેઓશ્રીએ સ્વયંની આરાધનાને મુખ્ય કરીને, ગૌણપણે જે જે પાત્ર જીવો જણાયા તેમની વચ્ચે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની મર્યાદામાં રહીને, માર્ગ-પ્રવર્તાવવાની પ્રવૃત્તિ યથાર્થપણે અને યોગ્યરીતે કરી છે, તેમ સમજાય છે.

સ્વયંના ઉદયભાવ અને ઔદયિક સંયોગોની પરિસ્થિતિ જોઈને, શાસન પ્રવર્તાવવાના અંતરંગ ગુણો હોવા છતાં, શાસનનાયક અથવા ઉપદેશકના સ્થાને રહીને તેઓશ્રીએ ધર્મ-પ્રવૃત્તિ કરી નથી; તે આ વિષયમાં તેઓશ્રીની ડી

વિચારણા અને દીર્ઘદર્શિતા પ્રદર્શિત કરે છે.

“પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ, પરમ જ્ઞાન સુખધામ;
જેણે આપ્યું ભાન નિજ, તેને સદા પ્રણામ.”

ગુણ સંકીર્તક
– શ્રદ્ધેય પૂજ્ય ‘ભાઈશ્રી’ શશીભાઈ

સૌમ્યમૂર્તિ પૂ. ભાઈશ્રી શશીભાઈનો આધ્યાત્મિક જીવન પરિચય

સામાન્યતઃ કોઈપણ સાધારણ મનુષ્યનો ઇતિહાસ કે જીવનચરિત્ર લખાતુ નથી પરંતુ જે સ્વયંના પુરુષાર્થથી સ્વયંનો ઇતિહાસ બનાવે છે અર્થાત્ જન્મ-મરણનો છેદ કરીને જીવનમુ ત થાય છે, તેનું જીવન ચરિત્ર લખાય છે અને તેની યશગાથા સમસ્ત લોકમાં પ્રસરે છે. એવા જ એક પુરુષાર્થવંત આત્માનું અર્થાત્ 'પૂ. ભાઈશ્રી' નું જીવનચરિત્ર અત્ર પ્રસ્તુત છે.

જંબુદ્વિપના ભરતક્ષેત્રમાં આવેલ ભારત દેશમાં અનેક તીર્થંકરો, આચાર્યો તથા જ્ઞાની ભગવંતો થતા આવ્યા છે. આ કારણથી આ ભૂમિ હમેશા પવિત્ર

રહી છે.

અનાદિકાળથી

પરિભ્રમણ કરતા

અનેક જીવો આ

ક્ષેત્રથી સાધના

સાધીને મોક્ષમાં

પધાર્યા છે. એવા

આ ભારત દેશના

૨૧૧૨૧૭૨ - ૧૧

સુરેન્દ્રનગર

નામના એક

નાનકડા ગામમાં,

સંવત ૧૯૮૯ના

જન્મધામ - સુરેન્દ્રનગર (મોસાળ)

માગશર સુદ આઠમ, તા-૨૪-૧૧-૧૯૩૩ના મંગલ દિવસે પ્રમાણિક સદ્ગૃહસ્થ શ્રી મનસુખલાલ લઘરચંદ શેઠને ત્યાં આવા જ કોઈ પવિત્ર

આત્માનું આગમન થયું. માતૃશ્રી રેવાબહેનની કૃપા દીપી ઠી. પ્રભાવશાળી પુરુષના પુનિત આગમનથી કોને હર્ષ ન થાય ? અર્થાત્ સર્વને હર્ષ થાય.

વાતાવરણ પ્રફુલ્લિત અને અનેરા પ્રકારના આનંદોલ્લાસથી હર્ષવિભોર થઈ ઠ્યું છે. ભરત ભૂમિ ફરી એકવાર ગૌરવવંતી બનીને ધન્યતાનો અનુભવ કરી રહી છે. માતા-પિતાના હર્ષનો પાર નથી. બાળકની શાંત અને સૌમ્ય મુખમુદ્રા દેખી તૃપ્તિ થતી નથી. સૌ કોઈ આ આત્માને જોઈને અનેરી શાંતિ અનુભવે છે. અનંત તીર્થકરો જે માર્ગે ચાલ્યા એ માર્ગે ચાલવા આ શૂરવીર આત્માએ આગમન કર્યું છે. અહો ! ધન્ય છે આ ભૂમિને ! અને ધન્ય છે આ માતા-પિતાને ! ફરીથી જન્મ ધારણ ન કરવો પડે એ અર્થે જેણે જન્મ ધારણ કર્યો છે. ચંદ્રની ચાંદની જેમ શીતળતા રેલાવે છે અને ભૂમિને શ્વેત કરે છે, તેમ ત્રિવિધ તાપથી આકુળ-વ્યાકુળ થઈને ઝાંઝવાના જળને લેવા દોડતા લેખિત આત્માઓને શીતળતા પ્રાપ્ત કરાવનાર અને દોષોની કાલિમાને ધોઈ પવિત્ર અને શ્વેત દશા પ્રાપ્ત કરાવનાર આ બાળકનું નામ 'શશીકાંત' રાખવામાં આવ્યું.

(૧) બાળપણ :

મૂળ વતન રાણપુરમાં બાળકુમાર શશીકાંતની નયનરમ્ય ચેષ્ટાથી સૌ કોઈ મનોમન મલકાઈ રહ્યાં છે. સ્વયંની નિર્દોષ ચેષ્ટાથી લોકોના મન હરનાર બાળકુમારનું જીવન આનંદથી વ્યતીત થઈ રહ્યું છે. અત્યારથી જ આ બાળકુમાર નીડર, પાપભીરૂ, ગુણગ્રાહી, સ્વતંત્ર વિચારક તથા આદર્શ વિચારધારા ધરાવે

રાણપુરનું ઘર જ્યાં બાળપણ વ્યતીત થયું

છે. પ્રથમથી જ અસાધારણ બુદ્ધિમત્તાને કારણે શાળામાં પ્રાયઃ પ્રથમ અથવા

દ્વિતીય નંબરે ઉત્તીર્ણ થાય છે. ૯-૧૦ વર્ષની વયે તેમના દાદાજી દ્વારા તેમનામાં ધાર્મિક સંસ્કારોનું સિંચન કરવામાં આવે છે. વૈશ્વ કુટુંબમાં જન્મ થયો હોવાને કારણે રામાયણ, ગીતા, મહાભારત, ભાગવત વગેરે ગ્રંથો વાંચે છે. પાણીના પુરની જેમ ચાલી રહેલી સ્મરણ શિ તના કારણે જોતજોતામાં શ્રીમદ્ ભાગવત ગીતાના બે-ત્રણ અધ્યાયોના સંસ્કૃત શ્લોકો કંઠસ્થ કરી લીધાં છે. બાળકુમાર પ્રત્યેક કાર્ય યુસ્તતાથી તથા દૃઢ મનોબળથી કરે છે. આ તો અલૌકિક આત્મા, આત્માની સાધના સાધનારા છે તે સાધારણ બાળકોની કોટિમાં કઈ રીતે આવી શકે ? બાળકુમારની યુસ્તતા તથા દૃઢ મનોબળના દર્શન આપણે નિમ્નલિખિત પ્રસંગ ઉપરથી જોઈએ.

ઉનાળાના દિવસો છે, કાળઝાળ ગરમી રેલાવતો સૂર્ય આકાશમાં તપી રહ્યો છે. આવા અતિશય પ્રખર તાપમાં નિશાળમાં આર. એસ. એસ. પરેડ ચાલી રહી છે. પરેડ દરમ્યાન અત્યંત તૃષ્ણાને કારણે કંઠ સુકાઈ રહ્યો છે છતાં નિયમોનું પાલન યુસ્તપણે કરવાનું હોવાથી બાળકુમાર કંઈપણ બોલતા નથી. એકબાજુ ધોમધખતો તાપ, બીજી બાજુ કડકપણે ચાલી રહેલી પરેડ, સુકાઈ ગયેલો કંઠ જાણે કે પાણીના બિંદુ માટે પોકાર કરી રહ્યો છે, તેવામાં પરેડ પુરી થવાની જ્યાં તૈયારી થાય છે ત્યાં બાળકુમાર ચક્કર ખાઈને નીચે પડી જાય છે. જુઓ ! બાળકુમારની યુસ્તતા અને દૃઢ મનોબળ !!

કુમાર શશીકાંતની સ્વતાંત્ર વિચારધારા તથા અનુભવ પ્રધાનતાના દર્શન પણ અત્ર કરવા યોગ્ય છે. ૧૪ વર્ષની ઉંમર છે, યુગપુરુષ પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી જેવા મહાપ્રતાપી સત્પુરુષ રાણપુરમાં પધાર્યા છે. કુમાર શશીકાંતને આત્મકલ્યાણકારી મંગળ પ્રવચનો સાંભળવાની ઉત્કંઠા થાય છે અને પ્રવચન સાંભળવા જાય છે. પ્રવચનમાં પૂ. ગુરુદેવશ્રી ફરમાવી રહ્યાં છે, 'જુઓ ! આત્મામાં જ્ઞાન

બાળકુમાર શશીકાંત (ઉંમર વર્ષ-૧૪)

સ્વયં થઈ રહ્યું છે. આ જ્ઞાન વાણીથી ઉત્પન્ન થતું નથી કે ગુરુથી પણ ઉત્પન્ન થતું નથી. આપમેળે જ ઉત્પન્ન થયા કરે છે'. આ વાત સાંભળતી વખતે 'જુઓ' શબ્દનો પ્રયોગ થયો હોવાથી, કુમાર શશીકાંત અંદર જુએ છે અને તેને પણ એમ લાગે છે કે 'ખરેખર, મારું જ્ઞાન પણ સ્વયં સહજ ઉત્પન્ન થઈ રહ્યું છે'. જુઓ ! પૂર્વ સંસ્કારને કારણે અનુભવ પદ્ધતિ કેવી રીતે જાગૃત થાય છે ! આવા-આવા અનેક સદ્ગુણો ધરાવનાર કુમાર યૌવન અવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે.

(૨) યુવાવસ્થા :

અસાધારણ બુદ્ધિમત્તાને કારણે ખૂબ-ખૂબ ભણવાના વિચારો આવે છે અને એફ. આર. સી. એસ. (લંડન) ડૉ ટર થવાની બળવાન મહત્વાકાંક્ષા સેવાય છે. પરંતુ પ્રારબ્ધ કંઈક જુદુ જ હોવાને કારણે અને કુટુંબની આર્થિક પરિસ્થિતિ અત્યંત નબળી હોવાને કારણે યુવાવયમાં પ્રવેશ થતાં મેટ્રીકનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરી પિતાજીના વ્યવસાયમાં જોડાવું પડે છે. તેની કાર્યકુશળતા, બુદ્ધિમત્તા અને પ્રમાણિકતા જોઈને તેમના એક સ્નેહીએ મુંબઈ જેવા મોટા ક્ષેત્રમાં જવાની પ્રેરણા આપી અને મુંબઈમાં એક મોટા કમીશન એજન્ટને ત્યાં નોકરીએ રહી જાય છે.

આ અરસામાં મુંબઈમાં નોકરી દરમ્યાન વિરમગામના શ્રી દોશી કીરચંદ લક્ષ્મીચંદના પુત્રી, ચંદ્રાવતી સાથે સગપણ થયું. આ દિવસોમાં જ પાંડુરંગ શાસ્ત્રીજીને સાંભળવાનો પ્રસંગ પણ થાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધીનો રસ જાગૃત થયો. મહાત્મા નિશ્ચલદાસજી કૃત શ્રી વિચારસાગર ગ્રંથ વાંચવાનું બન્યું. આ વાંચનથી તત્ત્વવિચાર તથા મંથન તીવ્રતાથી ચાલવા લાગ્યું. આવી અંતરંગ પરિસ્થિતિમાં સમ્યક્જ્ઞાનને અનુસરતો એક દૃષ્ટિકોણ સાધ્ય કરવાનો અભિપ્રાય થાય છે કે 'કોઈપણ પ્રસંગે મારી તે પરિસ્થિતિ અંગેનો નિર્ણય યથાર્થ પ્રકારે લેવાય તેવો દૃષ્ટિકોણ મારે પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ' આ વિષય ઉપર નિરંતર ચિંતન તથા મંથન ચાલ્યા કરે છે.

પ્રથમથી જ આદર્શની મુખ્યતારૂપ વિચારધારા, તત્ત્વજ્ઞાનનો રસ, કુળધર્મનો અપક્ષપાત, મધ્યસ્થતા, સાંપ્રદાયિક ધર્મ પ્રત્યેના આકર્ષણનો તથા

અંધશ્રદ્ધાના અભાવરૂપ સદ્ગુણો સાથે જૈન દર્શન પરત્વે યા પ્રકારે આકર્ષણ થયું તે પણ અત્ર દૃષ્ટવ્ય છે.

એક વખત મુંબઈમાં પેઢી ઉપર બેઠા છે, તેવામાં સાથે કામ કરવાવાળા એક સદ્ગૃહસ્થ આવી, હાથ જોડીને ક્ષમા માગે છે. ત્યારે આશ્ચર્ય સાથે ક્ષમા માંગવાનું કારણ પુછે છે અને ત્યારે જાણવા મળે છે કે જૈન ધર્મમાં આ પ્રકારે આખા વર્ષ દરમ્યાન જો કોઈપણ પ્રકારે એક-બીજા પ્રત્યે દોષ થયો હોય તો તેની ક્ષમા માંગવામાં આવે છે. આનંદાશ્ચર્ય સાથે જૈનદર્શન પ્રત્યે અહોભાવ જાગે છે અને આકર્ષણ થાય છે અને રાણપુરના બાળપણનો દિવસ યાદ આવે છે; ત્યાં

ઉમર વર્ષ - ૧૯

પણ જૈન ધર્મીના ઘરમાં કેવા પ્રકારની રીતિ-નીતિ હોય છે તે તાદૃશ્ય થાય છે. અગાઉ રાણપુરમાં એક દિવસ એક જૈન ધર્મીના ઘરમાં જવાનો પ્રસંગ

ભો થયો હતો. ત્યાં છાણા ભેગા કરેલા હતા તેમાંથી રસોઈના કામ અર્થે છાણા કાઢવામાં આવે છે અને તાપણાંમાં મુક્તા પહેલા ખંખેરીને જુએ છે કે કોઈ જીવાત આદિ તો નથી ? આ જોઈને એમ થયું હતું કે જૈન દર્શનમાં નાનામાં નાના જીવની હિંસા ન થાય તેની પણ કેટલી કાળજી રાખવામાં આવે છે !! અહો ! પુત્રના લક્ષણ પારણાંમાંથી એ કહેવત અનુસાર જેમના થકી સમસ્ત જિનશાસનની પ્રભાવના થવાની છે એવા આ પવિત્ર આત્માને ગુણ પ્રત્યે પ્રમોદ આવે છે. આમ જૈનદર્શન અને કુળધર્મને તુલનાત્મક દૃષ્ટિકોણથી જોવાનું સહજ બને છે. મુંબઈમાં અતિશય કામકાજનું દબાણ તથા સખત પરિશ્રમના કારણે સ્વાસ્થ્ય કથળે છે અને મુંબઈ છોડી દઈ ભાવનગર આવે છે અને ભાવનગરમાં એક સબંધીની પેઢીમાં નોકરીએ રહી જાય છે.

પરંતુ ભાવનગરમાં તત્ત્વજ્ઞાનના રસને પોષણ નહીં મળતું હોવાને કારણે તેની ક્ષતિ લાગ્યા કરે છે. કોઈ સત્સંગ નથી મળતો, કોઈ તત્ત્વજ્ઞાનની વાત કરવાવાળુ પણ નથી દેખાતુ તે કારણે મન ઉદાસ રહ્યા કરે છે. પરંતુ જેનો આત્મા ખરેખર આ પરિભ્રમણથી છૂટી જવાનો છે તેનાથી સત્ય કેટલા દિવસ દૂર રહી શકે ? શું ભાવના સાથે કુદરત બંધાયેલી નથી ? અવશ્ય બંધાયેલી છે.

(૩) દિશાબોધ :

સત્સંગનો અભાવ, સ્વયંના તત્ત્વજ્ઞાનના રસને નહીં મળતું પોષણ, સત્યની શોધ અને સુખથી વંચિત અંતરંગ અતૃપ્ત પરિણતિ, આવી અંતરંગ પરિસ્થિતિ વચ્ચે, વિધિની કોઈ ધન્ય પળ આવે છે. એક દિવસ પેઢી ઉપર બેસીને કામ કરી રહ્યાં છે. ત્યાં બાજુમાં પડેલા એક ગ્રંથ ઉપર નજર જાય છે અને ગ્રંથનું નામ વાંચે છે - 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'. જૈન દર્શનમાં પ્રવેશ થવાનું પહેલું નિમિત્ત કારણ બની ગયું. મુ ત થવાની દિશાના મંડાણનો પ્રથમ મંગલ પ્રસંગ બન્યો. જિજ્ઞાસા સાથે ગ્રંથના પાના ફેરવી જોતાં લાગ્યું કે કોઈ તત્ત્વજ્ઞાન વિષયક ગ્રંથ છે. ગ્રંથનો વિશેષ અભ્યાસ કરતાં લખનાર એવા કૃ. દેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વચનામૃતોથી પોતે પ્રભાવિત થાય છે. તેમની મધ્યસ્થતા જોઈને હૃદય પ્રકૃસ્થિત થઈ ઉઠ્યું. તત્ત્વજ્ઞાનના રસને પોષણ મળ્યું, અંતરંગ અતૃપ્ત પરિણતિને જાણે કે વિશ્રાંતિનું સ્થાન મળ્યું !!

આ ગ્રંથ વાંચતા એવી પ્રતીતિ થાય છે કે જૈન દર્શનમાં જીવ અને જડ પરમાણુનું વિજ્ઞાન છે અને બન્ને પદાર્થોમાં નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધે જે અસર ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી જીવમાં સુખ-દુઃખની ઉત્પત્તિ થાય છે. સુખ-દુઃખની સમસ્યાનો ઉકેલ મળી જાય તો હંમેશને માટે બહુ મોટું કામ થઈ જાય. આ અપેક્ષાથી જૈન દર્શનમાં ડા ઉતરવાનો અત્યંત રસ ઉત્પન્ન થયો. ગુણ-દોષની ચર્ચા, પદાર્થની વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણથી નય, પ્રમાણની પદ્ધતિથી સુવ્યવસ્થિત પ્રતિપાદન કરવાની પદ્ધતિ જોઈને જૈન દર્શનની સર્વોત્કૃષ્ટતા હૃદયમાં અંકિત થઈ ગઈ. અનંત કાળથી ચાલી રહેલા જન્મ-મરણ અને તે દરમિયાન થતાં દુઃખ અને લેશથી છૂટવાનો એકમાત્ર ઉપાય

આત્મજ્ઞાન છે, આ વાત ઉપર ધ્યાન જાય છે. આ કારણથી ગમે તેમ કરીને કોઈપણ આત્મજ્ઞાનીના સાન્નિધ્યમાં રહીને પોતાના પ્રત્યેક પરિણામોનું નિવેદન કરીને માર્ગદર્શન મેળવવું એવો સૌ પ્રથમ મંગલ વિચાર ઉદ્ભવે છે. કૃ. દેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીના સત્સંગના મહત્ત્વ અંગેના વિચારો યથાર્થ પ્રકારે સમજાયાથી સત્સંગ અર્થે તીવ્ર ભાવના રહ્યા કરે છે અને 'જ્યાં ચાહ છે ત્યાં રાહ છે' એ અનુસાર ભાવના ફળે છે અને ભાવનગરમાં એક ધર્મપ્રેમી મુમુક્ષુને ત્યાં સત્સંગની સુમંગલ શરૂઆત થાય છે.

(૪) નિજ પરમાત્માના વિયોગની વેદના તથા ઝુરણા :

કૃ. દેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ગ્રંથનું અત્યંત ગહન અવગાહન ચાલે છે અને સુખ-દુઃખની સમસ્યાનો ઉકેલ મળી શકે એમ છે તેમ દેખાતાં હૃદય પ્રતિદિન આ સમસ્યાને ઉકેલવા માટે ડે- ડે ઉતરવા લાગ્યું. સત્ય સુખ

યાં છે ? દુઃખની નિવૃત્તિ કેમ થાય ? સર્વ પ્રકારના દોષથી કઈ રીતે નિવૃત્ત થવાય ? જન્મ-મરણ શા માટે ? જન્મ-મરણનો આત્યંતિક વિયોગ

યા પ્રકારે થાય ? આવા-આવા અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો માનસપટ પર છવાયેલા રહે છે. આવી અંતરંગ પરિસ્થિતિ વચ્ચે સત્સંગની શરૂઆત થઈ અને રોજ પરોઢિયે ચાર વાગે સત્સંગ અર્થે જવાનું શરૂ થયું. એક બાજુ કૃ. દેવના ગ્રંથનું અધ્યયન અને બીજી બાજુ અંતરંગમાં આવી પરિણામોની સ્થિતિ !

સવારે ૪ વાગે એકાંતનો સમય છે. કડકડતી ઠંડીમાં જ્યાં સમસ્ત વિશ્વ ભાવનિદ્રા અને દ્રવ્યનિદ્રામાં પોઢી રહ્યું છે ત્યાં જન્મ-મરણનો ઉકેલ શોધવા નીકળેલો આ આત્મા ધીર, ગંભીર અને ધીમી ચાલથી ચાલતાં-ચાલતાં સત્સંગમાં જઈ રહ્યો છે.

બાજુના ગામડામાંથી અડધી રાત્રે રવાના થઈ એક ખેડુત ગાડુ લઈને ઉકરડો

નિજ સ્વરૂપના વિયોગવશ
ઉદાસીનતા

(ખાતર) ભેગો કરવા માટે ચાલ્યો આવે છે. આ જોઈને વિચાર આવે છે કે આવી તુચ્છ વસ્તુ માટે પણ આ ખેડુત કેટલી પ્રતિકુળતા અને પરિશ્રમ વેઠે છે તો પછી હું તો જગતનું સર્વોત્કૃષ્ટ કાર્ય કરવા નિકળ્યો છું; તે માટે આથી વધુ કોઈપણ કિંમત ચુકવવી પડે તો તેમાં શું વિશેષતા છે ? બસ ! પછી તો આવી મંગલ વિચારધારા વચ્ચે આંખમાંથી ચોધાર આંસુની ધારા વહી રહી છે કોઈ રોકવા ચાહે તો રોકી શકાય નહિ એવી હૃદય દ્રાવક વેદના વચ્ચે અંતરંગ શુદ્ધિકરણની પ્રક્રિયા ચાલે છે. હૃદયમાંથી તીવ્ર વેદના સહિત ધ્વનિ નીકળી રહ્યો છે,

“હૈ પ્રભુ ! હૈ પ્રભુ ! શું કહું ? દીનાનાથ દયાળ,
હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કરુણાળ
અનંત કાળથી આથડ્યો, વિના ભાન ભાગવાન
સેવ્યા નહિ ગુરુ સંતનો, મૂક્યું નહિ અભિમાન
અધમાધમ અધિકો પતિત, સકલ જગતમાં હુંય
એ નિશ્ચય આવ્યા વિના, સાધન કરશે શુંય ?”

‘નિજ દોષનો અત્યંત પશ્ચાતાપ થયા વિના પવિત્રતાની શરૂઆત થતી નથી’. એ સિદ્ધાંત અનુસાર અનંત કાળથી ચાલ્યા આવતા નિજ દોષનો અત્યંત તીવ્ર પશ્ચાતાપ અને નિજ પરમાત્મ સ્વરૂપના વિયોગની વેદનાથી આ આત્માનું હૃદય હમૈશા રડ્યા કરે છે. સંસારની ઉપાસનાના અભિપ્રાયથી મલિન રહેતું અંતઃકરણ આ વેદનાથી શુદ્ધ થાય છે.

(૫) પૂર્ણતાનું લક્ષ :

ઉપરો ત વેદનાને કારણે ઉત્પન્ન થયેલી ઉદાસીનતાથી યાંચ રસ નથી આવતો. જીવન રસવિહીન થઈ ગયું. એકમાત્ર આત્મકલ્યાણ કેમ થાય ? બસ ! એક જ વાતના પાયા શોધાઈ રહ્યા છે. અંદરમાં અનેક પ્રકારની લૌકિક મહત્વાકાંક્ષાઓ અને બહારમાં નબળી આર્થિક કૌટુંબિક પરિસ્થિતિ વચ્ચે સૌ પ્રથમ ભૌતિક જીવનની સર્વ મહત્ત્વકાંક્ષાઓનો હૃદયમાંથી ત્યાગ કરે છે. એક પળ માટે સામે આવતા ભવિષ્યના વિચારને જોરથી લાત

મારી, ફગાવી દઈ શુદ્ધ અંતઃકરણથી આત્મકલ્યાણ કરી લેવાનો દૃઢ નિર્ધાર જન્મ લે છે અને અંતરંગમાં આવા મહાન કાર્યના પુરુષાર્થમાં આ આત્મા પરોવાઈ જાય છે. અહો ! કેવો અદ્ભુત સંવેગ પ્રગટ થયો છે !! જેમ વાદળા જોઈને સૂર્ય પાછો ફરતો નથી અને નદીનું જળ, વચ્ચે પડેલા પથ્થરને ભેટી આગળ વધે છે, પાછું જતું નથી. તેમ ધસમસતા પ્રગટ થતાં નિર્ધાર સહિતના આ પરિણામોને હવે વિશ્વની કોઈ તાકાત રોકી શકે ખરી ?

જીવન સમક્ષ ફ ત એક જ લક્ષ / ધ્યેય અને સંપૂર્ણ શુદ્ધિની ઉપાસના કરવા જતાં ભલે અનેક પ્રકારની અગ્નિ પરીક્ષામાંથી પસાર થવું પડે તો પણ આત્મકલ્યાણ કરી જ લેવું છે. એમ વારંવાર આવ્યા કરે છે. અસાધારણ નિશ્ચય શક્તિ અને પરમાર્થને પ્રતિકૂળ પ્રિયજનોનાં અભિપ્રાય સામે અડગ રહેવાની અને ઝઙ્ગમવાની તાકાત અંદરથી સ્ફુરાયમાન થઈ રહી છે. નાહિંમત નહિ થવાની લોખંડી વજ્ર જેવી હિંમત અને છતાં નિર્દોષ વૃત્તિ સાથે અનાદિ અજ્ઞાન અંધકારને ભેદવા માર્ગની શોધ ચાલી રહી છે. આવા અસાધારણ નિશ્ચય સાથે આગળ વધતો આ આત્મા મૂંઝવણથી મૂંઝાતો પણ નથી અને પ્રમાદ પણ નથી થવા દેતો. અત્યંત ધીરજ અને ગંભીરતા સાથે માર્ગને ગ્રહણ કરવાનો પ્રયત્ન ચાલી રહ્યો છે.

જુઓ ! કેવા અસાધારણ ગુણો પ્રગટ થયા છે ! મુમુક્ષુતા દૈદીપ્યમાન થઈને ઝળકી રહી છે. જેને છૂટવું જ છે તેને બાંધનાર કોઈ નથી. ! એ સિદ્ધાંત અનુસાર આ આત્માના આવા અદ્ભુત ગુણો જોઈને હૃદય નમી પડે છે. અનંતકાળમાં જે સત્પાત્રતા પ્રાપ્ત થઈ નહોતી તે સત્પાત્રતા પ્રગટ થઈ. સમ્યગ્દર્શનને રાખવાનું પાત્ર તૈયાર થઈ ગયું !!

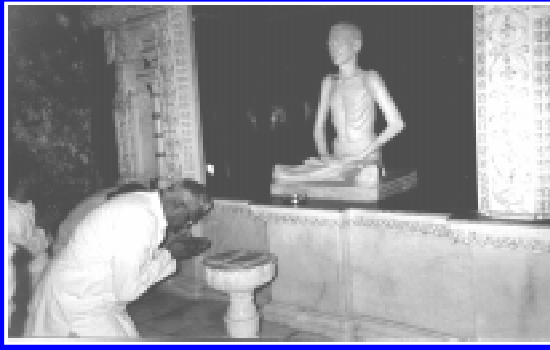
(૬) નિજ દોષનું અપક્ષપાતપણો અવલોકન :

‘નિર્દોષ થવાનું પ્રથમ પગથિયું પોતાના દોષની કબુલાત છે’. એ સિદ્ધાંત અનુસાર અડોલ વજ્ર જેવી હિંમત સાથે નિર્દોષ થવા નિકળેલો આ આત્મા સ્વયંના દોષોનું અપક્ષપાતપણો અવલોકન કરે છે અને તે દોષને ટાળવા અર્થે અમલીકરણ પણ કરે છે. કૃ. દેવના ગ્રંથનું ગહન ચિંતન તથા મંથન ચાલી રહ્યું છે. જે તે વાતનો નિશ્ચય કરવા અર્થે પરિણામના

અવલોકનપૂર્વક પ્રયોગ પદ્ધતિથી કાર્ય કરવાનું શરૂ થયું. જુઓ ! કેવી આત્મહિતની સૂઝ આવી છે ! અંદરથી જ અનુભવપદ્ધતિથી કાર્ય કરવાની આવી સૂઝ મોક્ષાર્થીને જ આવી શકે. બહારમાં કૃ. દેવના ગ્રંથ દ્વારા મળતું માર્ગદર્શન અને અંદરમાં પ્રયોગ પદ્ધતિથી અનેક પ્રકારના પૂર્વગ્રહ તથા વિપર્યાસો મોળા પડવા લાગ્યા. આમ સતત અપક્ષપાતપણે દોષોનું અવલોકન ચાલતાં અંદરમાં જ્ઞાનની નિર્મળતા વધતી ચાલી.

(૭) સત્પુરુષમાં પરમેશ્વરબુદ્ધિ :

તારણહાર કૃ. દેવના આત્મકલ્યાણના હેતુભૂત માર્ગદર્શનનું મૂલ્યાંકન અતીશયપણે વધતું ચાલ્યું. ઉપકારી શ્રીગુરુની છબીમાં પરમાત્માના દર્શન

થતાં તેમના ભૌતિક દેહની છબીમાં મનુષ્યાકૃતિની આકૃતિ ગૌણ થઈને ભાવાત્મક પરમાત્માના દર્શન થતાં હૃદય અશ્રુભિન્નું થઈ ઠે છે. અનંતકાળથી રજળપાટ કરતાં આ

આત્માને તારવા અર્થે જ જાણે કે આ ગ્રંથની રચના થઈ હોય તેમ વારંવાર લાગી આવે છે. આમ કૃ. દેવને માત્ર એક સત્પુરુષની નજરે નહીં જોતા એક તારણહાર પરમાત્માની નજરે જોઈ રહે છે. હૃદયમાંથી ધ્વનિ સરી પડે છે અહો ! આ પુરુષ આવા વિષમકાળમાં મારે માટે પરમ શાંતિના ધામરૂપ અને કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. અહો ! મારે માટે તો આ બીજા શ્રીરામ અને મહાવીર છે. આમ કૃ. દેવની ભક્તિમાં લીન થઈને તેમના લક્ષણોનું ચિંતન ચાલે છે અને તેઓશ્રીની મુખાકૃતિનું હૃદયથી અવલોકન કરે છે. અહો ! જ્ઞાનીઓએ હૃદયમાં રાખેલું અને નિર્વાણને અર્થે માન્ય રાખવા યોગ્ય પરમ રહસ્યને પ્રાપ્ત થાય છે.

એક મરણથી બચાવે તેના પ્રત્યેનો ઉપકાર પણ વિસ્મૃત થતો નથી

તો પછી જે અનંત જન્મ-મરણથી બચાવે તેના પ્રત્યે શું પરમેશ્વરબુદ્ધિ ન આવે ? અર્થાત્ પરમેશ્વરબુદ્ધિ આવે જ. સર્વ શાસ્ત્રોનો અને સર્વ સંતોના હૃદયના મર્મરૂપ બીજની પ્રાપ્તિ થઈ અર્થાત્ પ્રથમ સમકિત પ્રાપ્ત થયું. આવા પ્રકારના પરિણામોથી જ્ઞાનમાં નિર્મળતા આવવા લાગી, આત્મરુચિ તીવ્ર થતી ગઈ અને અંદરથી આત્માને અનંતકાળમાં નહીં આવેલી તેવી અપૂર્વ જાગૃતિ આવી. આ જાગૃતિ અપૂર્વ છે એવી ચોક્કસ પ્રકારની પ્રતીતિ આવે છે.

(૮) અંતર ખોજ :

ઉપરો ત પ્રકારના નિર્મળ પરિણામોની સાથે-સાથે આત્મરુચિ તીવ્ર થતી જાય છે. સ્વરૂપ પ્રાપ્તિની તીવ્ર જિજ્ઞાસા વશ ઉત્પન્ન વૈરાગ્ય એક નવા તબક્કામાં પ્રવેશ કરે છે. નિજ પરમાત્મસ્વરૂપની અંતર ખોજમાં આ આત્મા એટલો બધો ખોવાયેલો રહે છે કે બહારના વ્યવહારમાં તથા ખાવા-પીવા ઇત્યાદિ નિત્યક્રમમાં ખ્યાલ પણ રહેતો નથી. વૈરાગ્યને કારણે ઉદાસીનતા એટલી બધી આવી ગઈ છે કે જમતી વખતે શું જમે છે ? તેનો ખ્યાલ નથી રહેતો. જમવામાં કઈ વસ્તુ પૂરી થઈ ગઈ છે ? તેનો પણ ખ્યાલ નથી રહેતો. પહેરવશ અને બીજી રહેણી-કરણીમાં એટલી બધી સાદાઈ આવી ગઈ છે કે ઘરના લોકોને એવી દહેશત થાય છે કે આ જૈન ધર્મની દીક્ષા લઈ લેશે કે શું ? અહો ! ધન્ય છે તે ઉદાસીનતાને !

આત્મ સાધના કરવા નીકળેલા આવા આત્માને સંસારમાં શું રુચે ? જેમ હંસને મોતીના ચારામાં જ રસ હોય છે તેમ આવા સાધક આત્માને નિજ સ્વરૂપ સિવાય બીજે યાંચ રસ નથી આવતો. સુખની સહેલી અને અધ્યાત્મની જનેતા જ્યાં છે ત્યાં સત્ય સુખ અને આત્માનુભવ કેટલા દિવસ દૂર રહી શકે ? અર્થાત્ એ તો હવે પ્રગટ થવાના જ છે.

(૯) સ્વરૂપ નિશ્ચય :

અહો ! જેના આધારે અનંત કાળનું સુખ પ્રાપ્ત થવાનું છે, જેના આધારે અનંત કાળથી ચાલી આવતી જન્મ-મરણની શૃંખલા તુટવાની છે, જેના આધારે અતૃપ્ત આત્મા પરિતૃપ્તતાને પામવાનો છે એવા નિજ સ્વરૂપ

પ્રાપ્તિની તીવ્ર જિજ્ઞાસાવશ ઉત્પન્ન વૈરાગ્ય તથા ઉદાસીનતાથી આ આસન્ન ભવ્ય જીવના જ્ઞાનમાં નિર્મળતા વધતી જાય છે. જ્ઞાનમાં સ્વભાવ તથા વિભાવ જાતિની પરખ કરવાની ક્ષમતા પ્રગટ થઈ છે. સર્વ પ્રકારના વિભાવભાવ આક્રુણતારૂપ, મલિનતારૂપ અને વિપરીત સ્વરૂપે ભાસે છે. ચાલતા જ્ઞાન સાથે વિભાવભાવની વારંવાર મિંઢવણી ચાલે છે અને આ પ્રકારે મિંઢવણી ચાલતાં જ્ઞાન તદ્દન અનાક્રુણ, પવિત્ર અને અવિપરીત સ્વભાવે ભાસે છે. આમ અંતર ખોજ સાથે ચાલતા અવલોકનથી જાતિની પરખ આવવી શરૂ થાય છે. ત્યાં તો, કૃ. દેવ શ્રીમદ્ રાજયંદ્રજીના સાતિશય વચન યોગને ઉજમાળ કરતો એ ધન્ય દિવસ આવી પહોંચ્યો ! કે જે દિવસે નિજ પરમાત્માનો અંતરંગમાં સ્પષ્ટપણે પત્તો લાગી ગયો. ચાલતા જ્ઞાનના પર્યાયમાં જ્ઞાન સામાન્ય / વેદનના આધારે અખંડ એકરૂપ અનંત જ્ઞાન અને અનંત સુખના સામર્થ્યરૂપ સહજ સ્વરૂપનું ભાવભાસન આવ્યું. લૌકિક સમુદ્રને તો તળિયું હોય છે પરંતુ આ તળિયા વગરના નિજ સુખ સમુદ્રને જોતાં અને અનંત ગુણ રત્નોની નિધિને જોતાં પુરુષાર્થે ઉછાળો ખાધો. નિજ સિદ્ધપદનું સાક્ષાત અસ્તિત્વ ગ્રહણ થવાથી નિજ સ્વરૂપનો અપૂર્વ મહિમા ચાલુ થઈ ગયો અને ગુણ નિધાનની અનન્ય રુચિનો ઉછાળો સ્વરૂપ સન્મુખતાના પુરુષાર્થપૂર્વક આવવા લાગ્યો. જેના કારણે ઉદયભાવમાં જતો ઉપયોગ વારંવાર છટકી-છટકીને સ્વરૂપ ભણી આવવા લાગ્યો.

આ પ્રક્રિયા દિન-પ્રતિદિન વેગ પકડે છે. સંવેગ તથા નિર્વેદ બન્ને પ્રકારના પરિણામના અપ્રતિમ જોરના કારણે, સ્વરૂપલક્ષના પરિણામપૂર્વક નિજ પરમાત્મપદની ધૂન ચડી ગઈ અને પુરુષાર્થનો વેગ ફાટફાટ થવા લાગ્યો. જાણે કે અંદરથી પુરુષાર્થનો બંબો ન ફાટ્યો હોય ! અનંત કાળથી સુખને અર્થે બહારમાં ભટકતા ઉપયોગને વિશ્રાંતિનું સ્થાન મળી ગયું. જન્મ-મરણની જટીલ સમસ્યાનો ઉકેલ આવી ગયો. પછી તો વિશ્વની એવી કોઈ શક્તિ નથી કે જે આવા પુરુષાર્થને રોકી શકે કે ઉપયોગને નિજ પરમાત્માથી અન્ય રાખી શકે. નિજ સ્વરૂપથી અન્ય - જુદી નહિ રહી શકવાને કારણે વર્તમાન પર્યાયે સ્વરૂપ સાથે અનન્ય થવા અર્થે પુરી શક્તિ તથી પુરુષાર્થ

ઉપાડ્યો.

(૧૦) આત્મ સાક્ષાત્કાર :

આજ અરસામાં શ્રી દીપચંદ્રજી કાસલીવાલ કૃત 'અનુભવ પ્રકાશ' ગ્રંથ હાથ આવે છે. તેમના લખાયેલા વચન અનુસાર સ્વરૂપ લક્ષ સહિત ભેદજ્ઞાનનો પ્રયોગ ચાલી રહ્યો છે. 'અનુભવ પ્રકાશ' ગ્રંથના ગહન અભ્યાસપૂર્વકનું રસાસ્વાદન કરી જેમ એક પાણીદાર અથ્થ તેના માલિકના એક જ ઈશારાથી પવનવેગે દોડવા લાગે છે તેમ આ પૂર્વ સંસ્કારી આત્માને અંતરંગ પરિણામનમાં અપ્રતિહતભાવે પુરુષાર્થની ધારા શરૂ થઈ ગઈ છે.

૨૧ વર્ષની ઉંમર છે. બહારમાં સાવ સામાન્ય દેખાવ હોવા છતાં અંદરમાં આ આત્માને નિજ પરમાત્મ પદનો પત્તો લાગી ગયો છે તે કોઈથી કળી શકાતુ નથી. ૧૦૦ રૂ. ના પગારની નોકરી કરતા આ આત્માને એમ લાગતું કે હું પરમેશ્વર છું અને ત્રણ લોકનો નાથ છું. અંતરંગ પરિણતિ પલટી ગઈ. સ્વરૂપ સન્મુખતાના પુરુષાર્થ પૂર્વક ભેદજ્ઞાન ધારાવાહીરૂપે ચાલી રહ્યું છે.

પૂર્વ કર્મ અનુસાર શુભાશુભ ભાવ અને ક્રમશઃ ઉદય પ્રસંગ છે; તે સર્વથી હું જ્ઞાનમયપણે હોવાને લીધે ભિન્ન છું. તેમ સમભાવે - સ્વને જ્ઞાનરૂપે વેદવાનો પુરુષાર્થ ચાલી રહ્યો છે. ક્ષણે-ક્ષણે, પ્રસંગે-પ્રસંગે આ પ્રકારનો અભ્યાસ ચાલી રહ્યો છે. જ્ઞાનમાં સ્વ અસ્તિત્વનું ગ્રહણ વેદનથી થતાં ચિદ્દરસ ઉત્પન્ન થાય છે. આ ચિદ્દરસ પરિણતિમાં સહેજે જઈને ભળે છે. પરિણતિ ઉપયોગને વારંવાર પોતા તરફ ખેંચી લાવે છે. આ પ્રકારના વારંવારના ભેદજ્ઞાનના અભ્યાસથી નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપના આશ્રયે નિર્વિકલ્પ શુદ્ધોપયોગ ઉત્પન્ન થયો અને આત્માના પ્રદેશે-પ્રદેશેથી સ્વસંવેદનજ્ઞાન અને અપૂર્વ આનંદનો અનુભવ થયો. જન્મ-મરણની શુંબલા તૂટી ગઈ, પરિણતિમાં આનંદના પૂર ઉમટ્યા અને અનાદિકાળથી કર્તૃત્વના બોજ નીચે દબાયેલી પરિણતિ મુ તતાનો અનુભવ કરવા લાગી. અનુપમ અમૃત આસ્વાદથી પરિણતિ તૃપ્ત થઈ.

અહો ! ધન્ય છે આ અજોડ પુરુષાર્થને !

ધન્ય છે આ પવિત્ર સાધનાને !

(૧૧) યુગપુરુષ પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામી તથા અન્ય ધર્માત્માઓનો સમાગમ :

સુવર્ણપુરી - સોનગઢમાં પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી દ્વારા ઉપદિષ્ટ પ્રવચનોનું સંકલન કરતા માસિક 'આત્મધર્મ' ના ૪-૫ અંકો એક મુમુક્ષુ ભાઈ પાસેથી મળતાં તેનો અભ્યાસ કર્યો. ત્યારબાદ સોનગઢમાં પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચનો સાંભળવાનો પ્રથમ પ્રસંગ બને છે ત્યારે સાથે રહેલા મુમુક્ષુ દ્વારા તેમની વૈશ્વ તરીકેની ઓળખાણ આપવામાં આવે છે. આ સાંભળી પૂ. ગુરુદેવશ્રી બોલ્યા 'અહીંયા તો અમારે કોઈ જૈન કે વૈશ્વ નથી. અમારી દૃષ્ટિમાં તો બધા જ આત્માઓ છે' તેઓશ્રીના સમદૃષ્ટિભર્યા વચનોથી આકર્ષણ થયું અને ત્યાર પછી તો અવાર-નવાર પૂ. ગુરુદેવશ્રીને સાંભળવાનો પ્રસંગ ચાલુ રહ્યો. પ્રથમ ૪-૫ પ્રવચનો પરિક્ષાદૃષ્ટિ અને ચિકિત્સાવૃત્તિથી સાંભળીને એવા નિર્ણય પર આવ્યા કે 'આ તો કોહિનુર હીરો છે'. તેઓશ્રીને આત્મજ્ઞાની તરીકે સ્વીકારીને વધુમાં વધુ સત્સંગ મળે એવી ભાવના રહે છે. પૂ. ગુરુદેવશ્રીનો જિનમાર્ગ પ્રભાવનાનો ઉદય જોઈને માર્ગ પ્રભાવના માટે અભિપ્રાયપૂર્વક એવા ભાવ થાય છે કે આ અલૌકિક જગત હિતકારક માર્ગની પ્રભાવના થતી

હોય તો તે પ્રભાવના પેટે પાટા બાંધીને પણ કરવી જોઈએ. જુઓ ! કેવી અદ્ભુત માર્ગ ભિ ત પ્રગટ થઈ છે !!

પૂ. ગુરુદેવશ્રી સાથે આત્મીયતા વધી ગઈ છે અને સ્વયંની પરિણતિના રસનું પોષણ થતું હોવાને કારણે તેઓશ્રીની સાથે અવાર-નવાર એકાંતમાં ચર્ચાનો પ્રસંગ બને છે. બે જ્ઞાની પુરુષોની જ્ઞાનગોષ્ઠી કેવી હશે !! જાહેર પ્રવચનમાં વારંવાર થતું પ્રેમાળ સંબોધન,

પરમ પ્રેમપૂર્ણ સાન્નિધ્ય

ખાસ સૂક્ષ્મ વિષય ચાલે ત્યારે એક-બીજાનું સ્મરણ એક અદ્વિતીય પ્રેમને સૂચવે છે. એક પ્રભાવશાળી પુરુષના પ્રેમ સાન્નિધ્યમાં રહેવાનો સુદીર્ઘ કાલીન યોગ પ્રાપ્ત થવાથી સોનામાં સુગંધ ભળવા જેવું બન્યું.

પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીની દિવ્ય વાણીનો પ્રથમ ચમત્કારિક સ્પર્શ થતાં જ જેમને વિશ્વની ઉત્તમોત્તમ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ એવા પુરુષાર્થમૂર્તિ પૂ. શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજીના સમાગમમાં આવવાનું બને છે. પાંચ વર્ષ સુધી સતત તેઓશ્રીના પરિચયમાં રહે છે તે વખતે તેઓશ્રીની ઉગ્ર અધ્યાત્મ પરિણાતિના નિકટતાથી દર્શન કરે છે. તે જોઈને તેમના પોતાના પરિણામો વિશેષ બળવાન થાય છે. આ દૃષ્ટિકોણથી તેમનો અસીમ ઉપકાર ભાસે છે. પૂ. સોગાનીજીની ચિરવિદાય બાદ તેઓશ્રીના પત્રો અને તત્ત્વચર્યાનું સંકલન કરી 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' જેવા અધ્યાત્મના ઉચ્ચ કોટિના ગ્રંથનું પ્રકાશન કરે છે. આ રીતે, પૂ. સોગાનીજી જેવા એકાવતારી, અદ્વિતિય મહાપુરુષના અક્ષરદેહ દ્વારા તેમની તીવ્ર જ્ઞાનદેશાના મુમુક્ષુ સમાજને દર્શન કરાવી મુમુક્ષુ સમાજ ઉપર ઉપકાર કરે છે.

પૂ. ગુરુદેવશ્રીની સભાના ધર્મશોભારૂપ પૂ. બહેનશ્રીના સાન્નિધ્યમાં રહેવાનું સૌભાગ્ય પણ સંપ્રાપ્ત થયું. પૂ. બહેનશ્રી પ્રત્યે સેવા, ભક્તિ તથા સમર્પણનો અપૂર્વ લાભ પણ તેઓશ્રીને પ્રાપ્ત થયો. આમ આવા દુષ્કાળમાં જ્યાં એક ધર્માત્મા મળવા પણ દુર્લભ છે ત્યાં ૩-૩ મહાપુરુષનો સમાગમ એ કોઈ અલૌકિક ભાવનાનું ફળ છે. આમ સમગ્ર જીવન પ્રગાઠ સત્સંગ યુ ત બન્યું.

(૧૨) પ્રભાવના યોગ :

પૂ. ગુરુદેવશ્રીના પ્રભાવના યોગને જોઈને સ્વયંને પ્રભાવના કરવા સંબંધી જે ભાવના હતી તેને સર્વપ્રકારે તેઓશ્રીએ સાકાર કરી. જેમાં મુખ્યતઃ શ્રી સીમંધર સ્વામી જિનમંદિર-ભાવનગર, શ્રી પરમાગમ મંદિર-સોનગઢ, શ્રી નંદિશ્વર જિનાલય-સોનગઢ જેવા જિનમંદિરોનાં નિર્માણ કાર્યમાં ગુપ્ત રહી અપૂર્વ ભક્તિ ત પૂર્વક સમર્પણ કર્યું. તદ્ઉપરાંત પૂ. ગુરુદેવશ્રીની ભાવિ પર્યાય - સૂર્યકીર્તિ ભગવાનની સ્થાપના ગામે-ગામ કરાવીને પૂ. બહેનશ્રીની

ભાવનાને મૂર્તિમંત સ્વરૂપ આપ્યું.

વળી, તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી પૂ. ગુરુદેવશ્રીની સંમતિપૂર્વક શાસ્ત્ર પ્રકાશનાર્થે 'શ્રી વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ'ની સ્થાપના થઈ. જેમાં લાખ્ખો ગ્રંથ પ્રકાશિત થયા અને વર્તમાનમાં પણ પ્રકાશિત થઈ રહ્યાં છે.

વળી, તેઓશ્રીએ વિવિધ આચાર્યો અને જ્ઞાનીઓ દ્વારા લિખિત સો-એક શાસ્ત્રો જેવા કે શ્રી સમયસાર, શ્રી પ્રવચનસાર, શ્રી નિયમસાર, શ્રી પરમાત્મપ્રકાશ, શ્રી મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક, શ્રી સમયસાર કળશટીકા, શ્રી

પ્રવચનામૃત પીરસતા પૂ. ભાઈશ્રી

અનુભવપ્રકાશ, શ્રી અષ્ટપાહુડ, શ્રી પંચાધ્યાયી, શ્રી ચિદ્વિલાસ, શ્રી સમ્યક્જ્ઞાન દીપિકા, શ્રી નાટક સમયસાર, શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત અને પુરાણો ઇત્યાદિકનો ગહન અભ્યાસ કરી તેના રહસ્યને તથા હાર્દને સ્વયંની મૌલિક અને સરળ શૈલીથી પ્રવચનો દ્વારા

મુમુક્ષુઓને અમૃતપાન કરાવ્યું. નિષ્કારણ કરૂણાથી ૩૫ વર્ષ તેઓશ્રીએ સમયસાર, પ્રવચનસાર, અષ્ટપાહુડ, કળશટીકા, શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર, અનુભવ પ્રકાશ, ચિદ્વિલાસ, બહેનશ્રીના વચનામૃત, ગુરુદેવશ્રીના વચનામૃત, પરમાગમસાર, સ્વાનુભૂતિદર્શન, ઇત્યાદિક અનેક ગ્રંથો પર જાહેર સ્વાધ્યાય આપ્યો. આ સ્વાધ્યાયમાં માર્ગની વિધિ, ભેદજ્ઞાન, સત્પુરુષ અને સત્સંગનું માહાત્મ્ય, સત્પુરુષ પ્રત્યેની ભક્તિ, ભાવના ઇત્યાદિ અનેક વિષયો ઉપર વિશેષ પ્રકાશ પાડ્યો. તદ્ઉપરાંત સાતિશય જ્ઞાનયોગ તથા વચનયોગના પ્રતાપે મુમુક્ષુ જીવોને વર્તમાન ભૂમિકાથી આગળ વધી મોક્ષમાર્ગ પર્યંત પહોંચવાના ક્રમનું, સ્વયંની મૌલિક શૈલીમાં સુવ્યવસ્થિત પ્રતિપાદન કરીને સમસ્ત મુમુક્ષુ જગત ઉપર અવિસ્મરણિય ઉપકાર કર્યો છે. વર્તમાનમાં જેની

૪૫૦૦ ઓડીયો કેસેટો ભાવનગરમાં ઉપલબ્ધ છે. ભારતમાં તેમજ વિદેશમાં પણ જિનમાર્ગની પ્રભાવનાનું કાર્ય તેઓશ્રી કરેલ છે.

તદ્ઉપરાંત, સ્વયંની અનોખી પ્રાયોગિક શૈલીમાં 'નિર્ભ્રાંત દર્શનની કેડી', 'પ્રયોજન સિદ્ધિ', 'તત્વાનુશીલન ભાગ-૧-૨-૩', 'મુમુક્ષુતા આરોહણ ક્રમ', 'સમ્યગ્દર્શનના સર્વોત્કૃષ્ટ નિવાસભૂત છ પદનો - અમૃત પત્ર', 'પરિભ્રમણના પ્રત્યાખ્યાન', 'આત્મયોગ' અને 'અનુભવ સંજીવની' કે જેમાં સ્વયંના અંતર મંથનમાંથી સ્ફુરિત વચનામૃતોની સમર્થ રચના દ્વારા જન્મ-મરણની જટિલ સમસ્યાને હલ કરવા અતિ ઉપકારી માર્ગદર્શન આપ્યું છે. વળી, તેઓશ્રીએ 'જ્ઞાનામૃત', 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ', 'પરમાગમસાર', 'પથ પ્રકાશ', 'ભગવાન આત્મા', 'વિધિ વિજ્ઞાન', 'બીજું કાંઈ શોધમાં', 'ધન્ય આરાધના', 'અધ્યાત્મ પરાગ', 'જિણ સાસણ સવ્વ', ઈત્યાદિ અનેક ગ્રંથોને સંકલન તથા વિવેચનરૂપે પ્રકાશિત કર્યાં.

અધ્યાત્મમૂર્તિ પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના પંચ પરમાગમ તથા અન્ય પરમાગમો ઉપરના વિશિષ્ટ પ્રવચનો ધ્વનિમુદ્રિત કેસેટો ઉપરથી અક્ષરશઃ પુસ્તકાકારરૂપે પ્રકાશિત થાય તેવી તેઓશ્રીની વિચારધારા અને ભાવનાના ફળસ્વરૂપે 'પ્રવચન રત્નાકર' ભાગ ૧ થી ૧૧ પ્રકાશિત કરવામાં તેઓશ્રીનું બહુમૂલ્ય માર્ગદર્શન તથા યોગદાન રહ્યું છે.

તદ્ઉપરાંત પૂ. ગુરુદેવશ્રીની ૪૫ વર્ષની સાધનાના દોહનના ફળસ્વરૂપ, માખણ સ્વરૂપ ૧૪૩ પ્રવચનો પ્રકાશિત થવામાં વિલંબ થયો હોવા છતાં તેઓશ્રીના નિર્દેશન તળે 'પ્રવચન નવનીત' ભાગ ૧-૨-૩ પ્રકાશિત થયા અને ટુંક સમયમાં ભાગ ૪ પણ પ્રકાશિત થશે. પૂ. ગુરુદેવશ્રીના અન્ય પરમાગમો ઉપરના પ્રવચનો પ્રકાશિત થાય તેવી તેઓશ્રીની ભાવના હતી અને તે પણ ક્રમશઃ પ્રકાશિત કરવામાં આવશે.

(૧૩) શ્રુત ભ્રાંત :

મહાન દ્વિગંબર આચાર્યો રચિત અનેક પ્રાચીન પરમાગમો જે ઉપલબ્ધ નથી તેની શોધ અર્થે શ્રી કુંદકુંદ કહાન તીર્થ સુરક્ષા ટ્રસ્ટ નામક ટ્રસ્ટમાં તેઓશ્રીએ તામિલનાડુ તથા કર્ણાટક પ્રાંતમાં શાસ્ત્રની શોધ ચલાવેલ.

જર્મન યૂનિવર્સિટી સાથે આ પ્રાચીન શાસ્ત્ર-શોધ અર્થે પ્રયાસ કરી રહ્યાં હતા. તેમજ ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રાંસ, જર્મની વગેરે સ્થળોની પ્રસિદ્ધ લાયબ્રેરીઓની મુલાકાત પણ લીધેલ. ભારતમાં આવેલી અન્ય સંસ્થાઓ સાથે મળીને પણ

પ્રાચીન તાડપત્રીનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યાં છે
(મૂડબિદ્રી - વર્ષ - ૧૯૯૭)

આ પ્રાચીન શાસ્ત્ર શોધનું કાર્ય કરી રહ્યાં હતા અને વર્તમાનમાં પણ તેઓશ્રીની ભાવના અનુસાર આ કાર્ય ચાલી રહ્યું છે.

‘શ્રી સત્શ્રુત પ્રભાવના ટ્રસ્ટ’માં હિન્દી તથા ગુજરાતીમાં પ્રકાશિત થતી માસિક આધ્યાત્મિક પત્રિકા ‘સ્વાનુભૂતિપ્રકાશ’ને અપૂર્વ નિર્દેશન આપી રહ્યાં હતાં. આ પત્રિકા દ્વારા સમાજ પર્યંત અધ્યાત્મ

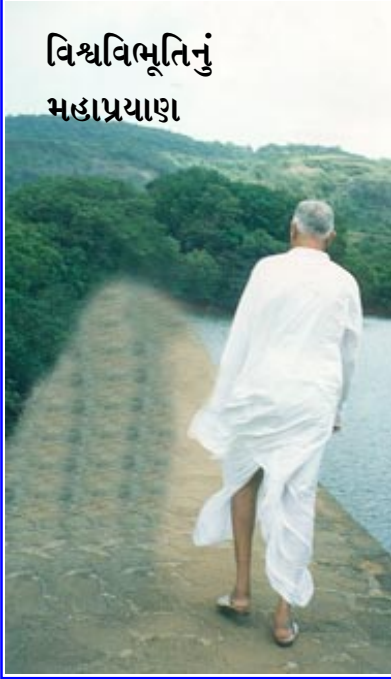
તત્ત્વ પહોંચે તેવી ભાવનાથી આ પત્રિકાનું નિઃશુલ્ક વિતરણ પણ તેઓશ્રીના અનુગ્રહથી ચાલી રહ્યું છે.

(૧૪) મહાપ્રયાણ :

તા.૨૧-૩-૯૯, ચૈત્ર સુદ ચોથ, રોજીંદા ક્રમ પ્રમાણે સાંજના સત્સંગનો કાર્યક્રમ પૂરો થયો. કુદરતની કોઈ અકળ ગતિ આવી પહોંચી. રાત્રિના ૧:૩૦ વાગે હૃદયમાં દુખાવો શરૂ થયો. વેદના વધતી જતી હતી તેમ છતાં કોઈ અણસાર આવવા દીધો નહીં. પોતે પોતાના પુરુષાર્થમાં લાગેલા રહ્યાં. તેમના નાના દિકરા પંકજભાઈ સાથે પૂ. બહેનશ્રીની તથા પૂ. ગુરુદેવશ્રીની વાતો કરવા લાગ્યા. અંદરમાં આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યેની પુરુષાર્થની ભીંસ વધતી ગઈ, બહારમાં ઉપકારી શ્રી ગુરુના સ્મરણો વાગોળતા ગયા. અશાતા વેદની ગૌણ થઈ ગઈ અને આત્મિક પુરુષાર્થ બળ પકડવા લાગ્યો. ડૉ. ટરોની સૂચના પ્રમાણે હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવ્યા. ત્યાં ગયા ત્યારે શારિરીક પરિસ્થિતિ કાંઈક વધારે કથળી અને અંતરમાં અણસાર આવી ગયો કે હવે આ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ છૂટવાની ઘડીઓ ગણાઈ રહી છે. તેથી

પોતે તીવ્ર વેદના હોવા છતાં ધ્યાનમાં બેસી ગયા. આજીવન સાધેલી અખંડ આત્મ સાધના છેલ્લી ઘડીએ આવિર્ભૂત થઈ. અશાતા વેદનીને અત્યંત ગૌણ કરી, ઉપેક્ષા કરી ઉપયોગે અંતર્મુખ થવાનો પુરુષાર્થ આદર્યો. સામાન્ય જ્ઞાનવેદન આવિર્ભૂત થઈ પ્રદેશે-પ્રદેશે સ્વસંવેદનનું રસાસ્વાદન થયું, પુરુષાર્થ

વિશ્વવિભૂતિનું મહાપ્રયાણ

ભીંસ લગાવી નિજ સ્વરૂપનું અવલંબન લીધું, ઉપયોગે સર્વથી છૂટો પડી નિજ સ્વરૂપમાં રમવા લાગ્યો. અનંતા કર્મોની નિર્જરા થઈ. બહારમાં ડો ટરો એમનું કામ કરતા રહ્યાં, મુમુક્ષુઓ અસહાય બની સ્વયંના વડાલા શ્રીગુરુની સ્થિતિ જોતા રહ્યાં અને પંચમકાળ પોતાનું કામ કરતો રહ્યો. દેહ અને આત્મા જુદા છે તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી પોતે જીવન સફળ બનાવ્યું. ચૈત્ર સુદ-૫, તા-૨૨-૩-૯૯, પરોઢીયે ૪:૧૫ કલાકે એક ભવ ઓછો કર્યો અને ધ્યેયની સમીપ પહોંચ્યા. ન જોઈતી, નહિ ઇચ્છેલી પરિસ્થિતિ આવીને ખડી થઈ ગઈ. અંદરમાં દેહ અને આત્માનની ભિન્નતાનો અનુભવ અને

બહારમાં પણ દેહ અને આત્માની ભિન્નતાની વાસ્તવિકતા ખડી થઈ ગઈ.

મુમુક્ષુઓના જીવન આધાર, મુમુક્ષુઓને નિઃસહાય, અનાથ મુકીને ચાલ્યા ગયા. શું કુદરતને આ પરિસ્થિતિ મંજુર નથી કે આવા દિવ્ય પુરુષો શાશ્વત આ ધરાતલ પર બિરાજમાન રહે ? શું કુદરત આટલી હદે નિષ્કુર થઈ શકે છે ? શું કાળને કોઈપણ પ્રકારની દયા ન આવી અને સર્વ મુમુક્ષુઓના વડાલસોયા પરમેશ્વરને છીનવી લીધા ? આવા-આવા અનેક પ્રશ્નોના અસમાધાન વચ્ચે મુમુક્ષુઓ ચોધાર આંસુએ જોતા રહ્યા. એક વિરાટ

વ્યક્તિ તત્વનો વયોગ - મુમુક્ષુઓ માટે એક વજ્રપાત સમાન નિવડ્યો. મુમુક્ષુઓ અવાચક નેત્રોથી સ્વયંના શ્રીગુરુની વસમી વિદાય જોઈ રહ્યાં. દૂર-દૂર સુધી ફેલાયેલી અમાપ ક્ષિતિજોમાં સ્વયંની આત્મા ફેલાવી આ વિશ્વવિભૂતિનું મહાપ્રયાણ થયું.

– ઉપકૃત મુમુક્ષુવૃંદ

વિષયાનુક્રમણિકા

પ્રવચન ૦૧	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૧૪૭	૦૧
પ્રવચન ૦૨	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૧૮૪	૧૭
પ્રવચન ૦૩	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૧૮૪	૩૭
પ્રવચન ૦૪	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૨૦૦	૫૫
પ્રવચન ૦૫	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૨૦૦	૭૧
પ્રવચન ૦૬	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૨૦૦	૮૮
પ્રવચન ૦૭	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૨૦૦	૧૦૮
પ્રવચન ૦૮	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૫૧૧	૧૧૪
પ્રવચન ૦૯	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૫૬૦	૧૩૧
પ્રવચન ૧૦	શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર-પત્રાંક-૮૧૯	૧૪૩

આ પુસ્તકની કિંમત ઘટાડવા માટે અને નિ:શુલ્ક વિતરણ માટે પ્રાપ્ત થયેલ દાનરાશિ

શ્રી જમનાદાસ હેમચંદ હેમાણી ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, કલકત્તા	૨૦,૦૦૦/-
શ્રીમતી વિમલાદેવી હીરાલાલ જૈન, ભાવનગર	૨૫૦૦/-
શ્રી નગીનભાઈ ચુનીભાઈ ભાયાણી, કલકત્તા	૨૫૦૦/-
સ્વ. ન્યાલચંદ વીરચંદ વોરા પરિવાર, ભાવનગર	૨૦૦૦/-
શ્રીમતિ ચંદ્રિકાબહેન શશીકાંતભાઈ શેઠ, ભાવનગર	૫૦૦/-
સ્વ. કસ્તુરબહેન લક્ષ્મીચંદ શાહના સ્મરણાર્થે	
હ. કનુભાઈ શાહ, અમદાવાદ	૫૦૦/-
શ્રીમતિ સ્વરાજબહેન ઘોષાલ, કલકત્તા	૨૫૦/-
શ્રીમતિ સ્નેહલતાબહેન શાહ, ભાવનગર	૨૫૦/-

હું જ્ઞાનમાત્ર છું.

□

સુખધામ અનંત સુસંત ચહી,
દિનરાત્ર રહે તદ્ધ્યાન મહી;
પ્રશાંતિ અનંત સુધામય જે,
પ્રણમું પદ તે વરતે જય તે.

□

પાવન મધુર અદ્ભુત અહો ! ગુરુવદનથી અમૃત ઝર્યા,
શ્રવણો મળ્યાં સદ્ભાગ્યથી નિત્યે અહો ! ચિદ્રસ ભર્યાં.
ગુરુદેવ તારણહારથી આત્માર્થી ભવસાગર તર્યાં,
ગુણમૂર્તિના ગુણગણતણાં સ્મરણો હૃદયમાં રમી રહ્યાં.

□

હું એક શુદ્ધ સદા અરૂપી, જ્ઞાનદર્શનમય ખરે;
કંઈ અન્ય તે મારું જરી, પરમાણુમાત્ર નથી અરે.

□

સહજાત્મસ્વરૂપ સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ

□

ॐ

નમઃ સિદ્ધેભ્ય

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’

પત્રાંક - ૧૪૭

વવાણિયા, આસો સુદ ૬, રવિ, ૧૯૪૬

સુજ્ઞ ભાઈ ખીમજી,

આજ્ઞા પ્રત્યે અનુગ્રહ દર્શાવનારું સંતોષપ્રદ પત્ર મલ્યું.

આજ્ઞામાં જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ અસુલભ છે. એકતાન થવું પણ બહુ જ અસુલભ છે.

એને માટે તમે શું ઉપાય કરશો ? અથવા ધાર્યો છે ? અધિક શું ? અત્યારે આટલું ઘણું છે.

વિ. રાયચંદના યથા.

પ્રવચન - ૧

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૧૪૭

તા. ૨૪/૦૮/૧૯૯૫ - મુંબઈ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત. પત્રાંક-૧૪૭, પાનું-૨૩૦. એક પોસ્ટકાર્ડની અંદર મુમુક્ષુ ખીમજીભાઈ પ્રત્યે લખાયેલો આ પત્ર છે. પત્રમાં બે વચનામૃત - બે વા યો અત્યંત માર્મિક છે.

‘સુજ્ઞ ભાઈ ખીમજી, આજ્ઞા પ્રત્યે અનુગ્રહ દર્શાવનારું સંતોષપ્રદ પત્ર મળ્યું.’ ખીમજીભાઈનો એક પત્ર (કૃપાળુદેવને મળ્યો છે) કે, જેમાં એમણે કૃપાળુદેવની આજ્ઞા અને કૃપા સંબંધી ઉલ્લેખ કરેલો છે. અને એ પત્ર મળતાં કૃપાળુદેવને સંતોષ થયો છે. આ વચનમાં પત્રની પહોંચ છે અને પત્ર લખનારે જે વિષય આપ્યો છે, તેનો સંક્ષેપથી નિર્દેશ છે અને પોતાને (પત્ર વાંચીને) જે લાગણી ઉત્પન્ન થઈ તેનો પણ ઉલ્લેખ છે.

પત્રનો વિષય જે સ્વાધ્યાય કરવા યોગ્ય છે - એમાં બે વચનો લખેલા છે. ‘આજ્ઞામાં જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ અસુલભ છે.’ શું કહે છે ? કે મુમુક્ષુજીવ જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞામાં એકતાન ન થાય ત્યાં સુધી આત્મકલ્યાણનો જે પારમાર્થિક માર્ગ છે, તેની પ્રાપ્તિ ઘણી જ કઠિન છે. અસુલભ છે એટલે ઘણી જ કઠિન છે. વિષય એમ છે કે, આ જગ્યાએ જીવ ભૂલ્યો છે. ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવીને અનેક પ્રકારનાં ધર્મ સાધન કરેલા છે. તેમ છતાં, જે કરવા યોગ્ય છે એ નહીં કર્યું, તેથી પરમાર્થ માર્ગની પ્રાપ્તિ નથી થઈ.

‘યમ નિયમ સંયમ આપ કિયો’ એ પદ કૃપાળુદેવે લખ્યું છે. ‘વહ સાધન બાર અનંત કિયો’ એવા દૂર્ધર સાધનો અનંતવાર કરવા છતાં, ‘તદપિ કષ્ટ હાથ હજુ ન પર્યો’ - (અર્થાત્) કાંઈપણ હાથમાં ન આવ્યું. એનું કારણ શું ? કે જીવ જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞામાં આવ્યો નથી. થોડો ઘણો આવ્યો છે તો એકતાન થઈને આવ્યો નથી. આ વિષયનું પરમાર્થ માર્ગમાં બહુ મોટું મહત્વ છે.

એક જ વા ચની અંદર, સિદ્ધાલયમાં જે સિદ્ધપદ છે એનું Foundation - એનો પાયો આ જગ્યાએ છે. કૃપાળુદેવે ૭૫૧ નંબરનો જે પત્ર લખેલો છે. એમાં આત્મપુરુષના વચનની પ્રતીતિ, આજ્ઞા રુચિ અને સ્વચ્છંદનિરોધ ભાતે તને પ્રથમ સમકિત કહ્યું છે. 'મોક્ષનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન છે.' - એ વાત જૈનદર્શનની પ્રસિદ્ધ વાત છે. આ વાત સંપ્રદાયમાં ખુલ્લી છે કે, 'મોક્ષનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન છે.' પણ એ મૂળ આ બીજમાંથી ઉત્પન્ન થયું ? એ વાત બહુ ઓછા જાણે છે અથવા સમ્યગ્દર્શનરૂપી મોક્ષનું મૂળ છે એનું બીજ આં પડ્યું છે ? કેવું છે ? એ વાત કૃપાળુદેવે પોતાના વચનોમાં ઠામ-ઠામ કરેલી છે. એવી એક વાત આ જગ્યાએ પણ કરેલી છે.

તેઓશ્રીએ મુમુક્ષુ જીવ માટે પરમાર્થમાર્ગની સુલભતા થાય એવી પરમકૃપા કરી છે અને એ કૃપા આપણા ઉપર કરી છે, એવું આપણને લાગવું જોઈએ. એવું આપણને ભાસ્યમાન થવું જોઈએ. જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞામાં એકતાન થવું. સર્વાર્પણબુદ્ધિથી સર્વભાવ અર્પણ કરી દઈ, જો સત્પુરુષની આજ્ઞામાં રહેવાય તો આ જીવને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ અત્યંત સુલભ છે. નહીંતો ઘણી જ અસુલભ છે - ઘણી જ દુર્લભ છે. ભલે વાત સંક્ષેપમાં કરેલી છે, ટૂંકાણમાં કરેલી છે પણ એ વાતનું મહત્વ ઘણું છે. અનંતકાળમાં આ જ જગ્યાએ જીવ ભૂલેલો છે. આ જ સ્થળે ભૂલેલો છે.

તીર્થકરદેવની દિવ્યધ્વનિમાં આ વાત બહુ જોર-શોરથી આવેલી અને કૃપાળુદેવની દિવ્ય-ધ્વનિમાં પણ આ વાત જોર-શોરથી આવી છે. ગુરુઆજ્ઞા, ગુરુપૂજા અને ગુરુનું મહત્વ બીજા અનેક સંપ્રદાયોમાં છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં પણ છે, જૈન સંપ્રદાયમાં પણ છે. પણ એનું કારણ શું ? એનું મહત્વ કેમ છે ? શા માટે છે ? એ વાત, જ્યાં સુધી એ માર્ગ પુરુષાર્થ કરનારને અનુભવગોચર ન થાય ત્યાં સુધી ઓઘસંજ્ઞાએ સમજાય છે.

વાત સમજવા જેવી છે; સમજવા જેવી છે - એટલે કઈ રીતે સમજવા જેવી છે ? એ મહત્વનો વિષય છે. આ વાત બુદ્ધિગોચરપણે સમજવી એ એટલી અઘરી નથી. કેમકે આપણે સૌ એટલી બુદ્ધિ ધરાવીએ છીએ. આપણી પાસે એટલી બુદ્ધિ છે. આપણે બૌદ્ધિક સ્તર પર આ વાત ન સમજી શકીએ, એવું નથી. પરંતુ અનુભવગોચરપણે સમજવું - એ સમજણની ખરી પદ્ધતિ છે. પરમાર્થનો માર્ગ એટલેકે આત્મકલ્યાણનો માર્ગ - મોક્ષનો માર્ગ અનુભવ

પ્રધાન છે. જ્યારે માર્ગ જ અનુભવ પ્રધાન છે તો એની સમજણ પણ અનુભવપદ્ધતિથી થવા યોગ્ય છે - હોવા યોગ્ય છે. (એટલે) આ વચનામૃતને પણ અનુભવગોચરપણે સમજવું, તો જ એનું રહસ્ય સમજાય અથવા એનું ખરું મહત્વ સમજાય. નહીંતર એ વાત માત્ર બુદ્ધિના સ્તર પર બરાબર લાગે, છતાં પણ એમાં 'યથાર્થતા'નો અભાવ હોય છે.

શાસ્ત્રની કોઈપણ વાત (હોય) અને સત્પુરુષના કોઈપણ વચનો હોય - એ વચનોને બુદ્ધિગોચરપણે સમજવા એટલા અઘરા નથી, એટલા કઠિન નથી. પણ અનુભવગોચરપણે સમજવામાં માર્ગ પ્રાપ્તિ છે, માર્ગ સુધી પહોંચી શકાય છે અને તેથી તે પદ્ધતિથી તે સમજવા યોગ્ય છે. એટલે આ વચનામૃતને સમજવા માટે આપણે માત્ર બુદ્ધિને લાગુ કરવી - બુદ્ધિને Apply કરવી, એટલું પર્યાપ્ત નથી - એટલું પૂરતું નથી. એના માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે, ગુરુઆજ્ઞામાં રહેવું એટલે શું ? અને ગુરુ આજ્ઞાથી બહાર જવું એટલે શું ? આ વાત એ માર્ગ ચાલવાના પ્રયત્ન વિના કેમ સમજાય ? અને ગુરુ ચરણના સાનિધ્ય વિના કેમ સમજાય ? બે વાત સાથે જોઈએ. ગુરુ ચરણનું સાનિધ્ય સંપ્રાપ્ત થવું જોઈએ અને એમની આજ્ઞા ઉપાસવી (એ વાત પણ સાથે હોવી જોઈએ).

ખરેખર તો એમની આજ્ઞા ઉપાસવી - એ એમની આજ્ઞા ઉપાસવી એમ નથી પણ એ ભૂમિકામાં એ આત્માની જ ઉપાસના છે. મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં, ગુરુ આજ્ઞાની ઉપાસના - તે, તે ભૂમિકાની આત્મ ઉપાસના છે. એ તો કથન નિમિત્ત પ્રધાન છે. (પરંતુ) વિષય ઉપાદાન પ્રધાન છે. કેમકે તેવી યોગ્યતા ઉપાદાનમાં જોઈએ. નિમિત્ત પરક વચન હોય એટલે એ નિમિત્તાધીન વાત છે - એવી સમજણની ભૂલ કરવા યોગ્ય નથી.

અહીંયા એક પ્રસંગનું ચિત્ર દોરવા જેવું લાગે છે. કોઈ એક કૃપાળુદેવ જેવા મહાપુરુષની - સદ્ગુરુની - સત્પુરુષની સમીપમાં, એમનાં ચરણ સાનિધ્યમાં રહેવાનો કોઈ મહાપુણ્ય યોગ હોય. જ્યારે ખીમજીભાઈ ઉપર આ પત્ર લખાણો હશે ત્યારે એ ભાગ્યશાળી મુમુક્ષુને ધન્યવાદ દેવા જોઈએ. (કેમકે) આવી એક બહુ મૂલ્ય વાત ફ ત એક પોસ્ટકાર્ડમાં લખી મોકલી છે. એ વખતે પોસ્ટકાર્ડની કિંમત એક પૈસો હતી ! એક આનાનો ચોથો ભાગ. Quarter ana કૃપાળુદેવના હસ્તાક્ષરના અસલ પોસ્ટકાર્ડ જોયા હશે. ઈડરમાં ઈડરના આશ્રમમાં ઘણા

પોસ્ટકાર્ડ છે. એક પૈસાના પોસ્ટકાર્ડમાં કરોડો-અબજો (રૂપિયા) શું - જેનું મૂલ્ય જ ન થાય, જેની કિંમત આંકવા માટે કોઈ Term નથી - કોઈ Terminology નથી - એવી વાત લખી મોકલી છે. જો કોઈ જીવ સત્પુરુષની આજ્ઞામાં એકતાન થઈને રહે તો અંતે એ સિદ્ધપદને પામે. સિદ્ધપદને પામે એટલે - એ કેટલા દુઃખના નુકસાનથી બચે, એનો જો વિસ્તાર કરવો હોય તો ચારે ગતિના જન્મના, મરણના, અનંત જન્મના-અનંત મરણના દુઃખોથી છૂટે અને ચારે ગતિમાં પાપના ઉદયે જેટલાં-જેટલાં દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે એ દુઃખોથી બચે. એ ઉપરાંત અજ્ઞાન અને અસમાધાનને લઈને જે મૂંઝવણ થાય છે - આપણે જેને Tension કહીએ છીએ - તણાવ કહીએ છીએ - જે સૌથી મોટું દુઃખ છે. જેના વશ માણસ આપઘાત કરી બેસે છે. એ તમામ પ્રકારના સર્વ દુઃખ અને સર્વ લેશથી છૂટે અને સાદિ અનંત-અનંત સમાધિ સુખમાં, અનંત જ્ઞાન-અનંત દર્શન સહિત સિદ્ધપદમાં બિરાજમાન થાય - એનું મૂલ્ય જગતના ચા પદાર્થથી થઈ શકે ? કે કોઈ પદાર્થથી થઈ શકે નહીં. એવા સિદ્ધપદનું મૂળ, એ મૂળનું જે બીજ - એ બીજભૂત વાત કૃપાળુદેવે આ જગ્યાએ કરી છે.

ખરેખર તો કોઈ મુમુક્ષુ જીવ આત્મકલ્યાણના પુરુષાર્થમાં - આત્મકલ્યાણના પ્રયત્નમાં - પ્રયાસમાં લાગે ત્યારે એ માર્ગે ચઢતાં પહેલાં એને કેટલી-કેટલી તકલીફો ભી થાય છે ! તકલીફો એટલે અહીંયા કોઈ સંયોગોની પ્રતિકૂળતા નથી કહેવી. પણ માર્ગ હાથમાં ન આવે અને માર્ગ સમજાય તો પણ પુરુષાર્થ ઉપડે નહીં, પુરુષાર્થ ઉપડે તો પ્રકૃતિના ઉદયમાં પરિણામો પછાડ ખાય, એ પછાડના માર લાગે, પરિણામની ચડ-ઉતરમાં મનુષ્ય આયુષ્યનો કિંમતી સમય વ્યતીત થઈ જાય, ખોવાઈ જાય - ખોઈ બેસવો પડે, એ બધાં પ્રકારમાંથી બચવાનો કોઈ એક ઉપાય હોય, કોઈ એક ઉત્તમ ઉપાય હોય, કોઈ એક સુગમમાં સુગમ ઉત્તમ ઉપાય હોય તો તે આ એક ઉપાય છે કે - આજ્ઞામાં એકતાન થવું.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આ વાતનું એકદમ સ્પષ્ટીકરણ કરો. આજ્ઞાનું આરાધન સાચી રીતે કઈ ભૂમિકામાં થાય છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઠીક છે, બહુ સરસ પ્રશ્ન છે. જ્ઞાનીપુરુષના સમાગમના યોગે સૌ પ્રથમ આ જીવે પોતાની યોગ્યતા સમજવી આવશ્યક છે. જો જીવને પોતાની યોગ્યતા ન સમજાય એટલેકે એ પોતે ચાં ભો છે એ જ એને

ખબર ન હોય, તો એને પોતાના કર્તવ્યની કેમ સમજ પડે ? કે મારે પહેલું કદમ કઈ દિશામાં, કઈ જગ્યાએ મૂકવાનું છે ? જ્યારે એ વાતની સમજ આવે ત્યારે સત્સમાગમ યોગે જ્ઞાનીપુરુષના જે-જે ઉપદેશરૂપ દિવ્યધ્વનિનો શ્રવણયોગ પ્રાપ્ત હોય, ત્યારે પોતાને પ્રયોજનભૂત-વર્તમાન ભૂમિકાને પ્રયોજનભૂત એવી વાત મને શું કહી ? એવું એને ભાસ્યમાન થાય છે. ‘આ વાત મને શ્રી ગુરુ કહે છે, આ વાત મને લાગુ પડે છે.’ નહીંતર આ વાત જો મને ન સમજાણી હોત તો હું આ જગ્યાએ ભૂલ કરી બેઠો હોત. એ વાત સ્પષ્ટ સમજમાં આવે છે. પોતાની ભૂલ થાત, કેમ થાત, કેવી રીતની થાત, એ પણ સમજાય અને શ્રીગુરુનો અનંત ઉપકાર પણ સમજાય કે મને મારી ભૂમિકામાં આ ઉપદેશ આપે છે અને આ એમનું વચન - આ એમનો વિકલ્પ એક સામાન્ય વાત નથી પણ મારા માટે શિરોધાર્ય કરવારૂપ એક આજ્ઞા છે.

કૃપાળુદેવ ૨૦૦ (નંબરના પત્રમાં) વચનાવલીમાં લખે છે. ‘સંતનો અદ્ભુત માર્ગ એમાં પ્રકાશ્યો છે.’ એમ ૨૦૧ (પત્રમાં) એમણે કહ્યું. (૨૦૦ પત્રમાં) પાંચમું વચન છે. ‘જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ, એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી.’ (ચોથા વચનામૃતમાં) એક વચન લખાઈ ગયું છે, કે ‘પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતાં અનાદિ કાળથી રખડ્યો.’ (આગળ ૧૨માં વચનમાં લખે છે) ‘શાસ્ત્રમાં કહેલી આજ્ઞાઓ પરોક્ષ છે અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે; મોક્ષ થવા માટે જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા આરાધવી જોઈએ.’ અને પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા આરાધવા માટે જ્ઞાની પ્રત્યક્ષ જોઈએ. પ્રત્યક્ષ (જ્ઞાની) ન હોય તો આશ્રય ભાવના જોઈએ. આશ્રય ભાવના હોય તો ભાવના ફળીને, કાળે કરીને આશ્રય પ્રાપ્ત થાય.

એ જીવને ત્યાં (અને ત્યારે) સમજાય છે કે, મારા પ્રયાસમાં, મારા પ્રયત્નની અંદર પરિણામોની ચડ-ઉતર થાય છે, એનું કારણ શું ? મુમુક્ષુ જીવ છે, આત્મકલ્યાણની ભાવનાવાળો જીવ છે (તેના) પરિણામ ક્યારેક ઠીક કામ કરે છે, ચારેક આત્મરુચિ સારી કામ કરે છે, ચારેક પરિણામ બરાબર કામ કરતાં નથી. એવો સર્વ સાધારણપણે બધાં મુમુક્ષુને અનુભવ થાય છે. આમ થવાનું કારણ શું ? આમ કેમ થાય છે ? આ એક મૂંઝવતો પ્રશ્ન છે. એ મૂંઝવણનો ઉકેલ કૃપાળુદેવે આ જગ્યાએ આપ્યો છે કે, તું આજ્ઞામાં એકતાન થા. કાંઈ તકલીફ નહીં થાય. તારા પરિણામની ચડ-ઉતર બંધ થઈ જશે. અરે..!

એટલું જ નહીં. કોઈ મુમુક્ષુ જીવ - કોઈ આત્માર્થી જીવ એવો એક દૃઢ નિર્ધાર કરે કે, આજથી ગુરુઆજ્ઞામાં જીવન સમર્પણ કરવું છે, ગુરુઆજ્ઞામાં જ રહેવું છે અને અંશમાત્ર પણ આજ્ઞા બહાર પગ મૂકવો નથી. આજ્ઞા બહાર પગ મૂકું તો બહુ મોટો અપરાધ છે અથવા તેઓશ્રીનો ઉપકાર ઓળવવા જેવું મહા પાપ છે. એવી ગંભીરતાથી આજ્ઞામાં એકતાન થવાનો નિશ્ચય કરે - નિર્ધાર કરે, તો એ નિર્ધાર અને નિશ્ચય માત્રમાં એ ભૂમિકાની નિર્મળતા પ્રગટવા વિના ન રહે. તત્કાળ નિર્મળતા પ્રગટે. પાત્રતાની ભૂમિકાનું આ એક સુખ છે, એક સગવડ છે, એક સુવિધા છે કે પાત્રતા - નિર્મળતા આવતાં વાર લાગતી નથી અને એ આવવા માટે કોઈ Pre-condition નથી - કોઈ પૂર્વ શરત નથી.

મોક્ષમાર્ગની અને મોક્ષમાર્ગની ઉપર-ઉપરની બધી જ દશાઓમાં પૂર્વ શરત રહેલી છે. જેમકે, સિદ્ધપદ છે એ અરિહંતપદની પ્રાપ્તિ વિના ન થાય. (એમાં) શરત છે કે પહેલાં અરિહંતપદ આવે તો જ સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય અને અરિહંતપદ છે - કેવળજ્ઞાનાદિની ઉત્પત્તિ છે એ ક્ષપકશ્રેણીના પરિણામો થયા વિના કદી ઉત્પન્ન ન થાય. ક્ષપકશ્રેણીમાં શુકલ ધ્યાન ત્યારે જ ઉત્પન્ન થાય કે છઠ્ઠે-સાતમે ગુણસ્થાને અંતર્બાહ્ય નિર્ગ્થ દશા પ્રગટ થાય, ભાવલિંગી મુનિદશા પ્રગટ થાય, ત્યારે જ એને ક્ષપકશ્રેણીનું એકાગ્રતારૂપ શુકલધ્યાન લાગે. એ પહેલાં ગૃહસ્થદશામાં જ્ઞાનીપુરુષને ધર્મધ્યાન હોઈ શકે (છે) પણ શુકલધ્યાન ન હોઈ શકે અને એવી નિર્ગ્થદશા - ભાવલિંગી મુનિદશા સમ્યગ્દર્શન વગર કોઈને ઉત્પન્ન ન થાય. એની અંદર સમ્યગ્દર્શનની પૂર્વ શરત છે. એવું જે સમ્યગ્દર્શન છે (કે) જે મુનિદશાનું મૂળ કારણ છે, અનન્ય કારણ છે, અંગભૂત કારણ છે એ સ્વરૂપની ઓળખાણ વિના, સ્વરૂપના નિશ્ચય વિના, સ્વરૂપના ભાવભાસન વિના, સ્વરૂપના લક્ષ વિના કોઈને ઉત્પન્ન ન થાય. એવું જે સ્વરૂપની ઓળખાણરૂપ બીજું સમકિત જે ૭૫૧ પત્રમાં કહ્યું, તે સત્પુરુષની ઓળખાણ વિના ન થાય (કે) જેને ૭૫૧(પત્રમાં) પહેલું સમકિત કહ્યું છે. આ બધી પૂર્વ શરતો છે. ઉપર-ઉપરની દશા (આવવા) માટે નીચેની દશા આવી હોવી જ જોઈએ, તો જ (ઉપરની દશા પ્રગટ) થાય અને એ સત્પુરુષની ઓળખાણ આજ્ઞામાં એકતાન થવાના નિર્ધાર વિના - નિશ્ચય વિના ન થાય. કેમ ? (કેમકે) જ્ઞાની પુરુષ છે - સત્પુરુષ છે એ નિર્મોહી પુરુષ છે. ‘દર્શનમોહ

વ્યતીત થઈ ઉપજ્યો બોધ જે' - દર્શનમોહનો જેમણે અભાવ કર્યો છે. અનંત જન્મ-મરણના કારણભૂત સંસારનું મૂળ જેમણે છેદ્યું છે, એવું આત્મજ્ઞાન જેમને પ્રાપ્ત થયું છે. જેમનો આત્મા દર્શનમોહના અભાવથી નિર્મળ થયો છે. એ પુરુષની ઓળખાણ આત્માની નિર્મળતામાં આવ્યા વિના થતી નથી.

હીરાને બરાબર જોવા માટે, હીરાનું મૂલ્યાંકન બરાબર કરવા માટે આંખ પણ ચોખ્ખી જોઈએ. (એમાં) આંખના રોગવાળાનું કામ નથી કે એનું એ મૂલ્યાંકન કરી શકે. એની આંખ પણ ચોખ્ખી જોઈએ. એમ જ્ઞાનીપુરુષની ઓળખાણ થવારૂપ પ્રથમ સમકિત છે કે જે ઓળખાણથી આજ્ઞા રુચિ પ્રગટ થાય, એના માટે જે નિર્મળતા જોઈએ, એ આજ્ઞામાં એકતાન થવા માટેનો નિર્ધાર માગે છે - નિર્ણય માગે છે - નિશ્ચય માગે છે. કેમકે એ સિવાય પરમાર્થમાર્ગની પ્રાપ્તિ બીજા કોઈ પ્રકારે, કોઈ કાળે, કોઈને થઈ નથી, થઈ શકવા યોગ્ય પણ નથી. અસુલભ છે - એટલે બીજું ગમે તે કરે (તો પણ માર્ગ પ્રાપ્તિ ન થાય).

કૃપાળુદેવે ૧૮૪ પત્રમાં તો આ વાતનો પુરાવો પોતાના આત્મ સાક્ષાત્કારતાથી આપેલો છે. લખે છે, 'ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી... જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી.' ભૂતકાળમાં ગતભવમાં પોતાને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થયેલી, તેનું જાતિસ્મરણજ્ઞાન પોતાને વર્તમાનમાં વર્તતું હતું. 'વર્તમાને એ જ માર્ગથી થાય છે અને અનાગતકાળે પણ જ્ઞાનીપ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે. સર્વ શાસ્ત્રોનો બોધ લક્ષ જોવા જતાં એ જ છે.' બધાં જ શાસ્ત્રો આ જ વાતને Point-out કરે છે, એમ કહે છે. 'બોધ લક્ષ છે' એમ કહીને (એમ કહેવા માગે છે કે) આ જગ્યાએ બધાં શાસ્ત્રોનું વજન છે. કેમકે તીર્થંકરદેવની દિવ્યધ્વનિમાંથી એ શાસ્ત્રો ઉત્પન્ન થયા અને ત્યાં પણ તે જ વાત આવેલી.

કેટલાક અન્ય મતોએ એ વાત બહુ જોરથી પકડેલી છે. ખાસ કરીને પંજાબ અને સિંધ બાજુ ગુરુ આજ્ઞાનું બહુ મહત્વ છે. 'વાહે ગુરુ' - એ લોકો ગુરુને ભગવાન કરતાં પણ વિશેષ મહત્વ આપે છે. અને એનું કારણ એ વાત દિવ્યધ્વનિમાં આવેલી (અને) એ સંપ્રદાયમાં મુખ્ય થઈ ગઈ. પણ આ (વાત) યથાર્થ છે અને એ વિના બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

આપણા સ્વાધ્યાયમાં (જે) મૂળ વિષય ચાલતો હતો એના ઉપર આવીએ. મુમુક્ષુની પાત્રતા એટલે નિર્મળતા - એ નિર્મળતા સહજમાત્રમાં કોઈપણ શરત વિના, સીધે સીધી આવે તો ચાંથી આવે ? કે ગુરુ આજ્ઞામાં રહેવાની પોતાની તૈયારી હોય તો. આગળ એક ૧૦૫ નંબરનો પત્ર પાત્રતા વિષે આવી ગયો. (એ પત્રમાં) પાત્રતાના જે વચનો કહ્યાં એમાં મુખ્ય અને પહેલું વચન એ લીધું છે - **સત્પુરુષના ચરણનો ઇચ્છુક**. એમાં પહેલા જેવું એકેય નથી. દસમાંથી પહેલા જેવું એકેય સાધન નથી (એમ કહ્યું છે). એમણે ઠામ-ઠામ આ વાત કરી છે. આટલી બધી ઉપસાવી-ઉપસાવીને વાત કરી છે ! છતાં જો ધ્યાન ન ખેંચાય અથવા જીવ એ રીતે તૈયાર ન થાય (તો એનો બીજો કોઈ ઉપાય નથી). ફ ત પરિણામથી તૈયાર થવાનું છે. નિર્ણયથી તૈયાર થવાનું છે. ત્યાં પછી જો જીવ પોતે દિશામૂઢ રહેવા ઇચ્છે છે તો બીજો કોઈ ઉપાય નથી. ત્યાં તો પછી બીજો કોઈ ઉપાય જ નથી.

‘આજ્ઞામાં જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ અસુલભ છે.’ આ વાત પ્રયત્ન કરનારને સમજાય એવી છે. પ્રયત્ન ન કરે તો માત્ર બુદ્ધિગોચર (પણે) સમજાય અને પ્રયત્ન કરે તો અનુભવગોચરપણે સમજાય કે ચાં- ચાં આંટી-ઘૂંટી છે ? પરમાર્થ માર્ગ - ‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણી મોક્ષમાર્ગઃ’ - ત્યાં સુધી પહોંચવામાં વિટંબણા ઘણી છે. માર્ગ પ્રાપ્તિ થઈ છે એવા જ્ઞાનીપુરુષને ઉપરના ગુણસ્થાન ચડવા માટે એટલી વિટંબણા નથી. કેમકે પોતાનું નિજ સ્વરૂપ જોયું છે - અનુભવ્યું છે અને નિજસ્વરૂપની પ્રાપ્તિનો ઉપાય અનુભવગોચર પણ થયો છે એટલે માર્ગ પણ જોયો છે. એમને એટલી વિટંબણા નથી. એ સ્થિતિમાં આવ્યા પછી અસંખ્ય સમયમાં સિદ્ધપદની - મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. એવો નિયમ છે. પણ એ પહેલા અનંતકાળ સંસારમાં જાય છે.

એકવાર પણ યથાર્થ મુમુક્ષુતા આવી નથી - ખરી મુમુક્ષુતા આવી નથી. કૃપાળુદેવે એવો ઉલ્લેખ અન્ય વચનામૃતોમાં કરેલો છે. એ (મુમુક્ષુતા) આવવામાં વિટંબણા ઘણી છે. એ બધી વિટંબણાનો ઉકેલ આ એક વચનામૃતમાં છે કે, આજ્ઞામાં એકતાન થવું.

જો કે, ‘એકતાન થવું પણ બહુ જ અસુલભ છે.’ બીજું વચનામૃત આ પ્રકાશ્યું છે. એકતાન થવું બહુ જ અસુલભ છે - એમ કેમ કહ્યું ? ઉપલક

દૃષ્ટિએ જાણે આ તો સીધું - સાદું નાનું કામ હોય એવું લાગે. એમાં શું ? આપણે સત્પુરુષના સમાગમયોગે એમની આજ્ઞામાં રહી જઈએ. એમાં શું વાંધો ? વાંધો એ પડે છે કે, આ જીવને કેટલા પ્રતિબંધો છે, અને કેટલો સ્વચ્છંદ છે - એ આજ્ઞામાં આવવાનો (જે) પ્રયાસ કરે છે, આજ્ઞામાં રહેવા માટેની તૈયારી કરે છે, એ પરિણામમાં આવવા માગે છે - ત્યારે (એને) એ સમજાય છે. ત્યાં સુધી એને સમજાતું નથી.

કૃપાળુદેવે સંસાર પરિભ્રમણના મુખ્ય બે કારણો પ્રકાશ્યા છે. સ્વચ્છંદ અને પ્રતિબંધ. સ્વચ્છંદ એટલે પોતાની મતિ કલ્પનાએ ચાલવું. સ્વચ્છંદ શબ્દના બે પ્રકારે અર્થ જોવામાં આવે છે. એક તો સ્વચ્છંદ એ છે કે વિષય કષાયની નિર્ગળ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે, તીવ્ર રસે કરીને પ્રવૃત્તિ થાય, એને પણ જ્ઞાનીઓએ સ્વચ્છંદ કહ્યો છે. પોતાની મતિ કલ્પનાએ ધર્મ સાધન કરવું તે સ્વચ્છંદ છે. જીવ કરે છે ધર્મ સાધન - માને છે ધર્મ સાધન. અને સંપ્રદાયમાં સૌ કોઈ કરે પણ છે, પણ તે જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ કરતો નથી - એટલે એને સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિ કહી છે. પોતે (માર્ગથી) અજાણ્યો છે. માર્ગનો અજાણ્યો હોવા છતાં ધર્મ સાધનનો નિર્ણય પોતે પોતાની મતિ કલ્પનાથી કરે છે અને જ્ઞાનીની આજ્ઞાને અનુસરતો નથી, જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં રહેતો નથી, એ જ જીવનો સ્વચ્છંદ છે.

એ સ્વચ્છંદ નિષ્પક્ષપણે પોતાના દોષના અવલોકનમાં જીવ આવે ત્યારે એને સમજાય છે અને એ સ્વચ્છંદ હાનિ પામે એવી કોઈ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. એ પરિભ્રમણનું મુખ્ય એક કારણ છે.

બીજું કારણ છે - પ્રતિબંધ. કૃપાળુદેવે ચાર પ્રકારના પ્રતિબંધ કહ્યાં (છે). (૧) સમાજ પ્રતિબંધ (૨) કુટુંબ પ્રતિબંધ (૩) શરીર પ્રતિબંધ અને (૪) સંકલ્પ વિકલ્પ પ્રતિબંધ. (કોઈપણ જીવ) જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં રહેવા જાય ત્યાં સમાજ પ્રતિબંધ નડે. એ જમાનામાં પણ કૃપાળુદેવ પાસે જે કોઈ મુમુક્ષુઓ - સુપાત્ર જીવો આવેલા તો સમાજમાં એને તકલીફો ભી થતી. સમાજમાં વિરોધ થતો. સંપ્રદાયને અનુસરનારાઓ એમ કહે કે, તમે કેમ ત્યાં જાઓ છો ? એ તો આવા છે ને તેવા છે, ફલાણાં છે ને ઢીકણાં છે. જ્ઞાનીપુરુષની અનેક પ્રકારે નીંદા પણ કરે. એ વચનો પણ સહન કરવા પડે, સાંભળવા પડે. પણ જેને આત્મકલ્યાણ કરવું જ છે એ દૃઢ નિર્ધારથી સત્પુરુષના ચરણને વળગીને રહે

છે. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં એ (સત્પુરુષને) છોડવા માગતો નથી. ચારેક તો મોટો સામાજિક વિરોધ પણ ભો થાય, એ બધી સંભાવનાઓ હોય છે. એની તૈયારી રાખે કે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં (રહેવું છે). પરિભ્રમણના દુઃખથી કોઈ સમાજ છોડાવવા આવવાનો નથી અને મારે પરિભ્રમણથી મુક્ત થવું હોય તો જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞામાં રહ્યા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય છે નહીં. જેણે માર્ગ જોયો છે એ માર્ગ દર્શાવી શકે; કલ્પના પ્રાપ્ત પુરુષ માર્ગને બતાવી ન શકે, (કેમકે) જે માર્ગને પામેલા નથી એ (માર્ગને) કેમ બતાવી શકે ? એટલે સમાજની દરકાર કર્યા વિના, પહેલા દરકાર છોડવામાં બળ જોઈએ - પરિણામમાં બળ જોઈએ. આવડો મોટો સમાજ, એ સંપ્રદાયનો ત્યાગી વર્ગ (પણ) હોય છે, એ બધાંનો (ત્યાગ કરીને) સામે ચાલીને જ્ઞાનીપુરુષના ચરણમાં જવાનું થાય છે. અત્યારે એટલી તકલીફ નથી, જેટલી સો વર્ષ પહેલા તકલીફ હતી. કેમકે અત્યારે થોડી ધર્મ ચુસ્તતા ઘટી છે અને Rigidity ઘટી છે. સમાજ વ્યવસ્થામાં પણ ઘણો ફેર પડ્યો છે. Inter cast marriage થવા લાગ્યા છે. એટલે સામાજિક બંધનો બહુ ઢીલા થઈ ગયા છે. નહીંતર જીવને સમાજ પ્રતિબંધ બહુ નડે છે. ધર્મના ક્ષેત્રમાં એનો સામનો કરવો પડે છે.

ત્યાર પછી રહ્યો - કુટુંબ પ્રતિબંધ. કુટુંબમાં બધાં એક મતના હોતાં નથી. એટલે પરમાર્થમાર્ગ પ્રત્યે જ્યારે કોઈ જીવ વળવા માટે તૈયાર થાય છે, સંસારથી છૂટવાનો પ્રથમ પ્રયત્ન કરે છે, જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં રહેવાનો (પ્રયત્ન કરે છે) ત્યારે એના જ કરેલા પૂર્વકર્મો સામે આવીને ભા રહે છે અને એમાં નજીકના નિમિત્તો હોય છે - કુટુંબના સભ્યો. એ લોકો નારાજ થાય છે. એ સંસારથી બહાર નીકળવાવાળાને સંસારમાં ખેંચવાનો પ્રયત્ન કરે છે. (એ કુટુંબીજનો એમ કહે છે) 'હજી આપણે ઘણાં કામ બાકી છે, હજી તારી ઉંમર નથી.' નાની ઉંમર હોય તો ઉંમરનો બાધ આવે. અને બધાંને (બધાં) કામ બાકી જ હોય છે. કોઈને કોઈ કામ બાકી નથી હોતા, એવો કોઈ સંસારી ગૃહસ્થ નથી. બધાંને બધાં કામ બાકી જ દેખાય છે. એટલે (એમ કહે કે) 'પહેલા આ કર, પહેલા આ કર ! પછી (આત્મકલ્યાણ) કરવાનું (ખરું) પણ પહેલા આ કરવાનું. (સંસારના કામ કરતાં-કરતાં) સાથે-સાથે તું કર એનો વાંધો નથી પણ પહેલા આ કર !' (આમ) સંસાર છે એ Top priorityમાં રહે છે અને આત્મકલ્યાણ Last priority માં રહે છે અને અત્યાર સુધી એમ

જ ચાલ્યું છે. આત્મકલ્યાણને Top priority માં મૂકવા વિના અને સંસારના કાર્યોને અને આખા સંસારને Last priority માં રાખ્યા વિના, કદી આત્મકલ્યાણની દિશામાં પ્રગતિનું એક કદમ પણ ભરી શકાય, એવી વસ્તુસ્થિતિ નથી. કેમકે એનું (આત્મકલ્યાણનું) એટલું મૂલ્ય છે, એટલું મૂલ્યાંકન આવવું જોઈએ, એટલું મૂલ્યાંકન આંક્યા વિના, કદી એ દિશામાં પદાર્પણ થતું નથી. એટલે (આમ) એકતાન થવું પણ સુલભ નથી - ઘણું દુર્લભ છે. પ્રાય: આવું બને છે. ભાગ્યેજ કોઈના કુટુંબમાં બધાં એક મતના હોય છે કે, જેથી કોઈ ધર્મ સાધન (આત્મકલ્યાણ) કરવા તૈયાર થાય તો બધાં જ અનુકૂળ થાય કે 'કાંઈ વાંધો નહીં - તારે જે કરવું હોય તે કર. અમે બધાં બાકીનું સંભાળી લઈશું. જો તું આત્મકલ્યાણ કરતો હોય તો અમારા બધાંની અનુમોદના છે.' એવું હજારો કુટુંબમાંથી કોઈ એક કુટુંબ નીકળે પણ ખરું. તો પણ અહીંયા એક લાલબત્તી મૂકવા જેવી છે અને તે એ કે - અનુકૂળતા છે માટે હું ધર્મ સાધન કરી શકીશ - એવો જે અભિપ્રાય; એ પ્રતિકૂળતા હોય તો હું ધર્મ સાધન ન કરી શકું - એવા અભિપ્રાયના સિક્કાની બીજી બાજુ છે. જે પ્રતિકૂળતાથી ગભરાય છે અને આત્મકલ્યાણના માર્ગે એને અવરોધ સમજે છે - એ અનુકૂળતામાં ફસાયા વિના રહી શકે નહીં. અનુકૂળતામાં ફસાય તે આત્મકલ્યાણ કરી શકે નહીં. કેમકે તે પ્રતિકૂળતાથી ગભરાયેલો જ છે. એ ભય એને અંદરમાં ભો જ છે. એ ભયથી ગ્રસિત જ છે. આત્મકલ્યાણનો માર્ગ અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતાથી પર છે. એનું Level જુદું છે (અને) આત્મકલ્યાણના પરિણામનું Level જુદું છે. અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતાને ગણકાર્યા વિના જે આગળ વધવા માગે છે, એનું કાર્યક્ષેત્ર છે એ - આત્મકલ્યાણ છે. એટલે પ્રતિબંધ છે એ પોતાના પરિણામો છે, કુટુંબ નથી. કહેવાય કુટુંબ પ્રતિબંધ પણ કુટુંબ પ્રત્યેના પોતાના જે લાગણી ભરેલા પરિણામો - તેનું નામ કુટુંબ પ્રતિબંધ છે. પછી એ કુટુંબના સભ્યો નારાજ થાય તો એની લાગણી સાથે સ્પર્શ થાય છે અને રાજી થાય તો પણ એની લાગણી સાથે જ સ્પર્શ થાય છે. બન્નેમાં વાત તો એક જ છે. એ લાગણીથી પર થવું પડે છે ત્યારે જીવ કુટુંબ પ્રતિબંધથી છૂટે. 'એ મારાં નથી.' (એમ લાગવું જોઈએ).

કૃપાળુદેવે ૫૩૭ પત્રમાં આ મૂળ વાત કરી છે. ૫૩૭ પત્ર જોઈએ આપણે - કૃપાળુદેવના પોતાના શબ્દોમાં જોઈએ તો - ૪૩૬ પાને પહેલા

પેરેગ્રાફની વચલી લીટી છે, ‘...અજ્ઞાનદશારૂપ સ્વપ્નરૂપયોગે આ જીવ પોતાને, પોતાનાં નહીં એવાં બીજાં દ્રવ્યને વિષે...’ એટલે કુટુંબાદિમાં (રહેલા) આત્માઓને વિષે. ‘...સ્વપણે માને છે, અને એ જ માન્યતા તે સંસાર છે, તે જ અજ્ઞાન છે, નરકાદિ ગતિનો હેતુ તે જ છે, તે જ જન્મ છે, મરણ છે અને તે જ દેહ છે, દેહના વિકાર છે, તે જ પુત્ર, તે જ પિતા, તે જ શત્રુ, તે જ મિત્રાદિ ભાવ કલ્પનાના હેતુ છે,...’ પિતા-પુત્ર કહીને કુટુંબની વાત લઈ લીધી છે. જ્યાં બીજા આત્માઓ વિષે કોઈપણ સંબંધ - ખરો સંબંધ છે એમ માન્યું, કહેવા માત્ર વ્યવહારિક સંબંધ છે એ વાત જુદી છે, પણ ખરો સંબંધ (છે) એમ માન્યું એટલે નરક નિગોદાદિ ગતિનો હેતુ તે જ છે. અને પ્રતિબંધરૂપ સંસારનું કારણ કહ્યું. એ (પરિણામ હોય ત્યારે) ગુરુઆજ્ઞા ઉપાસવામાં - (એમાં) એકતાન થવામાં તકલીફ પડે છે. કેમકે એક જગ્યાએ એકતાન થાય તો બધી જગ્યાએથી ઠી જવું પડે, ત્યારે એકતાન થાય. બધી જગ્યાએથી ઠી જાવ એટલે બધી (જગ્યાએથી) લાગણી ઘૂટી જાય.

(કૃપાળુદેવ) સૌભાગ્યભાઈને લખે છે કે, ‘તમે તમારા કુટુંબ પ્રત્યે નિસ્નેહ થાઓ. એવી ગાંડી શિખામણ આ સ્થળે લખી છે.’ ગાંડી શિખામણ કેમ કહ્યું ? કેમકે જગતમાં તો એ વાત ગાંડપણવાળી ગણાય, (એને એમ લાગે) ‘પોતાના કુટુંબનો સ્નેહ છોડી દેવો ? આ તે કાંઈ રીત છે ? તો (પછી) કોની સાથે સ્નેહ કરવો ?’ (અહીંયા એમ કહે છે) જો સ્નેહ કરવો હોય તો શ્રીગુરુ સાથે કરવો, જ્ઞાનીપુરુષ સાથે કરવો, તો સંસારથી ઘૂટી જવાશે. એ સ્નેહ એવો કરવો કે (એમાં) એકતાન થવું ! નહીંતો બાકીનો સ્નેહ તો ચારગતિમાં રખડવા માટે અત્યાર સુધી અનંતવાર કર્યો છે અને હજી જો ચાલુ રાખે તો એ જ પરિસ્થિતિ છે, એ જ વિટંબણાઓ છે, એ જ દુઃખ અને દુઃખના કારણો ભા છે. એટલે (આજ્ઞામાં) એકતાન થવું એ સુલભ નથી - ઘણું કઠણ છે (અને) એમાં અનેક વિટંબણાઓ આવે છે. એ લાગણીઓથી પર થવું એ બળ માગે છે. એનું બળવાનપણું જોઈએ. ખરેખર જેને આત્મકલ્યાણ કરવું હોય તેને જ એ બળ આવે, બીજાને એ બળ ન આવે.

અહીંયા પણ એક મૂળની વાત, એક તપાસવા જેવી વાત એ છે, જીવને પોતાને પોતાના આત્મામાં એક પ્રશ્ન પૂછવા જેવો છે કે, ખરેખર આત્મકલ્યાણ કરવું છે ? શુદ્ધ અંતઃકરણથી આ વાત (આવી) છે ? પૂરી પ્રમાણિકતાથી

આ વાત છે ? કે હજી કાંઈક ખૂણે-ખાંચરે પણ સંસાર ઉપાસવો છે ? કે આ જગતના સુખની અલ્પ પણ ઇચ્છા અભિપ્રાયબુદ્ધિએ રહી છે ? કેમકે ચારિત્રમોહની વાત જુદી છે. ત્યાં સુધી આત્મા ઉપાસવો છે કે ગુરુઆજ્ઞામાં એકતાન થવું છે, એ વાત સંભવિત નથી, (એ વાત) બની શકતી નથી. એટલે અહીંયા એને એમ કહ્યું કે, અસુલભ છે - (આજ્ઞામાં) એકતાન થવું પણ અસુલભ છે. કેમકે જીવ આત્મકલ્યાણની ભાવના રાખે છે અને એ ભાવનાના ક્ષેત્રમાં આવેલા સંખ્યાબંધ જીવોમાં કોઈ એક વિરલ જીવ એવો હોય છે કે જેને આ જગતમાંથી આબરૂ, કીર્તિ, માન-સન્માન, કે કોઈપણ પદાર્થ, કોઈપણ સંયોગની કાંઈપણ ઇચ્છા નથી. માત્ર એક આત્મકલ્યાણ જ પૂરી પ્રમાણિકતાથી, પૂરી ઈમાનદારીથી કરવું છે. એવા શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા જીવને આજ્ઞામાં એકતાન થવું સુલભ છે.

કોઈ એક અપેક્ષાએ, જે ઘણું જ અસુલભ છે એ સુલભ પણ છે. ઘણું જ અસુલભ છે એમ કહીને કોઈ નાસીપાસ થવાની વાત કરતા નથી કે, કોઈ Depression માં આવવાની વાત નથી. સુલભ પણ છે (અને) એ સુલભ ચારે છે ? કે શુદ્ધ અંતઃકરણથી આત્મકલ્યાણની ભાવના હોય, જિજ્ઞાસા હોય, તો સુલભ પણ છે. પણ એવું લગભગ - પ્રાયઃ જોવામાં આવતું નથી. એથી એમ લખ્યું કે, 'બહુ અસુલભ છે.' કેમકે જીવ ખાસ કરીને પ્રકૃતિના ઉદયમાં ખેંચાય છે, જોડાય છે અને ત્યાં માર ખાય છે - પછાડ ખાય છે. આજ્ઞામાં (કોઈ) જીવ એકતાન થઈ ગયો હોય તો એ એકતાન થઈ ગયેલા જીવને પ્રકૃતિના ઉદયમાં પણ વિજય મેળવવો સુલભ પડે છે. કેમકે એને માર્ગ પ્રાપ્તિ સુલભ છે. એકતાન થયા વિના અસુલભ છે તો એકતાન થાય તેને સુલભ છે. એ વાત એમાંથી અનર્પિતપણે નીકળે છે.

કુટુંબ પ્રતિબંધ પછી શરીર પ્રતિબંધમાં - શરીરની અનુકૂળ સંયોગની પરિસ્થિતિ, પ્રતિકૂળ સંયોગની પરિસ્થિતિ, શાતા-અશાતાની મુખ્યતા - એ મુખ્યતામાં આત્મકલ્યાણને ગૌણ કરવામાં આવે અથવા આત્મકલ્યાણના નિમિત્તભૂત એવા યથાર્થ સત્સંગને અને સત્પુરુષના યોગને - સમાગમને ગૌણ કરવામાં આવે છે, ત્યારે એને શરીર પ્રતિબંધ છે. શરીર પ્રત્યેની લાગણી નડે છે અને (આજ્ઞામાં) એકતાન થવા દેતી નથી. (કૃપાળુદેવે) ૬૦૮ પત્રમાં બહુ સ્પષ્ટ હું કે, દેહત્યાગ થવા જેવો પ્રસંગ આવે તો પણ સત્સંગને ગૌણ

કરવો નહીં. કેમકે આત્મકલ્યાણના હેતુભૂત એવું, 'સત્સંગ' જેવું બીજું કોઈ સાધન નથી. પ્રાણથી પણ અધિક સત્સંગનું મૂલ્યાંકન થવું જોઈએ. મારે જમ્યા વિના ચાલશે, પાણી પીધા વિના ચાલશે, અરે...! શ્વાસોશ્વાસ વિના પણ ચાલશે ! પણ સત્સંગ વિના નહીં ચાલે ! શ્વાસોશ્વાસ પ્રાણ છે, પણ શરીરના પ્રાણ છે. સત્સંગ મારા આત્માનો પ્રાણ છે. આમ તો જ્ઞાન અને દર્શન આત્માનો પ્રાણ છે.

સમયસારની ૪૭ શ્લોકોમાં - જીવત્વશ્લોકોમાં એ શબ્દ વાપર્યો છે કે, જ્ઞાન અને દર્શન આત્માના પ્રાણ છે. પણ મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં 'સત્સંગ' એ એનો પ્રાણ છે અને તે શરીરના પ્રાણથી (પણ) અધિક મૂલ્યવાન છે. એટલું જ્યાં સુધી સમજાય નહીં ત્યાં સુધી આજ્ઞામાં એકતાન થવાની વાત ભૂલી જવા જેવી છે. કેમકે એ ગુરુઆજ્ઞા છે. 'દેહત્યાગના પ્રસંગને પણ સ્વીકારવો' એવા શબ્દો (૬૦૮ પત્રમાં) લખ્યા છે. એ આજ્ઞા છે. સર્વ મુમુક્ષુ જીવ માટે એ આજ્ઞા છે.

૧૮૫ (પત્રમાં) કહ્યું, પરિભ્રમણની વેદનામાં આવવું, ઝુરણામાં આવવું. (એ ચિંતનામાં) દૃઢ થઈને ઝૂંપા વિના માર્ગની દિશાનું અલ્પ પણ ભાન થવું, એ બની શકવા યોગ્ય નથી. એ આજ્ઞા છે. 'તમારે સઘળાએ એ જ શોધવાનું છે.' (એમ લખીને) બધાં મુમુક્ષુને આજ્ઞા કરી છે. જો (આ પરિભ્રમણની) વેદનામાં ન આવે (તો) એનો અર્થ એ કે (એ જીવ) સંસારની - જડની - અનાત્માની ચિંતામાં ઘેરાયેલો છે. ત્યાંથી હજી બહાર નીકળ્યો નથી (અને) આજ્ઞામાં આવ્યો નથી. આ આજ્ઞામાં એકતાન થવાનો એક સામાન્ય નિયમ ૧૮૫મો પત્ર છે કે, 'તમારે સઘળાએ' (એમ કહીને) બધાંને આજ્ઞા કરી છે. 'તમારે સઘળાએ એ જ શોધવાનું છે.' (પોતે) તપાસી લેવું કે એ વેદનામાં (અને) ઝુરણામાં જીવ ચારે આવ્યો ? કેટલો આવ્યો ? અને એના ફળસ્વરૂપે નિર્મળતા કેટલી આવી ? કેમકે ત્યારપછી જ બીજું શું કરવું તે સમજાય છે. તો સમજાણું (ખરું) ? ઝુરણામાં આવ્યા વિના એ સમજાય નહીં.

એમ અનેક પ્રકારે જ્ઞાનીપુરુષની જે આજ્ઞા છે, (એમાં) પોતાને કઈ આજ્ઞા અત્યારે લાગુ પડે છે - એ વાત જ્યાં સુધી સમજમાં ન આવે અને એમાં પૂરા પ્રયત્નથી એકતાન થઈને લાગે નહીં. ત્યાં સુધી આ જીવ જ્ઞાનીની આજ્ઞાને અનુસરવા માગતો નથી, સ્વચ્છંદે વર્તવા માગે છે, અને ત્યાં સુધી કોઈ કાળે

પણ આત્મકલ્યાણના માર્ગની પ્રાપ્તિ નથી.

કૃપાળુદેવે તો અહીંયા ખીમજીભાઈને પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે, 'એને માટે તમે શું ઉપાય કરશો ?' એકતાન થવા માટે શું ઉપાય કરશો ? 'અથવા (કરવા) ધાર્યો છે ?' આથી વધારે શું ? 'અધિક શું ? અત્યારે આટલુંય ઘણું છે' એમ કહીને પત્ર સમાપ્ત કર્યો છે. પણ પત્રની અંદર અનંતકાળમાં થયેલી અનંત ભૂલો આ જગ્યાએ થઈ છે, એને સુધારવા માટે એક High light મૂકી છે. એ વાત આપણી સમજમાં આવે તો કામ થવાનું સુલભ છે. સમય થયો છે.

“સત્પુરુષની વાણી સ્પષ્ટપણે લખાઈ (કહેવાઈ) હોય તોપણ, તેનો પરમાર્થ, સત્પુરુષનો સત્સંગ જેને આજ્ઞાંકિતપણે થયો નથી, તેને સમજાવો દુર્લભ થાય છે.”—શ્રીમદ્જી.

સત્પુરુષની વાણીમાં 'જ્ઞાનદશા'નો વિષય સ્વાનુભવપૂર્વક વ્ય ત થાય છે, તેમાં જે પરમાર્થમાર્ગમાં પોતાનું નિર્ગમન થઈ રહ્યું છે તે માર્ગના અપૂર્વ ભાવોની અભિવ્યક્તિ ત, તેમજ ઉદયભાવો અને તે અંગેની ચેષ્ટાએ વર્તતાં, પર-અપર ભાવોની વિલક્ષણતા સમજવા અર્થે, યોગ્યતાની અપેક્ષા રહે છે; જે પ્રકારની યોગ્યતાની અપેક્ષા છે, તે પ્રાયઃ આજ્ઞાંકિતપણામાં સંપ્રાપ્ત હોય છે. તેથી ઉ ત વચનામૃતની ગંભીરતા અને આજ્ઞાંકિતપણે સત્સંગનું મૂલ્યાંકન, મુમુક્ષુજીવને થતાં, પરમાર્થની પ્રાપ્તિનો અવકાશ થાય, તે પરમહિત થવાનું બીજ છે. તેથી એક લક્ષે જ્ઞાનીપુરુષની વિલક્ષણતા સમજતા, તેમના પ્રત્યે અનન્ય ભક્તિ ત / પ્રેમનું કારણ થાય છે.

— પૂજ્ય ભાઈશ્રી
(અનુભવ સંજીવની - ૫૩૯)

‘શ્રીમદ્ રાજયંત્ર’

પત્રાંક - ૧૯૪

મુંબઈ, પોષ, ૧૯૪૭

જીવને માર્ગ મળ્યો નથી એનું શું કારણ ?

એ વારંવાર વિચારી યોગ્ય લાગે ત્યારે સાથેનું પત્ર વાંચજો.

હાલ વિશેષ લખી શકવાની કે જણાવવાની દશા નથી, તોપણ એકમાત્ર તમારી મનોવૃત્તિ કિંચિત્ દુભાતી અટકે એ માટે જે કંઈ અવસરે યોગ્ય લાગ્યું તે લખ્યું છે.

અમને લાગે છે કે માર્ગ સરળ છે, પણ પ્રાપ્તિ યોગ મળવો દુર્લભ છે.

સત્સ્વરૂપને અભેદભાવે અને અનન્ય ભાવિ તએ નમોનમઃ

ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને આવ્યેથી અવશ્ય તે મુમુક્ષુ જેનાં ચરણારવિંદ તેણે સેવ્યાં છે, તેની દશાને પામે છે. આ માર્ગ સર્વ જ્ઞાનીઓએ સેવ્યો છે, સેવે છે, અને સેવશે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી, વર્તમાને એ જ માર્ગથી થાય છે અને અનાગત કાળે પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે. સર્વ શાસ્ત્રોનો બોધ લક્ષ જોવા જતાં એ જ છે. અને જે કોઈ પણ પ્રાણી છૂટવા ઇચ્છે છે તેણે અખંડ વૃત્તિથી એ જ માર્ગને આરાધવો. એ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે આનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કર્યું છે. જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે, ત્યાં સુધી એ માર્ગનું દર્શન થતું નથી, (અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો; દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી; એ વિચારમાં અપ્રમત્ત રહેવું, તો માર્ગની પ્રાપ્તિ થઈ અંધત્વ ટળે છે, એ નિઃશંક માનજો. આનાદિ કાળથી જીવ અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે.

જોકે તેણે જપ, તપ, શાસ્ત્રાધ્યયન વગેરે અનંત વાર કર્યું છે; તથાપિ જે કંઈ પણ અવશ્ય કરવા યોગ્ય હતું તે તેણે કર્યું નથી; જે કે અમે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે.

સૂચગડાંગસૂત્રમાં ષભદેવજી ભગવાને જ્યાં અઢાણું પુત્રોને ઉપદેશ્યા છે, મોક્ષમાર્ગે ચઢાવ્યા છે ત્યાં એ જ ઉપદેશ કર્યો છે :

હે આયુષ્યમનો ! આ જીવે સર્વે કર્યું છે. એક આ વિના, તે શું ? તો કે નિશ્ચય કહીએ છીએ કે સત્પુરુષનું કહેલું વચન, તેનો ઉપદેશ તે સાંભળ્યાં નથી, અથવા રૂડે પ્રકારે કરી તે ઠાવ્યાં નથી. અને એને જ અમે મુનિઓનું સામાયિક (આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ) કહ્યું છે.

સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને ઉપદેશે છે કે જગત આખાનું જેણે દર્શન કર્યું છે, એવા મહાવીર ભગવાન, તેણે આમ અમને કહ્યું છે :- ગુરુને આધીન થઈ વર્તતા એવા અનંત પુરુષો માર્ગ પામીને મોક્ષપ્રાપ્ત થયા.

એક આ સ્થળે નહીં પણ સર્વ સ્થળે અને સર્વ શાસ્ત્રમાં એ જ વાત કહેવાનો લક્ષ છે.

આણા ધમ્મો આણા તવો ।

આજ્ઞાનું આરાધન એ જ ધર્મ અને આજ્ઞાનું આરાધન એ જ તપ.

(આચારાંગ સૂત્ર)

સર્વ સ્થળે એ જ મોટા પુરુષોનો કહેવાનો લક્ષ છે, એ લક્ષ જીવને સમજાયો નથી. તેના કારણમાં સર્વથી પ્રધાન એવું કારણ સ્વચ્છંદ છે અને જેણે સ્વચ્છંદને મંદ કર્યો છે, એવા પુરુષને પ્રતિબદ્ધતા (લોકસંબંધી બંધન, સ્વજનકુટુંબ બંધન, દેહાભિમાનરૂપ બંધન, સંકલ્પવિકલ્પરૂપ બંધન) એ બંધન ટળવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય જે કંઈ છે તે આ ઉપરથી તમે વિચારો. અને એ વિચારતાં અમને જે કંઈ યોગ્ય લાગે તે પૂછજો. અને એ માર્ગે જો કંઈ યોગ્યતા લાવશો તો ઉપશમ ગમે ત્યાંથી પણ મળશે. ઉપશમ મળે અને જેની આજ્ઞાનું આરાધન કરીએ એવા પુરુષનો ખોજ રાખજો.

બાકી બીજાં બધાં સાધન પછી કરવાં યોગ્ય છે. આ સિવાય બીજો કોઈ મોક્ષમાર્ગ વિચારતાં લાગશે નહીં. (વિકલ્પથી) લાગે તો જણાવશો કે જે કંઈ યોગ્ય હોય તે જણાવાય.

પ્રવચન — ૨

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૧૯૪

તા. ૦૮/૦૬/૧૯૯૪ — ભાવનગર

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત. પત્રાંક ૧૯૪, પાનું ૨૫૯. લલ્લુજી મુનિ ઉપરનો પત્ર છે. પત્રનો મુખ્ય વિષય નીચેના Paragraph થી શરૂ થાય છે. એ પહેલાં થોડી પ્રારંભિક સૂચના કરી છે. પહેલું જ વચન પ્રશ્નાર્થમાં મૂ. યું છે.

‘જીવને માર્ગ મળ્યો નથી એનું શું કારણ ?’ શું પ્રશ્ન ચોં છે ? કે આ જીવે અનંતકાળમાં સંસારથી મુ. ત થવા માટે ધર્મના ક્ષેત્રમાં ઘણી પ્રવૃત્તિ કરી છે. ધર્મના ક્ષેત્રમાં પ્રવૃત્તિ કરી છે એમાં સંસારઅર્થે પ્રવૃત્તિ કરી છે. ખરેખર મુ. ત થવા અર્થે પ્રવૃત્તિ કરી નથી. કોઈ વખત અથવા અનેકવાર તો સ્પષ્ટ સંસારના પદાર્થોની વાંછા રાખી છે અને કોઈવાર મોક્ષની વાંછા રાખી છે, પણ એ ઉપર ઉપરથી, યથાર્થપણે ધ્યેયને બદલીને નહીં, ધ્યેયને બદલ્યા વગર રાખી છે એટલે મોક્ષ પામવાને બદલે સંસાર ફળેલો છે.

જન્મ-મરણથી મુ. ત થવારૂપ જે મોક્ષ છે અથવા નિષ્કર્મ દશારૂપ જે મોક્ષ છે, શાસ્ત્ર-ભાષામાં એને નિષ્કર્મ દશારૂપ મોક્ષ કહેવામાં આવે છે, એ કર્મનું ફળ જન્મ-મરણ છે અને એનો નાશ થવારૂપ જે મોક્ષ છે, એના ઉપાયને અહીંયા માર્ગ કહે છે. એવી દશાએ પહોંચવાનો જે ઉપાય છે એને અહીંયા માર્ગ કહે છે. એ ઉપાય નહીં જડવાનું કારણ શું ? એમણે પ્રયોજનભૂત પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે.

લલ્લુજી મુનિ તો દીક્ષાધારી હતા. ૩ પત્નીઓનો ત્યાગ કરીને દીક્ષા લીધેલી. એ જમાનામાં એવું હતું, કે કોઈ સ્ત્રીને સંતાન ન થાય તો એ સ્ત્રી પોતે (પોતાના પતિને) બીજી સ્ત્રી પરણવા (માટે) રજા આપી દે. કાયદા-કાનૂન પણ એવાં નહોતાં. બીજી (સ્ત્રીને પુત્ર) ન થાય તો ત્રીજીને પરણવાની પણ છૂટ આપે. એવી રીતે એમને ત્રણેક સ્ત્રીઓનો યોગ હતો, અને એક ગંભીર

માંદગીમાં આવી ગયા પછી, હજુકર્મી આત્મા હતા, એટલે વિચાર આવ્યો કે જો આ માંદગીમાંથી બચી જાઉં તો સંસાર ત્યાગ કરી દેવો છે. એટલેકે ગૃહસ્થીનો ત્યાગ કરી દેવો છે. એટલે સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાં - મુહુપતિમાં દીક્ષા લઈ લીધેલી. છતાં માર્ગ નથી મળ્યો એનું શું કારણ ? ઘર તો છોડ્યું. વ્યાપાર કે જે કાંઈ વ્યવસાય હશે એ પણ છોડ્યો. અહીંયા આપણે રસ્તામાં આવે છે ને ? વટામણ, વટામણ કરીને ગામ આવે છે. અહીંથી ખંભાત બાજુ જતાં તારાપુર પહેલાં વટામણ ચોકડી આવે છે ને, એ વટામણના હતાં. ત્યાં કૃપાળુદેવનું આશ્રમ જેવું સ્થાન રાખ્યું છે.

(માર્ગ નથી મળ્યો એનું) શું કારણ છે ? શાસ્ત્રો ભણ્યો, યમ-નિયમ-સંયમ પાળ્યા, ઘણું કર્યું (છતાં) માર્ગ નહીં મળવાનું શું કારણ છે ? ઉપાય નહીં જડવાનું શું કારણ છે ? આ એક મુદ્દા ઉપર જ આખો પત્ર છે કે, માર્ગ નહીં મળવાનું શું કારણ ? જીવને માર્ગ મળ્યો નથી (એમાં) અનંતકાળ (શબ્દ) અધ્યાહર છે. અનંતકાળમાં, અનંતપ્રકારના પ્રયત્નો કરવાં છતાં; અનંતવાર, અનંત પ્રકારે, અનંતકાળમાં પ્રયત્નો કર્યાં છતાં પણ મોક્ષનો ઉપાય ન મળ્યો એનું શું કારણ છે ? એમણે આ પ્રશ્ન કર્યો છે.

‘એ વારંવાર વિચારી યોગ્ય લાગે ત્યારે સાથેનું પત્ર વાંચજો.’ એનો ઉત્તર અહીંયા સાથેના પત્રમાં છે. નીચે જે Paragraph થી શરૂ થાય છે, એમાં એનો ઉત્તર છે. ‘એ વારંવાર વિચારી યોગ્ય લાગે,...’ યોગ્ય લાગે એટલે જિજ્ઞાસા બરાબર પરિપકવ થાય ત્યારે સાથેનું પત્ર વાંચજો.

‘હાલ વિશેષ લખી શકવાની કે જણાવવાની દશા નથી,...’ ૨૪મું વર્ષ છે. હજી સમ્યક્દર્શન થયાં ત્રણેક મહિના થયા છે. પોષ મહિનાનો (પત્ર છે). પોતાની દશાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે લાંબુ-લાંબુ લખવાની કે જણાવવાની અમારી દશા નથી. (એટલેકે) વિકલ્પ એટલાં ચાલતા નથી. ‘તોપણ એકમાત્ર તમારી મનોવૃત્તિ કિંચિત્ દુભાતી અટકે એ માટે જે કંઈ અવસરે...’ અવસરે એટલે આ વખતે - આ પ્રસંગે, ‘યોગ્ય લાગ્યું તે લખ્યું છે.’ લખે છે તો વખત જોઈને લખે છે કે, આ જીવની યોગ્યતા અત્યારે કેવી છે ? એ બરાબર માપીને લખે છે. એનું નામ ‘અવસરે લખ્યું છે.’ (એમ થાય છે). ‘...લખી શકવાની કે જણાવવાની દશા નથી,...’ (અર્થાત્) જણાવવાની પરિસ્થિતિ નથી. ‘તોપણ એકમાત્ર તમારી મનોવૃત્તિ કિંચિત્ દુભાતી અટકે,...’ (એટલેકે) તમારી માગણી

છે (કે) કાંઈક આ પામરને માર્ગદર્શન આપો, આ પામરને કાંઈક બોધ આપો. એ તો બહુ નમ્રતાવાળા હતા. એકદમ ભિ તવાન અને નમ્રતાવાળા હતા. તો (કહે છે) એક તમારી વૃત્તિ દુભાતી અટકે એટલા માટે આ લખ્યું છે. આખો પત્ર લખ્યો છે.

(આગળ લખે છે) ‘અમને લાગે છે કે માર્ગ સરળ છે,....’ મોક્ષ પામવાનો ઉપાય સરળ છે - કઠણ નથી, એમ કહે છે. ઠીક ! સરળ છે એટલે કઠણ નથી, એનું નામ અહીંયા સરળ છે. ‘પણ પ્રાપ્તિનો યોગ મળવો દુર્લભ છે.’ આ ‘યોગ’ (શબ્દ) છે એ એમણે ગંભીર શબ્દ લીધો છે. તે માર્ગ પ્રાપ્તિનો યોગ મળવો, એટલેકે પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ મળવા દુર્લભ છે અને પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ મળે ત્યારે તથાપ્રકારની પોતાની યોગ્યતા હોવી દુર્લભ છે. નહીંતર અનંતકાળમાં અનંતવાર સત્પુરુષ મળ્યા છે, નથી મળ્યા એવું કાંઈ નથી. પણ યોગ મળવો દુર્લભ છે એટલે યોગાનુયોગ થઈ જવો, આ બાજુ યોગ્યતા તૈયાર થાય અને આ બાજુ સત્પુરુષ મળે. આવો જો મેળ થઈ જાય (તો) એનો છૂટકો થઈ જાય. બે સાથે હોવું (અર્થાત્) ઉપાદાન અને નિમિત્ત - બે સાથે થાય એટલે કાર્યસિદ્ધિ ન થાય એવું બને નહીં. નહીંતર નિમિત્ત, નિમિત્ત નથી ખરેખર તો. નહીંતર જે નિમિત્ત મળ્યું એ ખરેખર એને માટે નિમિત્ત નથી. આત્મકલ્યાણનું નિમિત્ત એને માટે નિમિત્ત ન રહ્યું. પછી થોડાંક પુણ્ય બાંધ્યા હોય (એ) ચપટી રાખ જેવી વાત છે. એ તો આગળ જતાં બળી જાવાના. ‘અમને લાગે છે કે માર્ગ સરળ છે, પણ પ્રાપ્તિનો યોગ મળવો દુર્લભ છે.’

‘સત્સ્વરૂપને અભેદભાવે અને અનન્ય ભિ તએ નમોનમઃ’ હવે જે પત્ર શરૂ કર્યો છે એનું મથાળું બાંધ્યું છે. ‘સત્સ્વરૂપ’ એવું જે પોતાનું આત્મસ્વરૂપ એને ‘અભેદભાવે’ એટલે નિર્વિકલ્પ અભેદ અનુભવથી ‘અનન્ય ભિ તએ’ (એટલે) બહુમાનથી. એ (બહુમાન) વગર તો એવી દશા આવે નહીં. (સ્વરૂપનો) અપૂર્વ મહિમા આવે ત્યારે એના ફળ સ્વરૂપે, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપના આશ્રયે નિર્વિકલ્પ દશા થાય. એને (અહીંયા) અનન્ય ભિ ત કહી છે. અન્ય પરિણામ ન રહે એવી ભિ ત (તેને અનન્ય ભિ ત કહેવાય છે). વિકલ્પમાં વિકલ્પરૂપ પરિણામ - ભિ તના વિકલ્પરૂપ પરિણામ અન્ય રહે છે અને આત્મા અન્ય રહે છે. કેમકે વિકલ્પમાં રાગ છે (જ્યારે) આત્મા વીતરાગ સ્વરૂપ છે. રાગ અને વીતરાગતા સાથે થતાં નથી. અન્ય-અન્ય રહે છે, ભિન્ન-ભિન્ન રહે છે.

જ્યારે વીતરાગી સ્વરૂપ અને વીતરાગ ભાવ અનન્ય થઈ જાય છે. વીતરાગ સ્વરૂપના અવલંબને અભેદભાવ થતાં, ભિ ત પણ અનન્ય થઈ જાય છે, એટલે અભેદભાવ લીધો. ભિ ત અન્ય વિકલ્પરૂપ રહેતી નથી.

એ પ્રકારનો અમારા આત્માને અમારો નમસ્કાર છે. ઠીક ! અમારા આત્માને અમારો નમસ્કાર છે. એક જગ્યાએ લીધું છે, 'નમસ્કાર કરવા યોગ્ય એવો હું.' કોણ ? નમસ્કાર કરવા યોગ્ય એવો હું મને પોતાને જ નમસ્કાર કરું છું. એવું મારું સ્વરૂપ છે.

મુમુક્ષુ :- ગુરુદેવશ્રીએ નિયમસારના પ્રવચનમાં સત્પુરુષને અંતરંગ નિમિત્ત કહ્યા છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, સત્પુરુષને અંતરંગ નિમિત્ત કહ્યા છે, બરાબર છે. એ બહુ ગૂઢ વાત છે. એ (સત્પુરુષ) અંતર સુધી પહોંચે છે - મુમુક્ષુના અંતરંગ સુધી પહોંચી જાય છે. એની દશાને માપે છે કે આ જીવને અત્યારે કઈ વાત કરવી જોઈએ ! તેને જે કાંઈ દવા આપવી છે, ઔષધ આપવું છું, એ કઈ માત્રાનું અને ચા ટાણે આપવું ? કેટલી માત્રામાં આપવું ? ચારે-

ચારે આપવું ? કેટલું આપવું ? એના અંતરંગ સુધી પહોંચે છે અને યોગ્યતાવાન મુમુક્ષુ પણ સત્પુરુષના અંતર સુધી પહોંચે છે. એ તો આપણે હમણાં ૨૧૩ (પત્ર) માં લીધું. જુઓ ! ભૂલાઈ ગયું હોય તો જરા પાકું થઈ જશે. ચોથો Paragraph (છે).

'એક સમય પણ કેવળ અસંગપણાથી રહેવું એ ત્રિલોકને વશ કરવા કરતાં પણ વિકટ કાર્ય છે; તેવા અસંગપણાથી ત્રિકાળ જે રહ્યા છે, એવાં સત્પુરુષનાં અંતઃકરણ,...' અહીં અંતઃકરણ સુધી કોણ પહોંચ્યું ? મુમુક્ષુ પહોંચ્યો. '...એવાં સત્પુરુષનાં અંતઃકરણ, તે જોઈ અમે પરમાર્થ્ય પામીને નમીએ છીએ.' એટલે એ અંતરંગ નિમિત્ત છે. એકબીજાના અંતર સુધી પહોંચે છે. પરિણામમાં અંતરંગરૂપ જે પરિણતિ છે, એ અંતરંગમાં પહોંચનારા હોવાથી પરસ્પરને અંતરંગ નિમિત્ત કહેવામાં આવ્યા છે.

કૃપાળુદેવ સોભાગભાઈનો સત્સમાગમ શું કરવા ઇચ્છતા હતાં ? (કેમકે) એ એમના અંતરંગ નિમિત્ત હતાં. ઠીક ! એ એમના અંતરંગ નિમિત્ત હતાં. એમના સમાગમમાં પોતાનો આત્મા અંદરથી ખીલી ઉઠતો હતો, કોળી ઉઠતો હતો. અંદરથી રહસ્યભરેલું તત્ત્વ બહાર આવતું હતું. (કૃપાળુદેવ) એમના

(સોભાગભાઈના) અંતરંગ સુધી પહોંચતા (અને) સોભાગભાઈ કૃપાળુદેવના અંતરંગ સુધી પહોંચે. એટલા માટે એને અંતરંગ નિમિત્ત કહેવામાં આવ્યું છે. નહીંતર નિમિત્ત તો બહાર છે. સ્થૂળ દૃષ્ટિએ વિચાર કરવામાં આવે તો નિમિત્ત તો બાહ્ય પદાર્થ છે. અહીંયા નિમિત્તને બાહ્ય પદાર્થ કહેવામાં આવતો નથી. ઠીક ! અથવા જો આવા નિમિત્તને બાહ્ય નિમિત્ત કહેવામાં આવે તો એ સરાસર અપમાન છે. એ નિમિત્તનું અપમાન છે. ઠીક ! અને એ સરાસર અન્યાય છે.

મુમુક્ષુ :- એવો જે ભેદ પાડતો હોય એને માટે માર્ગ જ વિકટ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એને માર્ગ વિકટ છે. એને બાહ્ય નિમિત્ત કીધું એટલે એ ચ ન રહ્યું. જે ૨૨૩ (પત્ર) માં આપણે વાંચ્યું. (સત્પુરુષને) બાહ્ય નિમિત્ત ગણે તો એને એ ચ ન રહ્યું અને જો એ ચ ન રહ્યું તો એને તો માર્ગની પ્રાપ્તિ અતિ વિકટ છે. એને તો ઘણી વિકટ છે.

‘ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે,...’ ત્યાં અસંગ અંતઃકરણ લીધું. ૨૧૩ (પત્ર)માં શુદ્ધ અંતઃકરણને અસંગમાં લીધું. અહીંયા અપ્રતિબદ્ધ લીધું. અપ્રતિબદ્ધ કહો, અસંગ કહો, નિર્લેપ કહો. અથવા શુદ્ધ અંતઃકરણ કહો. (બધું એકાર્થ છે).

‘ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષ...’ કેવાં જ્ઞાનીપુરુષને અહીંયા લીધા છે ? કે જેને કોઈ પ્રકારે ‘ભાવ’માં પ્રતિબંધ નથી. ક્ષેત્રથી ભલે હો, દ્રવ્યથી ભલે હો. દ્રવ્યે હજી અવિરત હોવાથી બધા પ્રકારનો પ્રતિબંધ દેખાય. કપડાં પહેરે છે, કુટુંબ-પરિવાર છે, વ્યવસાય આદિ કરે છે, (છતાં) ભાવે પ્રતિબંધ નથી. અંદરથી ભાવે છૂટા છે. એ બધાં જ સંયોગો વચ્ચે અંદરથી ભાવે અપ્રતિબદ્ધ - છૂટા છે. અપ્રતિબદ્ધ છે એટલે છૂટા છે.

‘નિરંતર વિચરે છે’ (એટલે) ધ્યાન લગાવીને બેઠાં નથી. ‘નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના,...’ પહેલો શબ્દ પ્રેમનો લીધો છે. એક સત્પુરુષને જ શોધ, એ કહી ગયાને આગળ ? કોઈ (સત્પુરુષને) શોધે, ખોજે, અને એને મળે તો અનન્ય પ્રેમ આવ્યા વિના રહે નહીં. અનન્ય કહો કે અચળ કહો. અચળ એટલા માટે (કહ્યું) કે કોઈપણ સંજોગોમાં વિચલિત ન થાય એવો (અચળ). કોઈપણ પ્રસંગોમાં વિચલિત ન થાય એવો. ‘અચળ પ્રેમ થયા વિના અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના...’ આ

ઓળખાણ છે. પ્રતીતિ એટલે ખાતરી. આ સત્પુરુષ જ છે એવી ઓળખાણથી ખાતરી. (આવવી). (એ) ‘આવ્યા વિના સત્સ્વરૂપની,...’ એટલે પોતાના આત્મસ્વરૂપની ‘પ્રાપ્તિ થતી નથી,...’ પ્રાપ્તિ નામ અનુભવ થતો નથી. લ્યો ! આ અનુભવ થવા માટે કયો માર્ગ મેળવવો ? આ માર્ગે જાવું ? એનો ચોખ્ખો ઉલ્લેખ છે.

મંદિરમાં દાખલ થતાં એમ વિચાર આવ્યો હતો કે આમાંથી (ગ્રંથમાંથી) પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના વિષયમાં કેવાં-કેવાં વચનો એમણે લખ્યા છે ? એક જ Subject (તારવો). જેમકે દૃષ્ટાંત તરીકે ૧૮૮ (૫૨) માં આપણે એક Paragraph લઈ શકીએ કે, ‘કોઈપણ પ્રકારે જીવ પોતાની કલ્પનાએ કરી સત્ને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. સજીવનમૂર્તિ પ્રાપ્ત થયે જે સત્ પ્રાપ્ત થાય છે,...’ સજીવનમૂર્તિ એટલે પ્રત્યક્ષ. પરોક્ષને સજીવનમૂર્તિ કહેવામાં આવતાં નથી. ‘સત્ સમજાય છે, સત્નો માર્ગ મળે છે, સત્ પર લક્ષ આવે છે. સજીવમૂર્તિના લક્ષ વગર,...’ એટલે પહેલાં સજીવનમૂર્તિ જોઈએ, પછી બધું શું કરવું ? ન કરવું ? કર્તવ્ય-અકર્તવ્યની સમજ પડે. એવા લક્ષ વગર ‘જે કંઈ પણ કરવામાં આવે છે, તે જીવને બંધન છે,...’ છૂટવાનો ઉપાય નથી. ગમે એ કરે નહીં. એને બંધન (થાય) છે. (એ) છૂટવાનો ઉપાય નથી. ‘આ અમારું હૃદય છે.’ અમારા હૃદયમાં છૂટવા માટેની જીવને મુ ત થવા માટેની મુખ્ય વાત કોઈ પડેલી હોય તો આ એક જ છે. ફેરવી-ફેરવીને કેટ - કેટલી જગ્યાએ કેવી કેવી શૈલીથી વાત કરી છે ! આ એક તારવવા જેવું (છે).

એ નિમિત્તે એ જ વિષયનો સ્વાધ્યાય થઈ જાય. પોતાને થાય અને પછી બીજાને પણ થઈ જાય. કારણકે હવે તો ‘આત્મ-જાગૃતિ’નું સાધન થઈ ગયું છે. (એટલે) સમાજને કોઈ વાત સંકલિત કરીને કોઈ ઢબથી, કોઈ શૈલીથી મૂકવી હોય (તો મૂકી શકાય).

(અહીંયા) કહે છે કે, એ (અચળ પ્રેમ આવ્યા) વિના સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ત્રણેકાળે હો ! ‘...અને આવ્યેથી...’ એવો અચળ પ્રેમ આવે અને એવી સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યેથી ‘...અવશ્ય તે મુમુક્ષુ જેનાં ચરણારવિંદ તેણે સેવ્યાં છે, તેની દશાને પામે છે.’ (અર્થાત્) એવી જ દશાને પામે છે. એમ કહેવું છે. લ્યો ! આ જ્ઞાની થવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય ! એમ ન હું કે ફલાણું શાસ્ત્ર વાંચજો, તો તમને જ્ઞાન થશે. કેમકે જ્ઞાન થવા માટે જ્ઞાનાભ્યાસ

જોઈએને ! જ્ઞાન થવા માટે શું જોઈએ ? જ્ઞાનાભ્યાસ કરવો જોઈએને ! આ તો એક સામાન્ય માણસને ખ્યાલ આવે છે એટલે પૂછે, મારે તુ પુસ્તક વાંચવું ? હવે અત્યારે મારે તુ પુસ્તક વાંચવું ? મારે જ્ઞાન મેળવવું છે માટે (તુ પુસ્તક વાંચવું) તો અહીંયા એ કાંઈ વાત નથી કરી. નથી ઉપવાસ કરવાની વાત કરી, નથી પૂજા કરવાની વાત કરી, નથી દાન દેવાની વાત કરી કે નથી શાસ્ત્ર વાંચવાની વાત કરી. જુઓ ! કઈ વાત કરી છે ? કે એ (સમ્યક્) પ્રતીતિ અને (અચળ) પ્રેમ થતાં, જે મુમુક્ષુએ, જે જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણાવિંદ સેવ્યાં છે, તેની દશાને પામે છે. તે દશાને એ પામે છે. તે દશાએ એ પહોંચી જાય છે. પછી એ પૂર્ણતાને પહોંચે છે એ કહેવાની જરૂર નથી. ‘ગુરુ રહ્યા છદ્મસ્થ’ ગુરુ છદ્મસ્થ રહી જાય ને શિષ્ય આગળ નીકળી જાય ! પછી કાંઈ વાંધો નથી. પછી એને ગુરુને માટે રોકાવું પડતું નથી. એકવાર એ દશાને પામી જાય તો આગળ પણ નીકળી જાય.

(હવે કહે છે) ‘આ માર્ગ સર્વ જ્ઞાનીઓએ સેવ્યો છે, સેવે છે અને સેવશે.’ ત્રણેકાળના જે-જે જ્ઞાનીઓ થયા તે આ માર્ગે થયા. ભૂતકાળમાં થયા, અત્યારે થઈ રહ્યાં છે અને ભવિષ્યમાં પણ આ જ માર્ગે થશે. ‘એક હોય ત્રણકાળમાં પરમારથનો પંથ.’ બીજા માર્ગે (જ્ઞાની) નહીં થાય, એમ કહે છે. કેમકે પહેલો પશ્ચ ઠાવ્યો છે કે, ‘જીવને માર્ગ મળ્યો નથી એનું શું કારણ ?’ (તો કહે છે) એને સત્પુરુષના ચરણારવિંદમાં અચળ પ્રેમ થયો નથી અને એને સત્પુરુષની સમ્યક્પ્રતીતિ આવી નથી. એટલે આ માર્ગ નથી મળ્યો. બીજો કાંઈ વાંધો નથી. એટલું કરે તો બીજું કોઈ શાસ્ત્ર વાંચવાની એને જરૂર નથી, જાઓ !

કેમકે સત્પુરુષ પોતે જ સાક્ષાત જીવંત આગમ છે. કેવાં છે ? સત્પુરુષ સાક્ષાત પોતે જ જીવંત આગમ છે. શાસ્ત્ર વાંચીને જે જ્ઞાન ન થાય તે જ્ઞાન સત્પુરુષની અંતર પરિણતિથી થઈ જાય છે. એ (જ્ઞાન) તો સીધું જ થાય. સત્પુરુષની પરિણતિની એ જ વાત શાસ્ત્રમાં લખી હોય. જેવી સત્પુરુષની અંતરંગ પરિણતિ હોય તેવી દશાની વાત શાસ્ત્રમાં લખી હોય અને એ વાંચતાં જ્ઞાન ન થાય અને જો પરિણતિ જોવે તો જ્ઞાન થઈ જાય, લ્યો ! ઠીક ! કેમ એમ થતું હશે ? ચાલો, આ પ્રશ્ન છે.

ફરીથી. સત્પુરુષની અંતરંગ શુદ્ધદશા-આત્મદશા વાંચીને જ્ઞાન ન પણ થાય. ન જ થાય એવું નહીં, ન પણ થાય. કોઈ યોગ્યતાવાનને - સંસ્કારીજીવને

થઈ જાય એની બીજી વાત છે. યોગ્યતા(વાનને) એટલે સંસ્કારીજીવને, બીજાને ન થાય. અને અત્યારે જે રહી ગયા છે એના સંસ્કારનો વિચાર કરવાની જરૂર નથી. એટલે આ તો વર્તમાન અપેક્ષાથી વાત છે કે એ (શાસ્ત્ર) વાંચીને (આત્મજ્ઞાન) ન થાય અને પરિણતિ જોવે તો થયા વિના રહે નહીં. કારણ શું ? ચાલો ! પ્રત્યક્ષતા. આ મુદ્દો છે. (શાસ્ત્રમાં) જે દશા લખી છે એમાં એ દશાનું વર્ણન પરોક્ષપણે ચાલી રહ્યું છે, અને જે દશા દેખાય છે એ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. (અને જો) ઓળખાય તો પછી એ ચપણું થઈ જાય. અચળ પ્રેમ આવે તો એ ચપણું થઈ જાય. બસ ! આમ છે. તો એ ચપણું થઈ જાય.

ગુરુદેવ (બિરાજતા) હતા ત્યારે એ વિચાર આવતો હતો કે (એમના) અંતેવાસી થઈને રહેવું જોઈએ. મુમુક્ષુએ તો આવાં જ્ઞાનીપુરુષના અંતેવાસી થઈને રહેવું જોઈએ. દૂર ન રહેવું જોઈએ, આઘે ન રહેવું જોઈએ, છોટે ન રહેવું જોઈએ (કે) ઠીક છે, આપણે વ્યાખ્યાન સાંભળીને જતા રહો, બહુ સારું વ્યાખ્યાન કરે છે ! બહુ સારું વ્યાખ્યાન આવે છે ! એમ આઘે રહીને લેવું નહીં. અંતેવાસી થવું જોઈએ. એ વખતે બધાં વિચારો એવી રીતે ચાલતાં હતાં.

(અહીંયા કહે છે) ‘જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી,...’ અમને પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એવાં પ્રકારે જ થઈ છે. તો (કોઈ) કહે પણ આપને તો કોઈ ગુરુ મળ્યા હોય એવું અમારા જાણવામાં તો નથી. કૃપાળુદેવને આ ભવમાં કોઈ ગુરુ મળ્યા હોય એવું તો જોવામાં આવતું નથી, અને મળ્યા હોય તો એનો ઉલ્લેખ કર્યા વિના (રહે નહીં). (એમના કથનમાં) ગુરુભિ ત આવ્યા વિના રહે નહીં અને કેવી ગુરુભિ ત આવે, એ ‘ગુરુ-ગુણ સંભારણાં’માં વાંચી લેજો. મહિના-બે મહિનામાં બહાર આવી જશે. સૌના હાથમાં આવી જશે, બહુ છૂટથી મળશે. ૫,૦૦૦ નકલ છપાવવાનો નિર્ણય લીધો છે, એટલે બધાંને છૂટથી મળશે. ૧૫ રૂપિયાનું પુસ્તક ૫ રૂપિયામાં છૂટથી મળ્યા કરશે અને આપણા મંડળમાં તો બધાંને ભેટ મળવાનું જ છે, એમાં કાંઈ પ્રશ્ન નથી.

શું કહે છે ? કે ‘જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી,...’ પોતાના જાતિસ્મરણજ્ઞાન છે. પૂર્વભવમાં પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એકવાર થઈ ગયેલી છે અને તે નજીકના ભવમાં જ થયેલી છે, બહુ દૂરવર્તી ભવમાં નથી થયેલી. સમીપના ભવમાં (એટલે) કદાચ આ પહેલાના ભવમાં થઈ હોય તો ના નહીં. પણ કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ એમને (ચોક્કસ) મળ્યા છે. તેમના ચરણારવિંદ પ્રત્યે એમને

અચળ પ્રેમ થયેલો, તેની સમ્યક્પ્રતીતિ આવેલી, અને પોતાને પણ એથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થયેલી.

જો કે કૃપાળુદેવની તો પૂર્વભવની દ્રવ્યશ્રુતની ઉપાસના પણ ઘણી જ હોવી જોઈએ, એવું લાગે છે. નાની ઉંમરમાં જે એમનો ઉઘાડ છે, જે પ્રકારનો અને જેટલો જેવડો એમનો ઉઘાડ છે, તે (પૂર્વભવના) શ્રુતની ઉપાસનાને સૂચવે છે. દ્રવ્યશ્રુતની, જ્ઞાનીપુરુષોના વચનોની, શાસ્ત્રોની, આગમની ઉપાસના ઘણી કરી હોય, એ નવા ભવમાં પણ કેટલીક એ જાતની ક્ષયોપશમની મૂડી લઈને આવે, બીજી જાતનો ઉઘાડ તો ઘણાંને હોય. પણ આ જાતનો ઉઘાડ લઈને આવે, પરમાર્થિક ઉઘાડ લઈને આવે (એવા કોઈક જ હોય). જ્ઞાન ન થયું હોય તોપણ એમ કહે કે, ‘સ્વદ્રવ્યના રક્ષક ત્વરાથી થાઓ.’ ‘સ્વદ્રવ્યના ગ્રાહક ત્વરાથી થાઓ.’ ૧૭માં વર્ષ પહેલાં (આવું લખે છે). ચાંથી લાવ્યાં (આ) ? એ (પૂર્વભવની) મૂડી લઈને આવ્યા હતા. (કોઈ અત્યારે તર્ક કરે છે કે) પણ એ (૨૪માં વર્ષ પહેલા) જ્ઞાની નહોતા ને, અજ્ઞાની હતાં ને ? (તો) કહે (છે) ચાલ, ચાલ. તારું કામ નથી એ સમજવાનું ! લોકો ચર્ચા કરે છે ને ! કે ૨૪માં વર્ષ પહેલાંના વચનો તો અજ્ઞાનપણાના હોયને ? એ Judgment લેવાનો તારો અધિકાર નથી. એ જ્ઞાનીનો અધિકાર છે અને ગુરુદેવે એ (દસ વચનો ઉપર) પ્રવચન કરતાં એમ કહ્યું કે, બાર અંગનો સાર છે ! આ વચનો છે એ બાર અંગનો સાર છે ! તો બાર અંગના સારની મૂડી લઈને આવ્યા હતા. માટે એની અજ્ઞાનદશાને બીજા અજ્ઞાનીઓ સાથે માપી શકાય નહીં (અને) માપે તો ભૂલો પડી જાય. ભૂલો પડી જાય એટલે વિરાધનામાં આવે ! ભૂલો પડી જાય એટલે થોડું નુકસાન નથી. સીધી સત્ની વિરાધનામાં આવે ! અને એનું ફળ બહુ ભયંકર છે, એનું ફળ બહુ ભયંકર છે ! માટે જરા પણ ડોઢાઢ્યા થવા જેવું નથી.

શું કહે છે અહીંયા ? કે ‘જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી,...’ ભૂતકાળ નાખ્યો છે. ‘થઈ છે’ એમ ન કહ્યું. આ ભવમાં થઈ છે એમ ન કહ્યું. ભૂતકાળમાં થઈ હતી, એમ કીધું છે. પોતાને ચોખ્ખું યાદ છે. કોનો સત્સંગ કર્યો હતો ? મારા ગુરુ કેવાં અને ચા હતાં ? એ વખતે મારા પરિણામ કેવાં થયાં હતાં ? મુમુક્ષુતા કેવી આવી હતી ? જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કઈ રીતે થઈ હતી ? બધી ખબર છે. એટલે એ પોતાના - સ્વયંના અનુભવની વાત કરી રહ્યા છે. આ પત્રમાં

એ પોતાના-સ્વયંના અનુભવની જ વાત કરી રહ્યા છે. ખાલી લખવા ખાતર લલ્લુજી મુનિને પત્ર લખ્યો છે, એમ વાત નથી. પોતાનો અનુભવ લખી રહ્યા છે કે અમને પણ આમ થયું હતું.

(આગળ કહે છે) ‘વર્તમાને એ જ માર્ગથી થાય છે અને અનાગત કાળે...’ એટલે ભવિષ્યના કાળે, જે કાળ ન આવ્યો હોય અને અન-આગત કહેવામાં આવે છે. આવ્યો નથી. (અર્થાત્) આગત એટલે આવ્યો, ‘અન’ એટલે નથી. ‘અનાગત કાળે પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે.’ એટલે અત્યારે પણ એ જ માર્ગ છે, ભૂતકાળમાં એ જ માર્ગ હતો, ભવિષ્યમાં પણ એ જ માર્ગ છે અને બીજા માર્ગે કોઈને (જ્ઞાનપ્રાપ્તિ) થવાની નથી, જાઓ !

‘અનાગત કાળે પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે. સર્વ શાસ્ત્રોનો બોધ લક્ષ જોવા જતાં એ જ છે.’ લ્યો ! ઠીક ! એટલેકે સર્વ શાસ્ત્રના બોધનો સાર, એનું માખણ, મુમુક્ષુ માટેનું તત્ત્વ ! લ્યો ! ઠીક ! માખણ કરતાં પણ મુમુક્ષુ માટેનું તત્ત્વ જોવાં જોઈએ, તો એ જ છે કે મુમુક્ષુએ સત્પુરુષને ઓળખીને અચળ પ્રેમથી એમના ચરણારવિંદ સેવતાં એને સત્ની પ્રાપ્તિ થયા વિના રહે નહીં. Guaranteed થાય. ન થાય કે થાય ? થાય કે ન થાય ? (એમાં) અનિશ્ચિત વાત નથી. થાય જ. થાય જ થાય અને બીજી રીતે કોઈ પ્રકારે ન થાય. ‘એ જ છે.’ એનો અર્થ એ છે, પણ અમે શાસ્ત્રો વાંચીએ તો ? ‘સમયસાર’ જેવાં મહાન પરમાગમને વાંચીએ તો ? તો કહે, તું ગમે તે કર નહીં. ન થાય એટલે ન જ થાય. આમ છે. ‘એ જ છે’ એનો અર્થ એ છે. એ અનેકાંત કર્યું છે. એ જ છે અને બીજો કોઈ નથી. અસ્તિ-નાસ્તિથી અનેકાંત કર્યું છે. કોઈને એમ લાગે કે એકાંત કર્યું છે. ‘એ જ છે’ (શબ્દમાં) ‘જ’ વાપર્યો છે ને ? તો કહે એકાંત કર્યું છે. એકાંત નથી કર્યું અનેકાંત કર્યું છે. એ જ છે અને બીજું નથી.

‘સર્વ શાસ્ત્રોનો બોધ લક્ષ જોવાં જતાં...’ એટલે આ વાતને અનુલક્ષીને બધા શાસ્ત્રોમાં બોધ પ્રવર્ત્યો છે. શું કહેવું છે ? ‘બોધ લક્ષ’નો અર્થ શું ? કે આ પ્રકારના આ લક્ષથી બોધની પ્રવૃત્તિ થઈ છે. એવા બોધને બોધ લક્ષ કહેવામાં આવ્યો છે. ચા લક્ષે બોધ કર્યો છે ? કે સત્પુરુષ સુધી પહોંચાડવાના લક્ષે બોધ કર્યો છે. ઠીક !

‘સર્વ શાસ્ત્રોનો બોધ લક્ષ જોવા જતાં...’ આ (વા ચ) સંયોજન પણ એમનું

સ્વતંત્ર છે. બીજા શાસ્ત્રોમાં એવું મળે નહીં. એમણે જે કેટલાંક શબ્દપ્રયોગ કર્યા છે, એ શબ્દ-સંયોજન (દ્વારા) પોતાના ભાવની અભિવ્યક્તિ તને અસાધારણ રીતે વ્યક્ત કરી છે.

બધાં શાસ્ત્રોનો સાર અને બધાં મુમુક્ષુ માટેનું ખરું તત્ત્વ એ જ છે. મુમુક્ષુ માટે બીજું તત્ત્વ જ નથી, એમ કહે છે. આ એક જ તત્ત્વ છે. (સત્પુરુષ પ્રત્યે) એ ચ તથાં એ પરમ તત્ત્વ થઈ ગયું. કેમકે અહીંયા પણ પરમ તત્ત્વ છે ને (સામે સત્પુરુષમાં પણ પરમ તત્ત્વ છે. એટલે) એ અને આ જુદું ન રહ્યું. માટે એ પરમ તત્ત્વ થઈ ગયું. બે ન રહ્યાં. (એટલે કે બે પણાનો ભેદ ન રહ્યો). માટે એ તત્ત્વ થઈ ગયું. પરમ તત્ત્વ થઈ ગયું.

‘અને જે કોઈ પ્રાણી છૂટવા ઇચ્છે છે...’ (અર્થાત્) જેને સંસારનાં સર્વ દુઃખોથી ખરેખર છૂટવું હોય, છૂટવું હોય નહીં ‘ખરેખર’ છૂટવું હોય, (અર્થાત્) જેને સંસારનાં સર્વ દુઃખોથી ખરેખર છૂટવું હોય, છૂટવું હોય નહીં, ‘ખરેખર’ છૂટવું હોય, ‘તેણે અખંડ વૃત્તિથી...’ (એટલે) આમાં ખંડ પાડવો નહીં. (મુમુક્ષુને એમ ન થાય કે) અમને (પહેલા) ઘણું બહુમાન હતું પણ વળી પાછું ઓછું થઈ ગયું, વળી પાછું વધ્યું ને પાછું ઓછું થઈ ગયું. પહેલાં બહુ સોનગઢ જાતા હતાં, પાછું ઓછું કરી નાખ્યું. પાછા વળી જવા મંડ્યા, વળી પાછું ઓછું થઈ ગયું. એ ખંડિત વૃત્તિ છે. (અહીંયા) અખંડ વૃત્તિથી (કહેવા માગે છે). ‘જે કોઈ પણ પ્રાણી છૂટવા ઇચ્છે છે તેણે અખંડ વૃત્તિથી એ જ માર્ગને આરાધવો.’ બીજા માર્ગને નહીં આરાધતાં એ જ માર્ગને આરાધવો.

બહુ પ્રયોજનભૂત વાત કરી છે. લલ્લુજી સ્વામી જેવા એક યોગ્યતાવાન મુમુક્ષુ (સામે હતા) ત્યારે આ વાત નીકળીને ? નહીંતર ચાંથી નીકળત ? જો યોગ્યતા ન હોત તો આ વાત નીકળત ચાંથી ? માટે જે જે મુમુક્ષુના પત્રોમાં કૃપાળુદેવનો આવો પારમાર્થિક ઉપદેશ નીકળ્યો છે (તેમાં એમ) સમજવું કે સામે યોગ્યતાવાન જીવ હોવો જોઈએ. યોગ્યતાવાન ન હોય તો આવી વાત એમના શ્રીમુખેથી બહાર ન આવે. યોગ્યતા હોય તો જ બહાર આવે, એ નક્કી થાય છે.

મુમુક્ષુ :- સત્પુરુષ ક્ષેત્રથી આઘા હોય તો શું કરવું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- અહીં તો વૃત્તિનો જ સવાલ છે ને, ક્ષેત્રનો પ્રશ્ન જ ક્યાં કર્યો છે ? ક્ષેત્રનો પ્રશ્ન નથી કર્યો અને ક્ષેત્રથી તો નિરંતર કોઈ સાથે

રહી શકે જ નહીં. દરેકના ઉદય જુદા જુદા હોય. ચારેક કોઈને ક્યાંય જવું પડે, ચારેક કોઈને ક્યાંય જવું પડે, ચારેક કોઈ સાજા હોય, (ક્યારેક માંદા હોય), ક્યારેક કોઈ સાજા-માંદા હોય કે ન હોય ? એટલે ક્ષેત્રનો તો કોઈ નિયમ જ નથી. ક્ષેત્ર અખંડ રહેવાનો કોઈ નિયમ નથી. કેવળીના સમવસરણ પણ અન્ય અન્ય ક્ષેત્રે થાય છે. યોગ્યતાવાન જીવો ત્યાં પહોંચે છે. એમ તો ગુરુદેવનો વિહાર થતો હતો (ત્યારે) લોકો જતાં હતાં. જ્યાં જ્યાં વિહાર થાય ત્યાં પણ જતાં હતાં. (કોઈ) ક્યાંક ન પણ પહોંચી શકે. શરીર પ્રતિબંધ હોય (તો ન પણ પહોંચી શકે). પૂજ્ય બહેનશ્રી લખે છે, ગુરુદેવ મુંબઈ Hospital માં હતાં અને સમાચાર આવતાં (કે) તબિયત નરમ છે, તો એકદમ જવાનું મન થઈ જતું (એમ) કહે. એવો વિકલ્પ ઉપડેને, કે જલ્દી જાઉં, ગાડીમાં જાઉં, Plane માં જાઉં, અરે ! ડીને જાઉં ! એવું લખ્યું છે ! ઠીક ! પાંખ આવે તો ડીને જાઉં. એટલો બધો વિકલ્પ ચાલતો હતો, (એમ) કહેતા. પણ જુઓને, કેવું શરીર થઈ ગયું છે ! એમ બોલ્યા છે. પછી લખી નાખ્યું છે - (એ) બહેનોએ લખ્યું છે. જુઓને ! કેવું શરીર થઈ ગયું છે ! બંધન થઈ ગયું છે. શરીર નબળું પડી ગયું અને માંદગીનું બંધન થઈ ગયું છે. આવો વિકલ્પ થાય છે. ગુરુચરણમાં વૃત્તિ અખંડ છે. ક્ષેત્રમાં અખંડતા જળવાય, એ કુદરતને આધીન છે, એ કોઈ મનુષ્યને આધીન નથી. એ વિકલ્પને આધીન નથી.

(હવે કહે છે) 'તેણે અખંડ વૃત્તિથી એ જ માર્ગને આરાધવો. એ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કર્યું છે.' માર્ગ નથી મળ્યો એનું કારણ કે આ માર્ગ નથી ચાલ્યો. જન્મ-મરણ ટળ્યાં નથી અને પરિભ્રમણ ચાલુ રહ્યું છે એનું કારણ કે આ માર્ગ ચાલ્યો નથી. બાકી તો ઘણું કર્યું. કૃપાળુદેવ એ લખે છે કે બધું કરવા છતાં આ એક જ સત્પુરુષના વિષયમાં ભૂલ્યો છે. એ જગ્યાએ એણે ભૂલ ખાધી છે. અનંતકાળમાં અનંતવાર ભૂલ ખાધી છે. 'એ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કર્યું છે.'

'જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે,...' (અર્થાત્) એ માર્ગ આરાધ્યો નહીં તો બીજું તો આરાધ્યું ને ? તો કહે હા, બીજું આરાધ્યું તો ખરું. (તો) શા કારણથી આરાધ્યું ? (કે) સ્વચ્છંદને લઈને આરાધ્યું. જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ન ચાલ્યો. (જીવને એમ થાય છે કે) 'મને એમ લાગે છે કે મારે અત્યારે આમ કરવું જોઈએ, મને એમ લાગે છે કે મારે અત્યારે આમ કરવું જોઈએ.'

બસ ! ખલાસ ! એ સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે. ‘જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે, ત્યાં સુધી એ માર્ગનું દર્શન થતું નથી.’ એટલેકે જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલવું જોઈએ, એ માર્ગ કેવા પ્રકારનો છે, એનું એને દર્શન થતું નથી. કોઈને તો સ્વચ્છંદને લઈને જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ચાલવું જોઈએ, એ પ્રકાર જ આવતો નથી. એ પોતાની મેળે યમ-નિયમ કરે, પોતાની મેળે ઠીક પડે એ શાસ્ત્રો વાંચે, પોતાની મેળે પૂજા-ભક્તિ કરે, પોતાની મેળે યાત્રાને દયા-દાન કરે, જપ-તપ આદિ જે કરવું હોય એ કરે. એને તો જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલવું છે, એવો બહુભાગ જીવોને તો વિકલ્પ જ નથી. કોઈને એ જ્ઞાની મારફત સમજાય તો પણ એ માર્ગ કેવો છે કે જે માર્ગે ચાલીએ, એનું દર્શન થતું નથી. એ માર્ગ દેખાતો નથી. દેખાતો નથી એનું કારણ સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે, એમ કહે છે. કોને ન દેખાય ? કે આંધળો હોય એને ન દેખાય. ચક્ષુ હોય એને તો દેખાય જ. ચક્ષુ ન હોય એને ન દેખાય. તો એ સ્વચ્છંદ છે એ અંધત્વ છે. એ આંધળો થઈ ગયો છે. સોભાગભાઈ જેવા જીવંત પાત્ર સ્વયં જ એ માર્ગનું દર્શન કરાવે છે. ઠીક ! એ સ્વયં જ એ માર્ગનું દર્શન કરાવે છે. છતાં પણ જો જીવને ન દેખાય તો એ સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે.

‘જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે, ત્યાં સુધી એ માર્ગનું દર્શન થતું નથી.’ (માર્ગ) દેખાતો નથી. (અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો;...’ જુઓ ! પોતે ચાંક ચાંક કૌંસ ભરે છે હોં ! કોઈક જગ્યાએ (કૌંસ ભરે છે). (અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો;...’ કે આ

ચા પ્રકારનો માર્ગ હશે ? મારામાં જે માર્ગ ઉત્પન્ન નથી થયો તો એ માર્ગ ચા પ્રકારનો હશે ? આનો વિચાર કરવો. એટલે એની જિજ્ઞાસા કરવી, એની ખોજ કરવી, એની ભાવના કરવી. અને છતાં પણ ન મળે તો ‘...દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી;...’ જુઓ ! પછી શું લખ્યું છે ? દૃઢ મોક્ષેચ્છા કહો કે પૂર્ણતાનું લક્ષ કહો (એક જ વાત છે). પૂર્ણતાનું લક્ષ કરશે એ સત્પુરુષને ઓળખવાના અને એના પ્રત્યે અચળ પ્રેમ કરવાના માર્ગમાં આવી જશે, (પરંતુ) દૃઢ મોક્ષેચ્છા હશે તો. દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી - પૂર્ણતાનું લક્ષ કરવું. મોક્ષ એટલે પૂર્ણતા અને ઇચ્છા એટલે અહીંયા લક્ષ લેવું. ઇચ્છા એટલે અહીંયા રાગ નહીં, વિકલ્પ નહીં પણ લક્ષ લેવું.

‘(અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો;...’ વિચાર કરવાનો

અર્થ અહીંયા એ (છે કે) વિચારવામાં તર્ક-વિતર્ક લગાડવા એમ નહીં. ખોજ કરવી, શોધ કરવી, કે આ માર્ગ કેવો હશે ? એમ વાત છે કેમકે એ માર્ગ માત્ર વૈચારિક ભૂમિકા નથી, એ માર્ગ છે એ એક પરિણમનની ભૂમિકા છે. એટલે ત્યાં અચળ પ્રેમ અને અનન્ય ભક્તિ ત એવાં બે શબ્દ વર્ણવ્યાં છે. અચળ પ્રેમ એ વિચારનો વિષય નથી - એ પરિણમનનો વિષય છે. અનન્ય ભક્તિ ત એ વિચારનો વિષય નથી - પરિણમનનો વિષય છે. એટલે એ માર્ગ પરિણમનરૂપ છે. કેવો છે એ માર્ગ ? પરિણમનરૂપ છે. તો એ કેવું પરિણમન છે ? એનો વિચાર કરવો.

અત્યારે તો આવું સાહિત્ય જે ઉપલબ્ધ છે, એમાં જીવંત (ઉદાહરણ) જોવા મળશે. લ્યો ! એક તો અહીંયા સોભાગભાઈની ભક્તિ ત જોવા મળે છે. હવે પૂજ્ય બહેનશ્રીની ભક્તિ ત જોવા મળશે. સોગાનીજીની ભક્તિ ત તો બધાંએ જોઈ, એમની તો જોઈ છે. એમણે તો પોતાના પત્રોમાં પણ લખી છે અને ચર્ચામાં પણ આવી છે. એટલે આવી વસ્તુ તો (અત્યારે સાહિત્યમાં) મળે છે, નથી મળતી એવું કાંઈ નથી. વિચાર કરવા માટે સમજવાનું સ્થાન છે. પણ માત્ર સમજ્યે પાર નહીં આવે, પરિણમ્યે પાર આવશે. એ જાતનું પરિણમન આવવું જોઈએ. કોઈ એમ કહે કે, એ (અચળ પ્રેમ) સમજાવોને. એ વાત સમજાવોને. એમ કહે તો ? પ્રશ્ન નીકળે કે ન નીકળે ? પણ એ સમજવા-સમજાવવાનો વિષય નથી. એ પરિણમવાનો વિષય છે. સમજવું હોય તો આટલી વાત ઉઘાડી પડી છે. આ ત્રણ-ત્રણ મહાત્માઓની વાત તો ખુલ્લી પડી છે. સમજવું હોય તો સમજવાની જગ્યા નથી એવું કાંઈ નથી. પછી શું સમજવાનું રહે છે ? પરિણમન સાક્ષાત જોવા મળે છે પછી શું સમજવાની વાત રહે છે ? પણ યોગ્યતા આવ્યે એમાં પ્રવેશ થાય છે. યોગ્યતા અને પાત્રતા વિના તથાપ્રકારના માર્ગમાં પ્રવેશ થતો નથી. બાકી (બધી) યોગ્યતા, એ યોગ્યતા નામમાત્ર છે. અહીંથી ખરી યોગ્યતા શરૂ થાય છે.

મુમુક્ષુ :- ૧૨૮ નંબરના પત્રમાં પણ લીધું છે કે, જો નેપથ્યમાંથી પ્રશ્ન ઠે છે તો ઉત્તર પણ ત્યાંથી મળે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એ તો કહેવું એમ છે કે, જિજ્ઞાસા જો અંતરંગથી થઈ હોય, તો તમારે શાસ્ત્ર નહીં ગોતવું પડે. અંદરથી જ ઉત્તર મળશે. કૃપાળુદેવને પોતાને ૨૩ માં વર્ષમાં - મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં, આવાં બધા છૂટવા

માટેના પ્રશ્નો થયાં હતાં. એ ૧૨૮માં પત્રનો આપણે પહેલાં સ્વાધ્યાય થઈ ગયો.

(૨૨૨ નંબરના પાને છે) કે ‘એમ કરવું જ.’ આ દૃઢ મોક્ષેચ્છા છે. ‘ગમે તેમ હો,....’ કરીને (જે પેરેગ્રાફ) છે ને ? એ દૃઢ મોક્ષેચ્છાનું સ્વરૂપ છે કે આ કરવું જ. ગમે તે સ્થિતિમાં કરવું. એક સમયનું આયુષ્ય બાકી હોય તોપણ કરવું. ‘ત્યાં સુધી હે જીવ ! છૂટકો નથી.’ ઉપર બધાં પ્રશ્નો લખ્યાં છે. ‘આમ નેપથ્યમાંથી ઉત્તર મળે છે,....’ એ ઉત્તર આવી ગયો છે. દૃઢ મોક્ષેચ્છા એ ઉત્તર છે. એ પહેલાં આ પ્રશ્નો ઉઠયા છે. દૃઢ મોક્ષેચ્છા એનો ઉત્તર છે, અને એ નેપથ્યમાંથી આવેલો ઉત્તર છે. ચાંથી આવ્યો ઉત્તર ? કે અંદર આત્મામાંથી આવ્યો. આત્મા તો હજી સમ્યક્દર્શનને પામ્યો નથી, એટલે નેપથ્ય શબ્દ વાપર્યો. ઠીક ! જે અગમ-અગોચર છે ત્યાંથી (ઉત્તર) આવ્યો. નેપથ્ય એટલે અગમ-અગોચરથી. ચાંથી આવ્યો એ ખબર ન પડે. કોઈ આકાશવાણી થઈ એમ કહેવાય. આકાશવાણી (આકાશના) ચા ઠેકાણેથી થઈ ? ઉપરથી થઈ ? બાજુમાંથી થઈ ? નીચેથી થઈ ? ઉગમણેથી થઈ ? આથમણેથી થઈ ? ચાંથી થઈ ? તો કહે એ નેપથ્યમાંથી આવ્યો. એની ખબર પડે નહીં. એ દિશા ન જડે. અંદરથી આવ્યો એ વાત સાચી.

ગુરુદેવને ઓમધ્વનિ આવ્યો હતો. ગુરુદેવને ત્રણ-ત્રણવાર ઓમધ્વનિ આવ્યો હતો. ઓમધ્વનિ સાંભળીને આવ્યા હતા માટે ઓમધ્વનિ આવ્યો હતો, એમ નહીં. આ ગુરુ-ગુણ-સંભારણામાં પૂજ્ય બહેનશ્રીએ ચર્ચા કરતાં-કરતાં એ વાત લીધી છે કે, સીમંધર ભગવાનનો ઓમકાર-ધ્વનિ સાંભળીને આવ્યા હતા માટે અહીંયા ઓમધ્વનિ સંભળાતો હતો, એમ નહીં. અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાની થઈને પોતાને ઓમધ્વનિ છૂટવાનો હતો. તીર્થંકર (દ્રવ્ય) હતુંને ? માટે અંદરથી ઓમધ્વનિ આવ્યો હતો. એમણે અંદરથી અર્થ એમ કાઢ્યો છે. એવી રીતે ઓમધ્વનિ આવ્યો છે. ત્રણ વખત આવ્યો છે. એક વખત વિંછીયામાં આવ્યા, ગામ બહાર વિંછીયાના વડલા નીચે (આવ્યો). ગામ બહાર શાસ્ત્ર લઈને સ્વાધ્યાય કરવા નીકળી જતા હતા. ઉપવાસ કરે - તે દિવસે આહાર ન લ્યે, એટલે ગામમાં આવવાની માથાકૂટ નહીં, જમવા-જમાડવાની માથાકૂટ નહીં. ઉપવાસ કરીને શાસ્ત્ર લઈને જતા રહે, એકાંતમાં વડલા નીચે જતા રહેતા. વડનું ઝાડ હતું ત્યાં એકાંતમાં ઓમધ્વનિ સાંભળ્યો. એક વખત વાંકાનેરનાં

ઉપાશ્રયમાં (આવ્યો હતો). અમે વાંકાનેર ગયા ત્યારે ઉપાશ્રય બતાડ્યો હતો. આ ઉપાશ્રયમાં ગુરુદેવને ઓમ-ધ્વનિ આવેલો. (એટલે) એ બધું નેપથ્યમાંથી આવે છે, એમ કહેવું છે. ચાંથી આવે છે ? અંદરમાંથી - નેપથ્યમાંથી આવે છે.

‘અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો;...’ એટલે ખોજ કરવી, ‘દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી; એ વિચારમાં અપ્રમત્ત રહેવું;...’ એટલે જ્યાં સુધી એનું સમાધાન ન થાય એટલે પરિણમન ન આવે, ત્યાં સુધી બીજા ઉદયમાં ખોવાઈ જવું નહીં. અપ્રમત્ત રહેવું એટલે શું ? કે એને ચારેય પડતું મૂકવું નહીં. એની પાછળ પડી જવું ! પૂરેપૂરી શક્તિ તથા એની પાછળ પડી જવું. ‘તો માર્ગની પ્રાપ્તિ થઈ અંધત્વ ટળે છે,....’ (આમ થવાથી) સ્વચ્છંદ ટળે છે અને માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલે ઉપાય મળે છે. ‘એ નિ:શંક માનજો.’ જો એ પ્રકારમાં આવો અને માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય કે ન થાય એની શંકા કરવાની તમારે જરૂર નથી.

કૃપાણુદેવનો પોતાનો અનુભવ એમ બોલે છે કે અમને આ રીતે માર્ગ પ્રાપ્તિ થઈ, (અને) આ રીતનું પરિણમન થાય તો પછી કોઈપણ જીવને (માર્ગ પ્રાપ્તિ) ન થાય, એ અવકાશ દેખાતો નથી. આ પ્રકારના પરિણામ થાય એટલે માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય જ. અમને થઈ ગઈ હતી માટે બધાંને થઈ જાય. જીવ તો બધાં એક જ જાતના છે ને ! એટલે નિ:શંકતાની વાત લીધી છે. પોતાના સ્વાનુભવને કારણે નિ:શંકતાની વાત લીધી છે. જે પરિણામથી પોતે સફળતાને પ્રાપ્ત થયા છે તેવાં જ પરિણામ કોઈપણ જીવને થાય, તો તે પરિણામ નિષ્ફળ કઈ રીતે જાય ? (અનુભવને) તપાસતા એમ માલૂમ પડે છે કે નિષ્ફળ કોઈ રીતે જાય નહીં. જાઓ ! માટે એમ કહ્યું કે જાઓ ! નિ:શંક (માર્ગની પ્રાપ્તિ) થાશે, થાય, થાયને થાય જ.

‘એ નિ:શંક માનજો. અનાદિ કાળથી જીવ અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે.’ લ્યો ! ઠીક. સરખાઈનો ઠપકો આપ્યો છે. પણ પ્રભુ ! અમે શાસ્ત્રો વાંચ્યા છે, નથી વાંચ્યા એવું નથી કાંઈ. ગણધરના - આચાર્ય શિરોમણીના રચેલા શાસ્ત્રો વાંચ્યા હોય હોં ! ગણધર એટલે આચાર્ય શિરોમણી કહેવાય. બધા આચાર્યોમાં સર્વોત્કૃષ્ટ આચાર્ય ગણધર છે. એ વખતે બીજા આચાર્યો હોય પણ સર્વોત્કૃષ્ટ આચાર્ય છે એ ગણધર છે. તેમનો સીધો ઉપદેશ (હોય) એવાં શાસ્ત્રો વાંચ્યા

હોય, તો એને અવળે માર્ગે ચાલ્યો એમ કહેવાય ? (તો કહે છે કે) જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન કર્યા વિના વાંચ્યા હોય તો તે અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે.

જીવને પોતાના પ્રયોજનની વાત પણ લક્ષમાં આવતી નથી એનું કારણ એ છે કે આજ્ઞાંકિતપણે સત્પુરુષના યોગમાં સત્સંગને ઉપાસ્યો નથી. આ વાત એક પત્રમાં લખી છે કે, આજ્ઞાંકિતપણે સત્સંગ નથી ઉપાસ્યો. (એટલે) એના પ્રયોજનની વાત એને ધ્યાન ઉપર આવતી નથી - લક્ષ ઉપર નથી આવતી. અથવા ત્યાં એવી પણ વાત લીધી છે કે પ્રગટ આત્મ-સ્વરૂપને દર્શાવનારા એવા વચનો મળવાં છતાં જીવને એની અસર નહીં થવાનું કારણ શું ? અથવા એ આત્માનું દર્શન નહીં થવાનું કારણ શું ? પ્રગટ આત્મસ્વરૂપને દર્શાવનારા વચનો છે. એવો Tone ને એવી શૈલીથી (વચનો) આવ્યા હોય, કારણકે સત્સંગ ઉપાસ્યો નથી. (સત્સંગ) ઉપાસ્યો નથી એ કઈ રીતે ? કે આજ્ઞાંકિતપણે ઉપાસ્યો નથી. સ્વચ્છંદે તો ઉપાસ્યો છે - આજ્ઞાંકિતપણે ઉપાસ્યો નથી.

એટલે કહ્યું કે, ‘અનાદિ કાળથી જીવ અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે. જોકે તેણે જપ, તપ, શાસ્ત્રાધ્યયન વગેરે અનંતવાર કર્યું છે; તથાપિ જે કંઈ પણ અવશ્ય કરવા યોગ્ય હતું તે તેણે કર્યું નથી;...’ કે જે અવશ્ય કરવા યોગ્ય હતું. ‘જે કે અમે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે.’ (અર્થાત્) જ્ઞાનીપુરુષના ચરણારવિંદ પરમ પ્રેમે અને અનન્ય ભક્તિ તમે સેવ્યાં નથી. બસ ! આ જે અમે પ્રથમ કહ્યું એ એણે કર્યું નથી. બાકી બધું કરી છૂટ્યો છે અને એથી નવું બંધન કર્યું છે. કલ્પના કરે ને ? પછી માર્ગની કલ્પના કરે, કે આ ઉપાય છે. (અને) ઉપાય ખરેખર એને જડ્યો નથી. કોઈક બીજા ઉપાયને ઉપાય માન્યો છે એટલે ગૃહીત-મિથ્યાત્વ થયું છે, એટલે બંધન થયું છે. ઉઘાડ વધ્યો, કપાય મંદ થયો અને ગૃહીત-મિથ્યાત્વ વળગ્યું (એ) નફામાં. ઠીક ! આમ થાય લ્યો ! અહીં આટલું વજન આપ્યું છે.

પછી (નીચેના પેરેગ્રાફમાં) એના માટેના દૃષ્ટાંતો (આપ્યા છે).

ષભદેવ ભગવાનથી માંડીને ઠેઠ જંબુસ્વામી - છેલ્લા કેવળી થયા ત્યાં સુધી આમ જ વાત ચાલી છે, એમ કહે છે. ષભદેવ ભગવાનથી માંડીને મહાવીર

સ્વામી ન લીધા, અંતિમ કેવળી જંબુસ્વામી લીધા. કે જેમને સુધર્માસ્વામીએ બોધ આપ્યો હતો. અંતિમ કેવળી જંબુસ્વામી મથુરામાંથી (મોક્ષ) ગયા છે. અહીં સુધી રાખીએ.

ધર્મ પામવાની આશાથી, જીવ અનેક પ્રકારે કલ્પિત બાહ્ય સાધનરૂપ ધર્મ-પ્રવૃત્તિ કરે છે. પરંતુ તેથી કાંઈ ધર્મ-સાધના થતી નથી, ઉલટું સાધન કર્યાનું દુષ્ટ અભિમાન થાય છે, જે જીવને સત્-સાધનથી વંચિત રાખે છે, - અથવા સત્-સાધન સૂઝવા દેતું નથી તેથી આત્મ-કલ્યાણનો 'અપૂર્વવિચાર' આવ્યા વિના, કલ્પિત સાધન મટવા અર્થે, 'અપૂર્વજ્ઞાનીપુરુષ'ની આજ્ઞાએ વર્તવાનો દૃઢ નિશ્ચય થાય, ત્યારથી જ જીવને આત્માર્થની શરૂઆત થાય છે. અને જેણે 'માર્ગ' જોયો છે, તેવા જ્ઞાનીપુરુષ વિદ્યમાન, બિરાજમાન હોય તો તેના ચરણ સેવે છે અને અવિદ્યમાન હોય તો તીવ્ર આશ્રય-ભાવનાએ વર્તે છે. સિદ્ધાંત એમ છે કે, 'અપૂર્વ આત્મવિચારે' જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનું આરાધન જ માર્ગ પ્રાપ્તિનું સર્વ શ્રેષ્ઠ કારણ છે.

- પૂજ્ય ભાઈશ્રી
(અનુભવ સંજીવની - ૫૪૦)

પ્રવચન — ૩

‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’ પત્રાંક-૧૯૪

તા. ૧૦/૦૬/૧૯૯૪ — ભાવનગર

શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર (વચનામૃત) પત્રાંક - ૧૯૪ ચાલે છે. પહેલો પેરેગ્રાફ જે ચાલી ગયો તેમાં એ વાત આવી કે, કોઈપણ જીવને મોક્ષમાર્ગમાં આવતા પહેલા જ્ઞાનીપુરુષની ઓળખાણ હોવી જોઈએ. જ્ઞાનીપુરુષની ઓળખાણ થવી જોઈએ. ઓળખાણપૂર્વક પૂરો વિશ્વાસ આવવો જોઈએ. ‘સમ્યક્પ્રતીતિ’નો અર્થ એ જ છે. યથાર્થ ઓળખાણપૂર્વક ઉત્પન્ન થયેલો પૂર્ણ વિશ્વાસ. કારણકે અહીં પ્રતીતિ એટલે શ્રદ્ધા. જ્ઞાનીની શ્રદ્ધા એમ કહીએ, પરંતુ ઓળખાણ થવી તે જ્ઞાનની પર્યાય છે. વિશ્વાસ આવે તો તે શ્રદ્ધાપ્રધાન જ્ઞાનની પર્યાય છે. કારણકે દૃષ્ટિ-શ્રદ્ધા તો હજુ સુલટી નથી, ઉલટી છે. માટે અહીં શ્રદ્ધાનું પરિણમન કાર્યકારી નથી. (ફરીથી લઈએ).

આ પેરેગ્રાફ એક પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપે ચાલી રહ્યો છે. કૃપાળુદેવે પોતે પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે કે, ‘જીવને માર્ગ મળ્યો નથી એનું શું કારણ ?’ આ પ્રશ્નને વિશેષપણે સમજાવવામાં આવે તો અનંતકાળથી અત્યાર સુધી - અનાદિથી અત્યાર સુધી અનંતકાળ વીત્યો. કેટલો (કાળ વીત્યો) ? (અનંતકાળ વીતી ગયો). આ અનંતકાળમાં ધર્મના ક્ષેત્રમાં બધાં પ્રકારની - વ્રત, સંયમની ક્રિયા કરવા છતાં અને અનેક શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવા છતાં (માર્ગ પ્રાપ્ત થયો નથી). કરોડો પ્રયત્ન કર્યા. કરોડો શું ? અનંત પ્રયત્નો કર્યા છે છતાં પણ જીવને માર્ગ નથી મળ્યો તેનું શું કારણ ? એવી તો કઈ એક વાત રહી ગઈ છે કે, જેને કારણે માર્ગ મળ્યો નથી ? એક જ કારણ છે કે તેને સત્પુરુષની ઓળખાણ થઈ નથી. (કૃપાળુદેવ) અહીંયા જ્ઞાનીપુરુષ - સત્પુરુષ એટલું જ ન કહેતાં, બહુમાનથી એમ કહે છે કે, ‘ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવાં...’ (અર્થાત્) જે અન્ય પદાર્થમાં પ્રતિબદ્ધ હોય, તે જ્ઞાની ન હોય શકે. કારણકે જ્ઞાની તો (પરપદાર્થથી) ભિન્નત્વ થતાં થયા છે. અનાદિથી ભિન્ન

પદાર્થો સાથે અભિન્નત્વનો અનુભવ કર્યો હતો, તે જ્ઞાનીપુરુષને છૂટી ગયો અને તેઓ ભિન્ન પદાર્થ (છે તેનો) ભિન્નપણે અનુભવ કરે છે. તેથી તેમને ભાવ પ્રતિબંધ નથી. ભાવ પ્રતિબંધ ન હોવાનું આ જ કારણ છે.

મુમુક્ષુ :- આ જ વાત સત્પુરુષની ઓળખાણમાં ઉપકારી થાય છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- (હા), ઉપકારી થાય છે. તેઓ પ્રતિબદ્ધતાને પામે છે કે પ્રતિબદ્ધતાને પ્રાપ્ત નથી થતાં ? (એ જોવાનું છે).

શ્વેતામ્બરમાં તો ત્યાં સુધી કથા આવે છે કે, ભગવાન મહાવીરસ્વામી નિર્વાણ પામ્યા તો ગૌતમ સ્વામી રડવા લાગ્યા. અરે...! જ્ઞાનીપુરુષને પણ પ્રતિબદ્ધતા હોતી નથી તો ગણધરદેવને તો ચાંચી હોય ? તેઓશ્રીને ચારિત્રમોહનો થોડો - અલ્પ અનુરાગ હતો. કેટલો (અનુરાગ હતો) ? બહુ જ થોડો (અનુરાગ હતો). તે પણ છૂટી ગયો. ભગવાન નિર્વાણ પધારતા તે પણ છૂટી ગયો. એકદમ વિરત પરિણામ થતાં જ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લીધું. તે જ દિવસે ૨૪ કલાકમાં કેવળજ્ઞાન લઈ લીધું. ચોવીસ કલાક પણ ચાં લાગ્યા છે ? પછી તરત જ લીધું છે. આ બાજુ ભગવાન નિર્વાણ પધાર્યા (અને આ બાજુ ગૌતમસ્વામી) કેવળજ્ઞાનેનો પ્રાપ્ત થયા. તરત જ કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થઈ ગયા. પછી એટલો પણ ઉપયોગ બહાર જવાનું (કોઈ) સ્થાન તેમને ન રહ્યું.

મુમુક્ષુ :- ત્રણ કષાયની ચોકડી બાકી છે માટે હજુ પ્રતિબદ્ધતા છે, એવો કરણાનુયોગનો સિદ્ધાંત અહીં કામમાં ન આવે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહીં, અનંતાનુબંધી અને દર્શનમોહનીય ગયા તો બાકી ત્રણ ચોકડીનો કોઈ હિસાબ નથી. અહીં ૨૫% અને ૭૫% એમ ગણાતુ નથી. સૈન્યમાં કોઈ રાજાને મારી નાખે તો પછી સૈન્યમાં કેટલા માણસો બાકી છે ? એમ જોવામાં નથી આવતું. રાજાને મારી નાખ્યો તો આખુંય સૈન્ય શરણાગતિ સ્વીકારી લેશે. તે તો શરણાગતિમાં આવી જશે અને કહેશે 'તમે રાજાને મારી નાખ્યો છે હવે અમારું શું ગજું છે ? અમારે મરવું નથી. અમને જીવતા રહેવા દો અમે તમારા શરણે આવી જશું.'

(અહીં કહે છે) 'ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણારવિંદ,...' અહીં માત્ર જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે એમ ન લીધું.

‘જ્ઞાનીપુરુષના ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે...’ (એમ લીધું છે). જુઓ ! (મુમુક્ષુ) ચાં બેસે છે ? જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે પ્રેમ આવ્યો એમ નહીં કહેતાં, ‘ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી,...’ (સત્સ્વરૂપની એટલે) પોતાના આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પોતાના આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ કોઈને થતો નથી. ત્રણેય કાળે આ વાત છે, આગળ એમ કહે છે ‘અને આવ્યેથી અવશ્ય તે મુમુક્ષુ જેનાં ચરણારવિંદ તેણે સેવ્યાં છે, તેની દશાને પામે છે.’ શું વાત કહી ?

(જેને) જ્ઞાનીપુરુષ મળ્યા છે, તો તેને અવશ્ય સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ - સ્વાનુભવ થાય જ છે. જ્ઞાનીપુરુષ મળવા છતાં પણ (જો સત્સ્વરૂપની) પ્રાપ્તિ ન થઈ, તો માનવું પડશે - માનવું જ રહ્યું કે તેણે (જ્ઞાનીપુરુષની) ઓળખાણ નથી કરી અને તેને અચળ પ્રેમ પણ આવ્યો નથી અને તમેના ચરણારવિંદને સેવ્યાં પણ નથી.

ભલે આપણે ગુરુદેવશ્રીને આહારદાન આપતી વખતે તેમના ચરણ ધોતા હતા (તો પણ અચળ પ્રેમ થયો ન હતો.) જેટલી વખત આહારદાન આપ્યું હશે તેટલી વખત તો ચરણ ધોયા હશે ! નમસ્કાર કરતી વખતે પણ ચરણને સ્પર્શ કરીએ છીએ ! ચરણ સ્પર્શ કરીએ છીએ કે નથી કરતા ? તેમ છતાં તેમના ચરણારવિંદ પ્રત્યે અચળ પ્રેમ નહોતો થયો અને સાચી ઓળખાણ નહોતી થઈ. એ વાત નક્કી છે. (જો ઓળખાણ) થઈ તો, અવશ્ય તેને (સત્સ્વરૂપની) પ્રાપ્તિ થશે, થશે અને થશે જ. સમ્યક્પ્રતીતિ આવી, અચળ પ્રેમ થયો તો સ્વાનુભવ થશે કે નહીં થાય ? એવો (પ્રશ્ન) રહેતો (જ) નથી. (જો સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ) નથી થઈ તો સમજી લેવું કે ઓળખાણ નથી થઈ. કારણ (પ્રગટ) નથી થયું તો કાર્ય (પ્રગટ) નથી થતું. કારણ (પ્રગટ) થશે તો કાર્ય થશે, થશે અને થશે જ. આ વાત નિયમબદ્ધ છે.

મુમુક્ષુ :- અહીં ચરણારવિંદ શબ્દ લખ્યો છે. શરીરના બીજા અવયવો નથી લીધા, તો ચરણારવિંદ લખ્યું એનો અર્થ શું છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમાં એવું છે કે આખાય શરીરમાં મસ્તક છે તે ઉત્કૃષ્ટ અંગ છે અને પગ છે તે નિકૃષ્ટ અંગ છે. (મસ્તક) ઉપર રહે છે અને પગ જમીન સાથે - ધૂળ સાથે અડેલાં નીચે રહે છે; ગંદા પણ થાય

છે, તો એને એટલી ગરજ છે, તો મુમુક્ષુને - આત્માર્થીને એટલી ગરજ છે - કે, ભલે પગ ગંદા હોય - તેમની ચરણ રજ મારા મસ્તક પર ચડવી જોઈએ. મારું ઉત્કૃષ્ટ અંગ અને તેમનું નિકૃષ્ટ અંગ ! ઠીક ! જ્ઞાનીનું નિકૃષ્ટ અંગ અને પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ અંગ ! મુમુક્ષુ તેમની ચરણરજને માથે ચડાવે છે, એમ વાત છે, ઠીક !

મુમુક્ષુ :- વાણીની ઉપાસનાની વાત તો આવે છે પરંતુ અહીં ચરણની ઉપાસનાની વાત કરી છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- અહીં તો ચરણની ઉપાસના લીધી છે. ચરણારવિંદ - ચરણકમલ. ચરણને પણ કમળનું વિશેષણ આપ્યું. અરવિંદ એટલે કમળ. 'ચરણકમલ' એમ કહે છે. ચરણકમલ પણ કહે છે અને ચરણારવિંદ પણ કહે છે. બન્ને રીતે કહેવાય છે.

મુમુક્ષુ :- ગુરુદેવના સાનિધ્યમાં રહ્યાં, ચરણમાં રહ્યાં, તો પણ ઓળખાણ ન થઈ અને કામ ન થયું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઓળખાણ ન થઈ માટે (સ્વરૂપપ્રાપ્તિ) નથી થતી. ઓળખાણ થવા માટે તો યોગ્યતા જોઈએ. ક્ષેત્રથી નજીક રહેવાથી ઓળખાણ થઈ જાય, એવું પણ નથી. ક્ષેત્રથી નજીક રહેવાથી કોઈ ઓળખાણ થઈ જાય છે, એમ પણ નથી અથવા વધુ સમય સમીપમાં રહેવાથી ઓળખાણ થઈ જાય છે, એવું પણ નથી.

સોગાનીજીને એક જ કલાકમાં ઓળખાણ થઈ ગઈ ! એક દિવસમાં (પણ) નહીં ! એક દિવસમાં તો અનુભવ થઈ ગયો હતો. જ્યારે ઓળખાણ તો એક જ કલાકમાં થઈ છે - પહેલા એક કલાકમાં થઈ છે. પહેલા પ્રવચનમાં થઈ છે. જુઓ ! શું કારણ છે ? જ્યારે યોગ્યતા પ્રાપ્ત હોય છે ત્યારે ઓળખાણ થાય છે. સાથે રહેવાનું પછી ભલે એક કલાક થયું હોય કે ૫૦ વર્ષ હોય ! ૫૦ વર્ષ ગુરુદેવની સાથે રહેનારા પણ હશે ! પરંતુ ઓળખાણ ન થઈ તો ન જ થઈ. તેનું કારણ તો એ જ છે કે, પોતાની ઓળખવાની યોગ્યતા નથી.

મુમુક્ષુ :- અમારી યોગ્યતા નથી એટલે ઓળખાણ નથી, એમ સંકોચ કરીને શું બેસી રહેવું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આ વાતની ચર્ચા તો એટલે માટે જ ચાલી રહી છે કે, પોતાની યોગ્યતા ન હોય તો પોતે યોગ્યતામાં કેવી રીતે આવે ? તે હેતુથી આ વાત છે. આ વાત પોતાની ઉપરથી કાઢી નાખવા માટે નથી. પોતા ઉપર લેવા માટે છે, કાઢી નાખવા માટે નથી. સંતોષ કરવા માટે પણ નથી. અને તેને Neglect - ગૌણ કરવા માટે પણ નથી કે, ચાલો ભાઈ ! આપણી યોગ્યતા નથી, શું કરીએ ? ખાઈ-પીને આરામથી સૂઈ જાવ ! ઘ બરાબર આવી જશે ! (આ વાત) નિશ્ચિંત થઈ જવા માટે કાંઈ નથી, ચિંતિત થવા માટે આ વાત છે. આપણે આ વાત ચર્ચામાં શા માટે લઈએ છીએ ? કે જો આપણે આ વિષયમાં ચિંતિત ન હોઈએ, તો ચિંતિત થઈ જવું જોઈએ. ચિંતિત હશું તો યોગ્યતા આવશે. જો તેની ચિંતા નહીં થાય તો યોગ્યતા પણ નહીં આવે.

મુમુક્ષુ :- કોઈ મુમુક્ષુ એમ પણ કહે છે કે, શું કરીએ અમારી પ્રકૃતિ એવી છે !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમ પણ ન ચાલે. પ્રકૃતિ તો દુશ્મન છે. પોતાની પ્રકૃતિ એટલે પોતાનો દુશ્મન કે જેને આપણે ગળે લગાડીએ છીએ - ભેટીએ છીએ, એમ લેવું છે શું ? (પ્રકૃતિ) તો મારશે. માટે એમ નથી ચાલતું. (આ વિષયમાં) ચિંતિત થવું જોઈએ, બહુ જ ખેદ અને બહુ જ દુઃખ થવું જોઈએ. ગમે તેટલું રડવું કેમ ન આવે ? પરંતુ એક વખત તો એમ થવું જ જોઈએ, અવશ્ય થવું જ જોઈએ. સ્વાનુભવ અને સમ્યક્દર્શન માટે આ સીધી સાદી વાત છે. સ્વરૂપપ્રાપ્તિ માટે સીધી-સાદી વાત છે કે, મારે શું કરવું ? મારે શાસ્ત્ર વાંચવું ? ક્યુ શાસ્ત્ર વાંચવું ? સમયસાર વાંચવું ? ચા મહાત્માના વચનામૃતને વાંચવા ? એવી કોઈ વાત નથી કરી. ઉપવાસ કરવો, વ્રત, નિયમ, સંયમ કરવા - એ વાત પણ નથી કરી. અને દયા, દાન, યાત્રા કરવાની વાત પણ નથી કરી. પંચપરમેષ્ઠી મંત્રનો જાપ કરવો ! જ્યારે (આ) મંત્ર તો ઉત્કૃષ્ટ છે તો પણ એમ નથી કહ્યું. પરંતુ જ્ઞાનીપુરુષના ચરણારવિંદનું સેવન કરવું, બસ ! આટલું જ કહ્યું. આટલું કરવાથી અવશ્ય (સફળતા) મળે છે.

(હવે આગળ કહે છે). 'આ માર્ગ સર્વ જ્ઞાનીઓએ સેવ્યો છે, સેવે છે

અને સેવશે.’ (અત્યાર સુધીમાં) જેટલાં પણ જ્ઞાની થયાં, તેમણે એમ જ ક્યું હતું. જે (વર્તમાનમાં) થઈ રહ્યા છે તેઓ પણ આમ જ કરી રહ્યાં છે, જે (ભવિષ્યમાં) થશે, તેઓ પણ એમ જ કરશે. જો આમ નહીં કરે તો તેમને જ્ઞાન નહીં થાય, એમ કહે છે, ઠીક ! સીધી વાત છે.

(કહે છે) ‘જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી,...’ આ સાથે પોતાનો પુરાવો આપે છે કે, અમે એનો પુરાવો છીએ કે, આ પ્રકારે અમને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ હતી. એટલે વિશ્વમાં જો કોઈને (જ્ઞાનપ્રાપ્તિ) થશે કે થઈ હશે તો આ જ પ્રકારે થશે. બીજા પ્રકારે ન થઈ શકે અને આ જ વાસ્તવિકતા છે. કારણ જે અનાદિથી અજાણ્યો છે, એવો અંતર્મુખ થવાનો ઉપાય, તે કોઈને પોતાની જાતે ખબર ન પડે. પોતાની મેળે કોઈને પતો લાગતો નથી અને જો એમ જ પતો લાગી જતો હોત તો, ધર્મક્ષેત્રમાં ક્રિયાકાંડ કરવામાં તો કોઈ કસર નથી રાખી, શાસ્ત્ર વાંચવામાં પણ કોઈ કસર નથી રાખી, તો (માર્ગ) મળી ગયો હોત, પરંતુ એ રીતે મળતો નથી. ધ્યાનની પ્રેક્ટીસ કરે તો ? પણ શેનું ધ્યાન કરશો ? તે ધ્યાન, ધ્યાન નથી (પરંતુ) અનેક પ્રકારના તરંગરૂપ ધ્યાન છે. ‘સત્સંગ વિના ધ્યાન તે તરંગરૂપ થઈ પડે છે.’ (૧૨૮-પત્રાંકમાં) આવ્યું કે નહીં ?

મુમુક્ષુ :- મોટા ભાગે તો આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનું જ ધ્યાન કરશે !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :-હા, એ તો ચાલે જ છે. ચતુર્થ ગુણસ્થાન પહેલાં આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન બે જ ધ્યાન છે, ત્રીજું ધર્મધ્યાન ત્યાં નથી. શુકલધ્યાનનો તો વિચાર કરવાની પણ જગ્યા નથી.

‘વર્તમાને એ જ માર્ગથી થાય છે અને અનાગત કાળે પણ જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે.’ (આ જ એક માર્ગ છે) એમ લેવું, જ્યારે આ વાત આપણી સામે સ્પષ્ટ રીતે આવે છે, તો પછી આપણે બીજો વિકલ્પ કે શંકા ઉઠાવવી જોઈએ નહીં. જ્યારે કૃપાળુદેવ આપણી સામે આ વાત પોતાની અનુભવથી પ્રસ્તુત કરી રહ્યાં છે, તો આપણે બીજો યો વિકલ્પ કરવાની આવશ્યકતા છે ? આપણે કોઈ બીજો વિકલ્પ ન કરવો જોઈએ. આ જ ક્રમ છે. આ જ એકમાત્ર ઉપાય છે. બીજો ઉપાય છે જ નહીં. જ્યારે બીજો ઉપાય છે જ નહીં તો પછી એ વિષયમાં વિચાર શા માટે કરવો ? અને ‘સર્વ શાસ્ત્રોનો

બોધલક્ષ જોવા જતાં એ જ છે.’ અમારો અનુભવ પણ એમ જ કહે છે અને બધાં જ્ઞાનીઓના શાસ્ત્ર પણ એમ જ કહે છે. એટલેકે હું એકલો બોલું છું, (એમ નથી). બધાં જ્ઞાની એમ જ કહે છે, એમ જ કહી રહ્યાં છે. નિયમસારની પૃથ્વી ગાથામાં આવ્યું ને ! તે ગાથામાં સત્પુરુષને (સમ્યક્ત્વ પરિણામના) અંતરંગ નિમિત્ત કહ્યાં છે. નિયમસાર જેવાં શાસ્ત્રમાં (એવું કહ્યું છે). ! (જ્યારે નિયમસાર) તો ત્રિકાળી કારણ પરમાત્માની ભાવનાનો ગ્રંથ છે. ત્યાં સત્પુરુષને અંતરંગ નિમિત્ત લીધાં છે, જુઓ !

‘અને જે કોઈ પણ પ્રાણી છૂટવા ઇચ્છે છે તેણે અખંડ વૃત્તિથી એ જ માર્ગને આરાધવો.’ આ માર્ગનું જે આરાધન કરતા નથી, તે છૂટવા પણ માંગતા નથી. અહીંથી એ વાત અનર્પિતપણે નીકળે છે. જે છૂટવા માંગતો હોય તે આ જ માર્ગનું સેવન કરે - એમાંથી અનર્પિતપણે નીકળે છે કે, જે આ માર્ગનું સેવન નથી કરતો, તે છૂટવા માંગતો પણ નથી. તેને હજુ બંધનમાં પડવું છે, છૂટવું નથી. - એ વાત નક્કી છે.

‘એ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કર્યું છે.’ બધાં જ પડખાંથી વાતને સ્પષ્ટ કરે છે કે, એ જ માર્ગનું આરાધન કર્યા વિના જ જીવનું પરિભ્રમણ ચાલુ રહ્યું છે. જો આટલું કરી લીધું હોત તો તેનું પરિભ્રમણ ચાલુ ન રહેત. ‘જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે,...’ આ વાત એટલે માટે લ્યે છે કે, બીજાં-બીજાં (ધર્મસાધન) કર્યા તેનું શું ? તો કહે છે કે, બધું સ્વચ્છંદે કર્યું છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં રહીને કાંઈ નથી કર્યું. (માટે) જે પણ ક્રિયા કરવી હોય, જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં કરો ! કહેવાનો મતલબ એ છે. નહીંતર સ્વચ્છંદ થઈ જશે. પોતાની મેળે કરવા જશો તો સ્વચ્છંદ થઈ જશે.

‘જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે, ત્યાં સુધી એ માર્ગનું દર્શન થતું નથી.’ આ વાત પણ બહુ જ સુંદર કરી છે કે, જેને આવી સૂઝ આવતી નથી કે, મારે જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલવું જોઈએ, મારા અભિપ્રાયથી, મારી મનમાનીથી ન ચાલવું જોઈએ, જેને એવી સૂઝ નથી તેઓ સ્વચ્છંદમાં પડ્યાં છે. ચાં પડ્યાં છે ? સ્વચ્છંદમાં પડ્યાં છે અને એટલે જ આ માર્ગની સૂઝ નથી આવતી. ‘દર્શન થતું નથી.’ એટલે સૂઝ નથી આવતી. જુઓ ! યોગ્યતા

શું કામ કરે છે ? આ વાત હજારો-લાખો જીવો વાંચે છે કે નથી વાંચતાં ? આજે પણ હજારો લોકો વાંચે છે. પરંતુ જેનું આ વાત ઉપર ધ્યાન જાય છે તે યોગ્યતાવાન છે. જેનું ધ્યાન નથી જતું તેની યોગ્યતા નથી. તે લોકો વાંચતા જ રહેશે, આને આ જ વાંચ્યા કરશે.

જેમકે કૃપાળુદેવે એક Slogan આપ્યું - મંત્ર આપ્યો કે, 'આતમ ભાવના ભાવતાં, જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે !' એક વા ય કહ્યું. હવે જો આપણે આત્મભાવના તો ભાવીએ નહીં અને ઉ ત પંિ તની જ ધૂન લગાવીએ તો ! બે-બે કલાક, ત્રણ-ત્રણ કલાક બોલ્યા જ કરીએ. આતમભાવના ભાવતાં જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે... આતમભાવના ભાવતાં જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે ! તો કેવળજ્ઞાન લેશે શું ? આવી ધૂન લગાડવી તે જ કાર્યની વિધિ-પદ્ધતિ છે, એમ કરતા (માનવાથી) તો ગૃહીત મિથ્યાત્વ થશે. શું થશે ? ગૃહીત મિથ્યાત્વ થશે. (એવું માનવાથી) સાધનની ભૂલ થશે - કાર્યપદ્ધતિની ભૂલ થશે. ગૃહીત મિથ્યાત્વ થઈ જશે. બોલશે કૃપાળુદેવનું જ વચન અને કરશે શું ? મિથ્યાત્વને દૂર !! આવી ગડબડ થાય છે.

તેથી આ પત્ર તો વાંચશે, એકવાર વાંચશે, દસ વાર વાંચશે, સો વખત વાંચશે, હજાર વખત વાંચશે પરંતુ વાંચવામાં જે ઉપદેશ આવ્યો તેનું અનુસરણ કર્યું નથી. ઉપદેશ વાંચ્યો તો ખરો ! સાંભળ્યો ખરો પણ અમલીકરણ ન કર્યું. વાંચતો જ રહ્યો ! વાંચતો જ રહ્યો ! શા માટે વાંચે છે ? કે વાંચવા ખાતર વાંચે છે. વારંવાર વાંચવું જોઈએ એટલે વાંચે છે. જે વાંચનનો વિષય છે તેને દૂર કરવા વાંચે છે. પણ અમલ કરવામાં ? કાંઈ નહીં. તો એ બધું વાંચવું નિરર્થક છે. એ તો પેલી ધૂન લગાવવા જેવી વાત થઈ ગઈ. તેને માર્ગનું દર્શન પણ થતું નથી.

'(અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો,....' હવે સ્વચ્છંદ દૂર કરવા માટે શું કરવું ? એ કહે છે. આ માર્ગનો વિચાર કરવો કે, કેવી રીતે સત્પુરુષને ઓળખવા ? કે જેથી પોતાને એમના પ્રત્યે અચળ પ્રેમ આવ્યા વિના રહે નહીં. કેવી રીતે ઓળખવાં તેનો વિચાર કરવો અને આ વિચાર કરવામાં જો કોઈ સહાયક છે તો તે - 'પૂર્ણતાનું લક્ષ' છે. 'દૂર મોક્ષેચ્છા કરવી;....' (અર્થાત્) કોઈપણ કિંમતે મારે છૂટવું જ છે. ગમે તે થઈ જાય.

ગમે તેટલાં ઉપસર્ગ આવી જાય, પરિષદ આવી જાય, આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ આવી જાય, એવું ૧૨૮ પત્રમાં લીધું કે ન લીધું ? ભલે આયુષ્ય એક સમય બાકી હોય, તે પણ દુર્નિમિત્ત હોય, કાંઈ પણ હોય ! એમ કરવું જ છે - છૂટવું જ છે. - પરિભ્રમણથી મુક્ત થવું જ છે. એવી 'દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી;...'

(એવી) દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવાથી ઓળખાણની યોગ્યતા આવી જશે, ઠીક ! (માર્ગ પ્રાપ્તિના) ક્રમના પ્રારંભમાં પહેલું પગલું ભરતાં જ (જ્ઞાનીપુરુષને) ઓળખવાની યોગ્યતા આવી જશે. એમ વાત છે. એ તો ૨૫૪ પત્રાંકમાં લીધું જ છે કે, જે મોક્ષને માટે પ્રયાસ કરે છે, તેને આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિની બહુ ભાવના હોય છે, તીવ્ર ભાવના હોય છે, તે ભાવનાને વશ તેનું નિરંતર અવલોકન ચાલે છે, અવલોકનથી પોતાના દોષ દેખવામાં આવે છે અને સંસારના પદાર્થોમાં ચાંચ અલ્પ પણ સુખની ઇચ્છા નથી રહેતી અને જ્ઞાનીની ઓળખાણ થઈ તેમનામાં પરમેશ્વરબુદ્ધિ થઈ જાય છે. ૨૫૪ - પત્રમાં એવો ક્રમ લીધો છે કે નહીં ? બસ ! તે રીતે વહેલે - મોડે ઓળખાણ થઈ જશે. આટલી Process થશે તો ઓળખાણ થઈ જશે. દૃઢ મોક્ષેચ્છા એટલે પૂર્ણતાના લક્ષ પછી આટલી Process થયા બાદ ઓળખાણ થશે. જો ઓળખાણ ન થઈ હોય તો ઓળખવા માટેની તીવ્ર જિજ્ઞાસામાં રહેવું, એમ પણ ત્યાં લીધું છે. તેમ છતાં પણ જો ઓળખાણ ન થાય તો શું કરવું ? કે તીવ્ર જિજ્ઞાસામાં રહેવાથી ઓળખાણ થયા વિના નહીં રહે.

પૂજ્ય સોગાનીજીનું જીવનચરિત્ર જોઈએ તો, એમને સીધી આ વાત નહોતી મળી કે, તારે સત્પુરુષના ચરણમાં જવું જોઈએ. એવું કોઈ સંભળાવનાર મળ્યું ન હતું, ન કોઈ કહેનાર મળ્યું હતું, કે ન તો આ વાત વાંચવામાં

ચાંચ આવી હતી. પરંતુ છૂટવાની ભાવના તીવ્ર થઈ ગઈ હતી. એટલી બધી તીવ્ર થઈ ગઈ ! એટલી બધી તીવ્ર થઈ ગઈ કે, એક વિકલ્પને પણ સહન કરી શક્તા નહોતા. એક વિકલ્પ પણ ગળામાં ફાંસી (જેવો) લાગતો હતો. એટલું તીવ્ર દુઃખ વિકલ્પમાં લાગવા માંડ્યું હતું અને કોઈ પ્રતિબંધ રહ્યો નહોતો. સમાજ પ્રતિબંધ અને કુટુંબ પ્રતિબંધ તો ક્યારના છૂટી ગયા હતા. વિકલ્પ પ્રતિબંધ ચાલુ હતો અને તે પણ તેઓ સહન નહોતા કરી શક્તા. (એમને એમ લાગતું હતું કે) કાં તો વિકલ્પ છૂટી જશે ને કાં તો

મારા પ્રાણ છૂટી જશે. એ ભૂમિકામાં યોગ્યતાની ચરમસીમા એ આવી ગયા હતા. એટલામાં 'આત્મધર્મ' (પત્રિકા) મળી. (વાંચ્યા પછી) એવું અનુમાન થયું કે આ માર્ગને દર્શાવનારા કોઈ છે ખરા, અને ૬૦૦ માઈલની સફર કરી નાખી. ૬૦૦ માઈલ એટલે ? ૧૦૦૦ કિલોમિટર થઈ જાય. ૧૦૦૦ કિલોમિટરની મુસાફરી કરી નાખી. કોઈ ઓળખાણ-પિછાણ નહીં, ભાષા સમજે નહીં, કાંઈ નહોતું. (તેમ છતાં) પણ તેમને શીખવવું નથી પડ્યું કે, તમારે સત્પુરુષના ચરણમાં જવું જોઈએ. એવો કોઈએ ઉપદેશ નથી આપ્યો. એનો અર્થ એ થાય છે કે, આ વાત શીખવવી પડતી નથી.

જેને પાણીની તરસ લાગે છે અને એવી તરસ લાગે કે, પ્રાણ છૂટી જાય તેમ હોય, તેને શું પાણી ગોતવાનું શીખવવું પડે શું ? કે, તમે પાણી ગોતો, નહીંતર મરી જશો ! કાંઈ શીખવવું પડતું નથી. એ તો સારી વાત છે કે, આપણને શીખવનાર મળ્યાં છે ! તેમને તો વગર શીખવાડ્યે જ અનુકરણ - અનુસરણ થઈ ગયું અને અહીં શીખવાડનાર મળવા છતાં પણ અનુકરણ અને અનુસરણ નથી થતું - તો આ યોગ્યતાની (જ) બલિહારી છે ! બીજું કાંઈ નથી. એ તો યોગ્યતાનું જ કારણ છે. દરેક જગ્યાએ યોગ્યતાનું સામ્રાજ્ય છે - જેની જેવી યોગ્યતા - બસ !

મુમુક્ષુ :- તેની યોગ્યતા ઓછી છે માટે શીખવવાવાળા મળે છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- યોગ્યતા ઓછી હોય કે વધારે, એનાથી કોઈ મતલબ નથી. જ્ઞાની (પોતાના માર્ગે) ચાલ્યા જાય છે અને માર્ગ દર્શાવતા જાય છે. કોઈના ભાગ્યમાં તેમનો યોગ હોય તો તે (માર્ગ) જોઈ લ્યે છે અને જો કોઈની યોગ્યતા નથી હોતી તો - દેખાડનાર મળવા છતાં પણ જોતો નથી. એવું નથી કે બધાં જ નથી જોતાં, (અને) એવું પણ નથી કે બધાં જોઈ લ્યે છે. એવું પણ નથી. માટે એનો કોઈ નિયમ નથી.

'આ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કર્યું છે, જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે. ...દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી; એ વિચારમાં અપ્રમત્ત રહેવું,....' અપ્રમત્ત રહેવું એટલે કે પાછળ પડી જવું. પૂરેપૂરું પાછળ પડી જવું. એ પહેલા મગજમાં કોઈ બીજી વાત આવે નહીં. 'તો માર્ગની પ્રાપ્તિ થઈ અંધત્વ ટળે છે. એ નિઃશંક માનજો.' અંધત્વ અવશ્ય દૂર થશે,

સ્વચ્છંદ મટશે જ, માર્ગની પ્રાપ્તિ થશે જ, એમાં શંકા કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી. કોઈ શંકાને અવકાશ નથી. એકદમ અનુભવસિદ્ધ વાત છે. કેવી વાત છે ? અનુભવસિદ્ધ વાત છે.

‘અનાદિ કાળથી જીવ અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે.’ આ (માર્ગને) છોડી જે પણ માર્ગ પસંદ કર્યો, તે બધાં વિપરીત છે. તે માર્ગ નથી પરંતુ ઉન્માર્ગ છે. શું છે ? માર્ગ નથી પરંતુ ઉન્માર્ગ છે અને અંધત્વ વધ્યું છે. ઉન્માર્ગ ઉપર ચાલતાં વધુ દૂર ગયો છે. એ જ ધંધો કર્યો છે. ‘જો કે તેણે જપ, તપ, શાસ્ત્રાધ્યયન વગેરે અનંત વાર કર્યું છે;...’ કરોડોવાર નહીં (પરંતુ) અનંતવાર કર્યા છે. ‘તથાપિ જે કંઈ પણ અવશ્ય કરવા યોગ્ય હતું તે તેણે કર્યું નથી; જે કે અમે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે.’ અમે ઉપરના વચનોમાં એ જ બતાવ્યું છે. તે જ નથી કર્યું, બાકી બધું કરી લીધું છે. આપણું જીવન જોવાથી એ ખબર પડી જશે કે, આપણે પણ જે કંઈ કર્યું તેમાં આ બાકી રહી ગયું છે (કે) ઓળખાણ થઈ નથી, યોગ્યતા આવી નથી. બાકી તો શાસ્ત્ર અધ્યયન કરે છે, થોડી પૂજા-ભાવિ ત પણ કરે છે, થોડાં દયા-દાન પણ કરે છે; (એ રીતે) જે કાંઈ પણ મુમુક્ષુને યોગ્ય પરિણામ છે તે કરે છે. પરંતુ જીવન ચાલ્યુ જાય છે અને કાર્ય થતું નથી એનું શું કારણ છે ? કે આ (કહ્યું) જે તે થયું નથી. માત્ર આ જીવન જ નહીં પણ આવી તો અનંત જીંદગી આ રીતે ચાલી ગઈ.

હવે આ વાતના પુરાવા આપે છે. બે પુરાવા આપ્યાં છે. એક સત્પુત્રના પ્રારંભનો અને એક સત્પુત્રના અંતનો કારણકે ચોથો આરો છે એમાં ધર્મ ઘણો થયો, અનેક જીવોએ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરી. બહુ મોટી સંખ્યામાં, બહુ મોટી માત્રામાં ધર્મની પ્રભાવના થઈ હતી. (સત્પુત્ર)યુગના પ્રારંભના પણ આ જ કારણથી ધર્મ થયો અને અંતમાં પણ આ જ કારણથી ધર્મ થયો. બે પુરાવા આપ્યા છે.

પહેલો પુરાવો આપે છે. ‘સૂયગડાંગસૂત્રમાં ધત્તદેવજી ભગવાને જ્યાં અઠ્ઠાણું પુત્રોને ઉપદેશ્યા છે,...’ એ અઠ્ઠાણું પુત્રો મોક્ષે ગયા છે. ધત્તદેવ ભગવાનના કેટલાં પુત્રો હતાં ? ૧૦૦ પુત્રો હતા. એમ જોઈએ તો, સો એ સો મોક્ષે ગયા છે. પરંતુ ઇતિહાસ માત્ર ભરત-બાહુબલીજીનો મળે છે.

બાકીના અઘ્નાશું પુત્રોનો એટલો ઇતિહાસ નથી મળતો. કારણકે તેઓ તુરંત (મોક્ષમાં) ચાલ્યા ગયા. એમાં કોઈ ઘટના ઘટી જ નથી. ભરત મહારાજાની તો ચક્રવર્તીપદની (વાતો આવે છે) અને બાહુબલીજી ને ભરતજી સાથે યુદ્ધની ઘટના બની છે. પરંતુ આ લોકોને તો કોઈ ઘટના જ નથી ઘટી. તેઓ બોલતા ન હતાં. સમવસરણમાં ભગવાનનો ઉપદેશ સાંભળતા હતા. બોલતા ન હોવાથી કોઈને શંકા ગઈ કે આવા મહાપુરુષના પુત્રો કાંઈ મૂંગા થોડા હોય શકે ? તેઓ બોલ્યા નહોતા. એટલું પુણ્ય લઈને આવ્યાં હતાં - તીર્થકરના પુત્રો મૂંગા થોડા હોય ? આ બોલતા કેમ નથી. ઉપદેશ જ સાંભળતા હતા. સાંભળતા હતાં અને અંદરમાં ઉતારતા હતાં. શું કરતા હતાં ? બહાર નહોતાં બોલવા માંડતા. અત્યારે તો થોડું સાંભળ્યું, થોડું વાંચ્યું કે બહાર બોલવા માંડે છે. અંદરમાં ન જાય તો બહાર બોલવા લાગી જાય. (ઉપદેશને) અંતરમાં ઉતારતા હતા. જ્યારે પહેલું-વહેલું બોલ્યા તો એટલું જ બોલ્યા કે ‘અમારે ભગવતી પ્રવર્જ્યા ગ્રહણ કરવી છે. અમારે સંસારમાં ચાંચ કાંઈપણ કરવું નથી. આપની જે આજ્ઞા છે તેને અમે શિરોધાર્ય કરી છે. અમે તો આપના ચરણમાં બેસી ગયા છીએ, હવે ઉઠવાના નથી.’ જાઓ ! (એમ કહીને) દીક્ષા લઈ લીધી. બધાં જ ભાવલિંગી સંત થઈ ગયા. (અને) તે જ ભવમાં મોક્ષમાં -નિર્વાણપદમાં ચાલ્યા ગયા. નિર્ગોદમાંથી આવ્યા હતા. તેઓને ચોરાસી લાખ યોનિમાં જન્મ-મરણ જ ન કરવા પડ્યાં. મનુષ્ય થઈને નિર્વાણપદમાં ચાલ્યા ગયા. ધત્તદેવ ભગવાને જે એવા ચરમશરીરી, મોક્ષગામી અઘ્નાશું પુત્રોને ઉપદેશ આપ્યો હતો અને ‘મોક્ષમાર્ગે ચઢાવ્યા છે ત્યાં એ જ ઉપદેશ કર્યો છે.’ - ત્યાં કેવો ઉપદેશ આપ્યો છે, તેને ત્રણ પંચિતમાં લખે છે.

‘હે આયુષ્યમનો !...’ તમે મનુષ્ય આયુષ્ય ભોગવી રહ્યાં છો, નિર્વાણપદના અધિકારી છો. ‘આ જીવે સર્વે કર્યું છે. એક આ વિના, તે શું ? તો કે નિશ્ચય કહીએ છીએ કે સત્પુરુષનું કહેલું વચન, તેનો ઉપદેશ તે સાંભળ્યા નથી,...’ શું આપણે પણ (ઉપદેશ) નથી સાંભળ્યો ? (અહીંયા કહે છે કે) સાંભળ્યો નથી જાઓ ! સાંભળ્યાં પછી તેનું અમલીકરણ ન થયું તો સાંભળ્યું જ નથી, ઉપરથી કાઢી નાખ્યું. એક કાનથી સાંભળ્યું ને બીજા કાનથી કાઢી નાખ્યું.

‘અથવા રૂડે પ્રકારે કરી તે ઉઠાવ્યાં નથી.’ એટલે કે ગ્રહણ કર્યા નથી. ‘અને એને જ અમે મુનિઓનું સામાયિક (આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ) કહ્યું છે.’ સત્પુરુષના ઉપદેશને ગ્રહણ કરવો તે જ સામાયિક છે. એક કલાક બેસી જવું તે સામાયિક નથી. સામાયિકના પાઠ બોલી જેવા તે પણ સામાયિક નથી. (અત્યાર સુધી જે સામાયિક) કરી તે સામાયિક હતી કે કેમ ? બિલકુલ સામાયિક નહોતી. તે સામાયિકના વિષયમાં એક ભ્રાંતિ હતી. તે ભ્રાંતિને છોડી દીધી. આ કરવા લાયક નથી. સામાયિક તો એ છે કે, જે સત્પુરુષના ઉપદેશને ગ્રહણ કરી અંતરના ઉતારી લ્યે, તે જ સામાયિક છે. અહીં મુનિઓની સામાયિક સાથે સરખામણી કરી છે, જુઓ ! આ વાત સૂયગડાંગસૂત્રમાં આવી છે. ષભદેવ ભગવાને અઙ્ગાણું પુત્રોને માર્ગે ચઢાવ્યા છે. ઉપદેશ આપ્યો છે, આ રીતે ઉપદેશ આપ્યો છે, આ રીતે માર્ગ પર ચઢાવ્યા છે. જ્યારે સત્પુરુષનો પ્રારંભ હતો, અને આવા પાત્ર જીવો તેમના સમવસરણમાં હતા, ત્યાં પણ ઉપદેશ એ જ આપ્યો કે, સત્પુરુષના વચનનું અનુસરણ કરી અંતરમાં ઉતારી લ્યો. જે સત્પુરુષના વચન છે - તે જ શ્રીગુરુના વચન છે - તે જ પરમગુરુ તીર્થંકરના વચન છે. એમાં કાંઈ ફરક નથી. આખા ચતુર્થ કાળમાં આવો જ ઉપદેશ ચાલ્યો અને જે ભાગ્યવંતોએ આ ઉપદેશનું અનુસરણ કર્યું, તેઓ ધર્મ પામીને પોતાનું કલ્યાણ કરવા લાગી ગયા. (ચતુર્થ કાળના) છેલ્લા સમયમાં શું થયું ? અંતમાં બે કેવળી રહી ગયા. સુધર્માસ્વામી અને જંબુસ્વામી. જંબુસ્વામી છે તે અંતિમ કેવળી છે. પહેલા ગૌતમસ્વામી ગયા, પછી સુધર્માસ્વામી ગયા એ પછી મથુરાથી જંબુસ્વામી (મોક્ષમાં) ગયા.

મથુરા-ચોરાસી કહે છે ને ? ત્યાં ચર્ચા ચાલી હતી કે, આને ચોરાસી કેમ કહેવાય છે ? કારણકે આજુબાજુમાં ચોવીસ કોસમાં ધર્મ પ્રભાવના થઈ હતી. મોક્ષની (પ્રભાવના થઈ હતી) માટે તેને મથુરા-ચોરાસી કહેવાય છે.

‘સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને ઉપદેશે છે કે જગત આખાનું જેણે દર્શન કર્યું છે, એવા મહાવીર ભગવાન, તેણે આમ અમને કહ્યું છે -’ ભગવાન મહાવીર આપણાં પરમ ગુરુ હતા. સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને શું કહે છે ? કે, ભગવાન મહાવીર જે આપણાં ગુરુ હતા, તેઓ કેવા હતાં ? કે સર્વજ્ઞ

હતા. આખા જગતનું દર્શન કરી લીધું હતું. કોઈપણ વાતથી અજાણ્યા નહોતા - અનભિજ્ઞ નહોતા. તેમણે અમને આ પ્રકારે કહ્યું હતું. અમારા ગુરુએ તો અમને આમ કહ્યું હતું જેથી અમે મોક્ષમાં જશું. તમે પણ સાંભળો અને મોક્ષમાં ચાલ્યા જાવ. 'ગુરુને આધીન થઈ વર્તતા એવા અનંત પુરુષો માર્ગ પામીને મોક્ષપ્રાપ્ત થયા.' ગુરુને આધીન થઈને રહ્યાં તેમણે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લીધો. જે ગુરુને આધીન થઈને ન રહ્યાં તેણે મોક્ષને પ્રાપ્ત ન કર્યો. ક્ષેત્રથી (ગુરુને) આધીન રહ્યાં, એ વાત નથી. ક્ષેત્રથી તો નજીક રહે (પરંતુ) ભાવ ધા ચાલે - તે ગુરુને આધીન નથી. ક્ષેત્રથી દૂર હોય કે સમીપ હોય, પરંતુ તેમની આજ્ઞામાં રહેવાનો જેનો નિશ્ચય છે તે તરી જશે.

મુમુક્ષુ :- ઉપદેશને અંદર ઉતારવો તે જ ચરણકમલની ઉપાસના છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- તે જ વાસ્તવિક ચરણકમળની ઉપાસના છે. એટલે એમાં (એક) બીજી વાત રહેલી છે. ઠીક (પ્રશ્ન) છે. જેને શ્રીગુરુનો - સત્પુરુષનો ઉપદેશ મળે છે અને પોતાના અંતરંગમાં - મર્મસ્થાનમાં પહોંચે છે (અર્થાત્) તેની અસર આવે છે અને જે તેનું અમલીકરણ કરવા લાગી જાય છે, તેને ખબર પડી જાય છે કે હવે, મારું કલ્યાણ થશે. થશે અને અવશ્ય થશે. તેને તેમની (શ્રીગુરુની) ચરણરજ માથે ચડાવવાનો ભાવ આવે છે. પોતાના ઉપકારી (શ્રીગુરુ) પ્રત્યે એટલી બધી ઉપકારબુદ્ધિ આવે છે કે, તેમની ચરણરજ તે માથે લગાડે છે. એટલી ઉપકારબુદ્ધિ તેને આવે છે. પછી થયું શું ? કોઈકને ખરેખર આવું બન્યું એટલે તેણે તો એમ કર્યું, પણ તેની નકલ કરી લેવાથી કાંઈ ઉપકાર નથી થઈ જતો. પછી એવી Tradition થઈ ગઈ કે, ચાલો ! ગુરુના ચરણસ્પર્શ કરો ! તેમની ચરણરજને માથે લગાડો ! પણ અહીં એવી વાત નથી.

મુમુક્ષુ :- પછી માથા ઉપર વાસ્કેપ નખાવે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- વાસ્કેપ તો કંઈક સારી રજ હશે. સુખડ વગેરેનો પાવડર હશે. પણ આ તો ચરણરજ-ધૂળ છે. જેને આપણે મેલાપણું કહીએ છીએ. શું કહીએ છીએ ? (મેલાપણું કહીએ છીએ). પાણીમાં નાખે તો પાણી મેલું થાય કે ન થાય ? (થાય.) તો એ રીતે, એટલી ઉપકારબુદ્ધિ આવે છે અને એવી ઉપકારબુદ્ધિ આવવાથી બહારમાં એવી પ્રક્રિયા પણ થાય છે. પરંતુ

પછી જેને ઉપકાર ન થયો હોય એ પણ નકલ કરવા લાગી જાય છે. તેથી કાંઈ કામ થતું નથી. મૂળમાં એ વાત હોય છે અથવા હતી એટલેકે હોય છે. એમ વાત છે. એવું બને છે. પછી જે નથી સમજતા તે પણ એવું કરી લ્યે છે. જે સમજીને કરે છે તેની તો વાસ્તવિક વાત છે. જે સમજ્યાં વગર કરે છે, તે ઓઘસંજ્ઞામાં કરે છે. બન્નેને (બહારની પ્રક્રિયા તો) હોય છે.

મુમુક્ષુ :- ભ્રિ ત તો અંતરંગથી ઉઠે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ તો ઠીક છે. ઓળખાણ થશે તો અંતરંગથી (ભ્રિ ત) આવ્યા વિના રહેશે નહીં. એ વાત બહુ જ સ્વાભાવિક છે. બહુ જ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એમ નહીં થવું એ અસ્વાભાવિક છે. શું ? એમ નહીં થવું તે અસ્વાભાવિક છે અને એમ થવું તે એકદમ સ્વાભાવિક છે.

બહારમાં દિલ્હીના Secretariat માં એક કામ કઢાવવા જઈએ ને ! (તો પણ કેટલી ગરજ કરીએ છીએ ?) મંત્રી પાસેથી કોઈ લાયસન્સ લેવું હોય તો પહેલાં તેના પટ્ટાવાળાથી માંડીને, સેક્રેટરી પાસે થઈને ત્યાં પહોંચવું પડે છે અને બધાંને રાજી રાખવા પડે છે અને એ પટ્ટાવાળો ઢેઢ - ભંગી હો કે ચમાર હો અથવા તે પ્રધાન પણ ભંગી કે ચમાર (જાતિનો હોય તો પણ), ત્યાં કેટલી ગરજ કરવી પડે છે ? સાહેબ... સાહેબ... સાહેબ... સાહેબ... કરીને, પોતે કરોડપતિ હોય તોપણ પૂંછડી હલાવવા લાગે છે કે નહીં ? કેમ ? કેમકે, તેની ગરજ છે. એક કામ કઢાવવું છે તો એટલી ગરજ હોય છે ! (તો) અહીં અનંત જન્મ-મરણ મટાડવાં માટે કેટલી ગરજ થતી હશે !! તેનો હિસાબ કરી જોજો, બસ ! વાત સમજાય જશે !

ભાવનગરમાં એક ભાઈ આવ્યા હતા. તે કૃપાળુદેવની બહુ ભ્રિ ત કરતા હતા. તેને બધે કૃપાળુદેવ જ દેખાતા હતા. (તે કહેતા હતા) હું ભાવનગર આવ્યો ત્યારે બસમાંથી વાદળા જોયા તો વાદળાં ઉપર કૃપાળુદેવને બેઠેલાં મેં જોયા. સ્કુટર ચલાવું છું તો એવું લાગે કે મારી આગળ ચાલી રહ્યાં છે અથવા મારી પાછળ બેસી ગયા છે. બધી જગ્યાએ એ જ દેખાય છે. તો શું કૃપાળુદેવ સર્વવ્યાપક થઈ ગયા હતા કાંઈ ? કે તેની નજરમાં તો સર્વવ્યાપક થઈ ગયા ! આ વાત પરથી ભગવાનને સર્વવ્યાપક કહેવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં ભગવાન સર્વવ્યાપક નથી. પરંતુ જ્યાં-જ્યાં નજર પડે છે, ત્યાં-

ત્યાં પોતાના ઉપકારીના દર્શન થાય છે. તેને સર્વવ્યાપકતા થઈ ગઈ, એમ કહેવામાં આવે છે. આવું બને છે. (આવું) પણ બને છે. આ વાત સહજ-સ્વાભાવિક હોય છે. તે કરવું પડતું નથી કે શીખવું પણ પડતું નથી. આ શીખડાવવામાં નથી આવતું. એ થઈ જાય છે.

‘એક આ સ્થળે નહીં પણ સર્વ સ્થળે અને સર્વ શાસ્ત્રમાં એ જ વાત કહેવાનો લક્ષ છે.’ અહીં લક્ષ એટલે ઈરાદો. દરેક સ્થળે, બધા શાસ્ત્રમાં આ જ વાત કહેવાનો ઈરાદો છે. તેનું સૂત્ર છે. - ‘આણાણ ધમ્મો આણાણ તવો’ ‘આજ્ઞાનું આરાધન એ જ ધર્મ અને આજ્ઞાનું આરાધન એ જ તપ.’ બહારમાં તો જે લોકો તપ કરે છે ને ! જેમકે ઉપવાસ આદિ કરે છે; ન ગમતી પરિસ્થિતિને સહન કરીને પણ તપ કરે છે. પરંતુ ગુરુઆજ્ઞા ન ગમે, એવું ચારેય બનતું નથી. પોતાની પસંદગી-નાપસંદગીની એમાં કોઈ પરિસ્થિતિ નથી હોતી કે, મને આ પસંદ છે કે નહીં ? એ વાત ત્યાં રહેતી નથી. કહે છે ને ? No choice, No voice. તેની સામે કોઈ અવાજ નહીં. બસ ! જે આજ્ઞા છે તેને ઉઠાવી લીધી. તેમાં કાંઈ સહન કરવાં - નહીં કરવાનો પ્રશ્ન જ અસ્થાને છે. તેને જ તપ કહેવામાં આવ્યું છે. અને તપ પરમ પ્રેમથી ઉપાસનીય હોય છે. આર્તધ્યાનના પરિણામથી જે તપ કરવામાં આવે છે તે તપ છે જ નહીં.

મુમુક્ષુ :- આમાં નિમિત્તનું ઘૂંટણ બહુ ચાલે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આખો દિવસ નિમિત્તનું ઘૂંટણ ચાલે છે ત્યારે કેમ પ્રશ્ન ઉઠતો નથી ? ભૂખ લાગે એટલે ખાવા બેસી જઈએ, બહુ ભૂખ લાગી હોય તો ઝપટ મારે ! તરસ લાગી હોય તો ફટાફટ પાણી પી લઈએ છીએ, ત્યાં તો નિમિત્ત સૂઝતું નથી ! અને આખો દિવસ - ચોવીસ કલાક કર્મના ઉદયમાં - નિમિત્તમાં જોડાઈને કામ કરે છે. એક સમય એવો બતાવી દ્યો કે, તમારા ચોવીસ કલાકમાંથી એક સમય પણ તમે નિમિત્તાધિન થયા વગર પ્રવૃત્તિ કરતા હો ? (બસ !) એક સમય બતાવી દ્યો ! માટે અહીં, પહેલાં નિમિત્ત બદલો. આ રીતે પહેલા (નિમિત્ત) બદલો. જ્યારે તું નિમિત્તાધિન થયેલો જ છો અને બીજો કોઈ બચવાનો ઉપાય નથી તો એક વખત નિમિત્તને બદલો. પછી ઉપાદાનામાં (આપો આપ) આવી જશો. નિમિત્ત બદલ્યા વગર

ચારેય ઉપાદાનમાં નહીં આવી શકે. ઘડો ઘો છે તે આડો થશે પછી સીધો થશે. એક પણ ઘડો આડો થયા વગર સીધો થયો હોય તે અસંભવ છે - અશ ય છે. ચારેય ન બની શકે, તો પહેલાં આડા તો થઈ જાવ ! એમ કહે છે. જ્યારે આડા થવાનું કહેવાય છે તો આ કહે છે કે, આડા નહીં સીધા થવું છે. તો કહે છે કે, તારે સીધા થવું જ નથી. એમ વાત છે. અહીં નિમિત્તાધીન દૃષ્ટિ થઈ જાય છે, એવો વિચાર જેને આવે છે તેઓ બહુ દુર્ભાગી છે ! બહુ મોટો દુર્ભાગી છે ! કારણકે અહીં પણ તેની સરળતા ન રહી. - આડોડાઈમાં રહ્યો.

આજ્ઞાનું આરાધન એ જ ધર્મ અને આજ્ઞાનું આરાધન એ જ તપ - આ આચારાંગસૂત્ર યાંથી નીકળ્યું ? ભગવાનની વાણી અને ગણધર ગૌતમસ્વામીના માધ્યમથી આ આચારાંગસૂત્ર લખાયું છે. આ મૂળ સૂત્ર છે. 'જો एवं जाणहि सो सव्वं जाणहि' (આ પણ) મૂળ સૂત્ર છે. 'आणाए धम्मो आणाए तवो।' - આ મૂળ સૂત્ર છે. બાકી પછી Adulteration (ભેળસેળ) થઈ હોય, તે અલગ વાત છે. બાકી કેટલાંક મૂળ સૂત્રો એમનેમ રહ્યાં છે. આ ભગવાનનું મૂળ સૂત્ર છે. શું ભગવાનને ઉપાદાનની ખબર નહીં હોય ? ભગવાનને ઉપાદાનનો ઉપદેશ દેતાં નહોતું આવડતું કે જેથી આવું સૂત્ર લખી નાખ્યું ? તો પછી ભગવાનની ભૂલ થઈ ગઈ કે શું !! અમે તો ઉપાદાનવાળા ! ભગવાનની પણ ભૂલ કાઢી શકીએ છીએ. !! (અરે !) આ જ સ્વચ્છંદ છે, બીજું કાંઈ નથી. આનું નામ જ સ્વચ્છંદ છે.

'સર્વ સ્થળે એ જ મોટા પુરુષોનો કહેવાનો લક્ષ છે.' સર્વ મહાપુરુષોનો આ જ કહેવાનો ઇરાદો છે. 'એ લક્ષ જીવને સમજાયો નથી' અનંતકાળમાં અનંતવાર સાંભળ્યાં છતાં પણ સમજમાં નથી આવ્યો. 'તેના કારણમાં સર્વથી પ્રધાન એવું કારણ સ્વચ્છંદ છે...' જુઓ ! શું લખ્યું ? કેમ સમજાણું નથી ? કારણકે અભિપ્રાયમાં સ્વચ્છંદ રાખીને સાંભળ્યું છે. '(જ્ઞાનીપુરુષ) ભલે ને ના પાડે ! આપણે તો જે ક્રિયા કરવી હો તે જ કરીશું !' પૂજા પહેલાં કરશું, પછી સ્વાધ્યાય કરશું ! (એવું ભાવમાં રાખીને સાંભળ્યું.) આપણે ત્યાં પણ કેટલાંક કરે છે ને ! પહેલા પૂજા પછી સ્વાધ્યાય ! અને સ્વાધ્યાય ચાલતો હોય તે જ સમયે પૂજા (પણ ચાલતી હોય છે) !'

ગુરુદેવશ્રી તો ઠપકો આપતા હતા. (કહેતાં હતાં) કે આને તો શુભભાવ કરવાની પણ સમજણ નથી, તો જ્ઞાન તો ચાંથી થશે ? ચો શુભભાવ ઉચ્ચકોટિનો છે અને ચો કરવો જોઈએ ? એ પણ એને જ્ઞાનમાં - સમજણમાં નથી આવ્યું !

(અહીં કહે છે, એવું થવામાં) 'સર્વથી પ્રધાન એવું કારણ સ્વચ્છંદ છે અને જેણે સ્વચ્છંદને મંદ કર્યો છે, એવા પુરુષને પ્રતિબદ્ધતા (લોકસંબંધી બંધન, સ્વજનકુટુંબ બંધન, દેહાભિમાનરૂપ બંધન, સંકલ્પવિકલ્પરૂપ બંધન) એ બંધન ટળવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય જે કાંઈ છે તે આ ઉપરથી તમે વિચારો.' જેનો સ્વચ્છંદ મંદ થયો છે તેને ચાર પ્રકારની પ્રતિબદ્ધતા છે. લોકસંબંધી એટલે સમાજ સંબંધીત, સ્વજન-કુટુંબ સંબંધી, દેહાભિમાનરૂપ બંધન અને સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ (બંધન) - એ જે પ્રકારના પ્રતિબંધ છે, એ બંધનને દૂર કરવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય જે કાંઈ છે, તેનો આ ઉપરથી તમે વિચાર કરો. 'અને એ વિચારતાં અમને જે કંઈ યોગ્ય લાગે તે પૂછજો.' લલ્લુજીને કહે છે કે, ચાર પ્રકારના પ્રતિબંધ છોડવાનો વિચાર કરજો અને એ વિચાર કરતાં કાંઈ પૂછવા યોગ્ય જરૂરિયાત લાગે, આવશ્યકતા લાગે તો અમને પૂછજો.

'અને એ માર્ગો જો કંઈ યોગ્યતા લાવશો તો ઉપશમ ગમે ત્યાંથી પણ મળશે.' (ઉપશમ) એટલે સમ્યક્દર્શન થશે, થશે અને થશે જ. 'ઉપશમ મળે અને જેની આજ્ઞાનું આરાધન કરીએ એવાં પુરુષનો ખોજ રાખજો.' અહીં (જો કોઈ) સત્પુરુષ ન હોય તો તેની ખોજમાં રહેજો, એવો એક સંકેત કર્યો છે. કારણકે માની લ્યો કોઈને ખબર તો પડી કે, સત્પુરુષના ચરણમાં રહેવું જોઈએ પણ સત્પુરુષ હોય તો ચરણમાં રહીએ ને ! (તો) એની ખોજ કરવી પડે છે.

'બાકી બીજા બધાં સાધન પછી કરવા યોગ્ય છે.' અર્થાત્ એક પણ સાધન પહેલાં ન કરવું, બાકી બધાં પાછળ રાખ્યાં છે. 'આ સિવાય બીજો કોઈ મોક્ષમાર્ગ વિચારતાં લાગશે નહીં. (વિકલ્પથી) લાગે તો જણાવશો કે જે કંઈ યોગ્ય હોય તે જણાવાય.' બીજો કોઈ માર્ગ છે નહીં, તેમ છતાં પણ કોઈ તર્ક ઉઠે તો કહી દેજો. તમને (તેનો જવાબ) આપી દેશું. એમ કહીને લલ્લુજીસ્વામીને આ પત્ર લખ્યો છે. (સમય સમાપ્ત થયો છે).

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’

પત્રાંક - ૨૦૦

મુંબઈ, માહ સુદ, ૧૯૪૭

વચનાવલી

૧. જીવ પોતાને ભૂલી ગયો છે, અને તેથી સત્સુખનો તેને વિયોગ છે, એમ સર્વ ધર્મ સમ્મત કહ્યું છે.

૨. પોતાને ભૂલી ગયારૂપ અજ્ઞાન, જ્ઞાન મળવાથી નાશ થાય છે, એમ નિઃશંક માનવું.

૩. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જ્ઞાની પાસેથી થવી જોઈએ, એ સ્વાભાવિક સમજાય છે, છતાં જીવ લોક-લજ્જાદિ કારણોથી અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી, એ જ અનંતાનુભંધી કષાયનું મૂળ છે.

૪. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી, તેણે જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું એમ જિનાગમાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહે છે. પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતાં અનાદિ કાળથી રખડ્યો.

૫. જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ, એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી.

૬. જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે કે જે એકનિષ્ઠાએ, તન, મન, ધનની આસિ તનો ત્યાગ કરી તેની ભિ તમાં જોડાય.

૭. જોકે જ્ઞાની ભિ ત ઇચ્છતા નથી, પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી, અને મનન તથા નિદિધ્યાસનાદિનો હેતુ થતો નથી, માટે મુમુક્ષુએ જ્ઞાનીની ભિ ત અવશ્ય કર્તવ્ય છે એમ

સત્પુરુષોએ કહ્યું છે.

૮. આમાં કહેલી વાત સર્વ શાસ્ત્રને માન્ય છે.

૯. ષભદેવજીએ અકાણું પુત્રોને ત્વરાથી મોક્ષ થવાનો એ જ ઉપદેશ કર્યો હતો.

૧૦. પરીક્ષિત રાજાએ શુકદેવજીએ એ જ ઉપદેશ કર્યો છે.

૧૧. અનંતકાળ સુધી જીવ નિજ છંદે ચાલી પરિશ્રમ કરે તોપણ પોતે પોતાથી જ્ઞાન પામે નહીં, પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો આરાધક અંતર્મુહૂર્તમાં પણ કેવળજ્ઞાન પામે.

૧૨. શાસ્ત્રમાં કહેલી આજ્ઞાઓ પરોક્ષ છે અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે; મોક્ષ થવા માટે જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા આરાધવી જોઈએ.

૧૩. આ જ્ઞાનમાર્ગની શ્રેણી કહી, એ પામ્યા વિના બીજા માર્ગથી મોક્ષ નથી.

૧૪. એ ગુપ્ત તત્ત્વને જે આરાધે છે, તે પ્રત્યક્ષ અમૃતને પામી અભય થાય છે.

ઇતિ શિવમ્

પ્રવચન - ૪

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૨૦૦

તા. ૦૮/૦૧/૧૯૯૮ - કલકત્તા

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત. પત્રાંક - ૨૦૦. વચનાવલીમાં સંતનો અદ્ભુત માર્ગ પ્રકાશ્યો છે. ચૌદ વચનો લખ્યાં છે.

‘જીવ પોતાને ભૂલી ગયો છે,...’ જીવ પોતાને ભૂલી ગયો છે, એટલે કે પોતાના મૂળ સ્વરૂપને ભૂલેલો છે કે મારું મૂળ સ્વરૂપ શું છે ? મારી જે પણ વર્તમાન અવસ્થા છે અને તેની સાથે જેટલાં-જેટલાં, જેવાં-જેવાં સંબંધ છે, તેવો-તેવો હું મારો અનુભવ કરું છું. તે મારું મૂળ સ્વરૂપ નથી. કારણકે કેટલાંક કાળ પહેલા તેવું નહોતું અને અમુક કાળ પછી એવું નહીં રહે. આ એક વચ્ચે Periodical પરિસ્થિતિ છે, તે (મારું) મૂળ સ્વરૂપ નથી. પરંતુ મૂળ સ્વરૂપનું અભાન હોવાથી અથવા તે વિષયમાં પોતે - સ્વયં બેભાન હોવાથી, વર્તમાન પરિસ્થિતિ ને જ પોતાનું કાયમી સ્વરૂપ માનીને જ જીવ સંસારમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. ‘...અને તેથી સત્સુખનો તેને વિયોગ છે,’ તેથી તેને સાચા સુખનો વિયોગ છે, આત્મિક સુખનો વિયોગ છે.

સંસારના જે સુખ છે તે સત્સુખ નથી, સાચું સુખ નથી. કારણકે તેમાં અનેક પ્રકારની આકુળતા છે, બાધાસહિત છે, અપૂર્ણ છે અને અલ્પકાલિન છે. તે સાચું સુખ નથી. સાચું સુખ શાશ્વત હોય છે, બાધા રહિત હોય છે અને તેમાં સર્વાંશે આકુળતાનો અભાવ હોય છે.

એવું સુખ શા માટે (પ્રાપ્ત) નથી ? કારણકે પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ અનંત સુખનું ધામ છે, તેમાં અનંત સુખનું નિધાન ભર્યું છે તેને તે ભૂલી ગયો છે. તેથી (સંસારનું) જે Artificial (કૃત્રિમ) સુખ છે, કેવું છે (તે સુખ) ? Artificial છે, તેને જ તે સાચું સુખ માની તેની પાછળ તેને મેળવવા માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે. આ વાત ‘(એમ) સર્વ ધર્મ સમ્મત’ (અર્થાત્) તે કથન સર્વ ધર્મ સમ્મત છે. જેટલાં પણ આસ્તિ ય દર્શન છે તે બધાં આ વાતનો સ્વીકાર કરે છે.

કોઈ આસ્તિ ય દર્શન સાંસારિક સુખને સાચું સુખ નથી કહેતા. આધ્યાત્મિક સુખને જ, આત્મિક સુખને જ સુખ કહે છે.

‘પોતાને ભૂલી ગયારૂપ અજ્ઞાન, જ્ઞાન મળવાથી નાશ થાય છે, એમ નિઃશંક માનવું.’ આ બીજું વચન છે. આમ પોતાને ભૂલી જવું તે જ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે. પોતાના મૂળ સ્વરૂપના જ્ઞાનનો અભાવ, તેને કહે છે ‘અજ્ઞાન.’ ‘અ’ એટલે નહીં, જ્ઞાન ન હોવું. જ્ઞાનનો અભાવ હોવો. પોતાના સ્વરૂપનું જ જ્ઞાન નથી, તેને જ અજ્ઞાન કહે છે. આવા અજ્ઞાનનો નાશ આત્મજ્ઞાન થતાં, આત્માનો સાક્ષાત્કાર થતાં પ્રાપ્ત થાય છે. એવા અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે એમ નિઃશંક માનવું. કારણકે તે તો સીધી-સાદી વાત થઈ ગઈ કે જે સ્વરૂપનું અજ્ઞાન હતું, તેનું જ્ઞાન થયું તો અજ્ઞાનનો નાશ થયો. તેમાં કોઈ શંકાને અવકાશ નથી. કોઈ શંકાનો અવકાશ નથી. કોઈ Scope નથી.

હવે કહે છે કે, એ પ્રશ્ન અહીં થઈ શકે છે કે, આવું આત્મજ્ઞાન કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય ? અને અજ્ઞાનનો નાશ કેવી રીતે થાય ? અને અજ્ઞાનનો નાશ થાય તેવાં જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય ? તેનો ઉત્તર પોતે જ આપ્યો છે. કૃપાળુદેવની પદ્ધતિ એવી છે કે, જ્યાં જેવો પ્રશ્ન ઉઠે, તેનો ઉત્તર વગર પૂછ્યે જ લખી દે છે. તેટલા તેઓશ્રી સમર્થ હતા, અહીં એવું જ લખવું જોઈએ કારણકે એવો પ્રશ્ન ઉઠવો અહીં સંભવિત છે.

‘જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જ્ઞાની પાસેથી થવી જોઈએ. એ સ્વાભાવિક સમજાય છે, છતાં જીવ લોકલજ્ઞાદિ કારણોથી અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી, એ જ અનંતાનુબંધી કષાયનું મૂળ છે.’ આ ત્રીજું વચન છે. શું કીધું ? કે આવા આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, જે આત્મજ્ઞાની હોય તેની પાસેથી થવી જોઈએ, તે સ્વાભાવિકરૂપે સમજાય છે. તેમાં કોઈ વિશેષ બુદ્ધિમાની આવશ્યક નથી. જેમકે, આપણને શરીરમાં ચાંચપણ દુખાવો થાય છે, આપણે નથી જાણતાં હોતા કે આ દુખાવો ચા રોગને કારણે છે ? કેમ થયો છે ? અને કેવી રીતે મટશે ? તે કાંઈ આપણે જાણતા નથી. અને ગમાર હોય તેને ઘણી ઓછી બુદ્ધિ હોય, તે પણ દુખાવો થતાં ડોક્ટર પાસે જશે, વૈદ પાસે જશે. કારણકે તે વિષયમાં - Medical Science ના વિષયમાં તે Expert હોય છે, તજજ્ઞ હોય છે. જે વિષયમાં જે તજજ્ઞ હોય તેની પાસે જ જવું જોઈએ, આ વાત તો ગમારને પણ સમજમાં આવે છે. આપણે તો વિશેષ બુદ્ધિમાન જીવ છીએ.

તેવા ગમાર નથી અને કોઈ (આપણને) ગમાર કહે તો એ વાતને સ્વીકારવા પણ આપણે તૈયાર નથી. આપણા કારોબારમાં બુદ્ધિ લડાવીએ છીએ. લડાવીએ છીએ કે નથી લડાવતાં ? આ તો સ્વાભાવિક સમજમાં આવે તેવી વાત છે. તો પણ આપણે આત્મજ્ઞાની પાસે જતાં નથી, અને લોકલજ્જાદિ કારણે અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતાં નથી. લોકો શું કહેશે ? તમે ત્યાં જાવ છો ? આપણાં સંપ્રદાયમાં મહારાજ છે, ત્યાગી છે, શાસ્ત્ર પણ વાંચે છે, શાસ્ત્રના જ્ઞાની પણ છે. પરંતુ આત્મજ્ઞાની છે કે નહીં ? તેની ખબર નથી.

મનુષ્ય કોઈને કોઈ સંપ્રદાયમાં જન્મ લ્યે છે. ચાર ગતિમાં સાંપ્રદાયિક વ્યવસ્થા એક મનુષ્યગતિમાં જ છે. પશુ-પક્ષી-તિર્યંચગતિમાં નથી. દેવલોકમાં પણ કોઈ સંપ્રદાય નથી. નરકલોકમાં પણ કોઈ સંપ્રદાય નથી. મનુષ્ય કોઈને કોઈ ધાર્મિક સંપ્રદાય કે કુળમાં જન્મ લ્યે છે. જે સંપ્રદાયમાં તે જન્મ લ્યે છે, તે જ અનુસાર તેનું પૂર્વકર્મ હોય છે. એટલેકે પૂર્વના ભાવ હતા. પૂર્વકર્મ હોવા - બંધાવા એનો અર્થ કે પૂર્વના ભાવ હતાં. તે અભિપ્રાયને કારણે તેને તે ગતિ, તે કુળ મળ્યાં છે. જૈનોને જૈન કુળ મળ્યું. તેનું કારણ તેણે ચાંક ને ચાંક ઓઘસંજ્ઞાએ પણ જૈન ધર્મની અનુમોદના કરી છે. (તેથી) જૈન કુળ મળ્યું છે. અને અન્ય મતિઓએ જે-જે સંપ્રદાયમાં તેણે જન્મ લીધો તેવી બુદ્ધિ તેની પહેલાં થઈ હતી. તેનો તેવો અભિપ્રાય હતો. તે પ્રકારની વાત તેણે સમ્મત કરી હતી. એમ વાત હતી. તેનો તે જ સંપ્રદાયમાં પ્રારબ્ધનો યોગ થયો અને ત્યાં જન્મ લીધો. એ રીતે કર્માનુસારિણી મતિ અને ગતિનો સંબંધ છે.

હવે, જે પણ સંપ્રદાયમાં જીવ જન્મ લ્યે છે, તેને તે વાતને છોડી, પોતાના સંપ્રદાયને છોડી, અથવા સંપ્રદાયના રૂઢિ - રિવાજ, માન્યતા, શ્રદ્ધા છોડી અન્ય જગ્યાએ જવામાં તકલીફ થાય છે, મુશ્કેલી પડે છે. કારણકે તેના સંપ્રદાયવાળા તેને રોકે છે કે, તમે આમ કેમ કરો છો ? આપણાં સંપ્રદાયમાં પણ ત્યાગી લોકો છે, જ્ઞાની છે, બધું છે. આપણાં સંપ્રદાયમાં શું ખામી છે ? કે તમે આ છોડી બીજે જાવ છો ? વળી, સંપ્રદાયમાં જે લોકો હોય છે તે સગા-સંબંધી વગેરે હોય છે. તે સંબંધ ચાંક તૂટી ન જાય (એવો ભય રહે છે.) આપણાં સંબંધમાં કોઈ વ્યવહારિક સંબંધ હોય છે, તો કોઈ વ્યાપારિક સંબંધ હોય છે, સમાજની સાથે કાંઈને કાંઈ સંબંધ તો હોય જ છે. કારણ ઓળખાણ -

પીછાણમાં એ બધું બનતું હોય છે. તેમાં કોઈ તિરાડ ન પડે, તેમાં કોઈ ભેદ-ભાવ ન થઈ જાય, કલેશ ન થઈ જાય, આપણાં સંબંધ બગડે નહીં. એવા ઘણાં પ્રકારની હિમ્મત હારી જવાની પરિસ્થિતિ એટલે કે ભય ઉત્પન્ન થાય છે. બીજું એ કે આપણો જે સમાજ - સંપ્રદાય છે તેમાં આપણી આબરું હોય છે. બીજાં તો આપણને જાણતાં પણ નથી હોતા. જે ઓળખાણ - પીછાણવાળા હોય તે જ જાણતાં હોય છે. તેઓની વચ્ચે જ આપણી ઇજ્જત, આબરૂ, કીર્તિ હોય છે. તેનું શું ? આપણી કિંમત ચાલી જશે, આપણી ઇજ્જત ચાલી જશે. - તેવા ભયથી પણ લોકલજ્જા હોય છે કે. તે લોકોની શરમ રાખવી જોઈએ, કાંઈ કહે તો તેની વાત માનવી જોઈએ, એમ કરીને જીવ, (સાંપ્રદાયિક વ્યક્તિ) આત્મજ્ઞાની ન હોવા છતાં, તેવા અજ્ઞાનીઓનો સંગ છોડતો નથી, સંગતિ છોડતો નથી.

ચારેક-ક્યારેક તો એવું બને છે કે, જ્ઞાનીનો પણ સંગ કરે અને અજ્ઞાનીનો પણ કરે. જ્ઞાનીને પણ સાંભળે અને સંપ્રદાયમાં જે જ્ઞાની નથી તેને પણ સાંભળવા જાય. કેમ ? (કારણકે) લોક-લજ્જા આડી આવે છે. લોકો ગણ-ગણ કરી માથું ખરાબ કરી દે તો ચાલોને ! ચાલો જઈ આવીએ, આપણું શું જાય છે ? એ રીતે પણ લોકો જાય છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! ત્યાં શું સ્વચ્છંદ થાય છે કે મને ખબર છે કે મારે શું ગ્રહણ કરવાનું છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ઠીક છે. એમ કહેશે કે આપણે ગ્રહણ કરવા જેવું નહીં હોય તે નહીં કરીએ અને ગ્રહણ કરવા લાયક હશે તે કરીશું. પરંતુ એવું શા માટે કરે છે ? ન ગ્રહણ કરવા લાયકને ગ્રહણ નહીં કરવાનો પરિશ્રમ ઉઠાવવો પડે એવું શા માટે કરવું ? એ લોક-લજ્જા આદિ કારણે જીવ અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી. અને તે સામાન્ય અપરાધ નથી. શું લખ્યું છે કૃપાળુદેવે ? કે આ જ અનંતાનુબંધી કષાયનું મૂળ છે કે જે અનંતાનુબંધી કષાય જીવને ચારગતિમાં પરિભ્રમણનું કારણ છે. તેનું મૂળ શું છે ? કે જ્ઞાનીનો આશ્રય કરવો નહીં અને અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડવો નહીં. આવી જે પરિસ્થિતિ રહી છે તેમાં અનંતાનુબંધી કષાય પાંગરી જશે. મૂળ છે ને ? ઝાડ મૂળમાંથી તો પાંગરે છે. અને તે જ ચારગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવશે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! અમે જિનમતમાં આવ્યા. પૂર્વે કંઈક અનુમોદનાને

કારણે જિનમતમાં આવી ગયા અને જિનમતના દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુને અમે માનીએ છીએ, પછી મારો ચો દોષ રહી ગયો ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પરંતુ બીજાને પણ માનો છો ! (કેટલાંક) તો કુદેવને પણ માનવા લાગી જાય છે.

મુમુક્ષુ :- કુદેવને ન માનીએ માત્ર જિનેન્દ્રદેવને જ માનીએ તો શું દોષ રહી ગયો ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, પછી તમે અજ્ઞાનીનો આશ્રય કરો છો કે કેમ ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એમ કહે છે કે અજ્ઞાનીનો આશ્રય કરો ?

મુમુક્ષુ :- એનો અર્થ કે પરીક્ષા કરવી જરૂરી છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો કહે છે કે, જ્ઞાનીનો આશ્રય કરો, જ્ઞાનીનો સંગ કરો. આપણે તેમની આજ્ઞામાં ચાલવું છે. છતાં પણ આપણે લોક-લજ્જાવશ (અજ્ઞાનીનો આશ્રય) જો નથી છોડી શકતા તો આપણું જે ચારગતિનું પરિભ્રમણ છે; જેમાં અનંત જન્મના દુઃખ, અનંત મરણના દુઃખ; અનંત પ્રકારનાં રોગનું, શરીરની પીડાનું, રોગ સિવાય Accident થી પણ પીડા થાય છે; અને અનેક પ્રકારનાં Tensionનાં દુઃખ, તણાવના દુઃખો થતાં રહે છે. આ ભયંકર પરિભ્રમણ છે. જ્યાં સુધી આ પરિભ્રમણની ભયંકરતા ભાસતી નથી, લાગતી નથી, દેખાતી નથી, ત્યાં સુધી જીવ તેને છોડવાનો દૃઢ નિર્ધાર નથી કરી શકતો. જો તે દુઃખ સ્પષ્ટપણે સમજમાં આવે તો કોઈપણ કિંમતે તેને છોડવાનો વિચાર આવ્યા વગર રહેશે નહીં, કે મારે આવું દુઃખ કોઈપણ કિંમતે ન જોઈએ. 'At any cost' મારે આ મટાડવું છે. એવો નિર્ધાર કર્યા વગર તે નહીં રહે. કેમ ? (કારણકે) આ અનંત જન્મ-મરણનો Problem છે, તે સૌથી મોટો Problem છે. વિશ્વમાં એનાથી મોટી કોઈ સમસ્યા છે જ નહીં. તેથી જે લોકો વિચારશીલ છે, બુદ્ધિમાન છે, તે તો નાના-મોટા Problems ને છોડી સૌથી મોટા Problem ને જ મટાડશે. નાની-મોટી વાતમાં રોકાવું અને મોટા નુકસાનને થવા દેવું, આવવા દેવું એમાં કોઈ બુદ્ધિમાની નથી.

ગુરુદેવશ્રી એક રૂ ના વેપારીનો દૃષ્ટાંત આપતા. એક રૂ નો વેપારી હતો. ગામડામાંથી ખેડૂત પાસેથી રૂ ની ખરીદી કરી તે મીલમાં - જિન માં વેચતો હતો. તેનું ધ્યાન ચાં રહેતું હતું ? કે એનાં જે બારદાન હોય તેમાં થોડું રૂ ચોટી જતું હતું અને બારદાન મફતમાં આપી દેવા પડતા હતા. જેટલું

રૂ નું વજન થાય તેટલાં જ પૈસા મળે. એટલે જો ૧૦૦, ૨૦૦ ગ્રામ એમાંથી વીણીને આપણે જેને પૂમડાં કહીએ છીએ, તેનાથી બારદાનનું વજન પણ વધી જતું જે ૧ કીલોનું હોય તે ૧= ૨૫૦ કીલો થઈ જતું હતું તેથી એટલા પૈસા પણ ઓછા મળે અને એટલું રૂ પણ મફતમાં જાય અને પૈસા પણ કપાય જાય. Double નુકસાન થઈ જતું. તેનું ધ્યાન ત્યાં રહેતું હતું. તે હર્મશા શું કરતો ? કે (બારદાન) ખાલી હોય તેનું રૂ ભેગું કરવા લાગી જાય. તેમાં એટલું ધ્યાન આપે કે બજારમાં રૂના ભાવમાં ચઢાવ-ઉતાર થાય તેની ઉપર ધ્યાન ન રહે ? વેપારીનું ધ્યાન તો બજાર ઉપર હોવું જોઈએ કે, ભાવ કેમ વધે છે ? કેમ ઘટે છે ? અને સારામાં સારા ભાવે વેચવું. કારણકે મોટું લાભ-નુકસાન તો ત્યાં છે. ૨૦૦ ગ્રામ રૂ માં શું મોટી વાત છે ? કેટલું નુકસાન આવે ? પણ તે પૂમડાં વિણવામાં રહી જાય છે અને ભાવનું નુકસાન મોટું પાય છે. તો બીજા વેપારી શું કહેશે ? કે મૂર્ખ છે મૂર્ખ ! ધ્યાન ચાં આપવું જોઈએ. તેનું તેને ભાન નથી, તો દેવાળું કાઢશે. શું થશે ? દેવાળુ નીકળશે. એ રીતે જીવ પરિભ્રમણની સમસ્યાને ન સમજે અને સંસારની નાની-મોટી અનુકૂળતામાં જ પોતાના સમય અને શક્તિનો ખર્ચ કરી ધ્યે, તો તે સૌથી મોટી મૂર્ખતા ગણાય અને તેથી કરીને ચારગતિના દુઃખ ભોગવવા પડશે. આ તો કુદરતની વ્યવસ્થા છે.

આ પરિભ્રમણનું મૂળ શું છે ? અનંતાનુબંધી કષાય. અને તેનું બીજાં ચાં રહેલું છે ? કે આત્મજ્ઞાનીની ખોજ નહીં કરતાં સંપ્રદાયના અજ્ઞાની ગુરુઓના આશ્રયમાં રહી જવું. જુઓ ! કેટલી સ્પષ્ટ વાત કરી છે ? ત્યાં (સંપ્રદાયમાં) પણ કંઈક છે. તે લોકો ત્યાગી તો છે, તપ તો કરે છે, ઉપવાસ કરે છે, વ્રત કરે છે, પંચમહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે, તેની પણ કંઈક કિંમત તો હોવી જ જોઈએ. તેની બુદ્ધિ કર્માનુસારીણી છે જે કર્મનું અનુસરણ કરી જે સંપ્રદાયમાં આવ્યો છે, ત્યાં જ ઓઘસંજ્ઞાથી લાગી પડશે. સ્વતંત્રપણે વિચાર નહીં કરે કે શું યોગ્ય છે ? શું અયોગ્ય છે ? તેનો વિચાર નથી કરતો. બાકી આત્મજ્ઞાનની વાત બધાં આસ્તિ યદર્શન કરે છે. છએ દર્શનમાં આત્મજ્ઞાનની, આત્મસુખની થોડી-ઘણી ચર્ચા ચાલી જ છે. કારણ તે બધાં નીકળ્યા છે તો જૈનમાંથી જ. માટે વાત તો ચાલી છે. વાત તો પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ સામાન્યબુદ્ધિમાં એ વાત સમજમાં આવવી જોઈએ કે, આત્મજ્ઞાનીથી

જ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે, અન્યથી નહીં થઈ શકે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આ બધું સાંભળવા છતાં જીવને બીજી તરફનું આકર્ષણ કેમ નથી છૂટતું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ઓઘસંજ્ઞાને કારણે અને લોક-લજ્જા આદિ કારણોને લીધે (આકર્ષણ નથી છૂટતું). લોકલજ્જામાં કુટુંબપ્રતિબંધ પણ આવી જાય છે. લોકસંજ્ઞા તો આવે જ છે, લોકપ્રતિબંધ - સમાજપ્રતિબંધ તો હોય જ છે, (સાથે-સાથે) કુટુંબ પ્રતિબંધ પણ આવી જશે. કુટુંબમાં પણ બીજા લોકો એમ કહેશે કે તમે આપણાં સંપ્રદાયને છોડી બીજે-બીજે કેમ જાવ છો ? ત્યાં પણ બધું છે અને આપણે ત્યાં કઈ ખામી છે ? તે વાત શરૂ-શરૂમાં તે સમજાવી શકતો નથી. જે ચર્ચા થાય તેમાં Argument નથી આપી શકતો. કારણ તે વિષયમાં પૂરી સમજણ નથી હોતી. ત્યારે આમ જ અમૂલ્ય મનુષ્યભવ, કે જે મનુષ્યભવમાં પરિભ્રમણના નાશના કારણની આપણે પ્રાપ્તિ કરી શકીએ, તેવો અમૂલ્ય મનુષ્યભવ ખોઈ દેવાનો પ્રસંગ આવે છે. એવી વાત બને છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આમાં આપે જે અજ્ઞાનીના આશ્રયની વાત કરી, (એમાં) અજ્ઞાનીનો સંગ એ વસ્તુ જુદી છે અને અજ્ઞાનીનો આશ્રય એ વસ્તુ જુદી છે ને ? એનો સંગ હજી કદાચ કોઈ વખત થાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, સંગ તો પ્રારબ્ધવશાત્ સંયોગ થઈ જશે. પરંતુ તે સંયોગ થવામાં તેની વાતને માનવી, તેનો ધાર્મિકગુરુના રૂપમાં સ્વીકાર કરવો, તે તેનો આશ્રયભાવ છે. તેની વાત માનવી, ગુરુ સમજી વાત માનવી, તે આશ્રયભાવ છે અને તે આશ્રયભાવથી ચારગતિનો સંસાર ભો થવાનો છે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- જ્યાં સુધી જ્ઞાનીનો સંયોગ નહીં થાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનીના સંયોગમાં આવશે, ત્યારે જો તેને આત્મકલ્યાણ કરવાની ભાવના હશે તો આશ્રયમાં તે નહીં જાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- વિવેક કરશે તો (આશ્રયમાં) નહીં જાય. અહીં વિવેકની જરૂર છે કે, તેની પાસે આત્મજ્ઞાન નથી તો ઠીક છે, સંજોગ વશાત્ મળવાનું થઈ ગયું. પણ આપણને તેની વાતમાં શ્રદ્ધા - વિશ્વાસ નથી. એવો વિવેક થાય તો કોઈ આપત્તિ નથી. સંયોગ થવાથી ડરવાની જરૂર નથી. પણ વિવેકને મુખ્ય કરવાનો છે, તે વાત છે. તો જીવ તેના આશ્રયમાં કે આજ્ઞામાં નહીં

રહે અને આગળ જતાં સંપ્રદાયને છોડી દેશે. આગળ જતાં કહેવાતા સંપ્રદાયને તે છોડી દેશે. કારણકે તે આપણો સાચો સંપ્રદાય નથી. તે તો કહેવાતો છે. કારણકે આજે અહીંયા જન્મ લીધો તો કાલે ત્યાં જન્મ લેશે. સંપ્રદાય તો બદલાતો રહેશે. આ જીવ ચારેક મુસલમાન પણ થયો છે, ચારેક ખ્રિસ્તી પણ થયો છે, ચારેક જૈન થયો છે, ચારેક વૈશ્ણવ થયો છે. કોઈ સંપ્રદાય બાકી નથી રહ્યો. અજ્ઞાનના અનંત પ્રકાર છે, બધાં પ્રકારના ભાવો કરી ચૂક્યો છે, અને બધાં પ્રકારના ફળ પણ ભોગવી ચૂક્યો છે. આ બધું થઈ ચૂક્યું છે. હવે તો વિવેક - પરમ વિવેક કરવાની વાત રહી અને વિવેક કરી જ્ઞાનીના આશ્રયમાં જાય તો તેનું પરિભ્રમણ છૂટી જાય છે. કારણકે એક આત્મજ્ઞાન જ સંસારના સર્વ દુઃખ, સર્વ કલેશ અને બધાં પ્રકારના અજ્ઞાનના નાશનું કારણ છે.

તેથી આવું આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે આત્મજ્ઞાનીની પાસે જ જવું જોઈએ, અને આપણે (સંસારમાં) એવું જ કરીએ છીએ. Heart-pain થાય તો આપણે ઓર્થોપેડીક-સર્જન પાસે નથી જતાં અને હાડકું ભાંગે તો આપણે કાર્ડિયોલોજિસ્ટ પાસે નથી જતાં. આ તો સ્વાભાવિક સમજાય તેવી વાત છે. તેમાં ન સમજમાં આવે એવી કઈ વાત છે ?! સમજમાં ન આવે એવી કઈ વાત છે ? આમાં એવી તો કોઈ વાત દેખાતી નથી. અલ્પબુદ્ધિમાન - ગમાર હોય તેને પણ એટલું તો સમજમાં આવે છે. જ્યારે આપણે તો બુદ્ધિશાળી છીએ.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! જ્ઞાની છે કે નહીં એ વાતનો નિશ્ચય કરવો જરૂરી છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, જરૂરી છે, અવશ્ય જરૂરી છે. નિશ્ચય કરવો (એટલું જ નહીં) પરીક્ષા કરીને નિશ્ચય કરવો. એવી વાત છે. એમ જ ન માની લેવું, કોઈ કહે તેનું માની ન લેવું. કારણ કોઈના જ્ઞાનથી આપણે કામ નથી કરવું, આપણાં પોતાના જ્ઞાનથી કામ કરવું છે. તે જ્ઞાનીને અજ્ઞાની કહે કે અજ્ઞાનીને જ્ઞાની કહે, કોઈ કાંઈપણ કહે આપણે તો આપણાં જ્ઞાનથી બધો નિશ્ચય કરવાનો છે અને તે જ આપણને કામમાં આવવાનો છે. બીજાનું જ્ઞાન આપણને કામમાં આવવાનું નથી.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! પરીક્ષા કરવાની જે યોગ્યતા હોય, તે જ્યાં સુધી પરિભ્રમણની વેદના નહીં આવે, તે પહેલાં પ્રાપ્ત થાય ખરી ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સૌથી પહેલાં તો એ વાત છે કે, પરિભ્રમણથી છૂટવું છે કે નથી છૂટવું ? આ તો Scientific process છે. પરિભ્રમણથી છોડાવવાની જે વાત કરશે તેની વાત સમજમાં આવી જ જશે. જેને છૂટવું છે તેને એ વાત સમજમાં આવી જ જશે. બાકી તો બધાં કહેશે કે આનો ત્યાગ કરો, આનો ત્યાગ કરો, આ છોડી દો, પેલું છોડી દો અને આમ પૂજા કરો, ભક્તિ ત કરો, દાન કરો, આ કરો, તે કરો, યાત્રા કરો, તપ કરો તો તમને પુણ્યબંધ થશે અને પુણ્યબંધથી તમને સંસારના સારા-સારા સુખ મળશે. (પણ) એવા સુખની પાછળ કેટલી મોટી દુઃખની ખાણ છે તે વાત તો કહેનાર પણ નથી જાણતા હોતા તો સાંભળનાર જાણે પણ ક્યાંથી ? માનો કે દેવલોકનો દેવ થઈ ગયો તો ત્યાંથી પછી એકેન્દ્રિયમાં જશે, આ વાત તો તે લોકો જાણતા નથી. જ્ઞાની કહેશે કે આવા પુણ્યનું કોઈ મૂલ્ય આત્મકલ્યાણના માર્ગમાં છે જ નહીં. એ વાત કોણ કહેશે ? જ્ઞાની કહેશે. અજ્ઞાની પુણ્યનું ઉપાર્જન કરવાની વાત કરશે, જ્યારે જ્ઞાની સંસાર પરિભ્રમણ નાશ કરવાની વાત કરશે. બસ ! આ વાતથી સમજાય જશે કે કોણ શું વાત કરે છે ? એ વાત સમજાઈ જશે. જેની દુકાનમાં જે માલ હોય તે જ વેચશે ને ? શાકભાજીવાળાની માર્કિટમાં હીરાનો હાર ચાંથી મળશે ? તેની દુકાનમાં તે છે જ નહીં. એ તો ઝવેરીમાં દુકાનમાં હોય છે. શાકમાર્કિટમાં મળનારી ચીજ નથી. ત્યાં તો શાકભાજી જ મળશે.

મુમુક્ષુ :- જેની પાત્રતા હશે અને રૂપિયા લઈને જશે તેને જ મળશે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- જેને હીરાનો હાર ખરીદવો છે તેને તેટલા પૈસા લઈને જવું પડશે. જ્યારે શાકભાજી તો ૨૫-૫૦ રૂપિયામાં પણ મળી જશે. હીરાનો હાર કાંઈ ૨૫-૫૦ રૂપિયામાં નથી મળતો. તેથી તેને માટે યોગ્યતા જોઈએ. અને યોગ્યતા જરૂરિયાત લાગવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. યોગ્યતા વિના જ્ઞાનપ્રાપ્તિ નથી. સિદ્ધાંત એમ છે કે, યોગ્યતા વિના જ્ઞાનપ્રાપ્તિ નથી થતી અને યોગ્યતા જરૂરિયાત લાગ્યા વગર પ્રાપ્ત થતી નથી. જરૂરિયાત હોવી જોઈએ. નહીંતર મનુષ્ય છે માટે કોઈને કોઈ પ્રકારે ધર્મ તો કરશે, પરંતુ અજ્ઞાનીનો આશ્રય નહીં છોડે અને તે જ અનંતાનુબંધી કષાય કે જે પરિભ્રમણનું કારણ છે, તેનું મૂળ તો તે જ છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! અને તેમાં પણ જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષતા મોજૂદ છે ત્યાં

સુધીમાં કામ કરી લીધું તો કરી લીધું, નહીંતર તે જ Group પાછળથી સંપ્રદાયમાં ફેરવાય જાય છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, તે જ્ઞાનીના નામથી સંપ્રદાય બની જશે. એ વાત બની જશે. અમે કાનજીસ્વામીવાળા, અમે શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીવાળા, એ રીતે 'વાળા.. વાળા' થઈ જશે. એ લોકો કહેશે અમે સ્થાનકવાસીવાળા, અમે મૂર્તિપૂજકવાળા, અમે દિગમ્બરવાળા, એ બધાં 'વાળા.. વાળા' થઈ જશે. જ્ઞાની કહે છે હું મતમાં નથી, ગચ્છમાં નથી, વાડામાં નથી, હું સંપ્રદાયમાં નથી, હું આત્મામાં છું. મારો માર્ગ તો, મારો માર્ગ એટલે જિનમાર્ગ, તો માત્ર આત્મકલ્યાણ કરવાનો છે. તેમાં કોઈ સંપ્રદાયનું બંધન નથી હોતું.

ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ તે વાત સિદ્ધ કરી બતાડી કે જુઓ ! હું સંપ્રદાયમાં નથી માનતો. મેં તો વેદાંતીઓના ગુરુ જે ઇન્દ્રભૂતિ હતાં, તેને ગૌતમસ્વામી બનાવી તેમને ગણધર બનાવ્યા. જૈનોની લાઈન લાગેલી હતી. સમવસરણમાં લાખો જૈન બેઠા હતાં. મહાવીરસ્વામીના સંપ્રદાયમાં સાધુ પણ ઘણાં હતાં, સાધ્વીજી પણ હતાં, શ્રાવક હતાં; પરંતુ કોઈને ગણધરપદ ન આપ્યું. તે Seniority પ્રમાણે નથી મળતું, તે તો Merit પ્રમાણે મળે છે. તેમાં Merit કામમાં આવે છે. ભગવાનના જ્ઞાનમાં દેખાયું કે તેઓ સૌથી વિશેષ પાત્ર છે. અને તેઓ આવશે તો કામ થશે. એટલે કે અમારો ઉપદેશ ચાલશે. તેઓ નહીં આવે તો અમારો ઉપદેશ નહીં ચાલે.

૬૬ દિવસ સુધી ભગવાનની વાણી ખરી નહીં. પછી ઇન્દ્રને વિકલ્પ આવ્યો. અવધિજ્ઞાનમાં જોયું કે વાત શું છે ? આવું ચારેય બને નહીં કે, તીર્થંકર સમવસરણમાં બિરાજમાન હોય અને તેમની વાણી ખરે નહીં ! એક દિવસમાં ચાર વાર ચાલે છે, (એની બદલે) એક દિવસ, બે દિવસ, ત્રણ દિવસ એમ-એમ થતાં ૬૫-૬૬ દિવસ નીકળી ગયા ! પછી તેને વિકલ્પ આવ્યો કે, આમાં વાત કંઈક ગંભીર છે. તેમણે જોયું કે, સમવસરણમાં ભગવાનની વાણીનું જે સ્તર છે, કક્ષા છે, તેને ઝીલવાં માટે અહીં કોઈ લાયક છે જ નહીં. કોઈ એટલું પાત્રતાવાન ન દેખાયું કે જેને ગણધરપદ મળી શકે. પછી તેમણે ઉપયોગ લંબાવ્યો અને જોયું કે અરે ! તે મનુષ્ય તો હજારો શિષ્યોનો ગુરુ બનીને બેઠો છે, અહીંયા ચાંથી આવશે ? અજ્ઞાનદશામાં જેને ગુરુપદ પ્રાપ્ત થાય તે માનના ઘોડા પરથી ઉતરતો નથી. બધાં તેને ગુરુ માનીને

માન-સન્માન દે છે. તેમણે યુક્તિ બનાવી (અને તેમની પાસે જઈને કહ્યું) ‘મહારાજ ! તમે તો મોટા જ્ઞાની છો, પરંતુ મારો એક પ્રશ્ન છે, કૃપા કરી તેનું સમાધાન કરી આપો’ એ પ્રશ્ન એવો કર્યો કે તેનું સમાધાન તેઓ ન આપી શક્યા. તેમણે કહ્યું કે હું તારા જેવા મામૂલી માણસ સાથે વાત નથી કરતો. આજકાલના ડોક્ટરો એવું જ કરતા હોય છે, કંઈક પૂછીએ તો કહી દે કે તમારી સમજમાં નહીં આવે. અમે જે લખીએ છીએ, અમે જે કરીએ છીએ, તે બરાબર કરીએ છીએ. તમે ડબલ નહીં કરો, કોઈ સ્પષ્ટીકરણ નહીં આપે. કારણ તેમાં તેનું અધૂરું જ્ઞાન છે એમ તેની પોલ ખૂલી જાય. તેઓ સમાધાન નહીં આપે. તે જ રીતે એમનું જ્ઞાન અધૂરું હતું. (એટલે કહી દીધું) ‘હું તારી સાથે વાત કરવા નથી માંગતો, તારા ગુરુ કોણ છે ? તેને બોલાવ ! તેની સાથે ચર્ચા કરીશ.’ (ઇન્દ્રએ) કહ્યું ‘મહારાજ ! મારા ગુરુ તો અહીં નહીં આવી શકે, આપ પધારો તો હું વાતચીતનો પ્રસંગ ગોઠવી દઉં.’ એમને શંકા તો થઈ ગઈ હતી કે આમના ગુરુ કોઈ સમર્થ હશે, જવું તો જોઈએ, પાત્રતા હતી ને ! એટલે તેમને એવા ભાવ જ ચાલ્યાં. (ઇન્દ્રભૂતિને લઈ) આવ્યાં સમવસરણમાં, બસ ! વાત પૂરી થઈ ગઈ. તીર્થંકરદેવનો અતિશય હોય છે - પ્રભાવ હોય છે તેની અંદરની આખી દુનિયા બદલાય ગઈ. બધાં પરિણામ પલટવા લાગ્યાં. (પાત્રતા હોય તો) એવું જ થાય છે.

આ એક બહુ જ મહત્ત્વપૂર્ણ વાત કરી છે કે, જીવ મનુષ્ય છે તે આ પ્રકારની ભૂલ પ્રાયઃ કરે છે. પોતાના સંપ્રદાયમાંથી નીકળી નથી શકતો અને સંસારના પરિણામથી છૂટી પણ નથી શકતો.

ચોથો બોલ “જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી, તેણે જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું એમ જિનાગમાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહે છે. પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતાં અનાદિ કાળથી રખડ્યો.” આ ચોથું વચનામૃત છે. શું કહે છે ? કે, ‘જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી...’ (અર્થાત્) આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે કરવી છે, તેની જરૂરિયાત લાગી છે, તેણે જ્ઞાનીની ઇચ્છા એટલે જ્ઞાનીની આજ્ઞા, તે પ્રમાણે જ ચાલવું જોઈએ. આ વાત સર્વ શાસ્ત્રોમાં કહી છે. આજ્ઞાકારિતા વિના તેમના ઉપદેશની અસર નથી થતી. આજ્ઞાકારિતામાં આવવું જોઈએ. અહીં ઇચ્છાનો અર્થ થાય છે ‘આજ્ઞા’. તેમની જે આજ્ઞા છે તે જ પ્રમાણે પોતે ચાલવું જોઈએ. ચાલવું જોઈએ એટલે અનુસરણ કરવું જોઈએ, અમલીકરણ કરવું જોઈએ. તેઓ કહે કે, આમ

કરો તો તેમ કરવું તેની એક હદ છે કે, દિવસના ૧૨ વાગે ગરમીના દિવસોમાં જો તેઓ એમ કહે કે આ તો અમાસની રાત છે અને આ સૂર્ય નથી, તને દેખાય છે તે ચંદ્ર પણ નથી, આ તો અમાસની અંધારી રાત છે. કારણકે અમાસની રાતે સૂર્ય-ચંદ્ર કાંઈ આકાશમાં હોતા નથી. (એટલી હદે) સ્વીકાર કરવાની તૈયારી હોવી જોઈએ. થોડી આવી વાત છે. પરીક્ષા કરીને નક્કી કરવું. નક્કી કર્યા પછી વિકલ્પ ન ઉઠાવવો. તેમની આજ્ઞાની સામે વિકલ્પ ન ઉઠાવવો. એવી વાત છે. સમ્મત કરતાં પહેલા પૂરી પરીક્ષા કરી લેવી. પછી પાકું થઈ જાય કે (આમને) આત્મજ્ઞાન છે અને પરિભ્રમણથી છૂટવાની પરિસ્થિતિ અહીંયા જ છે, તો પછી તેમની જે પણ આજ્ઞા હોય, શિરોધાર્ય કરવી જોઈએ. કારણકે એમાં પણ કોઈ રહસ્ય હોય છે. જે વાત સામાન્યબુદ્ધિમાં નથી આવતી, તે વાત કોઈ વિશેષ બુદ્ધિમાન કરતા હોય ત્યારે જરૂર તેની પાછળ કોઈને કોઈ રહસ્ય હોય છે. એટલું મૂલ્યાંકન શરૂઆતથી જ હોવું જોઈએ. એવી સમજણ જો નહીં હોય, તો ક્યારેક શંકા પડ્યા વિના રહેશે નહીં અને શંકા થશે તો ભ્રમ ત છૂટી જશે, આજ્ઞાકારિતા છૂટી જશે.

‘પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતા અનાદિકાળથી રખડ્યો.’ ધર્મ-સાધન તેઓ કહે, તે કરવાં. એમની આજ્ઞાનો અર્થ શું છે ? કે, ધર્મ-સાધન કરવાનો વિષય તેમની પાસે છે બીજી તો કોઈ વાત છે નહીં. સંસારની લેવા-દેવાની કોઈ વાત તો એમાં છે નહીં. જે વાત છે તે તો (એટલી જ છે કે) ધર્મ-સાધન કેવી રીતે કરવું ? તેઓ કહે તેમ કરવું. પોતાની ઇચ્છા અનુસાર ન કરવું. પોતાની ઇચ્છા અનુસાર કરતાં તો પરિભ્રમણ ચાલુ રહ્યું છે અને તેને જ જ્ઞાનીઓએ સ્વચ્છંદ કહ્યો છે. સ્વચ્છંદથી કાંઈ ન કરવું. સ્વચ્છંદ એટલે પોતાની મનમાની કરવી, પોતાની ઇચ્છા અનુસાર ધર્મ-સાધન કરવાં. આ સ્વચ્છંદ પરિભ્રમણનું કારણ છે.

પરિભ્રમણના બે કારણો બતાવ્યાં. એક સ્વચ્છંદ અને બીજું પ્રતિબંધ. સમાજ-પ્રતિબંધ, કુટુંબ-પ્રતિબંધ, શરીર-પ્રતિબંધ અને સંકલ્પ-વિકલ્પ પ્રતિબંધ આ બધાં પરિભ્રમણના કારણો છે અને સ્વચ્છંદ તો સૌથી મોટો દોષ છે. સ્વચ્છંદમાં કેટલાંય મોટાં-મોટાં દોષોનો ગર્ભ રહેલો છે. બધાં મોટાં-મોટાં સ્વચ્છંદને કારણે જન્મ પામશે. સ્વચ્છંદથી તો દૂર જ રહેવું. પોતાની મતિ અનુસાર ધર્મ-સાધન કરવામાં સ્વચ્છંદ જેવો મોટો દોષ છે, એ ઓછા લોકો

જાણે છે. એ લોકો એમ સમજે છે કે, આપણે કાંઈ પાપ થોડું કરીએ છીએ ? ધર્મ-સાધન કરીએ છીએ ને ! વ્રત કરીએ છીએ, ત્યાગ કરીએ છીએ, તપ કરીએ છીએ, દયા-દાન કરીએ છીએ, પૂજા-ભક્તિ કરીએ છીએ, એમાં શું ખરાબ છે ? એમાં સ્વચ્છંદ દેખાતો નથી, એટલો મોટો દોષ છે. પરિભ્રમણના કારણોમાં તે સૌથી મોટો દોષ છે. જ્ઞાનીઓએ તેની મનાઈ કરી છે.

વૈદ્ય લોકો એમ જાણે છે અને કહે છે કે, તું આ પ્રકારની મિઠાઈ ખાધાં પછી પાણી નહીં પીતો. મારો એક Cousin-brother છે, તેને ટાઈફોઇડ થયો હતો. પહેલાના જમાનામાં એલોપેથીનું એટલું બધું ચલણ ગામડામાં તો નહોતું. અમારે ત્યાં એક વૈદ્ય આવતા હતા. ૮૦ વર્ષના વૃદ્ધ હતા. બહુ જાણકાર માણસ હતાં. નાડીવૈદ્ય હતાં. ૮૦ વર્ષે બધાં દાંતથી તેઓ શેરડી ખાતા હતાં, બરાબર ચાવી શકતા હતા. અમારે ત્યાં આવતા તો અમારે ત્યાં જમતા નહીં. પોતાની જાતે રસોઈ બનાવી ખાતા હતા. તો (મારા ભાઈને) તાવ ઉતરતો નહોતો. એકધારો તાવ જેને ઘણો વખત રહે તેને ટાઈફોઇડ કહે છે. જેને આપણે ‘મુદતીયો તાવ’ કહીએ છીએ. તે ઘણાં સમય પછી ઉતરે છે. આમણે કહ્યું બોલો વૈદ્યજી શું છે ? વૈદ્યે નાડ જોઈને કહ્યું કે ૧૫ દિવસ પહેલા આ છોકરાએ સુખડી ખાધી છે. તેના ઉપર પાણી પીધું છે અને પછી એ બહુ જ દોડ્યો છે. બહુ જ દોડાદોડી કરી છે. તે સુખડી એના આંતરડામાં ચોંટી ગઈ છે. પાકી નથી. પાકીને મળ વાટે નીકળી જવી જોઈએ. તે પાકી નથી, તે મળ પા ચો નથી માટે ગરમીથી જ પાકશે. એની માટે તાવ આવવો જરૂરી છે. તાવ વગર તે પાકશે નહીં. જો તેનો તાવ ઉતારશું તો ખોટું થશે. તેથી તેને ૨૧ દિવસ સુધી આ તાવ રહેવાનો છે. ૨૧ દિવસ પછી એની મેળે તાવ ઉતરી જશે. તેનો મળ નીકળી જશે અને તે ચાલવા માંડશે. તેને ખાવા-પીવાનું દેવાનું નથી. મગનું પાણી વગેરે જે કાંઈ કહ્યું છે તે આપવાનું છે. સાંભળનારે વિચાર્યું કે, હા વાત તો સાચી છે. ૧૫ દિવસ પહેલા આપણે ત્યાં સુખડી બની હતી. અને ઘરમાં સુખડી બને તો છોકરાઓ તો ખાય જ ખાય. જ્યારે મીઠાઈ બને ત્યારે છોકરાઓ તો ચોક્કસ ખાય જ અને ખાધી છે એ વાત સાચી છે. અને છોકરાઓ તો ભાગા-દોડી કરતા હોય છે માટે તે વાત પણ પૂરે-પૂરી સંભવિત છે. એ રીતે નાડના ધબકારા ઉપરથી પેટમાં શું ચીજ પડી છે તે બતાવી દે છે.

Point (મુદ્દો) શું છે ? નાડીના ઘબકારીથી પેટમાં શું ચીજ પડી છે તે બતાડી શકે છે, એવા તજજ્ઞ હોય છે. તેવી રીતે આ જ્ઞાની જે હોય તેઓ, આ સામાન્ય ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ છે, જે સંપ્રદાય અનુસાર લોકો કરે છે, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, જેને ત્યાં જે ચાલતું હોય તે, એમાં શું ખરાબી છે ? અને પરિભ્રમણનો કેવો રોગ થાય છે ? તે જ્ઞાની બતાવે છે. સામાન્યબુદ્ધિથી જોતાં એમાં કોઈ દોષ પકડાતો નથી કે આ પરિભ્રમણનું કારણ થઈ શકે છે. પરંતુ તે જ્ઞાની બતાવે છે કે, જો ! તું પોતાની મતિ-કલ્પનાથી ધર્મ-સાધન કરે છે તે તારો સ્વચ્છંદ છે અને તે જ પરિભ્રમણ કરાવશે. તને એમાં કાંઈ દોષ દેખાતો નથી, પરંતુ સંસારમાં સ્વચ્છંદ જેવો કોઈ મોટો દોષ છે જ નહીં. એવું થઈ જાય છે.

મુમુક્ષુ :-ભાઈશ્રી ! સાંસારિક કાર્યોમાં સ્વચ્છંદ કઈ રીતે થાય છે ? ધર્મ-સાધન છોડીને સાંસારિક કાર્યોમાં કઈ રીતે સ્વચ્છંદ થાય છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમાં તીવ્ર વિષય-કષાયના પરિણામ કરવા, એ સ્વચ્છંદ છે. ખચકાટ વગર તીવ્ર રસથી પરિણામ થાય તે સ્વચ્છંદ છે અને ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં જ્ઞાનીની આજ્ઞાનુસાર (ધર્મ-સાધન) ન કરતાં સંપ્રદાયબુદ્ધિએ પોતાની મનમાની કરવી તે સ્વચ્છંદ છે. બન્ને સ્વચ્છંદ પરિભ્રમણના કારણ છે.

આ સ્વચ્છંદનું પ્રકરણ ઘણું મોટું છે. અને આ વિષયમાં 'પ્રયોજન સિદ્ધિ' પુસ્તકમાં થોડી - ઘણી વાતો લીધી છે. દર્શનમોહનું અને અનંતાનુબંધી કષાયનું પણ મુખ્યપણે તે (સ્વચ્છંદ) બંધન કરાવે છે. તેથી આ વિષયમાં પૂરે-પૂરી તપાસ કરી સ્વચ્છંદ છોડવો જોઈએ. અને પૂરી તપાસ કરવાનો મોકો ન મળે તો જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં ચાલવું છે, એટલો સંક્ષેપ પરિણમી જાય તો તે જીવ Safe-guard થઈ જાય છે. આ તેનો Short-cut છે. દર્શનમોહ ઘટાડવાનો, પાત્રતા પ્રાપ્ત કરવાનો આ Short-cut છે. તેથી બધાં જ્ઞાનીઓએ પોતાની મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં આ જ રસ્તો ગ્રહણ કર્યો છે. બધાંયે આ રસ્તો ગ્રહણ કર્યો છે. તેનું આ જ કારણ છે.

એ રીતે આ ચાર વચનામૃત પૂરા થયાં. આગળનાં વચનામૃત આવતીકાલના સ્વાધ્યાયમાં લેશું. સમય થયો છે.

પ્રવચન - ૫

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૨૦૦

તા. ૦૮/૦૧/૧૯૯૮ - કલકત્તા

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર) - પત્રાંક - ૨૦૦ - વચનાવલી. ચાર વચન થઈ ગયા છે. ચોથા વચનમાં એ વાત લીધી છે કે, ‘જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી...’ એટલેકે જે એવું ઇચ્છે કે મને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય - એવી જેને આવશ્યકતા પણ લાગી છે. ‘તેણે જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું...’ - એટલે જ્ઞાની જે અમલીકરણ કરવાનું કહે, તેનું પોતે અમલીકરણ કરવું જોઈએ. વાત તો સંક્ષેપમાં બે Stage ની જ છે. એક તો સમજણની અને બીજી સમજેલી વાતનું અમલીકરણ કરવું. એનાથી વિશેષ કોઈ લાંબી - ચૌડી વાત એમાં નથી. કેટલાંયને તો આ વાત સમજમાં નથી આવતી. પૂર્વના વિપરીત સંસ્કારના બળને કારણે આ વાત સમજવામાં પણ મુશ્કેલી પડે છે. તેમ છતાં એવા જીવને પણ જો જિજ્ઞાસા થાય, ભાવના થાય, સમજવાની મહેનત કરે તો સમજી શકે છે. ભલે થોડું વહેલું-મોડું થાય પણ સમજી શકે છે. જ્યારે સરળ પરિણામી તો સીધું જ સમજી શકે છે. કારણકે આત્મકલ્યાણની વાત છે. એમાં ન સમજાય એવી કોઈ વાત નથી.

એ રીતે જે વાત સમજમાં આવી, એ વાતને અત્યારે પોતાના પરિણમનમાં લાગુ કરવી, તે જ અનુસાર પરિણામ થઈ જાય એવો પ્રયાસ કરવો, પુરુષાર્થમાં જોડાવું, તો આ એક એવું કાર્ય છે કે, જેનો પુરુષાર્થ કરતા સફળતા પ્રાપ્ત થાય જ છે. કારણકે જીવ પોતાના અવગુણ - દોષને મટાડવાં ઇચ્છે છે, કે જે દુઃખના કારણ છે. અને સુખી થવા માટે સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે છે. તેનો Main criteria તો એટલો જ છે. જે પોતાના દોષ કાઢવા માંગે છે તેના દોષ નિરાધાર થઈ જાય છે. દોષ તો ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે અથવા પાંગરે છે કે જ્યાં સુધી આત્મા પોતે તેમાં રસ લ્યે છે, રુચિ કરે છે અને પોતે તેને આધાર આપે છે, ત્યારે તે દોષ ટકે છે અને પાંગરે પણ છે. પરંતુ જેને

દોષ કાઢવાં જ છે અને અંતરંગથી નિર્દોષ થવાની ભાવના થઈ, તેના દોષને આત્માનો આધાર નહીં મળે. આત્મા તો તેનો નિષેધ કરતો રહેશે. તેનો ખેદ તેને વર્તશે. પછી કોના આધારે તે ટકશે ? તે નિરાધાર થઈ જાય છે અને છેવટે મટી જાય છે. તેથી આ કાર્યમાં, આ માર્ગમાં જે પ્રવૃત્તિ કરે છે, પુરુષાર્થ કરે છે, તેને નિયમથી સફળતા મળે જ છે. ન મળે તે વાત જ નથી.

સંસારના કાર્યોમાં તો પ્રારબ્ધ પ્રમાણે સફળતા મળે છે. (કાંઈ) પુરુષાર્થને વશાત્ સફળતા નથી મળતી. પ્રારબ્ધવશાત્ મળે છે. તમે એક ચીજ ખરીદી, પછી તેના ભાવ વધી ગયા. તો ભાવ વધારવા તમારા હાથની વાત છે જ નહીં. અને તમે એક ચીજ ખરીદી અને તેના ભાવ ઘટી ગયા. તો તમે સ્થિર રાખવા માગો તો સ્થિર રહે નહીં. એમાં તો જેવું પ્રારબ્ધ હોય તેમ જ બને છે. તેમાં કોઈ આપણા અધિકારનો વિષય નથી રહેતો અરે ! છોકરો સ્કુલમાં ભણે છે તેમાં સારા-સારા છોકરા પણ Fail થાય છે ! તેનું પ્રારબ્ધ જ એવું હોય છે. મહેનત કરે છે, પરિશ્રમ કરે છે તો પણ Fail થાય છે. એ રીતે સંસારના કાર્યોમાં બધી પ્રારબ્ધની વાત છે.

મોક્ષમાર્ગમાં તો, જે પુરુષાર્થ કરે છે તેને સફળતા મળે જ છે. આ વાત ગેરંટેડ છે. કૃપાળુદેવે કહ્યું ને ? કે મોક્ષ મારી પાસેથી લેજે ! એવી ગેરંટી ચારે આપે છે ? બીજાના મોક્ષની ગેરંટી ચારે આપી ? કે જ્યારે તેમણે જેમ કહ્યું તેમ કર્યું, (એટલેકે) સર્વ ભાવ સત્પુરુષને અર્પણ કરી વર્તવાનું થયું. અહીં તે જ વાત છે. જ્ઞાનીની ઈચ્છા અનુસાર ચાલવાનું થાય, તો કોઈ વાત મુશ્કેલ નથી. તેનો મોક્ષ થઈ જ જશે. પોતાને પણ ખ્યાલ આવી જાય કે મારો મોક્ષ તો હવે થઈ જ જશે, કારણકે તેને બધાં પ્રતિબંધ છોડવા પડે છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં ચાલવા જતાં બધાં પ્રતિબંધ તેને છોડવા પડે છે; અને ન છોડે તો જ્ઞાની પૂછે છે કે, કેમ પ્રતિબંધમાં ભા છો ? અમે કહીએ છીએ કે તું (પ્રતિબંધ) છોડી દે અને એમની આજ્ઞામાં ચાલનાર તો છોડી દ્યે છે અને પોતાને પણ પોતાની સામે મુક્તિ દેખાય છે. જ્ઞાનીને તો ખબર છે કે, તે મોક્ષ લેવાં આવવાનો તો છે નહીં - પછી આપણે ગેરંટી દેવામાં શું જાય છે ? એનો મોક્ષ તો એની પાસે આવી જ ગયો. તેને પોતાને જ ખબર પડી ગઈ. અરે ! ચારેક તો એવું કહે કે મને મોક્ષની જરૂરિયાત

નથી. સત્પુરુષ મળી ગયા ને ! તો હવે મોક્ષની પણ મને જરૂર નથી. પછી તે કોઈ Demand કરવા તો આવવાનો નથી.

‘પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતાં અનાદિ કાળથી રખડ્યો.’ જે પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે તેનું કારણ સ્વચ્છંદ અને પ્રતિબંધ છે. અહીં સુધી કાલે ચાલ્યું હતું.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! જેમકે કોઈ જીવ દીક્ષા લ્યે છે, તો પ્રતિબંધ તોડે છે પરંતુ સ્વચ્છંદ નથી છોડતો ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પ્રતિબંધ તોડે જ છે, એવું કાંઈ નથી. કોઈ-કોઈને જંગલમાં જઈને પણ ઘર સાંભરે છે.

મુમુક્ષુ :- જેમકે કોઈ જીવ દ્રવ્યલિંગી થાય છે. તે શું કમથી નથી ચાલ્યો ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- કમથી ન ચાલ્યો, તેણે સ્વચ્છંદ કર્યો. તેમાં તો પ્રતિબંધ ન તો તૂટ્યો છે કે ન તો તૂટશે. ક્ષણિક વૈરાગ્ય આવશે.

મુમુક્ષુ :- જેમકે દ્રવ્યલિંગીને પણ શું પ્રતિબંધ નથી તૂટ્યો ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહીં, દ્રવ્યલિંગીને કોઈ ફાયદો થયો જ નથી. એક Percent પણ ફાયદો નથી થયો. પ્રવચનસારમાં અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે દ્રવ્યલિંગી મુનિને સંસારતત્ત્વ કહ્યું છે. (શું કહ્યું છે ?) સંસાર તત્ત્વ કહ્યું છે. વળી પૂરી નિવૃત્તિ લઈને જંગલમાં રહે છે છતાં ગુરુદેવ કહેતાં હતાં કે, તે એક Percent પણ નિવૃત્ત થયો જ નથી. કેટલો ? એક Percent પણ નિવૃત્ત થયો નથી. એવું કહેતાં હતાં. એનો મતલબ શું ? તાત્વિક વાત શું છે એમાં ? જેમકે એક દેડકો છે તે સમ્યક્દર્શનને પ્રાપ્ત કરે છે અને એક દ્રવ્યલિંગી મુનિ સમ્યક્દર્શનને પ્રાપ્ત કરતો નથી. પંચાચારનું પાલન કરે છે (તો પણ સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કરતો નથી.)

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યલિંગી એટલે શું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- મુનિ જેવું દ્રવ્યચિત્ત, ભાવચિત્ત નહીં. દ્રવ્ય એટલે શરીર અને શુભભાવ. કેવો (શુભભાવ) ? મુનિને લાયક. પંચમહાવ્રત, સમીતિ-ગુપ્તિ, દર્શનાચાર, જ્ઞાનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર. પંચાચારનું પાલન કરે છે. પંચાસ્તિકાચારની ૧૭૨મી ગાથામાં એ બધી વાત આવે છે. તે દેવલોકમાં જાય છે. ત્યાંથી પછી પછડાઈને એકેન્દ્રિયમાં ચાલ્યો જાય છે. કારણકે મૂળમાં સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય લીધો નથી અને પરદ્રવ્યનો આશ્રય છૂટ્યો નથી. આશ્રય કરવામાં બે જ દ્રવ્ય છે, એક સ્વદ્રવ્ય અને એક પરદ્રવ્ય. તે

કાર્ય તો ન કર્યું અને એમ જ દીક્ષા આદિ લઈ લીધી. કમથી ન ચાલ્યાં માટે નિષ્ફળતા મળી. કમનું એટલું બધું મહત્વ છે. તેથી કૃપાળુદેવે ૮૩ નંબરનો પત્ર આ ક્રમ ઉપર લખ્યો છે અને તે પણ મનસુખરામ સુરીરામ જેવાં પ્રખર વિદ્વાનને લખ્યો છે. આ કમની વાત બહુ જ મહત્વની છે. કારણ ધાર્મિક સંપ્રદાયમાં, બધાં જ ધાર્મિક સંપ્રદાયમાં, જૈન-જૈનેતર બંનેમાં લોકો કાંઈને કાંઈ કરતા જ હોય છે. (લોકો) ધર્મસાધન નથી કરતા એવી વાત થોડી છે ? પરંતુ કમને સમજતા નથી. દર્શનમોહને તોડવાની જે યોજના છે, તે યોજના સમજાણી નથી. અને જેમ મન ફાવે તેમ સ્વચ્છંદથી કરી લીધું તે કરી લીધું. તે બધું નુકસાનનું કારણ થઈ જાય છે.

મુમુક્ષુ :- દર્શનમોહ તો ચક્રવ્યૂહની રચના જેવો છે. એને તોડીને બહાર નીકળવાનો ક્રમ સિવાય કોઈ માર્ગ નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એમ જ છે. બીજો કોઈ રસ્તો જ નથી. બીજો કોઈ ઉપાય નથી. મૂળમાંથી દર્શનમોહને ઉખેડીને ફેંકવો, એની યોજના છે કે ફરીને ગે નહીં.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આ દ્રવ્યલિંગ અને ભાવલિંગનું આટલું બધું વિખૂટાપણું હોય છે ? એટલે આપણે દ્રવ્યલિંગી જે છે એને એક ટકો પણ નથી આપ્યો, તો એટલું બધું જ્યારે કરે છે તો એનો ભાવલિંગ કોઈ અંદરમાં હોય જ નહીં ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- શુભ ભાવ હોય. શુભભાવની પકડ હોય. શુભભાવની અને બાહ્ય દૃષ્ટિથી બાહ્ય ત્યાગની પકડ બહુ હોય. બાહ્ય દૃષ્ટિ હોવાથી શુભભાવ અને તદ્ અનુસાર થતા બાહ્ય ત્યાગ, એની પકડ બહુ હોય. એવું હોય છે. આ Line આખી જુદી જ છે. આ અંતરની Line છે. બહારની Line નથી. એટલે ભૂલ એ ભૂલ છે. અમારે અંગ્રેજીમાં Second standard માં એક કવિતા આવતી હતી. “For want of a nail, the battle was lost” આખી લડાઈ એક ઘોડાના નાળની ખામીને લઈને હારી ગયો. હવે થયું શું ? કે જે ઘોડા ઉપર બેસીને એ Soldier કે મુખ્ય માણસ લડતો હતો, એ ઘોડાની નાળની ખીલી નીકળી ગઈ હતી. એટલે નાળ છે એ એને ચાલવામાં બીજા પગમાં ભરાતો હતો અને આડો આવતો હતો. એટલે એ ચાલ નહોતો પકડી શકતો અને ઘોડો વ્યૂહ પ્રમાણે ચાલી નહોતો શકતો. એણે જે વ્યૂહથી લડવું જોઈએ

એ લડી નહોતો શકતો. એટલે એક ખીલાને કારણે એ નાળની મુશ્કેલી થઈ, નાળને કારણે ઘોડાની ચાલની મુશ્કેલી થઈ, ઘોડાની ચાલને કારણે આખો વ્યૂહ Fail ગયો ! અને લડાઈ હારી ગયો માણસ. All for want of a nail - એક ખીલાને કારણે The battle was lost. એ કવિતામાં એક એક કડીમાં એણે આખી Sequence લીધી છે. કે એણે શું ખોયું ? આમાં શું ખોયું ? આમાં શું ખોયું ? આમાં શું ખોયું ? તે દિવસે તો મુખપાઠે હતી તો મોઢે ફડફડાટ બોલતા હતાં. પણ આખી લડાઈ હારી જવાનું કારણ બને છે. એમ આ સંસારને જીતવો છે અને સંસારને જીતનારા જિન થયા, જિનેશ્વર થયા. (જેની શરૂઆત યથાર્થ નથી) એ લડાઈ હારી જાય છે. ખામી એક શરૂઆતની છે કે તમે શરૂઆત ચાંથી કરી ?

હું તમને કહું, અમારે સોનગઢમાં તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય ખૂબ ચર્ચાય છે. બધા શાસ્ત્રના અભ્યાસી લોકો, વર્તમાન જે અધ્યાત્મિક શાસ્ત્રો છે એ બધાં સારી રીતે વાંચેલા. આપસમાં ખૂબ ચર્ચાઓ કરે. આપસમાં અત્યારે ચર્ચા કર્યા પછી Problem શું ભો થયો છે ? કેમકે ખાનગીમાં કોઈક-કોઈક અભ્યાસી લોકો (અમારી પાસે) આવે (અને કહે) કે ભાઈ ! આ બધું સમજાય છે, આપણે રોજ ચર્ચા કરીએ છીએ, કાંઈ એનું ફળ આવતું નથી ! અને સમ્યક્દર્શનની એટલી બધી ચર્ચા (કરે) ! મિથ્યાદર્શન અને સમ્યક્દર્શન ઉપર ગુરુદેવે ૪૫ વર્ષ સુધી વ્યાખ્યાનો આપ્યા. એ પોતે બધા શાસ્ત્રોમાંથી એ Topic ઉપર આવે. મિથ્યાદર્શન ટાળો ને સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કરો. એટલે એની ખૂબ સૂક્ષ્મ ચર્ચાઓ કરે. આપણે બધું કરીએ છીએ, સમજીએ છીએ, કાંઈ આપણું ચાલતું નથી, તો એક Problem એ ભો થયો છે કે, શરૂઆત ચાંથી કરવી ? પ્રશ્ન શું આવે છે સામે ? શરૂઆત ચાંથી કરવી ? આ વસ્તુની ખામી દેખાય છે એ વસ્તુ સમજાતી નથી. એમ કહે કે, બધું સમજાય છે. પણ (ચાંથી, કેવી રીતે) શરૂઆત કરવી એ નથી સમજાતું, તો બધું ચાં સમજાણું ? ખરેખર તો શરૂઆત કરવી એ જ નથી સમજાણું, એટલે કાંઈ નથી સમજાણું. અને સારા-સારા વિદ્વાનોની આ હાલત છે. Top level ના વિદ્વાનો જેને કહીએ (એની આ હાલત છે). પછી બીજા તો અંદર પેટામાં આવી ગયા. Top level ના વિદ્વાનોની આ હાલત છે. એ વિદ્વાનોને પ્રશ્ન પૂછો કે, શરૂઆત ચાંથી કરવી ? તો એ ગોંગોંગો થઈ જાય ! કેમકે એનો જ એ Problem હોય છે.

આવી હાલત થાય છે.

એટલે કૃપાળુદેવે તો બહુ મોટી વાત ખોલી નાખી છે. એમણે જે ૮૬ અને ૧૮૫ પત્રમાં વિષય મૂક્યો કે માર્ગની જેને ઇચ્છા થઈ છે એણે બધાં વિકલ્પો મૂકી દઈને, ધર્મ-સાધનના બધાં વિકલ્પો મૂકી દઈને, આ એક નીચે લખેલું વાક્ય છે તે વારંવાર સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે. “આ વાક્યમાં અનંત અર્થ સમાયેલો છે.” હવે એ કેવી રીતે (છે) એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે આની અંદર એક વાક્યમાં અનંત અર્થ કેવી રીતે સમાણો હોય ! એટલે એ બધું સત્સંગ વગર કાંઈ સમજાય નહીં. એના ઉપર સત્સંગ ચાલે, એ જ વિષય ઉપર ઠી વિચારણા ચાલે, તો જ સમજાય કે આ બધું શું કહેવા માગે છે ? નહીંતર આમાં બહુ મોટો Problem છે.

આ જીવ પણ ભૂતકાળના અનંતકાળમાં અંગપૂર્વધારી થઈ ગયો છે, અગિયાર અંગ અને નવ પૂર્વ સુધી ચાલ્યો જાય, અને તપ કરે તો લબ્ધિઓ પ્રગટ થાય. એ લબ્ધિથી શાસ્ત્રના ઉકેલ કરે ! (પણ) મૂળ વાત રહી ગઈ. For Want of a nail, the battle was lost એવું છે.

એટલે જગતમાં Consultation ની જ મોટી કિંમત છે. આ જે ૫,૦૦૦ કરોડ, ૧૦,૦૦૦ કરોડના જે Industry plant નાખેલા હોય છે, એનો જે Economist હોય છે, એનો સૌથી વધારેમાં વધારે Charge હોય છે. Technical side નો એટલો Charge નથી હોતો. Technical advice પણ એણે લેવી પડે. પણ Economical advice નો સૌથી વધારેમાં વધારે Charge હોય છે. એ એને એવું સમજાવી શકે છે કે તમારું Production એક દિવસ late થશે, તો તમને આટલા અબજનું નુકસાન થશે. કેટલું સમજાવે ? (માત્ર) આટલા કરોડનું નહીં. તો એક કલાક મોડું થાય તો કેટલું (નુકસાન થાય) ? એનું નામ Economy. એટલે જે એ સંભાળે છે, એ એની પાછળ રાત-દિવસ હોય છે. એક દિવસ પણ અમારું Production late નહીં થવું જોઈએ. અને Perfect આવવું જોઈએ. એનો Perfection manager જુદો, બધી જ Branch ના Manager જુદાં, બધાંની સાથે સમજી કરીને પછી Decision લે. તો એની કિંમત કેટલી ? એમ આ ચીજની બહુ કિંમત છે. નહીંતર તો આની અંદર ભલભલા અટવાય છે. અને આપણે પણ અનંતકાળ કાઢ્યો છે કે નથી કાઢ્યો ? આપણો કોઈ ઉત્પત્તિનો કાળ-સમય તો છે નહીં. અનંતકાળથી સંસારમાં ફરીએ છીએ - રખડીએ છીએ,

ધર્મ પણ કરીએ છીએ, પણ અનંતકાળ ચાલ્યો ગયો આમને આમ ! તો એવું રહી ગયું શું ? આ એક જ સમજવાનું છે. કૃપાણુદેવે બહુ સરસ વાત (કરી કે) તું જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ, જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલ. જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ, જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલ. તું અજાણ્યો છો ભૂલો પડી જઈશ, અને અજાણ્યો ભૂલો પડે એ તો સ્વાભાવિક છે. સાથે જાણીતો હોય તો એને ચાંચ ભૂલો પડવા દે નહીં. એણે બધું જોયું છે. રસ્તો જોયો છે. સીધી વાત છે.

સોભાગ્યભાઈ તરી ગયા એનું કારણ એ છે. નહીંતર એ તો સાવ ગૃહીત - મિથ્યાત્વમાં પડ્યા હતા. એમને તો ઇશ્વરકર્તા, હરિ ને બીજું ને ત્રીજું કંઈક હતું. ત્યાંથી બહાર કાઢ્યા. કેવી રીતે એ નીકળ્યા ? (કૃપાણુદેવે) એના માટે એક જ વિશેષણ વાપર્યું કે, “જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલવાનો તેમનો અદ્ભુત નિશ્ચય આજે તેમની ગેરહાજરીમાં પણ અમને સાંભરે છે.” એ જીવનો શું નિશ્ચય હતો ? કે જ્ઞાનીની આજ્ઞા એટલે જ્ઞાનીની આજ્ઞા. એમાં મારે કાંઈ ફેરફાર નહીં કરવાનો. એ કહે એ જ બરાબર, એ કહે એ જ બરાબર. એટલો વિશ્વાસ એમને પહેલેથી ઉત્પન્ન થઈ ગયેલો. અને પરમેશ્વરબુદ્ધિમાં એ વિશ્વાસ આવી જાય છે. જેમ પરમેશ્વરમાં શંકા કરવાનું કારણ નથી, એમ જ્ઞાનીમાં પરમેશ્વરબુદ્ધિ થઈ કે પછી એને એની જ આજ્ઞામાં એ કહે એ પ્રમાણે ચાલવું. અને કોઈપણ ભોગે ચાલવું. ગમે તે વિટંબણા આવે, ગમે તે વાત સહન કરવાનો પ્રસંગ આવે, એ (સહન) કરીને (પણ) આ જ કરવું. એ એક જ Point ઉપર એ તરી ગયા ! છેલ્લા દિવસોમાં સિદ્ધપદનું Reservation લઈ લીધું ! નહીંતર તો મરણ-પથારીએ હતા. ૮-૯ મહિનાથી તાવ તરતો નહોતો. વૃદ્ધાવસ્થા થઈ ગઈ હતી. શરીર સાવ નબળું પડી ગયું હતું. અશ ત થઈ ગયેલું. પણ આત્માનો પુરુષાર્થ સશ ત થઈ ગયો. શરીર નબળું પડી ગયેલું અને આત્માનો પુરુષાર્થ શિ તવાન - જોરદાર આવી ગયો. હવે તો કેવળજ્ઞાન લઈ લઉં (એમ) કહે. હવે તો કેવળજ્ઞાન લઈ લઉં, કહે. એવું જોર આવ્યું ! ખાટલે સૂતા-સૂતા એવી વાતો કરવા મંડયા. ભૂલી ગયા કે શરીર માંદું છે અને હવે નજીકમાં મૃત્યુ છે. એ બધું ભૂલી ગયા. મોટી કમાણી કરી લીધી ! એમણે અનંતભવની અનંતકાળની કમાણી કરી લીધી. બહુ મોટી વાત છે !

હવે પાંચમું વચનામૃત છે. ‘જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ, એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી.’ જ્યાં

સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છા અનુસાર, પરોક્ષ જ્ઞાની ન લીધા, કેમકે પરોક્ષમાં તો જિનેશ્વરદેવ પણ છે અને એમની આજ્ઞાઓ શાસ્ત્રમાં લખી છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની લેવાનું કારણ શું છે ? આપણે Medical science નો વિચાર કરીએ તો, એક રોગ ઉપર બહુ માણસ Expert થઈ ગયા પછી એના ઉપર પુસ્તકો લખે. એકદમ Higher degree ઓ લીધી હોય, ખૂબ Expert થયા પછી એના ઉપર એનું પુસ્તક લખાયેલું હોય, અને એક General practitioner હોય, એટલું ન ભણ્યો હોય. એ પુસ્તક વાંચીને દવા કરવા જાય (તો) એ મરી જાય. એને (માટે) Doctor હાજર જોઈએ, કેમ ? કે કોઈપણ વાત પૂરેપૂરી લખાવી મુશ્કેલ છે. એનું કારણ શું છે ? કે એક રોગ થવાના જે કારણો છે, એ બધાંની Treatment જુદી-જુદી છે. એ રોગની સાથે બીજાં કેટલાક Complication છે, અને કેટલાં Complication હોય કે કોને થાય ? એ બધું કાંઈ પુસ્તકમાં આવે નહીં. પ્રત્યક્ષ Doctor હોય એ સમજે કે આ રોગ મુખ્ય છે પણ આટલા Complication સાથે છે. એટલે એ બધાંનું Co-ordination કરીને એને Treatment આપવી પડે. એ બધું પુસ્તકમાં કેવી રીતે આવે ? અને એક જે દવા એણે સૂચવી હોય એ લાગુ ન પડે તો શું કરવું ? પુસ્તક શું જવાબ દે ? પુસ્તક એમ કહે કે આમાં આ દવા લેવાની, એ દવા લીધી અને લાગુ ન પડી, લ્યો ! શું કરો હવે ? કોને પૂછવું ? પુસ્તક જવાબ દેશે ? એટલે એની અંદર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની જોઈએ, જોઈએ ને, જોઈએ જ.

રાષ્ટ્રપતિ કે Prime-minister ગંભીર રીતે બિમાર પડે, તો એને Hospitalize કરે છે. Hospital ને એના રાષ્ટ્રપતિ-ભવનમાં નથી લઈ જવાતી. એને પોતાને Hospital માં ખસેડવા પડે છે. કેમ ? કે Hospital ની અંદર જે સેંકડો, હજારો Equipments હોય છે, એમાં ક્યા Equipment ની ચારે જરૂર પડે, એનો કોઈ નિયમ નથી. એટલે એ રીતે જ આખી Hospital તૈયાર થયેલી હોય છે. અને એનું અડધી-અડધી કલાકે, કલાકે-કલાકે, Reading લઈને Bulletin બહાર પાડે છે. એ કલાકે-કલાકે એના તજજ્ઞો સંભાળી શકે એવી વ્યવસ્થા Hospital માં હોય છે. એ તજજ્ઞોની ચારેક Conference ભરવી પડે. ૪-૫ જણ જે Treatment કરતા હોય અને દવા લાગુ ન પડતી હોય, Treatment લાગુ ન પડતી હોય તો એ લોકોને આપસમાં સલાહ કરવા બેસવું પડે છે. એની Conference ભરવી પડે છે. પરોક્ષ પુસ્તક એમાં શું કામ આવે ? આવા

Case ની અંદર પુસ્તક શું કામ આવે ?

એમ આ ભવરોગ છે, એ અનાદિનો Chronic છે અને ભયંકર છે. ચાર ગતિમાં રખડાવે છે. એના માટે પણ Under strict Medical Supervision માં જેમ પેલાને સાજો કરવો પડે છે, એમ આને જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં રહેવું પડે છે, અને એને વાતે-વાતે જરૂર પડે છે. આમ થઈ ગયું, મને આમ થઈ ગયું. ઓલો કહે, મને આમ થઈ ગયું, આમ થઈ ગયું. મારે કરવું શું ? દરેકના Case જુદાં-જુદાં, દરેકના ભૂતકાળ જુદાં-જુદાં, દરેકની યોગ્યતા જુદી-જુદી, અયોગ્યતા જુદી-જુદી, એટલે કૃપાળુદેવે ૪૬૬માં લખ્યું, કે કોઈ એમ માને કે યોગ કે, ધ્યાન કે ઇત્યાદિ કોઈને કોઈ ક્રિયાથી કલ્યાણ કોઈ કરવા જાય તો એમ થઈ શકે નહીં. જીવનું કલ્યાણ થવું એ જ્ઞાનીપુરુષના લક્ષમાં હોય છે. એવું વા ય નીચે લખ્યું છે. એને ખબર છે કે આને રોગની અંદર શું ગરબડ છે ? અને ઓચિંતી ગરબડ થાય તો એને કેવી રીતે ઠીક કરવો ? Family - Doctor શું કરવા છે ? અડધી રાતે તકલીફ થઈ, (તો) શું કરે ? શું કરે એ ? Doctor વગર શું કરે એ ? એટલે ‘જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ, એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી.’ ત્યાં સુધી અજ્ઞાનનો નાશ થવો એ સંભવિત છે જ નહીં. આ Full and final વાત એમણે કરી છે.

હવે કહે છે કે, ‘જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે...’ આજ્ઞામાં કોણ ચાલી શકે ? માત્ર વિકલ્પ કરવાની વાત નથી. હવે અહીંયા એની કેટલી તૈયારી હોય, એ વાત કરે છે. કે ‘જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે કે જે એકનિષ્ઠાએ...’ એક જ નિષ્ઠા હોય કે બસ ! આત્મ-કલ્યાણ સિવાય મારે જીવનમાં હવે બીજું કાંઈ કરવાનું રહેતું નથી. આ એક જ કામ કરવું છે. અનંતકાળમાં અનંતવાર બધું થઈ ગયું. પુણ્યના ફળ પણ બધાં ભોગવી લીધા અને પાપના ફળ પણ બધાં ભોગવી લીધા. બધાં પ્રકારના પુણ્ય અને બધાં પ્રકારના પાપ, ભોગવી લીધા. હવે કાંઈ બાકી નથી રહ્યું એટલે જ્ઞાની તો એમ જુએ છે કે, ‘સકળ જગત છે એંઠવત’ આ તો બધું હવે એંઠું ખાવાનું છે, પૂરું ખવાઈ ગયું છે. ‘અથવા સ્વપ્ન સમાન.’ સ્વપ્નાની સુખડી ભૂખ ભાંગે નહીં. એમાં કોઈ તૃપ્તિ થવાની નથી. જગતના પદાર્થો મળે એથી કોઈ તૃપ્તિ થવાની નથી.

એટલે 'એકનિષ્ઠાએ, તન, મન, ધનની આસિ તનો ત્યાગ કરી તેની ભિ તમાં જોડાય.' તન, મન, ધન આપીને નહીં, એ ઘણાં આપે છે એટલે કહું છું, નહીં તો ઓઘસંજ્ઞાએ ઘણાંએ ઘણું આપ્યું. તન, મન, ધન બધું આપી દે. તનથી ૨૪ કલાક સેવા કરે. મનમાં, એ કહે એ પ્રમાણે શાસ્ત્ર વાંચે, અર્થ સમજે, બીજું-ત્રીજું કરે, અને ધન બધું આપી દે - એમ નહીં. તન, મન અને ધનની 'આસિ તનો ત્યાગ' કરવાની વાત છે. તન, મન, ધનનો ત્યાગ કરવાની વાત નથી. વાત સાદી લાગે પણ અંદર વાત શું છે ? તારા પરિણામમાં Attachment કેટલું છે ? તારા શરીર પ્રત્યે (કેટલું Attachment છે ?) મન એટલે તારા મનના પરિણામ કાબૂ બહાર જાય છે. એ કેવી રીતે છે ? એનું અવલોકન કરીને ઠીક કરવા પડે, અને ધન પ્રત્યે હજી તારી આસિ ત કેટલી છે ? આસિ ત એટલે પોતાપણું.

(કોઈપણ પરપદાર્થમાં) સુખનો નિશ્ચય હોય છે. (જ્યારે) એ સુખનો નિશ્ચય તોડે, બદલે ત્યારે એ આસિ ત મટે. સુખનો નિશ્ચય એમને એમ રહે અને આસિ ત મટી જાય, એવું કાંઈ બને નહીં અને આસિ ત મટ્યા વિના તન, મન, ધન અર્પણ કરી દે, એનો કાંઈ અર્થ નથી. અર્પણ કરી દે તો (પણ) એનો અર્થ નથી. ન કરે એનો સવાલ નથી. પણ કરી દે તો (પણ) એનો કાંઈ અર્થ નથી. એટલે જ્ઞાની છે એ આસિ ત છોડાવે છે, એનો નિશ્ચય બદલાવે છે. તારો નિશ્ચય ખોટો છે, આ તારો Mis-concept છે. અને એ અનંત દુઃખનું કારણ છે. બીજું કોઈ કારણ નથી. પર-પદાર્થમાં સુખ છે, એવો જેનો ભૂલભરેલો નિશ્ચય છે એ આજે નહીં ને કાલે, કતલખાનું માંડશે. શું કરશે ? Slaughter-house ચલાવશે. કેમકે જે Slaughter-house ચલાવે છે, કતલખાનું ચલાવે છે, એ આ એક જ પરિણામ ઉપર ચાલે છે. આનાથી મને જે પૈસા મળે છે. એનાથી હું સુખી થાઉં છું. એનાથી હું સુખી છું, મારું કુટુંબ સુખી છે. આ બધું છે, માટે એનાથી સુખ છે. એની આસિ ત કોઈ રીતે તૂટે નહીં અને એનું સમર્પણ એ સમર્પણ કાંઈ છે નહીં. નિશ્ચય બદલીને આસિ ત તૂટે, પછી જે સમર્પણ થાય તે સાચું. એ પહેલાનું સમર્પણ એ કાંઈ ખરેખર સમર્પણ નથી.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આ સુખનો નિશ્ચય કેવી રીતે છૂટે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નિશ્ચય બદલવો પડે છે. સ્વરૂપનો નિશ્ચય થાય તો

સ્વરૂપમાં સુખ છે તેનો નિશ્ચય થાય. ૧૦૮ પત્ર ચાલ્યો કે નહીં ? સુખ અંદરમાં છે, બહારમાં ચાંચ નથી.

મુમુક્ષુ :- આ આસિ ત તૂટી છે તેનો Test શું છે ? સંયોગ-વિયોગ કોઈમાં પોતાને પરિણામમાં ફરક ન પડે એ એનો Test છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, (ફરક) ન પડે. એ તો બહુ Practical વાત છે. તમને બીજા ઉપર કોઈ આસિ ત નથી તો કોઈ મરી જાય છે તો પણ કાંઈ લાગે છે ? એક Paper માં આવ્યું કે એક છોકરો Gutter માં પડી ગયો. શું થશે તમને ? તમારો છોકરો હોય તો શું થાય ? કેમ ? કારણકે આસિ ત છે એમાં, ત્યાં મારાપણું છે. તે જ વાત છે. તે ન સમજાય એવી વાત નથી. એમાં લાગે જ નહીં કાંઈ. કાંઈ પણ થઈ જાયને, લાગે જ નહીં, લાગે તો સમજવું કે આસિ ત છે. સીધી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- આસિ ત રાખીને દાન અને ત્યાગ થઈ શકે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, લોકો ત્યાગ કરે છે. લાખો-કરોડો રૂપિયાનું દાન આપે છે, અને પૈસાની આસિ ત એટલી ને એટલી જ રહે છે. અરે ! ઘણાં લોકો તો એવું કહે છે કે, વધારે કમાવો અને વધારે દાન આપો ! એવું પણ ચાલે છે. જેને સમજ નથી તે તો ગમે તેમ ચાલશે, તે જ વાત લખી છે.

‘જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે કે જે એકનિષ્ઠાએ, તન, મન, ધનની આસિ તનો ત્યાગ કરી તેની ભિ તમાં જોડાય.’ ભિ ત છે તે જ્ઞાની પ્રત્યેની આસિ ત છે અને જો તન, મન, ધન પ્રત્યેની આસિ ત છે, તો જ્ઞાનીની પ્રત્યે ભિ ત હોય એમ બને નહીં. કેમ ? કે આસિ ત બે વિરુદ્ધ પદાર્થમાં ન હોય શકે. તન, મન, ધનમાં પણ આસિ ત હોય અને જ્ઞાનીમાં પણ ભિ ત હોય, બે વાત ન બની શકે. જ્ઞાની પ્રત્યે ભિ ત - આસિ ત હોય તો સંસારના તન, મન, ધન ઉપર આસિ ત રહેતી નથી.

મુમુક્ષુ :- એમાં વિશ્વાસ છે જ નહીં !

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- (આસિ ત) છૂટી જાશે, તે બધેથી ઉદાસીનતામાં આવી જ જાય. કેમ ? કે આંગળી સીધી રહેતી હોય તો વાંકી નથી રહેતી, વાંકી રહેતી હોય તો સીધી નથી રહેતી. બે અવસ્થા સાથે કેવી રીતે રહે ? કપડું સંકેલેલું પણ રહે અને ખુલેલું રહે, બે વાત કેવી રીતે બને ? ઘડી પાડેલું

એ ઘડી પાડેલું, ખુલ્લું એ ખુલ્લું. એકસાથે બે અવસ્થા કેવી રીતે રહે ? એમ, એક બાજુ જે ઝૂકી ગયો - તન-મન-ધનમાં ઝૂકી ગયો, એ જ્ઞાની પ્રત્યે ઝૂકી શકે નહીં. જ્ઞાની પ્રત્યે ઝૂકી યો એ તન-મન-ધનમાં ઝુકવાનો નહીં. એક જ અવસ્થા છે. આસિ ત કાં આ બાજુની થાય, i આસિ ત આ બાજુની થાય.

મુમુક્ષુ :- ૬૦૯ પત્રમાં લીધું ને, એકનિષ્ઠા અને અપૂર્વ ભિ ત આવી નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, આણી નથી એટલે સત્સંગ નિષ્ફળ ગયો. એ સત્સંગ નિષ્ફળ થવાનું મુખ્ય કારણ લીધું છે. એમાં ચારે કારણ સમાઈ ગયા. પૂર્વગ્રહ, સ્વચ્છંદ, પ્રમાદ બધાં કારણ સમાઈ ગયા. કેમકે અથવા કરીને વાત લીધી કે, અથવા જ્ઞાનીમાં એકનિષ્ઠાએ અપૂર્વ ભિ ત આવી નથી એટલે સત્સંગની સફળતા થઈ નથી. કેમકે એ ઉપદેશ ચડે જ નહીં. આખી જિંદગી સાંભળે તો એ ઉપદેશ ચડે નહીં. કેમકે એની પ્રીતિ, ભિ ત, આસિ ત બધી સંસારની છે. ઓલો ઉપદેશ ચાંથી ચડવાનો હતો !

આ વાત થોડી મંથન કરીને, ડો વિચાર કરીને, પોતાના પરિણામો સાથે મીઠવણી કરીને, ગમે તેમ કરીને ઠીક કરવી પડે. જો ત્યાં ફેરફાર ન થાય તો મૂળમાં ફેરફાર થયો નથી. પછી બાકી બધું કરે એ “ઘાર પર લીપણું તેહ જાણો” આનંદઘનજીએ ગાયું ને ? ‘ઘાર પર લીપણું,’ ઘાર એટલે શું ? રાખ. રાખનો મોટો ઢગલો હોય, ૬ ઇંચનો થર હોય એના ઉપર ગાર લીપે, એ રહે ? ન રહે. એ ગાર રહેવાની જ નથી. પહેલા Flooring માં ગાર કરતાં, એ બધું સાફ કરીને, Dust ન રહેવા દે. બરાબર સાફ કરીને પછી એના ઉપર ગાર કરે. નહીંતર તડીયા પડવા માંડે. તરત જ, નીચે ધૂળ હોય એટલે સુકાય એટલે તડીયા પડવા માંડે. નહીંતર એ Flooring સાથે ચોંટી જાય. મહેનત નકામી જાય એવું કરવું અને એવું ઘણું કરવું એનો કાંઈ અર્થ નથી. થોડું પણ સાર્થક થાય એવું કરવું જરૂરી છે. એટલે એ જ્ઞાનીની ભિ તમાં જોડાઈ જાય, એ બન્ને પડખાં એક વા ચમાં પોતે સાથે લીધા છે. આ બાજુની આસિ તનો ત્યાગ થાય અને અહીંયા જોડાય. ત્યાંથી આસિ ત મટે અને અહીંયા આસિ ત થાય. બસ !

‘જોકે જ્ઞાની ભિ ત ઇચ્છતા નથી,...’ જ્ઞાનીને કોઈની ભિ ત જરૂર નથી, અને જરૂર હોય તો એ જ્ઞાની નથી. એમ છે. જ્ઞાની ઇચ્છા કરતા નથી, કેમ ?

કે કોઈ ભાિ ત કરે છે તો એ સમજે છે કે એ એના કારણથી કરે છે. એને પોતાને લાભ થાય એટલા માટે કરે છે. મારા માટેનો કોઈ સવાલ ભો થતો નથી.

‘જોકે જ્ઞાની ભાિ ત ઈચ્છતા નથી, પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને...’ કોને ? મોક્ષનો અભિલાષી જે મુમુક્ષુ છે, એની વાત છે. એને પણ.. જે મોક્ષનો અભિલાષી નથી, એની તો વાત જવા દો. ‘...પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી...’ એનો ઉપદેશ છે એ પરિણામ પામતો નથી. એટલેકે એની અસર આવતી નથી. જે તન, મન, ધનની આસિ તની પરિણતિ થઈ ગઈ છે. એ ઉપદેશની અસર થવામાં ત્યાં આડી આવે છે. ઉપદેશ સંભળાય છે. ઉપદેશનો જીવ યથાશિ ત વિચાર પણ કરે છે, પણ આત્મા ઉપર જે એની અસર આવવી જોઈએ, એ અસર નહીં આવવામાં એક આડું આવનાર કોઈ કારણ હોય, આડશ હોય, અવરોધ હોય, તો એ અવરોધ છે પોતાના જ તન-મન-ધનની આસિ તના પરિણામનો - એ અવરોધ છે. એટલે મોક્ષાભિલાષીને એ ભાિ ત ક્યારે થાય છે ? તે આસિ ત તૂટે ત્યારે. એ મોક્ષાભિલાષીને એમ કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી, ઉપદેશની અસર થતી નથી. જેમ કોઈ બહેરા કાને, બહેરો સાંભળવા બેસે તો શબ્દો એના કાનના પડદેથી અથડાઈને Rebound થઈને પાછા ચાલ્યા જાય છે, અંદર સંભળાતું નથી, એમ (અહીંયા ઉપદેશની) અસર નથી પહોંચતી. જીવને ઉપદેશની અસર થતી નથી, ‘...અને મનન તથા નિદિધ્યાસનાદિનો હેતુ થતો નથી,...’ એ ઉપદેશ અંદર પરિણમ્યો ન હોય, તો એનું મનન કરે, અને એને Visualize કરે, નિદિધ્યાસન કરે એટલે Visualize કરે, એ બધાં Stage તો ચાંથી આવવાના હતા ! એમ પણ થતું નથી. એટલે જેને પરિણમન થાય એને મનન અને નિદિધ્યાસન ચાલે છે, એમ કહેવું છે.

‘માટે મુમુક્ષુએ જ્ઞાનીની ભાિ ત અવશ્ય કર્તવ્ય છે એમ સત્પુરુષોએ કહ્યું છે.’ માટે મુમુક્ષુઓએ જ્ઞાનીની ભાિ ત અવશ્ય કરવી જોઈએ, એમ સત્પુરુષોએ જે કહ્યું છે, એ યથાર્થ પ્રકારે આ છે કે તન-મન-ધનની આસિ ત છોડીને અથવા છોડવાનો પ્રયત્ન કરીને પણ ભાિ ત કરવી જોઈએ.

ભાિ ત શું છે ? ભાિ ત છે એ પૂજ્યબુદ્ધિ છે અથવા ઉપકારબુદ્ધિ છે કે મારા હિતનું નિમિત્ત છે તેથી મને ઉપકારી છે. એમ કરીને એને

ઉપકારબુદ્ધિએથી બહુમાન આવે છે અને એ બહુમાનને ભિ ત કહેવામાં આવે છે. એ રીતે ભિ તનું સ્વરૂપ છે.

મુમુક્ષુ :- એથી વિનય આવે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એ તો શું છે ? સર્વાધિક છે ને ? (જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે) સર્વાધિક ભાવ આવે. તન-મન-ધનની આસિ ત છૂટી ત્યારે અને એનાથી અધિક ભાવ આવ્યો ને ? એટલે ભિ ત છે એ પૂજ્યબુદ્ધિથી, ઉપકારબુદ્ધિથી, સર્વાધિકપણે ઉત્પન્ન થતો ભાવ છે. એને બધું જ ગૌણ થઈ જાય, તન-મન-ધનમાં બધું આવી ગયું. બધું જ ગૌણ થઈ જાય, એમ. ભલે જ્ઞાની ઇચ્છતા નથી તોપણ મોક્ષાભિલાષીને તો એ સ્થિતિ, એ દશા થયા વિના પોતાના આત્મા ઉપર અસર આવવાની નથી અને પોતાને કાંઈ લાભ થવાનો નથી.

એટલે જ્ઞાનીની ભિ ત એ નિમિત્ત પરક વચન છે. જ્ઞાની નિમિત્ત છે ને ? એટલે એ નિમિત્ત પરક વચન છે. વા ય તો નિમિત્ત પરક છે. પણ એની અંદર સમજાવવું છે - ઉપાદાનની વિશેષતા. ઉપાદાનમાં એવી યોગ્યતાવાળા પરિણામ થયા વિના, એના ઉપાદાનને લાભ નહીં થાય. નિમિત્ત પરક વાત છે એટલે નિમિત્તની પ્રધાનતા છે, એવું નથી.

અમારે ત્યાં તો આ બધી વાતો આવે ત્યારે તર્ક ઠે છે. કૃપાણુદેવ ઉપર વજન એટલું બધું નહીં, જેટલું હોવું જોઈએ એટલું. આમ માને બરા બધાં, પણ એટલું બધું વજન નહીં અને એટલું બધું સમજતા પણ નથી. કૃપાણુદેવના વચનોમાં જે ડાણ છે (એને) એટલું બધું નથી સમજતા. એટલું બધું વજન ન આવે એટલે એમ આમાંથી તર્ક ઠાવે, કે આમાં નિમિત્ત-પ્રધાનતા ન થઈ જાય ? આમાં નિમિત્તાધિનપણું ન આવી જાય ? શાસ્ત્રમાં તો ઉપાદાનની મુખ્યતા કરવાની આજ્ઞા છે, આમ છે, આમ છે. એવી બધી ચર્ચાઓ ચાલે. એટલે એ ઉપાદાનવાળાને એની રીતે કાન પકડાવવો પડે કે, આ નિમિત્ત - પરક વાત છે, પણ વાત તો ઉપાદાનની જ કરી છે. ઉપદેશ પરિણમશે કોને ? ઉપાદાનને. તો એની ઉપાદાનની યોગ્યતા એવી થયા વિના, એનું કામ નહીં થાય. એટલે મૂળ વાત ઉપાદાનની છે.

નિમિત્ત-ઉપાદાનમાં દૃષ્ટિ ફેરે લોકોને વાત નથી સમજાતી. જુઓ ! ચશ્મા વગર દેખાતું નથી. જે લોકોને ચશ્માના નંબર છે. એને શું છે ? જોવામાં ચશ્મા નિમિત્ત છે. તો કહે જુઓ ! મારા ચશ્મા હું કાઢું તો મને બરાબર

નથી દેખાતું. તમારા કાઢો તો તમને પણ બરાબર નહીં દેખાય. તમે કહો છો કે નિમિત્તનું આમાં શું સ્થાન છે ? પણ ભાઈ ! એ ચશ્માનો નંબર તમારા આંખના ક્ષયોપશમના નંબરને બતાવે છે. કોને બતાવે છે ? તમારી આંખની જોવાની યોગ્યતા કેવી છે ? એમ ચશ્મા બતાવે છે. પણ તમે ચશ્માની ઉપર ભાર મૂકો છો. Doctor આંખ ઉપર ભાર મૂકે છે કે એની આંખની અંદર શું યોગ્યતા છે ? હવે ઉપાદાનને જોવું કે નિમિત્તને જોવું ? એ તો જોવાની નજર ઉપર વાત છે. તારી આંખ એવી નબળી છે એ એનું કારણ છે, બીજું કોઈ કારણ નથી. પછી તમે ચશ્માનો આધાર લ્યો છો, પણ મૂળમાં તમારી આંખ નબળી છે, એ જુઓ ને ! ઉપાદાનનો ખ્યાલ ન કરે અને એકલા નિમિત્ત ઉપર વજન આવે તો એને એમ થાય કે નિમિત્ત વગર ન ચાલે. આંખને ઠીક કરો, કોઈ ચશ્માની જરૂર નહીં પડે. નિમિત્ત-ઉપાદાનની બહુ ચર્ચાઓ ચાલી છે, અને એટલી બધી ચર્ચાઓ ચાલી છે કે જેને છોડો ન આવે. બેય બાજુની એટલી દલીલો છે. આપણે તો એક જ દાખલો લીધો - ચશ્માનો. બહુ દલીલો છે.

એક દોલતરામજી થઈ ગયા. એમણે એના ઉપર ઘણાં દોહા લખ્યા છે. નિમિત્તવાળા કહે છે કે ભાઈ ! નિમિત્ત ને ઉપાદાન બંને જોઈએ. બે પૈડા વગર રથ ચાલતો નથી. રથ તો બે પૈડાથી ચાલે છે. માટે નિમિત્ત અને ઉપાદાન બંને જોઈએ. ઉપાદાનવાળો કહે છે કે જુઓ ! સૂર્યનો રથ એક પૈડે ચાલે છે. સૂર્યનો રથ એક પૈડે ચાલે છે. 'રવિકા યહી સ્વભાવ' 'એક ચક્ષુ રથ ચલે, રવિકા યહી સ્વભાવ' એવું છે. એમાં તો બહુ વિવાદ ચાલ્યો છે. ઉપાદાન-નિમિત્તનો એટલો બધો વિવાદ ચાલ્યો છે અને લોકોએ એવો એ વિષયને ગૂંચવી નાખ્યો છે કે પછી એમાંને એમાંથી નીકળી શકે નહીં !

મુમુક્ષુ :- મૂળ વાત એક બાજુ પડી રહી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- મૂળ વાત જ પડી રહી. આમાંથી મારે આત્મ-કલ્યાણ કેવી રીતે કરવું ? એ વાત એક કોર પડી રહી. એટલે એ આત્મકલ્યાણ કેવી રીતે કરવું, એની મુખ્યતામાં જીવ આવે, એ આ વિવાદની અંદર ફસાય નહીં. વિવાદની અંદર કોણ ન ફસાય ? એકનિષ્ઠાએ આત્મકલ્યાણ કરવાની બુદ્ધિ હોય એને વાંધો નથી આવતો. નહીંતર બંને બાજુની એટલી બધી દલીલો છે કે માણસનું માથું ખરાબ થઈ જાય અને મૂળ વાત ભૂલી જાય.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! જેને પ્રયોજનની પ ૩ હોય એ બંને વાતનો ઉપયોગ કરી લે કે અત્યારે ઉપાદાનની મુખ્યતા છે તો ઉપાદાનથી કામ લેવું, પછી નિમિત્તથી લેવું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, બરાબર છે. એ તો શું છે કે નિમિત્તની મુખ્યતા કરીને પોતાના પુરુષાર્થને છોડે નહીં. અને જ્યાં એને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર અને સત્પુરુષ મળે, ત્યાં એને ઉપાદાનમાં ભાિ ત જાગીને પોતાનું આત્મકલ્યાણ કરવાનું ચૂકે નહીં. કેમકે એ તો પોતાના આત્મકલ્યાણવશ ભાિ ત આવી છે. એમને એમ ચાં ભાિ ત આવી છે ? ભાિ ત કરવા ખાતર કે રાગ કરવા ખાતર, વ્યિ ત રાગ કરવા માટે કોઈ ભાિ ત નથી. ખરેખર તો જેને ગુણ પ્રગટ થયા છે, એવી વ્યિ તનું બહુમાન તે ગુણોનું બહુમાન છે - વ્યિ તનું બહુમાન નથી. તે ગુણોનું બહુમાન છે. એટલે પંચ પરમેષ્ઠિપદમાં “ણમો અરિહંતાણમ્” લીધું છે. ‘ણમો આદિનાથાય’ એવું નથી લીધું કે, ચાલો ! આદિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર કરો. કેમકે કોઈ આદિનાથ છે નહીં. અનંતા તીર્થકરો થયા, એમાં પહેલા તીર્થકર થયા, એવું કાંઈ છે નહીં. કોઈ પહેલા તીર્થકર નથી. આ ચોવીસીમાં ષભદેવ ભગવાન - આદિનાથ છે. એવી અનંતી ચોવીસી થઈ. એમાં કઈ પહેલી ચોવીસી અને ચા પહેલા તીર્થકર ? એ (કાંઈ) નથી. એ રીતે એનું ગણિત જ નથી. અને સિદ્ધાલયમાં કોઈ પહેલા સિદ્ધ તરીકે ગયા નથી કે પહેલા સિદ્ધશીલા ખાલી હતી, અને એક દિવસ કોઈ પહેલા સિદ્ધ થઈને ત્યાં બિરાજમાન થયા (એવું નથી). ત્યાં સર્વકાળે અનંતા સિદ્ધો છે. અનંતકાળ પહેલા સર્વકાળે પણ ત્યાં અનંતા સિદ્ધો છે, ૨-૪-૫ નહીં (જો એવું હોય) તો-તો પહેલા સિદ્ધ કોણ આવ્યાં ? એ નક્કી થાય. અનંતા સિદ્ધો છે. એવી વાત છે. મગજ નાનું પડે, વાત એવી મોટી છે કે એમાં મગજ નાનું પડે.

એટલે પંચ પરમેષ્ઠિપદમાં “ણમો અરિહંતાણં” એમ વાત લીધી છે. જેણે અંદરના દુશ્મનોને - દોષરૂપી દુશ્મનોને હણી નાખ્યા, એટલેકે જેણે ગુણ પ્રગટ કર્યા. આત્માના સર્વગુણ પ્રગટ કર્યા એમને હું નમસ્કાર કરું છું. ગુણ પ્રધાનતા જ છે. એમ ભાિ તમાં પણ ગુણ પ્રધાનતા છે અને જેને ગુણનો મહિમા આવે એને ગુણ પ્રગટે. ગુણનો મહિમા હોય તે ગુણ પ્રગટાવી શકે. પૈસાનો મહિમા હોય એ પૈસા રળે, અને જેને પડી ન હોય એ કાંઈ પ્રયત્ન

કરે નહીં (એને એમ થાય) જાવા દો ને હવે, એમાં શું છે ? એમ બને. જેને જેની કિંમત હોય એને એ બાજુનો પુરુષાર્થ ચાલે. એટલે ભાિ ત એવો વિષય છે એ ગુણનો મહિમા છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! કૃપાળુદેવે કહ્યું ‘ઉપાદાનનું નામ લઈ. એ જે તજે નિમિત્ત.’

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ‘પામે નહીં સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાંતિમાં સ્થિત,’ ઉપાદાનના બહાને એને નિમિત્તનો મહિમા ન આવે. બહાનું પકડીને એણે છળ પકડ્યો. એ એણે છળ પકડ્યો અને નિમિત્ત પ્રત્યે જે એને ભાિ ત થવી જોઈએ, એ જો ન થાય, એ કોઈ દિવસ એની સિદ્ધિ થાય નહીં. જીવ ભ્રાંતિમાં પડ્યો છે. એ તો બહુ ડી- ડી વાતો એમણે (કરી છે).

મુમુક્ષુ :- ખરેખર તો નિમિત્તનો જે સાચો વિવેક કરે એને જ ઉપાદાનનો વિવેક જાગૃત થાય.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- (એમાં) ખરેખર ઉપાદાનનો જ વિવેક છે. નિમિત્તનો વિવેક છે એ Indirectly ઉપાદાનનો જ વિવેક છે. એમ જ છે. એ વાત ગુરુદેવે કરી છે કે જે આ નિમિત્તનો વિવેક છે, તે જ ઉપાદાનનો વિવેક છે. અહીંયા પણ કોઈ નિષેધ કરે છે તે ઉપાદાનને પણ સમજ્યો નથી અને નિમિત્તને પણ સમજ્યો નથી, એવી રીતે કહ્યું છે. આત્મ-સિદ્ધિના બહુ સરસ અર્થ કર્યા છે. વ્યાખ્યાનો ચાલ્યા છે. અત્યાર સુધીમાં ‘આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર’ ઉપરના વ્યાખ્યાનોની ૬૦-૭૦ હજાર નકલ છપાઈ ગઈ છે. ૮-૯ Re-edition થઈ છે. એટલું બધું લોકોને એમાંથી મળે છે. (એ) વ્યાખ્યાનોનું હજી હિન્દી નથી થયું. હિન્દી થાય તો હિન્દીભાષી ક્ષેત્રમાં કૃપાળુદેવનો બહુ સારો પ્રચાર થાય એવું છે. અહીં સુધી રાખીએ.

પ્રવચન - ૬

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૨૦૦

તા. ૧૦/૦૧/૧૯૯૮ - કલકત્તા

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત - પત્રાંક ૨૦૦.) ૧૪માંથી ૭ વચનો થયા છે. ૮ મું વચન છે. ૨૦૧ પત્રમાં એમણે લખ્યું છે કે (સોભાગભાઈના પુત્ર) મણિભાઈ માટે આ વચનાવલી અમે મોકલી છે. એમાં અમે સંતનો અદ્ભુત માર્ગ પ્રકાશ્યો છે. જો કોઈ મુમુક્ષુ એક જ વૃત્તિએ, એક જ વૃત્તિએ એટલે માત્ર આત્મ-કલ્યાણના હેતુથી, એનું આરાધન કરશે અને તે જ પુરુષની આજ્ઞામાં લીન રહેશે એટલે સત્પુરુષની આજ્ઞામાં લીન રહેશે તો અનંતકાળથી પ્રાપ્ત થયેલું પરિભ્રમણ મટી જશે. એટલા વચનો એમણે આ વચનાવલી માટે ૨૦૧ પત્રમાં લખ્યા છે.

સંક્ષેપમાં લઈએ તો, જીવ પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી ગયો છે તેથી એને સુખની પ્રાપ્તિ નથી થઈ. હર્મેશા એને દુઃખ ભોગવવું પડ્યું છે. પોતાને ભૂલી જવા રૂપ અજ્ઞાન છે એ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે, એમ કહ્યું છે; પણ એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે કરવી હોય એણે જ્ઞાનીની ઈચ્છાએ, જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વર્તવું જોઈએ. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જ્ઞાની પાસેથી થાય, એ સહેજે સમજાય એવી વાત છે. પણ જ્ઞાની સંપ્રદાયમાં માનતા નથી અને બધાં જીવ સંપ્રદાયવાસી હોય છે. પોતાનો સંપ્રદાય છોડી શકતા નથી. એમાં મુખ્યપણે લોકલજ્ઞ અથવા સમાજ-પ્રતિબંધ આડો આવે છે, (એને એમ થાય છે) કે લોકો શું કહેશે ? આપણે આપણો સંપ્રદાય છોડી દઈશું તો લોકો આપણી ચર્ચા કરશે. આપણી આબરૂ ઓછી થશે અને આપણા સગા-સંબંધીઓ બધાં સંપ્રદાયમાં છે. એની સાથેના સંબંધોમાં પણ ક્યાંક ખામી પહોંચશે. એકબીજાનો જે સ્નેહ છે એમાં કંઈક ફરક પડી જશે. એવા અનેક કારણોથી જીવ અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી એટલેકે જે સંપ્રદાયના ગુરુ છે, આત્મજ્ઞાન જેને નથી, એમનો આશ્રય છોડતો નથી અને એ અનંતાનુબંધી કષાયનું મૂળ છે. એ

વાત એમણે ત્રીજા વચનામૃતમાં લીધી છે.

અનંતાનુબંધી કષાયનું મૂળ એટલે પરિભ્રમણનું મૂળ. હવે સંપ્રદાયના ગુરુ પાસે જવું, એ વ્રત - ઉપવાસ કરાવે, તો એમાં આપણને નુકસાન શું ? આમાં ચુ મોટું આપણે પાપ કરીએ છીએ, કે જેથી એ પરિભ્રમણનું મૂળ કહેવામાં આવે છે ? જુઓ ! આ વાત જીવને સમજાતી નથી એટલે બહુ Lightly - હળવાશથી લઈ લે છે. (એ એમ માને છે કે) આપણે જ્ઞાની પાસે પણ જવું અને આપણે સંપ્રદાયમાં પણ જવું. બંને જગ્યાએ જવું. એમાં આપણને વાંધો શું છે ? નુકસાન શું છે ? પણ કૃપાળુદેવે ધ્યાન ખેંચ્યું છે કે જીવ અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી એ એને પરિભ્રમણ(નું કારણ છે). અનંતાનુબંધી કષાયનું મૂળ તો ત્યાં છે.

એટલે એણે જ્ઞાની પાસેથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ઈચ્છવી હોય તો એકનિષ્ઠાએ જ્ઞાનીના સત્સંગને અને એના આશ્રયને આરાધવો જોઈએ. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઈચ્છવી, તેણે જ્ઞાનીની ઈચ્છાએ વર્તવું એમ જિનાગમ આદિ સર્વ શાસ્ત્રો કહે છે. પોતાની ઈચ્છાએ વર્તતા અનાદિ કાળથી રખડ્યો છે. પોતાની ઈચ્છાએ કહો કે સ્વચ્છંદ કહો. સ્વચ્છંદે ધર્મ-સાધન કરીને, પોતે (પોતાની) ઈચ્છા પ્રમાણે ધર્મ-સાધન કરીને અનાદિથી રખડ્યો છે. રખડવાનું કારણ કુટુંબ-પરિવાર, એ પછી લીધું. પહેલા આ લીધું. આ વચનાવલીમાં એવી બીજી વાત નથી લીધી. ખાસ કરીને ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં જે ભૂલ કરે છે એ એને સત્ધર્મમાં, સન્માર્ગમાં, જિનમાર્ગમાં, જ્ઞાનીના માર્ગમાં ચડવા દેતું નથી. એના ઉપર ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

ફરીથી (લઈએ). એમ નથી કહ્યું કે તું વેપાર-ધંધો કરે છો અને ગૃહસ્થાશ્રમમાં છો માટે તને ચાર ગતિનું પરિભ્રમણ થશે, એમ નથી કહ્યું. અહીંયા તો એમ કહ્યું કે તું તારી મેળે ધર્મ-સાધન કરે છો, અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી, જ્ઞાનીના આશ્રયમાં આવતો નથી, માટે તને પરિભ્રમણ થાય છે. રખડપટ્ટી એટલા માટે રહી છે, એમ કહે છે. કેમકે જે માર્ગ નથી એને માર્ગ માને છે. ઉપાય નથી એને ઉપાય માને છે - એ ગૃહીત-મિથ્યાત્વ છે. એટલે તીવ્ર અજ્ઞાન છે.

જીવને વિષય કષાયનો દોષ દેખાય છે. કોઈ કોધ કરે, કોઈ ચોરી કરે, કોઈ જુગાર રમે, કોઈ દારૂ પીએ, તો એ દેખાય છે પણ અજ્ઞાનનો દોષ નથી દેખાતો. અજ્ઞાનનો અપરાધ કેટલો મોટો છે એ નથી દેખાતો. હવે જીવનું

જે પરિણમન છે એ જીવના પરિણમનમાં Leading part જ્ઞાનનો છે. જ્ઞાન ધું પડે તો બધુંય ધું ચાલે. જેમ નેતા ભૂલ કરે તો એને અનુસરનારા બધાં ભૂલ કરે. એમ જ્ઞાનનો પરિણમનની અંદર Leading part છે. એ જ્ઞાન Leader છે. જ્ઞાન ગોથું ખાય એટલે બધાંય ગુણો ઉલટા ચાલવા મંડે અને જીવને નુકસાન પહોંચે.

એટલે એમ કહે છે કે અજ્ઞાન છોડવા માટે અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડવો જોઈએ. જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાનીનો આશ્રય કરવો જોઈએ. આ વાત સહેજે સમજાય એવી છે. છતાં જીવ લોકલજ્ઞ આદિ કારણોથી એવો ફેરફાર નથી કરી શકતો ત્યાં સુધી એ સ્વચ્છંદથી રખડે છે અને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ધર્મ-સાધન કરીને રખડે છે. એમણે બે વાત લીધી. એટલે પાંચમાં (વચનામૃતમાં) એ કહ્યું કે જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ - અજ્ઞાનનો નાશ થવો સંભવતો નથી. આ સ્પષ્ટ વાત છે કે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની અને એની આજ્ઞાએ વર્તવું, એ સિવાય અજ્ઞાનનો નાશ થવાનો બીજો કોઈ સરળ ઉપાય નથી. એવું નથી કે શાસ્ત્ર વાંચે એટલે અજ્ઞાનનો નાશ થઈ જાય. અજ્ઞાનનો નાશ થવા માટે તો જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં વર્તવું એ એક જ એનો ઉપાય છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આ પ્રત્યક્ષ (જ્ઞાની) ઉપર જે વજન મૂ ચું છે એનું જરાક (સ્પષ્ટીકરણ કરશો).

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એનું કારણ છે કે પરોક્ષ આજ્ઞાઓ તો શાસ્ત્રમાં છે. શાસ્ત્રો પણ જ્ઞાનીઓએ લખેલા છે અને પરોક્ષ આજ્ઞાઓ તો શાસ્ત્રોમાં છે. એ છેલ્લે કહેશે. બારમાં (વચનામૃતમાં) જુઓ ! ‘શાસ્ત્રમાં કહેલી આજ્ઞાઓ પરોક્ષ છે,...’ બારમાં વચનમાં છે. ‘અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે,...’ એટલે પાત્ર થવા માટે કહી છે. પણ ‘...મોક્ષ થવા માટે જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા આરાધવી જોઈએ.’ એ વાત એમણે જુદી પાડી છે. નહીંતર કોઈ કોઈ જીવો એવો પણ સંતોષ લે છે, કે જે મહાજ્ઞાની છે એવા આચાર્યોના શાસ્ત્રો વિદ્યમાન છે એ આપણે વાંચીએ છીએ, તો પછી આપણને એનાથી જરૂર આત્મ-કલ્યાણ થઈ જવું જોઈએ. પણ એ પરોક્ષ આજ્ઞા છે. એ આત્મ-કલ્યાણના હેતુથી વંચાય તો પાત્રતા જરૂર પ્રગટે, પણ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવો હોય તો એ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આજ્ઞા વિના મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ નથી થતો. અથવા

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીના આશ્રય વિના (મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ) નથી થતો તો એનું શું કારણ ?

અહીંયા પ્રશ્ન ઠવો જોઈએ કે એનું કારણ શું ? એવું શું છે એમાં ? ક્યુ રહસ્ય છે ? ક્યો ભેદ છે ? શાસ્ત્રમાં પણ જ્ઞાનીઓ લખી ગયા છે અને એ કોઈ મોટા મોટા જ્ઞાનીઓ લખી ગયા છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની તો આચાર્યોથી નાના જ્ઞાની પણ હોઈ શકે. જેમકે કૃપાળુદેવ ગૃહસ્થ હતા અને આચાર્યો તો ત્યાગી હતા. છઠ્ઠા-સાતમાં ગુણસ્થાનવર્તી હતા. કૃપાળુદેવ ચોથા ગુણસ્થાનવર્તી હતા. પ્રત્યક્ષ (જ્ઞાની) ઉપર કેમ આટલું વજન મૂકે છે ? (એનું કારણ એ છે) કે આત્મજ્ઞાન મેળવવા માટેની કેટલીક જે Practical side છે, એ શાસ્ત્રમાં - લખાણમાં આવવી સંભવિત નથી. એટલે એમણે એમ કહ્યું કે જિનાગમ આદિ શાસ્ત્રો પણ એમ કહે છે કે જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું એવી આજ્ઞા શાસ્ત્ર પણ કરે છે. શાસ્ત્રો એથી વિરુદ્ધ વાત નથી કરતાં.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! પરોક્ષ જ્ઞાની જે થઈ ગયા, એમની ઇચ્છાએ કેવી રીતે ચાલવું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, (તેઓ) નથી તો તેમની ઇચ્છા ચાં રહી ?

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! એક જગ્યાએ એવું વાંચ્યું હતું કે પરોક્ષને પ્રત્યક્ષ તરીકે માનવું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ વાત દેખત રીતે તો બરાબર નથી લાગતી. પરોક્ષ છે એ પરોક્ષ છે અને પ્રત્યક્ષ છે એ પ્રત્યક્ષ છે. પ્રત્યક્ષનો કોઈ Alternative આ જગતમાં નથી. પ્રત્યક્ષનો (કોઈ) Alternative નથી. એનો એક બહુ મોટો સમર્થ દૃષ્ટાંત એ છે કે, આપણા વિશ્વમાં જે મહાસત્તા છે, જેમકે અમેરિકાના President છે, રશિયાના President છે, બ્રિટનના President છે, એ લોકો Communication ના સાધનનો ઉપયોગ કરીને, એકબીજાના સંપર્કમાં રહીને કાંઈપણ નિર્ણય લઈ શકે (છે), એમાં પ્રત્યક્ષ Meeting કરવાની શું જરૂર ? જમાનો Terrorist (ત્રાસવાદ) નો છે. અમેરિકાના President ને ભર બજારમાં પણ મારી શકાય છે, ખૂન કરી શકાય છે (જેમકે) કેનેડીને માર્યો. એટલે ઘર-બહાર નીકળવું એને જોખમ છે, છતાં એને ઘર-બહાર નહીં, દેશ-બહાર નીકળીને પણ Meeting કરવી પડે છે. પ્રત્યક્ષ Meeting કરવાનું શું કારણ ? અત્યારે એટલા બધાં Communication ના સાધન છે કે Screen ઉપર તમે

એકબીજા Meeting કરી શકો છો, પડદા ઉપર એકબીજાને બોલાવીને સામે-સામે વાતચીત કરી શકો છો. એ પણ પરોક્ષ છે - એ પણ પ્રત્યક્ષ નથી. તો એવું શું છે ? કે પ્રત્યક્ષમાં જે સમજાય છે તે પરોક્ષમાં નથી સમજાતું, એવું કાંઈક છે ખરું અને એ Practical knowledge છે. આ તો સ્થૂળ દૃષ્ટાંત છે.

જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષતાનો સિદ્ધાંત છે એ બહુ સૂક્ષ્મ છે. જ્ઞાની પ્રત્યક્ષ હોય તો એની પરિણતિ તમને જોવા મળે છે. શાસ્ત્રમાં પરિણતિ જોવા નથી મળતી. શાસ્ત્રમાં શબ્દો અને શબ્દોનું વાચ્ય સમજવાનું રહે છે. પ્રત્યક્ષ કાંઈ દેખાતું નથી. જ્યારે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીમાં જ્ઞાનીની પરિણતિ - જાગૃત ચૈતન્યની ચેષ્ટા તમને જોવા મળે છે. આત્મ-જાગૃતિ શું ? આત્મજ્ઞાન શું ? આત્માનો અનુભવ શું ? એ વાત છે એ સૌથી વધુમાં વધુ રહસ્યમય વિષય છે, Top secret (છે), અધ્યાત્મની એક Top secret છે. એનો કોઈ Alternative નથી અને એ પરિણતિ(માં) જે આત્મરસ છે તે (બીજાના) આત્મરસને ઉત્પન્ન કરે છે. કોઈપણ તીવ્ર રસ છે એ બીજાના રસને ઉત્પન્ન કરે જ. જ્યાં ખુશખુશાલ વાતાવરણ હોય ત્યાં બધાં હસતા હોય. કોઈ મરી ગયું હોય અને જ્યાં શોકાન્વિત વાતાવરણ હોય ત્યાં નવો માણસ જાય તો એ રોવા મંડે. ત્યાં એ હસી ન શકે. કેમકે ત્યાં એ જાતનો રસ બધાંના ચહેરા ઉપર વર્તે છે; એવી રીતે જ્ઞાનીને જે આત્મરસ છે, એ આત્મરસ પ્રગટ થાય છે. એમના સાનિધ્યમાં એમના વચનોથી, એમના હાવભાવથી એ જોવા મળે છે. એનો કોઈ Alternative નથી અને એનાથી જે જ્ઞાન પ્રાપ્તિ છે અથવા એના નિમિત્તે જે પરિણમનની ઉત્પત્તિ છે, એ જે પ્રસંગ છે, એ પ્રસંગ એ (પ્રત્યક્ષતા) વગર બની શકે એવી સંભવિતતા નથી. જ્ઞાનીને જ્ઞાનવેદન છે અને એ જ્ઞાનવેદનની ઉત્પત્તિ એ જ્ઞાનવેદન જોનારને થાય છે. એ સિવાય જ્ઞાનવેદનની ઉત્પત્તિ નથી થતી. (સ્વયંની અંદરમાં ચાલતું જ્ઞાનવેદન) જોવા મળતું નથી, ઢંકાયેલું છે. જ્ઞાન જ્ઞાનને વેદે છે એ વિષય અંદરમાં માલૂમ પડતો નથી. એના માટે એ પ્રત્યક્ષ સત્સંગ ઘણો જરૂરી છે. આ તો Top level ની વાત થઈ.

હવે એના નીચેના સ્તરની વાત લઈએ તો જીવ ડગલેને પગલે ભૂલ કરે છે. હવે એને જો પ્રત્યક્ષ જોગ હોય (અને) એ પોતાની વાત કરે તો એનો ઉકેલ આવે. ડૉક્ટર પાસે જાય ને એમ કહે કે મને અહીંયા દુઃખે

છે તો એના ઉપાય થાય, પણ ચાં દુઃખે છે એ બતાવે નહીં તો શું થાય ? અને એ દવા કેવી રીતે કરે ? જો દર્દી દર્દ ન બતાવે તો ડોક્ટર એનો ઇલાજ કેવી રીતે કરે ? તો એ તો પ્રત્યક્ષ વગર થાય નહીં. એટલા માટે જેને દર્દ થયું છે એને Medical books વાંચવી, એ સલાહ ભરેલી વાત નથી, ડહાપણ ભરેલી વાત નથી. એણે સીધી Medical store માં જઈને ફાવે એવી દવા લઈ લેવી, એ પણ સલાહ ભરેલી વાત નથી. એણે Doctor પાસે જઈને Doctor ના Prescription પ્રમાણે દવા લેવી, એ જરૂરી છે. જો Doctor જ ન હોય તો ઉપરની બે વસ્તુ કામમાં નહીં આવી - ન દવા કામમાં આવે, ન ચોપડી કામમાં આવે. એવી વાત છે. એટલે શાસ્ત્રો પણ એ જ કહે છે કે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીના આશ્રયમાં તું જા, તો જ તારો નિવેડો આવે એવું છે. બીજી કોઈ રીતે નિવેડો ન આવે, એવી આ પરિસ્થિતિ છે. કેમકે Practical knowledge નું શું ? શાસ્ત્રોમાં બધું Theoretical knowledge છે. બધી Theory - વ્યાખ્યા છે. એની અંદર Practical knowledge છે એ આવતું નથી, લખી શકાતું નથી. જે વાત એ પોતે કરે છે. અને એટલા માટે શાસ્ત્રોએ પણ, સર્વ જિનાગમ આદિ શાસ્ત્રોએ આ વાત કરી છે. એ આ વાત કહે છે, એમ એમણે કીધું. શાસ્ત્રોની સાક્ષી પણ મૂકી છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! કૃપાળુદેવે એક જગ્યાએ લખ્યું છે ને ? કે તું માને ચડી ગયો હોય તો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની વગર કોણ દેખાડે, કે આ તારું માન અહીંયા છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એટલે દાખલા તરીકે (એમ લઈ શકાય), બુદ્ધિશાળી માણસ હોય, ક્ષયોપશમ જ્ઞાન સારું હોય અને શાસ્ત્ર વાંચતા વાંચતા એને કેટલીક વાતો વધારે સમજાય. એ જે બધી નવી વાતો સમજાણી એનું માન ચડે, તો શાસ્ત્ર કેવી રીતે એને એમ કહે કે મને વાંચતા - મારું જ વાંચન કરતાં-કરતાં તને માન ચડી ગયું છે, એનો દોષ તારે કાઢવો જોઈએ. એ શાસ્ત્ર કેવી રીતે કહેશે ? (અને) જ્ઞાનીને તો તરત ખ્યાલમાં આવે છે કે આ શું ભાવથી વાત કરે છે ? આ મને સમજાય છે, એવી રીતે આ વાત કરે છે. આ તો એણે પહેલાં કાઢવું પડશે, કે મને સમજાય છે, એ વાત તું પહેલા મૂકી દે. પહેલાં જિજ્ઞાસામાં આવ. એટલે કેટલીક વાતો એવી છે કે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની વિના એમાં સુધારો થવો સંભવિત નથી અને બીજી રીતે

જીવ આડે રસ્તે ચડી જાય, એવી પૂરી શયતા રહેલી છે. એટલે ભાર દઈને કહ્યું છે કે, ‘જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની (ઈચ્છાએ, એટલે) આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી.’ એ સિદ્ધાંત ત્રણે કાળે અફર છે. પાંચમાં વચનમાં એમણે બહુ સિદ્ધાંતિક વાત કરી છે.

(આગળ કહે છે) જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન કરવાની તૈયારી કોની ? કોણ યોગ્ય છે ? કે ‘જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે કે જે એકનિષ્ઠાએ, તન, મન, ધનની આસિ તનો ત્યાગ કરી તેની ભિ તમાં જોડાય.’ તન, મન, ધનનો ત્યાગ કરીને નહીં. એમ નથી કહેતા કે તું ઘર, વેપાર, ધંધો છોડી દે અને જ્ઞાનીની ભિ તમાં જોડા ! એમ નથી કહેતાં. એની ‘આસિ ત’ છોડી (દેવાની વાત કરી છે). સંયોગ, સંયોગની જગ્યાએ રહેવા દે એમાં જે તને મારાપણાથી પ્રેમ છે, રાગ છે, એ મૂકવાની વાત છે. મારાપણું મૂકવાની વાત છે, સ્વામિત્વબુદ્ધિ, ધણીપણું મૂકવાની વાત છે. પ્રારબ્ધયોગ જે કાંઈ સંયોગ (મળ્યા) છે, એને પ્રારબ્ધે તને Manager તરીકે Appointment આપી છે એમ ગણી લે. You have to well manage. બીજું કાંઈ નહીં. Manager હોય એ સારી રીતે Manage કરે, પણ Manager હોય એ ધણી થાય નહીં.

એ રીતે તું આસિ તનો, મારાપણાનો, સ્વામીપણાનો ત્યાગ કરીને ભિ તમાં જોડા ! કોરી ભિ તમાં જોડાવાનું (એમ) પણ નહીં. ‘ભાઈ ! હું તો જ્ઞાનીના ગુણ ગાયા કરું છું, મને એમના ગુણના ગીતો ગાવા બહુ ગમે છે, માટે હું ગાઉં છું.’ એમ નહીં. પાછી તન, મન, ધનની આસિ ત એમને એમ રાખું છું. એ પ્રકારે નહીં. (આ) Conditional વાત છે. જ્ઞાનીની ભિ તમાં જોડાવા માટેની શરતી વાત છે, Conditional વાત છે.

એ રીતે વાતને એમણે મૂકી છે, કે જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે છે. નહીંતર (જીવ) જ્ઞાનીનો સંગ કરી શકે છે, જ્ઞાનીની ભિ ત ગાઈ શકે છે, ગીત ગાઈ શકે છે પણ આજ્ઞાનું આરાધન કરી શકતો નથી. કેમકે જ્ઞાની પ્રતિબંધ છોડાવે છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞા ભવભ્રમણમાં રખડવા માટે આડો પ્રતિબંધ છે. રોકે છે એને (કે) તને ભવભ્રમણ નહીં કરવા દઈએ. એવી વાત એમણે બીજા પત્રમાં લીધી છે - (પત્રાંક - ૫૧૧) કે જ્ઞાનીની આજ્ઞા ભવમાં જવા માટેનો પ્રતિબંધ છે. (આજ્ઞા) અવરોધ કરે છે. તને ભવભ્રમણમાં નહીં જવા દે. તું ભવભ્રમણમાં ચાંથી જાય છે ? કે તન, મન, ધન આદિ જે કાંઈ

સંયોગ છે, એના ઉપરની જે તારી સ્વામિત્વપણાથી પકડ છે, એ તને પરિભ્રમણ કરાવે છે. પોતાપણું થશે ત્યાં તને કર્તાપણું થશે, ભો તાપણું થશે, આધારબુદ્ધિ આવશે, બધું થઈ જશે અને એ જ પરિભ્રમણનું કારણ છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! સ્વામીત્વપણું છોડવાનું કેવી રીતે થાય ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- બહુ સીધી સાદી વાત છે, કે જ્યાં પોતે નથી અને જ્યાં પોતાની સત્તા ચાલતી નથી ત્યાં સ્વામીત્વપણું કરવું, એ તો દેખત ભૂલ છે. પોતાની હયાતીની મર્યાદા પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં સમાપ્ત થાય છે. આથી (આગળ) પોતાની કોઈ હયાતી નહીં હોવાથી (પોતાની) સત્તા નથી. સત્તા નથી એટલે કાંઈ ચાલે એવું છે નહીં. આ એક સ્પષ્ટ વસ્તુસ્થિતિ છે. હવે જ્યાં પોતાની સત્તા નથી, ત્યાં પોતાની સત્તા ભોગવવી, એ દેખીતો અપરાધ છે. આપણે જ લ્યોને ! પાડોશીના ઘરમાં આપણે સત્તા ચલાવો જોઈએ, ચાલે છે ? (પાડોશી) હળવેક દઈને કહે કે, ભાઈ ! 'તમે માથું મારો નહીં. અમારા ઘરમાં તમે માથું નહીં મારો.' એ કહે કે 'પણ હું તમારા હિતની વાત કરું છું.' તો એ કહે 'બધી વાત સાચી પણ તમે તમારી મર્યાદામાં રહીને વાત કરો. સત્તા ચલાવવાની વાત નહીં કરો.' આ જીવ શું કરે છે ? કે જે સ્વતંત્ર પદાર્થો છે - બીજા જીવો અને બીજા પરમાણુઓ, એ જગતના સ્વતંત્ર પદાર્થો છે. એના ઉપર પોતાની સત્તા, પોતાનો અધિકાર જમાવવા માંગે છે અને જ્યારે ન જામે, ત્યારે એમાં એને કષાય થાય છે. (અને સત્તા) નથી જામવાની એ વાત નક્કી છે. અનંતકાળથી અનંતાજીવોએ પર પદાર્થો ઉપર Control કરવા માટે અનંતો પુરુષાર્થ યો છે, છતાં એક પરમાણુ કે એક જીવ ઉપર કોઈ દિવસ કોઈની સત્તા ચાલી નથી. એટલે જે વસ્તુ અશ ય છે એને શ ય કરવા મથે છે એટલે એ પોતે દુઃખી થાય છે. દુઃખી થવાનું કારણ જ એ છે.

પરદેશમાં આ Multi-millionaire માણસો છે. એ બેચેન શું કરવા છે ? કે એણે જે કાંઈ એના (સંયોગોમાં) રસ લીધો છે, પર-પદાર્થ ઉપર સ્વામીત્વ કરવાનો જે રસ લીધો છે, એણે આત્માનો જે શાંત સ્વભાવ છે એમાં Disturbance એણે પોતે જ ભો કર્યો છે. Disturbance તો પોતે જ ભું કર્યું છે. પણ એને એ વિજ્ઞાનની ખબર નથી કે આ મારી શાંતિનું Disturbance કોણે કર્યું ? મારી પાસે બધું છે છતાં મને ચેન નથી પડતું. (જ્ઞાની કહે છે) નથી પડવાનું.

આ બધું મારું છે - (એ માન્યતા) એ જ તારી શાંતિને Disturb કરે છે. Disturbance તો એ જ કરે છે. તારા જ પરિણામ કરે છે. વસ્તુ વસ્તુમાં પડી છે અને તારી હોત તો તારી સાથે રહેત. પણ શરીરનો એક પરમાણુ કે બીજા સંયોગનો એક પરમાણુ કે બીજો કોઈ જીવ સાથે તો રહેતો નથી. અમુક કાળ સુધી સંયોગ છે, એનો વિયોગ થઈ જાય છે. કોઈ સાથે રહેતું નથી. એટલે એ સાથે રહેવાની મહેનત કરવી એ જ વ્યર્થ છે ને ખોટી છે. ઠીક છે, કુદરતી વ્યવસ્થા છે ને જે સંયોગ થયો તે થયો. એ સંયોગોની વચ્ચે મારાપણું રાખીને રહેવું કે મારાપણું છોડીને રહેવું, એ પોતાની સમજણ ઉપર આધાર (રાખે) છે. બીજું કાંઈ નથી.

સુખી દુઃખી થવામાં સમજણ અને અણસમજણનો જ Problem છે. સમજણથી સુખી થાય અને અણસમજણથી દુઃખી થાય. જ્ઞાનીઓ પણ એ સંયોગોમાં રહે છે. તીર્થંકર જેવા જ્ઞાની ચક્રવર્તી હતા. શાંતિનાથ, કુંથુનાથ, અરનાથ - ત્રણ ચક્રવર્તી થયા. બાર ચક્રવર્તીમાંથી ત્રણ તો એ હતા. દેવલોકના ઇન્દ્રો જ્ઞાની છે. સૌધર્મ ઇન્દ્ર એકાવતારી છે. એ દૈવી વૈભવની વચ્ચે રહે છે. પણ મારાપણું છોડીને રહે છે એટલે એને એ કાંઈ તકલીફ નથી. પરિભ્રમણ થવાની તકલીફ નથી.

સંયોગ તો સંયોગ છે. (સંયોગમાંથી) મારાપણું છોડતાં એનો રસ છૂટે છે. તકલીફ જીવને અહીંયા છે. અંદરની જે તકલીફ છે એ અહીંયા છે, કે મારાપણાને લઈને જે રસ છે, એ રસ મીઠો લાગે છે. એટલે જીવ એને છોડી શકતો નથી. પણ એનું ફળ એને ખબર નથી. આ મીઠું ઝેર છે, આ રસ લઈએ છીએ એ મીઠું ઝેર છે અને એનું ફળ બહુ ખરાબ છે, એ જીવને ખબર નથી, એટલે Instant એને જે સારું લાગે છે એને એ મૂકી શકતો નથી.

અમારે એક સગા હતા. નાની ઉંમરમાં - ૩૮ વર્ષની ઉંમરે ગળાનું Cancer થઈ ગયું, ગળાનું Cancer થવામાં શું થયું ? કે (પોતે) Chain-smoker હતા અને યા ના પણ એટલા જ બંધાણી હતા. અફીણના ડોડવાની યા પીવા જાય. આખા દિવસમાં ૮,૧૦,૧૨ Cup પીવા જોઈએ. ત્યાં એક જગ્યાએ એવી યા મળે છે. અંદર અફીણના ડોડવા નાખે એટલે એને થોડુંક Toxication થાય અને એ એને જ ઇચ્છે. આખો દિવસ બીડી ને યા. ન ખાય તો યાલે, પણ બીડી ને યા જોઈએ. નાની ઉંમરે Cancer થયું અને એને એટલી બધી

તલપ લાગે ! Doctor કહે કે, ‘બીડી પીધી તો મરી ગયા સમજી લેજો.’ તો (આ ભાઈ) સંડાસમાં જઈને બીડી પી આવે ! વાસ આવે એટલે બૈરાને ખબર પડી જાય. (બૈરા કહે) ‘બીડી પીધી પાછી તમે ?’ તો ‘(ભાઈ કહે) પણ મારાથી રહેવાતું નથી, શું કરવું ?’ તેની સ્ત્રી કહે, ‘હવે આ Doctor ના પાડે છે.’ તો કહે ‘હવે પાંચમની છઠ યાં થવાની છે !’ શું કહે ? ‘હું પાંચમે મરવાનો છું, તો છઠને દિવસે યાં મરવાનો છું ! હું તો પાંચમે મરી જ જવાનો છું. મને બીડી પીવા ઘ્યો !’ સંસારમાં આવી હાલત જીવની પોતાપણાના રસની છે. કાલે (આ પોતાપણાનું) ભયંકર પરિણામ આવશે એ નથી જોતો ! આજે મને રસ આવે છે ને આમાં, (એમ માનીને) એ રસ લઈ લે છે. કેમકે એ પ્રકારનું Toxication એને થયેલું છે. અનંતકાળથી - અનાદિકાળથી મારાપણું કરી.. કરી... કરી... કરીને તો રખડ્યો છે. હવે એ છોડવું જરા આકરું પડે છે. (એટલે અહીંયા કહે છે) ‘એકનિષ્ઠાએ...’ જુઓ ! છઠ્ઠા (વચનમાં) એ લીધું. (જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું) એકનિષ્ઠાએ આરાધન કરે તો જ છૂટી શકે, નહીં તો ન છૂટી શકે. એટલું બળવાનપણું પહેલેથી જ આવવું જોઈએ.

અમારે રસ્તામાં જ ચર્ચા થઈ હતી. પરિભ્રમણથી છૂટવાની તીવ્ર ભાવના વેદનાથી વ્ય ત થાય છે. શેનાથી ? પરિભ્રમણની ચિંતના અને વેદનાથી વ્ય ત થાય છે. એ (વેદના) જ્યાં સુધી જીવને નથી આવતી ત્યાં સુધી ખરેખર પરિભ્રમણથી છૂટવાનો જે પુરુષાર્થ છે અને ઉપાય છે એ જીવ કરતો નથી. એટલે કૃપાળુદેવે એ વાત લખી નાખી કે ભૂતકાળે, વર્તમાને કે ભવિષ્યમાં કોઈને આ વિના માર્ગ સૂઝે એવું નથી. છૂટવાનો જે માર્ગ છે, મુક્તિનો માર્ગ છે એ (સૂઝે એવું નથી). (પરિભ્રમણની વેદના ન આવે ત્યાં) સુધી માર્ગની દિશા પણ સૂઝે એવું નથી અને એ થયા પછી શું કરવું તે સમજાય છે. એ થયા પહેલા શું કરવું ? એ (જીવે) નક્કી કરી નાખ્યું છે. જીવે સ્વચ્છંદથી - પોતાની મનમાની રીતે (નક્કી કરી નાખ્યું છે) કે આ કરવું ને આ ન કરવું, આ કરવું ને આ ન કરવું.

(પરિભ્રમણની વેદના નથી આવતી) એનું બીજું પડખું સ્પષ્ટ કરીએ તો જીવને પરિભ્રમણ વહાલું છે. જીવને પરિભ્રમણ હજી વહાલું છે. (અને) વહાલું છે તો પરિભ્રમણ કર્યા કરશે. (આ) એક વિષય ઉપર બે પત્રો લખ્યા છે - ૮૬મો પત્ર અને ૧૮૫મો પત્ર. જેને મૃત્યુથી છૂટવાનો ઉપાય ઇચ્છવો છે,

જેને ઇચ્છા છે, માર્ગની જેને ઇચ્છા છે, એણે બધાં (ધર્મ)સાધનના વિકલ્પો મૂકી દઈને, પહેલા આ કરવું જોઈએ. તમારે સઘળાએ એ શોધવાનું છે, કે કઈ રીતે (આ પાયો નાખવો ?)

તમારે સઘળાએ એ જ શોધવાનું છે, એમ લખ્યું છે કે નહીં ? પોસ્ટકાર્ડ લખ્યું છે (તેમાં) એક એક વા ચ તોળી-તોળીને લખ્યું છે. એક-એક વા ચ તોળી તોળીને લખ્યું છે. એની બહુ મોટી કિંમત છે. એનું સ્થાન સમજાય, યથાસ્થાને એ વાત આવે તો એની બહુ મોટી કિંમત છે. એ સિવાય કોઈ જીવ મુ ત થયો જ નથી. એમણે પણ પોતાના અનુભવથી જ લખ્યું છે અને બધાં જ્ઞાનીઓનો અનુભવ જોઈએ તો એ જ જોવામાં આવે છે. કોઈ એના વગર જ્ઞાની થયા હોય એવું છે નહીં. એટલે પાયાની વાત એમણે જે કરી છે એ અનુભવ સિદ્ધ છે. અનુભવથી સિદ્ધ થયેલી વાત છે.

એ (પરિભ્રમણથી છૂટવાની વેદના) ઉદાસીનતાને ઉત્પન્ન કરે છે. જ્યાં મારાપણું છે એ મોળું પડી જાય છે. પહેલે જ તબક્કે મારાપણું મોળું પડી જાય છે કે, આ (સંયોગો) પરિભ્રમણના નિમિત્તો છે. જેમાં હું રસ લઉં છું, જેની મને આસક્તિ ત છે, એ પરિભ્રમણના નિમિત્તો છે. ઉપાદાનમાં મારો ભાવ છે. નિમિત્તો ભલે નિમિત્તોની જગ્યાએ હો, મારે અંદરથી ફરી જવું જોઈએ. પોતે Turn લેવાનો છે.

પછી કોઈને વિકલ્પ આવે કે આ જ્ઞાનીની ભક્તિ તમાં જોડાવાની વાત કરે છે, અને (પોતે) પાછા જ્ઞાની થઈને વાત કરે છે. એટલે વાત થોડી બીજી રીતે ન ફંટાય, એટલે સ્પષ્ટીકરણ કરે છે કે, 'જોકે જ્ઞાની ભક્તિ ત ઇચ્છતા નથી,...' ઇચ્છતા નથી એટલા માટે (લખ્યું છે) કે એને કોઈ જરૂરત છે એ વાતની, એમ નથી. કોઈ પોતાની ભક્તિ ત કરે, એવી જરૂરત જ્ઞાનીને નથી. કેમકે એ તો વીતરાગ માર્ગે જઈ રહ્યા છે. એને કોઈની અપેક્ષા હોય નહીં અને અપેક્ષા હોય તે જ્ઞાની હોય નહીં. એટલે એ અપેક્ષા છોડવાનો પુરુષાર્થ તો મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં કરે છે, પછી જ્ઞાની થાય છે. કોઈપણ અપેક્ષા એ દુઃખનું કારણ છે. કેમકે અપેક્ષા બીજા પદાર્થ પ્રત્યેની છે, એનું પરિણમન સાવ સ્વતંત્ર છે. સો એ સો ટકા સ્વતંત્ર છે. એની અપેક્ષા રાખવી એ આ જીવની મોટી ભૂલ છે. એ એની રીતે પરિણમશે તું તારામાં રહે, તો તારા ખજાને શું ખોટ છે ?

મુમુક્ષુ :- ભાઈ તમાં આવે છે, 'તું કિણ બાતે અધૂરા' ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, 'પ્રભુ ! તુમ સબ બાતે પૂરા..' 'પરકી આશ કહાં કરે પ્રીતમ ! તું કિણ બાતે અધૂરા...' તું તો કોઈ વાતે અધૂરો નથી. તારામાં બેહદ આનંદ છે. તારામાં સુખ-શાંતિ બેહદ છે અને આ સિવાય તો તને કાંઈ પ્રયોજન નથી. એ તારામાં ભર્યું છે પણ એના બેભાનપણાને લઈને જીવ સુખ-શાંતિ અને આનંદ માટે પરની અપેક્ષા રાખે છે. (પરંતુ) સુખ મળવાને બદલે દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે. આમ છે.

એટલે એમ કહ્યું કે 'જોકે જ્ઞાની ભાઈ ત ઈચ્છતા નથી, પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી,...' જ્ઞાનીની ભાઈ તમાં ઉપદેશ પરિણમવાની યોગ્યતાની પ્રાપ્તિ છે. યોગ્યતા વિના જ્ઞાન પ્રાપ્તિ ક્યાંય નથી. યોગ્યતા વિના જ્ઞાન પ્રાપ્તિ નથી. કેમકે જ્ઞાનની વાતો તો પ્રસિદ્ધ છે. પણ યોગ્યતા વિના જ્ઞાન પ્રાપ્તિ નથી. એટલે જીવે પોતા તરફ જોવું પડે છે કે મારી યોગ્યતા જ્ઞાન પ્રાપ્તિની છે કે નહીં ? અને (મારી યોગ્યતા હોય) તો જ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય. એટલે ભલે મોક્ષનો અભિલાષી જીવ હોય તોપણ, જ્ઞાનીની ભાઈ ત કર્યા વિના એને જ્ઞાનીનો ઉપદેશ પરિણમે નહીં. એમ છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! આપે હું કે પરિભ્રમણની વેદના એ Start થયા પછી જ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ થાય ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પછી જ મોક્ષના માર્ગની દિશાનું અલ્પ ભાન આવે, હજી તો એ પહેલા તો અલ્પ ભાન પણ ન આવે, એવાં શબ્દ એમણે વાપર્યા છે. જ્યાં સુધી જીવ પરિભ્રમણની ચિંતના અને વેદનામાં આવે નહીં અને એના ઉપાય માટે ઝૂરે નહીં, ત્યાં સુધી માર્ગની દિશાનું અલ્પ ભાન પણ થવું સંભવતું નથી, આવા શબ્દો છે. કેમ (એમ છે) ? (કેમકે) એને ખરેખર છૂટવું છે એ વાત ત્યારે જ પાકી થાય છે. ત્યાં સુધી પાકી નથી થતી. આપણે નથી કહેતા ભાઈ ? કે વાતો કોઈ ગમે એટલી કરે પણ ખરો વખત આવે ત્યારે ખબર પડે. ખરો પ્રસંગ ભો થાય ત્યારે ખબર પડે કે ભાઈ યાં ભો છે.

અમારે એક વખત એવો પ્રસંગ બન્યો. (એમ વિચાર કર્યો) કે, આપણે મુંબઈમાં એક મંદિર કરીએ, યાં ? મુંબઈમાં. મુંબઈમાં જો મંદિર કરવું હોય તો ઓછામાં ઓછા ૬૦, ૭૦ લાખનું બજેટ છે એ. કેટલું ? ૬૦, ૭૦ લાખનું

ઓછામાં ઓછું બજેટ છે. Construction આપણે ૧૫ લાખનું ગણીએ, પણ ત્યાં જમીનના ભાવ એવા છે કે ૫૦ લાખ આસપાસ તો જમીનની અંદર જોઈએ. (એમણે કહ્યું) અરે ! થઈ જાય. એમાં શું ? એ તો થઈ જાય કહે. મને એમ થયું, માણસ બહુ હોંશીલા લાગે છે, કાંઈક Source હશે. એમની પોતાની પરિસ્થિતિ નહોતી દેખાતી, પણ કાંઈક Source સારો એવો હશે. (એમણે કહ્યું) એમાં શું ? એ તો થઈ જાય. અને ગુરુદેવનું નામ મોટું, (એટલે) ગુરુદેવની કૃપાથી થઈ જાય, (એમ) કહે. એક ૧૦, ૨૦ હજાર બાકી રહી ગયા, એમના પોતે બોલેલા, એ પૈસા આવવા મુશ્કેલ થયા હતા. આડા-અવળા ખર્ચા કરે પણ એ ૧૦, ૨૦ હજાર આપવાની વાત ન થાય. એમ માણસની ખબર ક્યારે પડે ? કે પ્રસંગ આવે ત્યારે જ ખબર પડે. કે માણસ બોલે છે શું ? એ ભાવ બતાવે છે શું ? અને ખરે વખતે એ શું કરી શકે છે ? એ વગર ખબર ન પડે.

એમ અહીંયા પરિભ્રમણથી છૂટવું છે, પરિભ્રમણથી છૂટવું છે, જન્મ-મરણ જોઈતા નથી, બધી વાત સાચી. એને માટે (તારે) જે જગ્યાએ આવવું જોઈએ, એ જગ્યાએ ન આવે ત્યાં સુધી એ વાત સ્વીકારી શકાય એવી નથી. એટલા માટે એ પત્ર (પત્રાંક - ૧૯૫) એમણે લખ્યો છે કે માર્ગની દિશાનું અલ્પ પણ ભાન ન થાય. કેમકે (એ) અંતર સૂઝનો વિષય છે. (ત્યાં સુધી) સૂઝ જ ન આવે કે મારા ક્યા પરિણામ અહિતકારક છે ? મારા ક્યા પરિણામ હિતકારક છે ? એની જે સૂઝ આવવી જોઈએ, એ મતિજ્ઞાનની નિર્મળતા જે છે, એ નિર્મળતા આ વેદના અને ઝૂરણા વિના આવતી નથી.

બીજી રીતે વિચારીએ તો, પરિણમનની અંદર અભિપ્રાયનો Role બહુ મોટો છે. આ જીવનો સંસારની ઉપાદેયતાનો અને ઉપાસનાનો અભિપ્રાય અનાદિનો ગાઢ - અવગાઢ થયેલો છે. તેથી એ અભિપ્રાય બદલ્યા વિના જીવે જે જે ધર્મ-સાધન કર્યા, એમાં સંસાર ફળ્યો. ક્યાંય મોક્ષ ન આવ્યો. એ અભિપ્રાય પહેલો વહેલો બદલાય છે. - આ વેદનાના કાળમાં. આંતરડીમાંથી એને એ વાત ઠે છે કે હવે કોઈ ભોગે સંસાર ન જોઈએ, ત્યારે જ એ અભિપ્રાય બદલાય છે કે હવે મારે મોક્ષને જ ઉપાસવો છે. એ જ મારી ઉપાદેયતા છે. એક મોક્ષને માટે જ પ્રયત્ન કરવો. (કૃપાળુદેવે) ૨૫૪ (પત્ર) માં શું લીધું ? મોહાસિ તથી મૂંઝાઈને એક મોક્ષને માટે જ પુરુષાર્થ અને પ્રયત્ન - પ્રયાસ

કરનારો હોય તે મુમુક્ષુ છે. એટલે એવા મોક્ષાભિલાષીનું એમણે સ્વરૂપ લીધું છે. એ સ્વરૂપ (માં) જ્યાં સુધી પોતે ન આવે, ત્યાં સુધી ખરેખર એને સંસાર મૂકવો છે અને મોક્ષ જોઈએ છે, એ વાત પાકી થતી નથી.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! પરિભ્રમણ કોનું થાય છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- જીવનું.

મુમુક્ષુ :- તો હજી જીવે તો જીવને જાણ્યો નથી ત્યાં એને એની વેદના કેવી રીતે થાય ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- જીવે જીવને જાણ્યો નથી પણ દુઃખ તો ભોગવે છે ને ? દુઃખ તો ભોગવે છે કે નહીં ? દુઃખનો અનુભવ છે કે નહીં ? તો અહીંયા પરિભ્રમણથી મુ ત થવું એટલે દુઃખથી મુ ત થવું. પરિભ્રમણના દુઃખોથી મુ ત થવું છે. પરિભ્રમણના દુઃખો પ્રત્યક્ષ છે. પોતાને પણ રોગ થાય છે. પોતાને પણ મૃત્યુ આવવાનું છે. બીજા તિર્યચ જીવો તો નજર સામે દેખાય છે. નરકગતિ નથી દેખાતી પણ તિર્યચગતિ તો સારી રીતે દેખાય છે. એકેન્દ્રિય જીવો, બે-ઈન્દ્રિય જીવો કેવી રીતે સબડે છે ! અમે હમણાં એક કૂતરું જોયું, ગલુડિયું હશે મહિના-બે મહિનાનું. આમ ઉલંકારો કરીને પડ્યું હતું. જ્યાં આમ નીચે જોયું, તો પીઠ ઉપર આવડું મોટું કાણું પડ્યું હતું ને અંદર ઇયળો ખદબદતી હતી ! સડો થયેલો. એને તો કાંઈ ડોક્ટરની દવા (કરવાની) કોઈ પરિસ્થિતિ નથી. આપણને તો થોડુંક થાય તો આપણે એનો ઈલાજ કરીએ છીએ. એ કોની પાસે જાય ? આવડું મોટું કાણું પડી ગયું હતું ! અંદર મોટી મોટી, આવડી આવડી ઇયળો ખદબદતી હતી ! ઇયળો ખાય એને, અંદરની માટીને ખાય. હવે આ બધાં દુઃખો નજર સામે તો જોવા મળે છે. છતાં (વધારે) જોવા હોય તો એકાદી Hospital માં ચક્કર મારી આવવું. મનુષ્યગતિના દુઃખો જોવા હોય તો Hospital માં એક ચક્કર મારો તો ખબર પડે કે લોકો કેવા કેવા રોગથી પીડાય છે. તિર્યચો કેવી રીતે પીડાય છે. એક કૂતરો છે, ભૂખ લાગે છે, પ-રપ ઘરે ફરે તો એને પેટ પૂરતું ખાવા મળતું નથી. કોઈ વ્યવસ્થા નથી એની પાસે કે સાંજે શું ખાઈશ ? સવારે શું ખાઈશ ? ચારે શું ખાઈશ ? આ પરિસ્થિતિ કેમ થઈ ? એ પણ જીવ છે. હું પણ જીવ છું. એની એ સ્થિત શું કરવા થઈ ? કારણ વગર કોઈ કાર્ય નથી અને નજર સામે વસ્તુસ્થિતિ છે અને જો જીવને દુઃખથી છૂટવું છે એનો અર્થ જ એમકે પરિભ્રમણથી છૂટવું

છે.

એટલે એમાં જીવનું સ્વરૂપ પહેલાં જણાય તો પરિભ્રમણની વેદના આવે એવું નથી. પરિભ્રમણની વેદના આવે તો જીવનું જે નિર્મળ સ્વરૂપ છે, એ જ્ઞાન નિર્મળ થઈને જાણે. કારણકે જીવનું મૂળ સ્વરૂપ નિર્મળ છે - મલિન નથી અને એ નિર્મળ સ્વ-પદાર્થને જાણવા માટે મતિશ્રુતજ્ઞાનની નિર્મળતા અપેક્ષિત છે. એ મતિશ્રુતજ્ઞાનની (વર્તમાનમાં) નિર્મળતા નથી અનાદિનું મેલું છે. એ મેલપ કાઢવા માટે આ પ્રકારનો Chemical જોઈએ ? કેવો Detergent જોઈએ ? એ વાત કૃપાળુદેવે પોતાના અનુભવથી કહી છે. કે તું સૌથી પહેલાં આ જગ્યાએ આવ. આ તને જ્યાં સુધી નહીં થાય ત્યાં સુધી તારો અભિપ્રાય નહીં બદલાય. તારા જ્ઞાનની નિર્મળતા નહીં આવે. તને સૂઝ નહીં આવે, કે શું કરવું અને શું ન કરવું ? (આ વેદના આવે) ત્યાર પછી શું કરવું તે સમજાય છે, એમ લીધું છે.

એટલે બહુ વ્યવસ્થિત વાત કરી છે. આખી યોજના અનુભવ-સિદ્ધ (અને) બહુ વ્યવસ્થિત છે. એ તો તમે હજારો શાસ્ત્રો વાંચો, તોપણ આ યોજના ન સમજાય એવી યોજના એમણે ખુલ્લી કરીને મૂકી છે. એ એમનો બહુ મોટો ઉપકાર છે. જ્ઞાનીઓ ઘણાં થયા છે. ઘણી વાતો કરી ગયા છે પણ મુમુક્ષુની ભૂમિકામાંથી અનંતકાળથી જીવ બહાર નથી નીકળ્યો. અનંતકાળ એમાં કાઢ્યો છે. જ્ઞાનદશામાં અનંતકાળ નથી જવાનો. આત્મજ્ઞાન થયું પછી તો અસંખ્ય સમયમાં મુક્તિ ત છે. ભલે દેવલોકમાં જાઓ તોપણ તે અસંખ્ય સમય છે, અનંતકાળ નથી. જે અનંતકાળ જાય છે એ, એ પહેલાં જાય છે, જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પહેલાં જાય છે અને એમાં જીવ બહુ ગોથા ખાય છે. મોક્ષમાર્ગ તો ચૌદ ગુણસ્થાન(પર્યંત) વ્યવસ્થિત છે, ખુલ્લો છે. પહેલાં ચોથું ગુણસ્થાન આવે પછી પાંચમું આવે, પછી છઠ્ઠું-સાતમું આવે. આવી રીતે મોક્ષમાર્ગનું આરોહણ તો થઈ શકે છે. એ વાત બહુ વ્યવસ્થિત (રીતે) શાસ્ત્રમાં છે. મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં મોક્ષમાર્ગ સુધી પહોંચવાની વ્યવસ્થા બનાવવી, કહેવી એ તો ઘણાં અંતર-શોધનનો વિષય છે. ઘણાં અનુભવનો વિષય છે અને એ એમણે બહુ અનુભવથી - ઘણાં ભવનાં અનુભવ પછી એ વાતને નિચોડ કાઢીને મૂકી છે. એમને એમ નથી (કહી). પોતાને જાતિસ્મરણ હતું અને ઘણાં ભવનાં અનુભવથી એ વાતને એમણે મૂકી છે અને એ પણ અહીં Outline છે. Underline માં

તો એક એક Stage ની અંદર જીવ ક્યાં ક્યાં ભૂલ કરે, એ તો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની વગર માર્ગદર્શન મળે એવું નથી. એ વેદનામાં હું કેમ નથી આવતો ? બધાંનાં જુદાં જુદાં કારણો, બધાંનો ભૂતકાળ જુદો, બધાંનો ઈતિહાસ જુદો, બધાંની વર્તમાન યોગ્યતા જુદી. એને કેવી રીતે, ક્યાં સુધી લઈ આવવો, પહેલા એકડો કઈ રીતે ઘૂંટાવવો ? એ પણ એને સત્સંગ વગર, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની વગર સમજાય એવું નથી. આ પરિસ્થિતિ છે અને ત્યાર પછી પણ એક-એક ભૂમિકાની અંદર જીવ ક્યાં ગોથું ખાય એ કહેવું મુશ્કેલ છે. એમાં પણ એને પ્રત્યક્ષ યોગ બહુ જરૂરી પડે છે.

જેમ ગંભીર દર્દમાં Under strict medical supervision treatment લેવી પડે એવો આ વિષય છે. એ તો એક શરીર રોગથી મુક્ત થવું છે. આ તો અનંતકાળના ભવરોગથી મુક્ત થવું છે. એટલો મોટો ગંભીર રોગ છે. Chronic થયેલો (રોગ છે). એટલે એમણે બહુ વજન આપ્યું છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની ઉપર જે વજન આપ્યું છે એની પાછળ પણ એમનો અનુભવ છે. પોતે પણ (મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ માટે ભૂતકાળમાં) તનતોડ મહેનત કરી ચૂકેલા છે અને Fail ગયેલા છે, પછી કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ મળ્યા છે અને પોતે સહજ માત્રમાં મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરી શક્યા છે. એ વાતનો એમણે ૧૯૪૪ પત્રમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે કે તેથી અમને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થઈ હતી. જુઓ ! ૧૯૪૪ (પત્ર) લ્યો. પાછળ જ છે નજીકમાં. ૨૫૯ પાને.

‘ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરંતર વિચરે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષનાં ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના,...’ હવે અચળ પ્રેમની વ્યાખ્યા શું છે, ખબર છે ? બધાં કામ એકકોર મૂકીને જે ભાવ થાય, એનું નામ પ્રેમ છે. બધાં કામ એકકોર મૂકીને. ‘અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના,...’ એ સમ્યક્પ્રતીતિ આવતાં ભક્તિ તથા થાય છે. એટલે પરમેશ્વરબુદ્ધિએ, ઉપકારબુદ્ધિએ અને પૂજ્યબુદ્ધિ આવ્યા વિના ‘સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને આવ્યેથી અવશ્ય તે મુમુક્ષુ જેનાં ચરણારવિંદ તેણે સેવ્યાં છે તેની દશાને પામે છે. આ માર્ગ સર્વ જ્ઞાનીઓએ સેવ્યો છે, સેવે છે, અને સેવશે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી,...’ એમને પણ કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ મળ્યા છે અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ ભૂતકાળમાં થઈ છે. એ પહેલાં એમણે પણ જ્યાં ત્યાં બહુ માથા માર્યા છે. થોડી મહેનત નથી કરી. (એટલે) ઘણાં ભવનાં અનુભવથી એમણે આ વાત મૂકી છે. ‘જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને

થઈ હતી, વર્તમાને એ જ માર્ગથી થાય છે અને અનાગત કાળે પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે' (અનાગતકાળે એટલે) ભવિષ્યમાં પણ. અને 'સર્વ શાસ્ત્રોનો બોધ લક્ષ જોવાં જતાં એ જ છે. અને જે કોઈપણ પ્રાણી છૂટવા ઇચ્છે છે તેણે અખંડ વૃત્તિથી એ જ માર્ગને આરાધવો. એ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કર્યું છે.' આ માર્ગ આરાધ્યો નથી તો શું કર્યું છે ? કે જીવે સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વને સેવ્યું છે. (આ સ્વચ્છંદને સેવે છે) ત્યાં સુધી એ માર્ગનું એને દર્શન થતું નથી. જ્યાં સુધી મારી મેળે કરવું છે. મારી ઇચ્છા પ્રમાણે ધર્મના ક્ષેત્રમાં પ્રવર્તવું છે ત્યાં સુધી સ્વચ્છંદરૂપી અંધત્વ છે અને એ અંધત્વ એને માર્ગને જોવા દેશે નહીં એને (માર્ગ) નહીં દેખાય. માટે '(અંધત્વ ટળવા માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો; દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી; એ વિચારમાં અપ્રમત રહેવું, તો માર્ગની પ્રાપ્તિ થઈ અંધત્વ ટળે છે, એ નિઃશંક માનજો. અનાદિકાળથી જીવ અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે.' અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે એટલે વેપાર-ધંધા કર્યા છે એમ નહીં. 'જોકે તેણે જપ, તપ, શાસ્ત્રાધ્યયન વગેરે અનંતવાર કર્યું છે;...' અને અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે. એમ કહે છે. 'તથાપિ જે કંઈ પણ અવશ્ય કરવા યોગ્ય હતું તે તેણે કર્યું નથી; જે કે અમે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે.

'સૂયગડાંગસૂત્રમાં ષભદેવજી ભગવાને જ્યાં અઠ્ઠાણું પુત્રોને ઉપદેશ્યા છે, મોક્ષમાર્ગે ચઢાવ્યાં છે ત્યાં એ જ ઉપદેશ કર્યો છે.' એટલે એમણે શું કીધું ? કે આ કાળની ચોવીસીના પહેલાં તીર્થકરે પણ આ જ માર્ગ બતાવ્યો હતો, આ જ રસ્તો ચીંધ્યો હતો. એમ કહે છે.

'હે આયુષ્યમનો ! આ જીવે સર્વ કર્યું છે.' શું એક નથી કર્યું ? 'એક આ વિના, તે શું ? તો કે નિશ્ચય કહીએ છીએ કે સત્પુરુષનું કહેલું વચન, તેનો ઉપદેશ તે સાંભળ્યા નથી અથવા રૂડે પ્રકારે કરી તે ઉઠાવ્યાં નથી. અને એને જ અમે મુનિઓનું સામાયિક (આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ) કહ્યું છે.' મુનિઓનું સામાયિક (એટલે) અહીંયા મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં આ સામાયિક છે. ઓલુ સામાયિક લઈને બેસે, એ સામાયિક નથી (એમ) કહે છે. આ સામાયિક છે અને હવે છેલ્લાં કેવળીની વાત (કરે છે). પહેલાં કેવળી ષભદેવ ભગવાન થયા. એ પહેલાં કોઈ કેવળી નથી થયા. એણે આ ઉપદેશ કર્યો. છેલ્લાં કેવળી કોણ થયાં ?

મહાવીરસ્વામી પછી જે છેલ્લા કેવળી થયા એ 'સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને ઉપદેશે છે કે જગત આખાનું જેણે દર્શન કર્યું છે, એવા મહાવીર ભગવાન, તેણે આમ અમને કહ્યું છે :- 'ગુરુને આધીન થઈ વર્તતા એવા અનંત પુરુષો માર્ગ પામીને મોક્ષપ્રાપ્ત થયા.'

'એક આ સ્થળે નહીં પણ સર્વ સ્થળે...' એટલે પહેલાં ને છેલ્લાં કેવળીના વચ્ચેના બધા કેવળી લઈ લેવા, 'અને સર્વ શાસ્ત્રમાં એ જ વાત કહેવાનો લક્ષ છે.' લક્ષ એટલે Intention - એ જ ઈરાદો છે. હવે શાસ્ત્રના આશયને અને ઈરાદાને ન સમજે (તો) એ શાસ્ત્રને શું વાંચ્યાં ! શાસ્ત્ર વાંચ્યા અને એના આશય અને ઈરાદા ન સમજ્યાં. ત્યારે કૃપાળુદેવ તો એવા સમર્થ પુરુષ હતા કે શાસ્ત્ર વાંચે એટલે એનો આશય પહેલાં તારવી લે. એમણે જે જે શાસ્ત્રો વાંચ્યા (છે) એ સેંકડો શાસ્ત્રોનો આશય એમણે તારવીને વાત લખી છે કે સર્વ શાસ્ત્રનો આશય તો આ જ છે. લક્ષ તો આ છે. લોકો બીજી રીતે સમજે છે.

'આણાઁ ધમ્મો આણાઁ તવો।' એ પછી પોતે આચારંગસૂત્રનું સૂત્ર મૂ. ચું. 'સર્વ સ્થળે એ જ મોટા પુરુષોનો કહેવાનો લક્ષ છે.' (લક્ષ છે) એટલે આશય છે. 'એ લક્ષ જીવને સમજાયો નથી. તેના કારણમાં સર્વથી પ્રધાન એવું કારણ સ્વચ્છંદ છે...' પોતાની મેળે પોતાની મનમાની રીતે ચાલવું એ એક જ એને નડે છે. 'અને જેણે સ્વચ્છંદને મંદ કર્યો છે, એવાં પુરુષને પ્રતિબદ્ધતા (લોકસંબંધી બંધન, સ્વજનકુટુંબ બંધન, દેહાભિમાનરૂપ બંધન, સંકલ્પવિકલ્પરૂપ બંધન) એ બંધન ટળવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય જે કંઈ છે તે આ ઉપરથી તમે વિચારો. અને એ વિચારતાં અમને જે કંઈ યોગ્ય લાગે તે પૂછજો. અને એ માર્ગે જો કંઈ યોગ્યતા લાવશો તો ઉપશમ ગમે ત્યાંથી પણ મળશે.' (ઉપશમ) એટલે ઉપશમ સમ્યક્દર્શન થશે. 'ઉપશમ મળે અને જેની આજ્ઞાનું આરાધન કરીએ એવા પુરુષનો ખોજ રાખજો.' આ Total પાછો ત્યાં લાવીને મૂકી દીધો.

'બાકી બીજા બધાં સાધન પછી કરવાં યોગ્ય છે. આ સિવાય બીજો કોઈ મોક્ષમાર્ગ વિચારતાં લાગશે નહીં. વિકલ્પથી લાગે તો જણાવશો કે કંઈ યોગ્ય હોય તે જણાવાય.'

મુમુક્ષુ :- ઉપશમ ગમે ત્યાંથી મળશે એટલે શું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એટલે ઉપશમ સમ્યક્દર્શન. મિથ્યાત્વનો ઉપશમ ગમે

ત્યાંથી થશે. જો આ રીતે તમે કરશો તો જરૂર તમને ઉપશમ મળશે. એટલે મિથ્યાત્વનો ઉપશમ થઈને (સમ્યક્ દર્શન થશે). કેમકે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિને સર્વથી પહેલાં ઉપશમ સમ્યક્દર્શન થાય છે; પછી ક્ષયોપશમ કે ક્ષાયિકમાં આવે. સૌથી પહેલાં ઉપશમ સમ્યક્દર્શન થાય. એનું કારણ એ છે કે મિથ્યાત્વની જે પ્રકૃતિ છે અને જીવનો જે મિથ્યાત્વભાવ છે એ એટલો બધો બળવાન છે, એટલો બધો બળવાન છે કે એની જે બળવતરતા છે, એ પહેલાં દબાય છે. કોઈ જીવ પહેલા નાશ નથી કરી શકતો. કોઈ જીવ એનો નાશ ન કરી શકે. (પહેલાં) એ દબાય. (એ) દબાય ચારે ? (કે) જોર નબળું પડે ત્યારે. નબળો હોય એ દબાય. સબળો દબાય નહીં. આ તો એટલો બધો સબળો છે કે પહેલાં એને નબળો કરવો પડે છે અને એને નબળો કરવાની યોજના - તે કૃપાળુદેવની મુમુક્ષુતાની ભૂમિકાનો આખો વિષય છે. (મિથ્યાત્વને) મોળું કરીને, પહેલાં મિથ્યાત્વને માંદો પાડે. નબળો કરી નાખે પછી ઉપશમમાં આવે અને એના મુખ્ય ઉપાયમાં એમણે આ સત્પુરુષનો પ્રત્યક્ષ યોગ લીધો છે. આખો જે (મુમુક્ષુતા) આરોહણ ક્રમ છે, એમાં સર્વથી વધારે એમણે સત્પુરુષના યોગ ઉપર વજન દીધું છે. ૨૫૪માં પત્રમાં - સ્વચ્છંદ પ્રાયઃ દબાયા પછી મોક્ષમાર્ગને પહોંચવામાં, દોષરૂપી આડા આવતાં જે ત્રણ કારણો રહે છે, એમાં એમણે મુખ્ય કારણ લીધું છે - 'સત્પુરુષનાં પ્રેમ-વિનયની ઓછપ.' એટલે સત્પુરુષમાં પરમેશ્વરબુદ્ધિ આવે છે ત્યારે પરમ વિનય આવે છે. એમાં ખામી - ઓછપ હોય છે ત્યાં સુધી પદાર્થ-નિર્ણય (ન થાય). (અને એ પહેલાં) જે બીજું કારણ છે - જગતના સુખની અલ્પ પણ સુખેચ્છા એ મટતું નથી અને એ આવ્યાથી (પ્રથમ જે કહ્યાં તે) બંને મટે છે. એ ત્રણમાં પણ (સત્પુરુષના વિનયની) વાત લીધી છે. એવો પત્ર છે.

એટલે (કૃપાળુદેવે) બહુ વ્યવસ્થિત અનુભવસિદ્ધ વાતો કરી છે અને એ રીતે એમણે એ વાત ઉપર ધ્યાન ખેંચ્યું છે. એટલે કોઈ એવી રીતે ખોટો સંતોષ પકડે કે પરોક્ષને આપણે પ્રત્યક્ષ માનીને ચાલીએ, તો એથી કાંઈ કામ (થાય નહીં). પોતાની ભૂલ થાય તો કોણ બતાવે એને ? ભૂલને કોણ બતાવે ? એટલે એના ઉપર એક વિચાર ચાલેલો, કે કૃપાળુદેવને કે કોઈપણ જ્ઞાનીને, પ્રત્યક્ષ માનવા હોય તો એમના ઉપદેશને પ્રત્યક્ષ કરવો. એમના વચનો વાંચીએ, (ત્યારે એ રીતે વાંચવા કે) 'મને આ કહી રહ્યા છે, મારી સામે બેસીને મને'

કહી રહ્યા છે. આ મારા માટે લખ્યું છે, હજારો માણસોએ ભલે વાંચ્યું હોય, લાખો માણસોએ ભલે વાંચ્યું હોય (પરંતુ) મારા માટે જ (આ) લખાણું છે.’ એમ અંદરમાં એ વાત ચોંટી જાય. તો એણે એ ઉપદેશને પ્રત્યક્ષવત્ કરીને અંગીકાર કર્યો (એમ કહેવાય). પણ એ પુરુષ પ્રત્યક્ષ નથી તો એનાં વિયોગની વેદના તને આવવી જોઈએ. તારા સ્વજનના વિયોગની વેદના આવે છે કે નથી આવતી ? જ્યારે સ્વજનનો વિયોગ થાય (છે) તો વેદના આવે છે કે નહીં ? અરે ! એક છોકરીને ગામમાં ને ગામમાં વળાવે તો (પણ) રોવા માંડે છે ! કાલ સવારે દીકરી-જમાઈને જમવા બોલાવશે. પણ તોય એને વળાવતી વખતે માણસ એકદમ રડી પડે છે. (તો પછી) પરોક્ષને પ્રત્યક્ષ કરીને સંતોષ માનવાનો સવાલ ચાં છે ? (પણ) એની વેદના આવવી જોઈએ. જો એની વેદના આવે, તો અત્યારે તને (કદાચિત્) સત્પુરુષ નહીં મળે, તો મરીને તું એનાં ચરણમાં સીધો પહોંચીશ, ત્યાં જ તારી ઉત્પત્તિ થશે. જો તને વિયોગ સાલ્યો હશે તો (એમના ચરણમાં જઈ શકીશ) પણ વિયોગ નહીં સાલતો હોય તો શું કામનું ? તો તને સંતોષ છે. કાંઈ વાંધો નથી. ભલે એ જતાં રહ્યા, મારે શું વાંધો છે ? એનો ઉપદેશ તો છે જ ને. એમ ન હોય. પ્રત્યક્ષ (નથી તો તેનો) વિયોગ (સાલવો) જોઈએ, એની વેદના આવવી જોઈએ અને ઉપદેશને પ્રત્યક્ષ કરીને ગ્રહણ કરવો જોઈએ, અંગીકાર કરવો જોઈએ. એવો પ્રકાર હોય તો તે યથાર્થ છે. નહીંતર તો ખોટો સંતોષ માનવા જેવું થઈ જાય. અહીં સુધી રાખીએ.

પ્રવચન - ૭

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૨૦૦

તા. ૨૪/૦૮/૧૯૯૮ - ભાવનગર

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત પત્રાંક - ૨૦૦ ચાલે છે.) આઠમું વચનામૃત ચાલે છે. ‘આમાં કહેલી વાત સર્વ શાસ્ત્રને માન્ય છે.’ અર્થાત્ કોઈપણ શાસ્ત્ર આ વાતથી વિરુદ્ધ વાત નહીં કરે. બધાં શાસ્ત્રોએ એવું માન્ય કર્યું છે કે, (માર્ગ) તો આવો જ હોવો જોઈએ. તો જ મુમુક્ષુને - મોક્ષાભિલાષીને કોઈક અંશે ફાયદો થઈ શકે છે.

આગળ કહે છે, ‘ ષભદેવજીએ અઠ્ઠાણું પુત્રોને ત્વરાથી મોક્ષ થવાનો એ જ ઉપદેશ કર્યા હતા.’ આ વાત કેમ લખી ? કારણકે એક કોડા-કોડી સાગર પહેલાં ભરતક્ષેત્રમાં જૈનધર્મનો પ્રારંભ થયો. તે વખતે ભગવાને વાત અહીંથી જ શરૂ કરેલી. આ વાત કોઈ નવી પાછળથી થયેલી છે, એમ નથી. આમ જોઈએ તો અનંતકાળથી એ જ વાત ચાલી આવે છે. પરંતુ અનંતકાળનો ઇતિહાસ મળતો નથી. ચોવીસ તીર્થંકરનો ઇતિહાસ મળે છે. જેમાં પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ષભદેવજી છે. ષભદેવ ભગવાન એક કોડા-કોડી સાગર પહેલાં ચતુર્થ કાળના પ્રારંભમાં થઈ ગયા. ચોથો આરો એક કોડા-કોડી સાગરનો હોય છે. એની પહેલાં આ ક્ષેત્રમાં જૈન ધર્મ નહોતો. યુગલીયાનું ક્ષેત્ર હતું. ધર્મ જ નહોતો. કર્મભૂમિ ન હતી (અને) ધર્મભૂમિ પણ નહોતી. આ ભરતક્ષેત્ર માત્ર ભોગભૂમિ હતી. (આ ચોવીસી) પહેલા અનંત ચોવીસી થઈ ચૂકી છે. પરંતુ જ્યારે આ ચોવીસીમાં ધર્મ શરૂ થયો ત્યારે ષભદેવ ભગવાને પણ આ જ વાત કરી હતી કે, જો જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરવી હોય તો તે જ્ઞાની દ્વારા થશે અને તે માટે એકનિષ્ઠા, તન-મન-ધનકી આસિ તનો ત્યાગ અને જ્ઞાની પ્રત્યે અત્યંત ભિ ત ઉત્પન્ન થયાં વિના કોઈને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ નથી. અને થતી પણ નથી. તેથી ભગવાને પણ અહીંથી જ વાત શરૂ કરેલી.

(હવે ૧૦ મું વચન છે.) ‘પરીક્ષિત રાજાને શુકદેવજીએ એ જ ઉપદેશ

કર્યો છે.’ આ પાછલાં સમયની વાત છે. પરીક્ષિત રાજા અને શુકદેવજીનો જે જમાનો હતો તે સમયે પણ આ જ ઉપદેશ ચાલ્યો હતો. એટલેકે ઉપદેશ પદ્ધતિમાં પણ કોઈ ફેરફાર નથી થયો. કારણકે માર્ગમાં (મોક્ષમાર્ગમાં) ફેરફાર હોતો નથી. ત્રણેય કાળ (મોક્ષનો માર્ગ) એક જ હોય છે.

મુમુક્ષુ :- મનની આસક્તિ તનો ત્યાગ એટલે શું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- (મનની આસક્તિ તનો ત્યાગ એટલે) મનમાં જે ઇચ્છાઓ થાય છે તે આસક્તિ તને કારણે થાય છે, આસક્તિ ત સુખબુદ્ધિને કારણે થાય છે અને મન ઇચ્છાઓ કરતું રહે છે. એક તો મન એને કહેવાય છે. બીજું મન એને પણ કહેવાય છે કે, જે જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમભાવ છે તેની સાથે કામ કરે છે. કોઈમાં વિચારશક્તિ ત વધારે હોય છે. કોઈ મનમાં વધું સમજે છે, તો કોઈ ઓછું સમજે છે. (કોઈને) તેનો અહંભાવ હોય છે કે, હું સમજું છું, હું જાણું છું, હું ઘણું જાણું છું. (અહીં કહે છે કે,) તેનો પણ ત્યાગ કરવો. આસક્તિ ત એટલે ખેંચાણ. શરીર પ્રત્યે, મન પ્રત્યે, ધન પ્રત્યે જે કાંઈ પરિણામોનું ખેંચાણ રહે છે, તે (પરિણામ) આત્મા પ્રત્યે જતાં નથી. આ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરવાનું પ્રકરણ ચાલે છે. તો જેને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરવી છે તેણે જ્ઞાનભંડાર એવો જે આત્મા છે તે પ્રત્યે ઝૂકવું પડશે. જો અહીં (આત્મા) તરફ નથી ઝૂકતો, તો ત્યાં (પરપદાર્થ પ્રત્યે) ઝૂકે છે. ત્યાં સુધી કામ નથી થતું.

(આગળ કહે છે). ‘અનંતકાળ સુધી જીવ નિજ છંદે ચાલી પરિશ્રમ કરે તોપણ પોતે પોતાથી જ્ઞાન પામે નહીં, પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો આરાધક અંતર્મુહૂર્તમાં પણ કેવળજ્ઞાન પામે.’ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો આરાધક એટલે શું ? કે જ્ઞાની જે રસ્તે ચાલે છે તે જ રસ્તો બતાવશે. તો તે જ રસ્તે ચાલવાનું છે. જ્ઞાની અંતર્મુખ થાય છે. કેવી રીતે થાય છે ? અંતર્મુખ થાય છે તો કેવી રીતે અંતર્મુખ થવાય ? એ કોઈ કથનનો વિષય નથી. એ કોઈ વચનનો વિષય નથી. વચનના વિષયની હદ (મર્યાદા) ત્યાં પૂરી થાય છે કે, ‘અંતર્મુખ થઈ જાવ !’ પરંતુ અંતર્મુખ થવું કેવી રીતે ? એ એક બહુ જ મોટી સમસ્યા રહી છે અને તે અધ્યાત્મના વિષયમાં Top secret છે. એક બહુ જ રહસ્યમય ઘટના છે કે જે જોવાથી જ માલૂમ પડે છે. કારણકે તેને (દર્શાવવા માટે) વચન છે જ નહીં. એવો વચનાતીત વિષય છે, મનાતીત વિષય છે. અને આ (અંતર્મુખતા) જ્ઞાનીના પરિણામનમાં પ્રત્યક્ષપણે જોવામાં આવે છે. કોને

દેખાય છે ? કે જેને તે પ્રકારની - તથારૂપ યોગ્યતા હોય છે, તેને દેખાય છે. બધાંને દેખાતી નથી. તે માટે યોગ્યતા પણ જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- તથારૂપ યોગ્યતા કેવી હોય છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ૬૭૪ પત્રનો વિષય તો આપણે અહીંયા ઘણો ચાલ્યો છે. દૃઢ મુમુક્ષુતા હોય, એટલે કે જીવનમાં શીઘ્ર પૂર્ણ થવાનું (એટલે) પૂર્ણ શુદ્ધિનું ધ્યેય હોય, અને પ્રાપ્ત ઉપદેશનું અમલીકરણ (તુરત જ થવા લાગે), તે જ વખતે (ઉપદેશનો અમલ કરે). ચારે ? 'સાંભળતાં જ ચોટ લાગે અને પ્રયાસ ચાલુ થઈ જાય.' પૂજ્ય સોગાનીજીના કથન (અનુસાર). એવી (ઉપદેશને) અવધારણ કરવાની યોગ્યતા હોય, પ્રાપ્ત ઉપદેશને અવધારણ કરવાની યોગ્યતા હોય, અંગીકાર કરવાની યોગ્યતા હોય, અમલીકરણ કરવાની યોગ્યતા હોય, તે ઉપરાંત જ્યારે અંતરાત્મવૃત્તિ જાગૃત થાય, ત્યારે જ અંતર્મુખ થવાના વિષયમાં જોવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત થાય છે - યોગ્યતાની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે પહેલાં કોઈને થતી નથી. અટલી હદની યોગ્યતા હોવાથી તે જ્ઞાનીની અંતર્મુખ પરિણતિને જોવે છે, ત્યારે તેને પ્રથમ સમકિત થાય છે. જ્ઞાનીની ઓળખાણરૂપ (પ્રથમ સમકિત થાય છે). પછી સ્વરૂપની ઓળખાણમાં અનુભવાંશે પ્રતીતિ આવે છે ત્યારે બીજું સમકિત થાય છે. અને પછી નિર્વિકલ્પ સમ્યક્દર્શન થતાં જ વાસ્તવિક સમ્યક્દર્શન - પરમાર્થ સમ્યક્દર્શન જેને કહે છે, તે ત્રીજું સમકિત (થાય છે). ત્યારે જ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે જ આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. ત્યારે જ અંતરમાં રહેલા પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર છે, તે જ ભગવાનના દર્શન છે. બાકી કોઈ ભગવાનના દર્શન છે જ નહીં.

(અહીંયા કહે છે) 'અનંતકાળ સુધી જીવ નિજ છંદે ચાલી પરિશ્રમ કરે...' સ્વચ્છંદથી એટલે પોતાની મનમાની - પોતાની ઇચ્છાનુસાર કલ્પનાથી - વિચારથી ગ્રંથ વાંચીને કે પ્રવચન સાંભળીને પોતાની કલ્પનાએ અનંતકાળ સુધી પરિશ્રમ ભલે ને કરે ! (તો પણ) તેને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી. પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો જે આરાધક હોય છે, (તે વાત ઉપર) સૌથી વધારે વજન આપ્યું છે કે, મારે એકાંતે આજ્ઞામાં રહેવું છે, બીજી કોઈ વાત મારે ન જોઈએ. હું કાંઈ ન જાણું, હું કાંઈ સમજતો નથી. આ વિષયમાં (કાંઈ નથી જાણતો) ? તો કહે, અંતર્મુખ થવાના વિષયમાં. બીજી જે જાણકારી છે તે જાણકારીનું કોઈ મૂલ્ય નથી. (જીવ) અંતર્મુખ થવાની (વિધિને) જાણે નહીં અને બીજી-

બીજી જાણકારીનું અભિમાન કરે કે, હું જાણું છું, હું પણ સમજું છું, વાત આમ છે અને તેમ છે. એ રીતે અનંતકાળ સુધી પતો લાગવાનો નથી. અમે શરૂ-શરૂમાં જાણકારીના વિષયમાં કહેતા હતાં કે, જાણકારીવાળો શું કહે છે ? કે મને ખબર છે, એ વાતની પણ ખબર છે. (કોઈ બીજી વાત કરે) તો કહેશે એ વાતની પણ ખબર છે. એ રીતે બહુ જ બધી ખબર છે. ‘બહુત પતા है उसीमें लापता है।’ શું છે. પોતે જ લાપતા છે. પતા હૈ, પતા હૈ એમાં પોતે જ લાપતા હોય છે. એવી વાત બને છે.

અહીંયા કહે છે કે, જ્ઞાનીની આજ્ઞામાં રહેવાવાળો અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સમ્યક્દર્શન ન લીધું (કેવળજ્ઞાન લીધું છે). સમવસરણમાં એવાં જીવો પણ હોય છે (કે જેણે) મુનિદીક્ષા પહેલાં જ લઈ લીધી હોય અર્થાત્ મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં દ્રવ્યલિંગી થઈ જાય. શુદ્ધ દ્રવ્યલિંગી (હોય છે). શુદ્ધ એટલે શું ? (બાહ્ય આચારમાં) કોઈ ભૂલ ન હોય. સમજણ અને ક્રિયામાં કોઈ ભૂલ ન હોય. જિનો ત વ્યવહારનું શુદ્ધ પ્રતિપાલન હોય. કેવું પ્રતિપાલન હોય ? શુદ્ધ પ્રતિપાલન હોય. એટલું તો પહેલાં જ થઈ ગયું હોય પરંતુ આજ્ઞામાં ન આવ્યા હોય. અને આજ્ઞામાં આવતાં જ સમ્યક્દર્શન, મુનિદશા અને કેવળજ્ઞાન બધું અંતર્મુહૂર્તમાં (પ્રાપ્ત કરી લે છે). શું ? સમ્યક્દર્શન, મુનિદશા અને કેવળજ્ઞાન બધું એક કલાકમાં (પ્રાપ્ત) કરી શકે છે.

(હવે બારમું વચન છે). ‘શાસ્ત્રમાં કહેલી આજ્ઞાઓ પરોક્ષ છે...’ શાસ્ત્રમાં ઘણો ઉપદેશ આવ્યો છે, તે બધો પરોક્ષ છે, લખનાર પ્રત્યક્ષ નથી. માટે સર્વ આજ્ઞાઓ પરોક્ષ છે. ‘અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે;...’ (અર્થાત્) પાત્રતામાં આવવા માટે તે (આજ્ઞાઓ) કામમાં આવે છે. પાત્રતા આવતાં, જો પાત્ર જીવને જ્ઞાની મળે છે તો જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ જાય છે. પાત્રતા વિના જ્ઞાની મળે તો પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી. (તેથી) શાસ્ત્રમાં જે ઉપદેશ આવ્યો છે તે અધિકારી થવા માટે કહ્યો છે. તેનાથી પાત્રતા આવી શકે છે. (પરંતુ) મોક્ષમાર્ગમાં નથી આવી શકતો, પાત્રતા અવશ્ય આવી શકે છે.

‘મોક્ષ થવા માટે...’ અથવા જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે ‘જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા આરાધવી જોઈએ.’ તેમાં તો પ્રત્યક્ષ (જ્ઞાની) જ જોઈએ. તેમાં કારણ શું છે ? કે ચારેય કોઈને જ્ઞાનીની ઓળખાણ થયા પહેલા આત્માની ઓળખાણ થઈ નથી. અને ચારેય કોઈને આત્માની ઓળખાણ થયા પહેલાં આત્માનુભૂતિ

થઈ નથી, સમ્યક્દર્શન થયું નથી. આ તેનો ક્રમ છે. જ્ઞાનીની ઓળખાણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની વિના થતી નથી. કેમ એમ ? કારણકે આ એક વ્યક્તિ તગત ઓળખાણ છે. તે વ્યક્તિ તની જ અનુપસ્થિતિમાં કેવી રીતે થઈ શકે ? એ માટે તો પરિચય કરવો પડે. ઓળખાણની તો એક જ પ્રક્રિયા છે કે પરિચય થયાં વિના કોઈની ઓળખાણ થતી નથી. વગર પરિચય કોઈને કોઈની ઓળખાણ થઈ હોય, એવું બનતું નથી. જે જ્ઞાની મહાત્મા તીર્થંકર ભૂતકાળમાં થઈ ગયા છે તેનો પરિચય કેવી રીતે કરશો ? એ તો સંભવ નથી. તેથી ભૂતકાળમાં અનંત જ્ઞાની, અનંત તીર્થંકર થઈ ગયા છે પરંતુ કોઈની ઓળખાણ થઈ શકે નહીં. તેથી 'મોક્ષ થવા માટે..' એટલે મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ માટે પણ 'જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષ આજ્ઞા આરાધવી જોઈએ.'

બીજી વાત એ છે કે, જીવ ડગલે ને પગલે ભૂલ કરે છે, અને ડગલે ને પગલે ઠોકર ખાય છે. એવો અજાણ્યો રસ્તો છે માટે (પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની) તેને બહુ જ જરૂર પડે છે. પ્રત્યક્ષ માર્ગદર્શનની બહુ જ જરૂર પડે છે. માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનાં આરાધન વિના કોઈને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી.

'આ જ્ઞાનમાર્ગની શ્રેણી કહી..' જેને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરવી છે, તેને માટે આ જ્ઞાનપ્રાપ્તિની શ્રેણી કહી. શ્રેણી એટલે વર્ગ - પહેલાં આમ કરો, પછી આમ કરો, પછી આમ કરો (તેને શ્રેણી કહે છે). 'એ પામ્યા વિના બીજા માર્ગથી મોક્ષ નથી.' તે સિવાય કોઈ બીજા માર્ગ પરિભ્રમણ મટે - ચારગતિ ચોરાસી લાખ યોનિના જન્મ-મરણ મટે, (એવું) નથી બનતું. કોઈ બીજો માર્ગ - કોઈ બીજો ઉપાય આ વિશ્વમાં છે નહીં. જગતમાં ચાંચ છે નહીં. 'એક હોય ત્રણ કાળમાં પરમાર્થનો પંથ' કૃપાળુદેવ તો કહે છે કે, જગતમાં બે જૈન હોતાં જ નથી. બે પ્રકારના જૈન નથી હોતાં. એક જ પ્રકારના (જૈન) હોય છે.

અત્યારે આપણે ત્યાં ઘણાં મત-મતાંતર થઈ ગયા અને જૈનોમાં પણ ઘણાં સંપ્રદાય થઈ ગયાં તે સારું નથી થયું. તે વાત ઉચિત નથી થઈ. તીર્થંકરદેવનો તો એક જ માર્ગ છે અને (આ) એક જ માર્ગ ઉપર બધાંને ચાલવું પડશે, ત્યારે જ મોક્ષ થશે. તે સિવાય કોઈનો મોક્ષ થવાનો સવાલ જ નથી.

હવે જે વાત કરી છે તે મહત્વપૂર્ણ વાત કરી છે. 'એ ગુપ્ત તત્ત્વને જે આરાધે છે, તે પ્રત્યક્ષ અમૃતને પામી અભય થાય છે.' એવું તે ત્રુ ગુપ્ત

તત્ત્વ છે ? કે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની જોઈએ અને આગળ જે છદ્દા વચનમાં વાત કરી ને ! કે, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની પ્રત્યે એકનિષ્ઠાએ, તન-મન-ધનની આસિ તનો ત્યાગ કરી, અત્યંત ભિ તથી જો આજ્ઞામાં રહે તો તેને પ્રત્યક્ષ અમૃતની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે નિર્ભય થઈ જાય છે. જ્ઞાનીની ઉપસ્થિતિનો આ જે વિષય છે તે હમેશા-હમેશા જગતમાં ગુપ્ત રહ્યો છે. કેવો રહ્યો છે ? ગુપ્ત રહ્યો છે. એટલે માટે ગુપ્તો રહ્યો છે કેમકે, ગ્રંથ તો ઘણાં લોકો વાંચે છે. પરંતુ આ વિષયમાં ભૂલ કરી બેસે છે. અને અનંતકાળમાં આ જ જગ્યાએ ભૂલ થઈ છે કે, પ્રત્યક્ષ (જ્ઞાનીનો) ફાયદો શું છે ? તે ખબર પડી નથી.

આ ગુપ્તતત્ત્વનું જે આરાધન કરે છે, એટલેકે જેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની જરૂરિયાત લાગી, પરિચય કર્યો અને ઓળખાણ કરી - આ વિષય હમેશા ગુપ્ત રહ્યો છે કે, જે (જ્ઞાનીપુરુષની) ઓળખાણથી સ્વરૂપની ઓળખાણ આવી શકે છે. સત્પુરુષની ઓળખાણ છે તે જ્ઞાનની પર્યાય છે ને ! ઓળખાણ જે થઈ તે જ્ઞાનની પર્યાય છે, તેના ગર્ભમાં બીજું સમકિત આવી ગયું. (બીજા સમકિતનો) જન્મ પછી થશે. મનુષ્ય પણ પહેલાં તો ગર્ભમાં આવે છે પછી જન્મ થાય છે ને ! તો સ્વરૂપની ઓળખાણ તો બીજું સમકિત છે, કે જે ત્રીજા પરમાર્થ સમ્યક્ત્વનું અંગભૂત કારણ છે. તેનું ગર્ભમાં આવવું તે પ્રથમ સમકિતમાં બને છે. તેને (આત્મસિદ્ધિની) ૧૭મી ગાથામાં સમકિતનું પ્રત્યક્ષ કારણ કહ્યું છે. 'સ્વચ્છંદ મત આગ્રહ તજી વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ' - તેમાં આજ્ઞાકારિતાનું વર્ણન કર્યું છે. 'સ્વચ્છંદ મત આગ્રહ તજી વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ' એમાં આગ્રહ એટલે શું ? કે પોતાની સમજેલી વાતનો જીવને આગ્રહ હોય છે. પોતાના મતનો - પોતાના અભિપ્રાયનો આગ્રહ રહે છે. તે જ સ્વચ્છંદ છે. 'સમકિત તેને ભાષિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ.' - તે પ્રત્યક્ષ સમ્યક્દર્શન નું કારણ છે. જ્ઞાનીની નજરમાં પ્રત્યક્ષપણે સમ્યક્દર્શનનું કારણ અહીં જોવામાં આવ્યું છે કે, અમને તો પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. હવે આ જીવનું સમ્યક્દર્શન અમને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

'એ ગુપ્ત તત્ત્વને જે આરાધે છે,..' આ ગુપ્ત તત્ત્વ છે. 'તે પ્રત્યક્ષ અમૃતને પામી અભય થાય છે.' તે આત્માના આનંદ અમૃતને પી ને અજર-અમર થઈ જ જશે. પછી તેને ફરી-ફરી મરવું નહીં પડે. 'ઇતિ શિવમ્' એમ કહીને 'ઇતિ' એટલે પત્ર પૂરો કર્યો છે. આ જે કલ્યાણકારી માંગલિક વાત છે, તેને અહીં અમે સમાપ્ત કરી. અહીં ૨૦૦ નંબરનો પત્ર પૂરો થાય છે.

‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’

પત્રાંક - ૫૧૧

મોહમયી, અસાડ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૦

ૐ

શ્રી અંજારસ્થિત, પરમ સ્નેહી શ્રી સુભાગ્ય,

આપનો સવિગત કાગળ ૧, તથા પત્રું ૧ પ્રાપ્ત થયું છે. તેમાં લખેલાં પ્રશ્નો મુમુક્ષુ જીવે વિચારવા યોગ્ય છે.

જે જે સાધન આ જીવે પૂર્વ કાળે કર્યાં છે, તે તે સાધન જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાથી થયાં જણાતાં નથી, એ વાત અંદેશારહિત લાગે છે. જો એમ થયું હોત તો જીવને સંસારપરિભ્રમણ હોય નહીં. જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા છે તે, ભવમાં જવાને આડા પ્રતિબંધ જેવી છે, કારણ જેને આત્માર્થ સિવાય બીજો કોઈ અર્થ નથી, અને આત્માર્થ પણ સાધી પ્રારબ્ધવશાત્ જેનો દેહ છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા તે ફ ત આત્માર્થમાં જ સામા જીવને પ્રેરે છે; અને આ જીવે તો પૂર્વ કાળે કંઈ આત્માર્થ જાણ્યો નથી; લટો આત્માર્થ વિસ્મરણપણે ચાલ્યો આવ્યો છે. તે પોતાની કલ્પના કરી સાધન કરે તેથી આત્માર્થ ન થાય, અને લટું આત્માર્થ સાધું છું એવું દુષ્ટ અભિમાન ઉત્પન્ન થાય, કે જે જીવને સંસારનો મુખ્ય હેતુ છે. જે વાત સ્વપ્ને પણ આવતી નથી, તે જીવ માત્ર અમસ્તી કલ્પનાથી સાક્ષાત્કાર જેવી ગણે તો તેથી કલ્યાણ ન થઈ શકે. તેમ આ જીવ પૂર્વ કાળથી અંધ ચાલ્યો આવતાં છતાં પોતાની કલ્પનાએ આત્માર્થ માને તો તેમાં સફળપણું ન હોય

એ સાવ સમજી શકાય એવો પ્રકાર છે. એટલે એમ તો જણાય છે કે, જીવના પૂર્વકાળનાં બધાં માઠાં સાધન, કલ્પિત સાધન મટવા અપૂર્વજ્ઞાન સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી, અને તે અપૂર્વ વિચાર વિના ઉત્પન્ન થવા સંભવ નથી; અને તે અપૂર્વ વિચાર, અપૂર્વ પુરુષના આરાધન વિના બીજા કયા પ્રકારે જીવને પ્રાપ્ત થાય એ વિચારતાં એમ જ સિદ્ધાંત થાય છે કે, જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનું આરાધન એ સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે; અને એ વાત જ્યારે જીવની મનાય છે, ત્યારથી જ બીજા દોષનું ઉપશમવું, નિવર્તવું શરૂ થાય છે.

(પત્રાંશ)

પ્રવચન - ૮

‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’ પત્રાંક-૫૧૧

તા. ૨૫/૦૧/૧૯૯૯ - ભાવનગર

‘શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર’ વચનામૃત. પત્રાંક ૫૧૧મો.

જે જે સાધન આ જીવે પૂર્વ કાળે કર્યા છે, તે તે સાધન જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાથી થયાં જણાતાં નથી, એ વાત અંદેશારહિત લાગે છે.’ સાધન એટલે ધર્મ-સાધન, ધર્મ-ક્રિયા. સાધનનો અર્થ (એ) થાય છે. ધર્મ પ્રાપ્તિના જે જે બાહ્ય સાધનો છે, એ જીવે પૂર્વ કાળે કર્યા છે - પણ પોતાની મતિ-કલ્પનાથી કર્યા છે, સ્વચ્છંદે કર્યા છે, મનમાની રીતે કર્યા છે. જ્યાં પોતાનું મન ન માને ત્યાં ન કરે અને એ વાતમાં અંદેશો એટલે શંકા (થતી નથી). એ વાતમાં શંકા જરા પણ લાગતી નથી. જો જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાથી થયા હોત તો (જીવને પરિભ્રમણ હોત નહીં).

(સ્પષ્ટ કરીએ તો) જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા મુમુક્ષુ માટે દર્શનમોહને કાપવાની છે. સીધી એક લીટીમાં વાત કરીએ તો આટલી છે અને એની યોજના અને એ સંબંધીનું સ્પષ્ટપણું એ જ્ઞાનીના લક્ષમાં હોય છે. યોજના તો કૃપાળુદેવ ૨૫૪ પત્રમાં - મુમુક્ષુતા આરોહણ ક્રમમાં Registered કરીને ગયા છે. પણ ત્યાં ૨૫૪ માં (પત્રમાં) પરિભ્રમણની વેદનાનો વિષય નથી ચાલ્યો. એ (વિષય) ૮૬ અને ૧૯૫માં (પત્રમાં) ચાલ્યો અને પૂર્ણતાના લક્ષને એમણે ૧૨૮ ના પત્રમાં થોડું Elaborate કર્યું. (મુમુક્ષુનો) કેવો મક્કમ નિશ્ચય હોય છે ! મુમુક્ષુતા માટેનો કેટલો તાકાતવાળો નિશ્ચય હોય છે ! કે કોઈપણ પરિસ્થિતિ ભી થાય - At any cost (મારે) પરિભ્રમણથી છૂટવું છે એટલે છૂટવું જ છે. એમાં કોઈ, આનો ભોગ ન દેવાય એ વાત નથી. ગમે તે ચીજનો ભોગ દેવાય. એ વાત એમાં આવી ગઈ અને પરિભ્રમણની ચિંતનાના પત્રમાં (જે) Elaborate નહોતું કર્યું, એ એમણે ૧૨૮ માં પત્રમાં ૪ - Paragraph થી કર્યું છે કે, આ જે પૂર્ણતાના લક્ષનો નિર્ણય થાય છે અથવા આત્મ-કલ્યાણનો, એ આવી

વેદનાપૂર્વક થાય છે. એટલે દરેક Paragraph ના અંતે અત્યંત વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે એટલે ચિંતના અને વૈરાગ્યનું Stage ૪-Paragraph માં લીધું અને ૩ જું Stage, જે છૂટવું જ છે, પરિભ્રમણથી છૂટવું જ છે એ (એના પછી) નીચે લીધું. એ વિષય ત્યાં સંક્ષેપ થઈ ગયો. ત્યાં (એ વિષય) પૂરો થયો પછી, એને ફરીને ૨૫૪ (પત્ર)માં એમણે Elaborate નથી કર્યાં.

૨૫૪ (પત્ર)માં પછી ત્યાર પછીની વાત લીધી કે, જીવને દૃઢ મુમુક્ષુતા પ્રાપ્ત થયે મોહાસિ તથી મૂંઝાઈ અને એક 'મોક્ષ'ને વિષે જ યત્ન કરવો. એટલી વાત કરીને પછી પોતાના દોષો અપક્ષપાતપણે જોવા. પછી એમણે ૩ પ્રકારના દોષ (લીધા અને) એ બધી વાત કરી. એમણે એ યોજના તો વ્યવસ્થિત કરેલી છે. પોતે અનુભવસિદ્ધ વાત કરી છે અને દરેકને અનુભવ (એક સરખો હોવાથી) જેટલા જ્ઞાની થાય એને ખ્યાલ આવી જાય કે બરાબર છે - જીવ આ ક્રમે જ આગળ વધે છે. એ પોતાના પરિણમન સાથે Tally કરી લે છે.

એ (બધાં Stageમાં આવ્યા) પહેલાં Problem ભો થયો છે કે, પરિભ્રમણની ચિંતનાનો જે પ્રવેશ છે, એ પ્રવેશ જ ન થતો હોય તો શું કરવું ? આ જે Problem છે એ બહુ મોટો Problem છે. એટલા માટે બહુ મોટો Problem છે કે, જીવને દર્શનમોહ કેટલો બળવાન વર્તે છે, એ ખબર નથી હોતી. બહુભાગ જીવ એવી રીતે બફમમાં રહે છે કે, હું તો ઘણો સ્વાધ્યાય કરું છું, હું તો ઘણો સત્સંગ કરું છું, સત્શાસ્ત્રો વાંચુ છું, એના વિચારો પણ મને આવે છે, - એટલે મારો દર્શનમોહ ઓછો હશે. (પણ) એવું નથી હોતું. સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને માનું છું માટે મારો દર્શનમોહ ઓછો હશે, એવું નથી હોતું. રોજિંદા જીવનમાં દર્શનમોહને ખૂબ દૃઢ કરવામાં આવે છે. એક, કુટુંબ-પરિવાર વચ્ચે રહીને પોતાપણું કરીને, એક સંપત્તિ આદિમાં પોતાપણું કરીને અને એક ખાવા-પીવાના, ભોગ-ઉપભોગના પ્રસંગોમાં પણ સુખબુદ્ધિએ અને આધારબુદ્ધિએ જે દર્શનમોહને પોતે ક્ષણે-ક્ષણે, કાર્ય-કાર્ય ને પ્રસંગે-પ્રસંગે દૃઢ કરે છે એ પકડી શકાતું નથી. મોટો અપરાધ છે એને પકડે નહીં, એને નબળો પાડે નહીં, તો પ્રવેશકાળ જ આવતો નથી.

એ સિવાય પણ દર્શનમોહ પ્રબળ થવાનું એક બીજું મોટું કારણ છે, -

‘પરલક્ષ’. હમણાં તો આપણે એના ઉપર ઘણો સ્વાધ્યાય આવી ગયો. (જીવને માર્ગ પ્રાપ્તિમાં) અવરોધક કારણો ચા ચા છે ? એમાં પરલક્ષ છે એ પણ એક બહુ મોટો અપરાધ છે. જીવ સ્વલક્ષે સ્વાધ્યાય નથી કરતો (પરંતુ) પરલક્ષે કરે છે અને જ્યાં સામૂહિક સ્વાધ્યાય થતો હોય ત્યાં પણ એનું કાંઈક ને કાંઈક પરલક્ષ ચાલતું હોય છે, એ પકડાતું નથી અને સરવાળો આવીને એ ભો રહે છે કે (પોતે) ચિંતનામાં પ્રવેશ નથી કરી શકતો. એટલે એના માટે Individually દરેકનો Case જુદો જુદો છે એના માટેની કોઈ Fix યોજના નથી.

પરિભ્રમણની ચિંતનામાં આવ્યા પછી પદાર્થ નિર્ણય સુધીની યોજના Fix છે અને પદાર્થ નિર્ણય પછી તરત - અલ્પકાળમાં જીવ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. એટલે ચોથા ગુણસ્થાનથી ચૌદ ગુણસ્થાન સુધી મોક્ષમાર્ગની યોજના Fix છે. અત્યાર સુધી તો બધાં સાધનાકાળમાં ચાર (ગુણસ્થાનથી) ચૌદ ગુણસ્થાન સુધી જ સમજતા હતા. મુમુક્ષુતાના Stage અને મુમુક્ષુતા આરોહણ ક્રમ (બાબતમાં) તો કોઈ આજે પણ ચર્ચા કરતું નથી. એ વિષય ચાંચ ચાલતો નથી. એટલે દર્શનમોહને મારવાનો વિષય ચાંચ ચાલતો નથી. ત્યારે ‘જ્ઞાનીનો માર્ગ’ એટલે શું ? કે દર્શનમોહને મારે તે જ્ઞાનીનો માર્ગ. માર્ગ એટલે ઉપાય. દર્શનમોહને મારે તે જ્ઞાનીનો ઉપાય.

જ્ઞાનીનો માર્ગ એ તીર્થકરનો માર્ગ, અને તીર્થકરનો માર્ગ એ જ્ઞાનીનો માર્ગ. તીર્થકરના નામે ચાલે માટે તીર્થકરનો માર્ગ નહીં. એ તો બધાં જૈનના સંપ્રદાય ચાલે છે. ત્રણે ફીરકા એમ જ ચાલે છે. કોઈ તીર્થકરનો માર્ગ ત્યાં નથી. ત્યાં બધે તમને વ્રત, પચ્ચખાણ, ત્યાગ, ફલાણું, ઢીકણું (કરાવીને) ચારિત્રમોહ ઉપર જ (દોરવી જશે). દાન આપો, ત્યાગ કરો, વ્રત કરો, ફલાણું કરો, આટલું છોડો, આટલું છોડો, છેવટે આટલો ત્યાગ કરો. આ સિવાય કાંઈ નથી. કેમકે ત્યાં ઉપદેશ આપનારા ત્યાગી થઈને બેઠા છે. એ પોતે જ ભૂલથી ત્યાગ કરીને બેઠા છે. એટલે એ ભૂલથી ત્યાગ કરાવશે, બીજું શું કરાવશે ? આ પરિસ્થિતિ છે. એની પાસે પાછી જાણકારી પણ નથી. એ જાતનું જ્ઞાન પણ નથી કે એ તમને આપી શકે. એ બોધ આપી શકે એવું જ્ઞાન એમની પાસે છે નહીં. એટલે જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો અર્થ આ છે કે, દર્શનમોહને મારો. દર્શનમોહને મારી-મારીને નબળો પાડો. મરણતોલ મારીને એનો ઉપશમ કરી નાખો, અભાવ કરી નાખો; તો મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ કરી

શકો, પછી આગળનો રસ્તો સહેલો છે, સુગમ છે, અને એનો મોક્ષ પણ નિશ્ચિત જ છે. એટલે જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો અર્થ આટલો જ છે કે, (દર્શનમોહને મારવો). (અત્યાર સુધી) જે-જે સાધન (જીવે) કર્યા છે એ દર્શનમોહને મારવા માટે કર્યા નથી.

ગુરુદેવે દ્રવ્યાનુયોગની પ્રધાનતાથી તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ ઘણો આપ્યો, અને શ્રદ્ધા પ્રધાનતાથી (પણ ઘણો ઉપદેશ આપ્યો). (કેમકે) એમનો સમ્યક્દર્શનનો વિષય મુખ્ય હતો. એટલે દર્શનમોહનો અભાવ કરવાનો (ઉપદેશ મુખ્ય હતો). તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓ માટે એની ચરમસીમાની વાત ત્યાં સુધી ચાલી, કે એક સમયની પર્યાય અને ત્રિકાળી દ્રવ્ય ભિન્ન છે. ત્રિકાળી દ્રવ્ય શાશ્વત (છે), ત્રણે કાળે એકરૂપ છે. એક સમયની પર્યાય બીજા સમયે (રહેતી) નથી. ચાહે તે કેવળજ્ઞાનની હોય કે સિદ્ધ-પરમાત્માની હોય, પર્યાય એક જ સમયની છે. માટે પર્યાયબુદ્ધિએ પર્યાયમાં પોતાપણું કરવું નહીં. આ એનો પરમાર્થ છે. પ્રવચનસારની ૮૩મી ગાથા(માં એમ કહ્યું) ‘પર્યાયમુઢાઃ પરસમયાઃ।’ પર્યાયમૂઢ પર સમય છે - એ જૈન સમય નથી, અન્યમતનો સમય એટલે સંપ્રદાય છે - ધર્મ છે.

એક સમયની પર્યાયમાં પોતાપણું નથી કરવાનું અને ઘરે જઈને બૈરા-છોકરાંમાં પોતાપણું કરવામાં કોઈને વિચાર સુધ્ધાં ન આવે ! વિકલ્પ પણ ન ઠે કે હું શું કરું છું ! જ્ઞાનની સ્થૂળતા કેટલી !! તમે તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ સૂક્ષ્મબુદ્ધિથી કરો અને પરિણમનની સ્થૂળતા કેટલી બધી ! કે વાસીદામાં જ સાંભેલું જાય સીધું ! તમે આટલી સૂક્ષ્મ શુકલધ્યાનની પર્યાયની ચર્ચા (કરો) ! ‘પરદ્રવ્યમ્ પરમાવં હેયં ઇતિ’ (કહો) ક્ષાયિકભાવને ‘નિયમસાર’ ની ૫૦મી ગાથા (માં હેય કહ્યો). ત્યાં સુધી ચર્ચા કરવામાં વાંધો નહીં, પણ કુટુંબ-પરિવાર અને રૂપિયાની બાજી સામે આવી (એટલે) ખલાસ ! ત્યાં પોતાપણું એટલી હદે (કરે) કે પોતાને એટલો બધો અંધાપો આવેલો હોય છે કે, પોતાને ખબર નથી પડતી કે હું શું કરું છું ! આટલું બધું જ્ઞાન સ્થૂળ થઈ જાય છે, એને અજ્ઞાન કહેવાય છે. હવે એ (પોતે) શું માને છે ? કે હું જે શુકલ (ધ્યાનની) - કેવળજ્ઞાનની પર્યાયને પરદ્રવ્ય માનું છું ને, માટે મારું જ્ઞાન સૂક્ષ્મ છે. પુણ્ય હેય છે, ક્ષયોપશમજ્ઞાન હેય છે અને ક્ષાયિકજ્ઞાન (પણ) હેય છે. ‘હેયં ઇતિ’ (એમ) લખ્યું છે. (એને એમ લાગે કે) આપણું જ્ઞાન બહુ સૂક્ષ્મ ! અને ઘણાં

તો એમાં જ્ઞાની થઈ ગયા ! શરીરની વાત આવે, કુટુંબની વાત આવે, રૂપિયાની વાત (આવે તો ત્યાં) ગાઢ એકત્વ હોય ! ગાઢ પોતાપણું હોય ! એ સ્થૂળ અજ્ઞાન છે. બહુ જાડું થયેલું અજ્ઞાન છે. એટલે જ્ઞાનીની આજ્ઞાની વાત જ આખી જુદી છે.

મુમુક્ષુ :- સુરતમાં આપ પહેલી વખત આવ્યા હતા ત્યારે આજ્ઞા માટે આપે બે વાત કહી હતી કે, જ્ઞાનીના સમષ્ટિગત ઉપદેશમાંથી પોતાને લાગતું ખેંચી લેવું, એ પણ આજ્ઞા છે અને જો જ્ઞાની Personal આજ્ઞા આપે તો તે અદ્ભુત જ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ખરી વાત છે અને એ દર્શનમોહ તોડવાની જ આજ્ઞા આપે. સમષ્ટિગત ઉપદેશમાંથી પણ એ જ તારવવાનું છે કે મારો મોહ અહીંયા કામ કરે છે. મારો મોહ અહીંયા કામ કરે છે, એ જ પકડવાનું છે. વાત તો એક જ છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞા એક જ પ્રકારે છે.

‘જો એમ થયું હોત...’ એટલેકે જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ સાધન કર્યા હોત, ‘તો જીવને સંસારપરિભ્રમણ હોય નહીં.’ ચારનો છુટકારો થઈ ગયો હોત. કેમ ? કે જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ચાલતાં ‘મોક્ષપાટણ’ સુલભ જ છે, અને (મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે) બહુ સમય જતો પણ નથી. ચૈતન્ય સ્વરૂપી આત્મા એવી અનંત ચમત્કારિક શક્તિ ધરાવે છે. ચમત્કાર પણ એનો અનંતો છે કે અનંતકાળનું અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ જતાં બહુ અલ્પકાળ લાગે છે. બહુ અલ્પકાળમાં સિદ્ધિ થઈ જાય છે. અનંતકાળ આગળ થોડા ભવ તો કાંઈ નથી. એ તો સમુદ્રમાં બિંદુ જેટલો એનો કાળ છે, એટલો બધો કાળનો મહાસાગર છે. એ તો અનાદિ અનંત છે. એમાં થોડાંક ભવ શું કહેવાય ? (જ્ઞાનીની આજ્ઞાની) લાઈને ચડયો હોય એને કાંઈ જાજા ભવ હોય નહીં.

આ કાળમાં કોઈ મુનિદશાએ પહોંચેને (તો) એ તો એકાવતારી જ હોય. પણ કૃપાળુદેવ જેવા અને સોગાનીજી જેવા ચોથા ગુણસ્થાને એકાવતારી છે. તો પછી જીવ કેટલા અલ્પકાળમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે ! એનો પ્રગટ દૃષ્ટાંત છે. છતાં પણ કોઈને ૨-૪-૬-૮ ભવ હોય તો એ કાંઈ મોટી વાત નથી. એ કોઈ મોટી વાત નથી. પૂજ્ય સોગાનીજી સાહેબનો એ દૃષ્ટાંત છે કે, (માર્ગ પ્રાપ્તિમાં) બહુ ઓછો સમય લાગે છે - એનો એ પુરાવો છે. કોઈપણ જીવ માર્ગે ચડે તો એને બહુ ઓછો કાળ લાગે, અને ઓછા કાળમાં કામ કરી

જાય એ તો એની સાબિતી છે.

(કોઈપણ ધર્મ સાધન જ્ઞાનીપુરુષની) આજ્ઞાથી થયાં હોય તો જીવને સંસાર પરિભ્રમણ હોય નહીં. 'જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા છે તે, ભવમાં જવાને આડા પ્રતિબંધ જેવી છે,....' ભવ કોણ વધારે ? દર્શનમોહ. જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા એમાં આડી આવીને ભી રહે. - 'નહીં, મોહ નહીં કરવા દઉં. મોહ નહીં કરવાનો.' આગળ એક પત્ર આવશે કે જેણે સત્સંગને ઇચ્છવો એણે કુટુંબ-પ્રતિબંધ ન ઇચ્છવો. ૫૧૦માં ઉપર જ છે લ્યો ! એ જ પાના ઉપર વચ્ચેનો Paragraph છે ને ! એની છેલ્લી લીટી. 'અનુત્પન્ન એવો આ જીવ તેને પુત્રપણે ગણવો કે ગણાવવાનું ચિત્ત રહેવું....' (ચિત્ત રહેવું) એટલે અભિપ્રાય રહેવો, 'એ સૌ જીવની મૂઢતા છે,...' કઠોર શબ્દ વાપર્યો છે. 'એ સૌ જીવની મૂઢતા છે,...' પણ આપણને અસર ન થાય તો શું કામ લાગે ? અરે ! મને મૂઢ કહે છે ને હું હજી માનતો નથી. ! મૂઢ કહે છે તોપણ માનતો નથી. 'અને તે મૂઢતા કોઈ પણ પ્રકારે સત્સંગની ઇચ્છાવાળા જીવને ઘટતી નથી.'

એટલે પછી અમે એકવાર એવી રીતે લીધું હતું કે સત્સંગમાં બેસવું હોય તો કુટુંબ-પ્રતિબંધવાળાને (માટે) અહીંયા 'No admission'નું Board છે. એને Admission નથી. જો કે અહીંયા એવું લખ્યું નથી, Board માર્યું નથી, પણ સમજી લેવાનું છે. એક (વાત થઈ). બીજું માનો કે છતાં પણ તમે આવીને બેસો છો, પણ અમે તમારું નામ સત્સંગીઓમાં Registered કરતાં નથી. Catalogue માં નથી લખતાં કે આ ભાઈ અમારા સત્સંગી છે, એ રીતે માન્ય નથી કરતાં. (અમે સમજીએ છીએ કે) ઠીક છે, આજે આવે છે (પણ) પાછા

ચારેક જતા રહેશે. અત્યારે (ભલે) આવતા હોય (પણ) પાછા ચારેક જતા રહેશે. એટલે એનો વિમો નથી ઉતારતાં. એનું Premium પણ નથી લેતા. એટલે શું ? કે ભલે તમે આવતા હોય પણ તમને Class માં બેસવા દઈએ છીએ એટલી અમારી ભલમનસાઈ છે. નહીં તો ઠાડીને કાઢી મૂકવા જોઈએ. ચાલો ! ઠો ! ભાગો અહીંથી કેમ કુટુંબ-પ્રતિબંધ કરો છો ? શું કરવા (કરો છો) ? કૃપાળુદેવ સત્સંગીને (કુટુંબમાં મોહ કરવાની) ના પાડે છે, આજ્ઞા ઉપર કેમ પગ મૂકો છો ? મૂઢ કહે છે તોપણ માનતા નથી !! સત્સંગની ઇચ્છાવાળાને આ હોય જ નહીં. આ રખાય જ નહીં. એટલે, બેસવા દે છે એમ સમજીને આપણે આવવાનું. બાકી કાં તો આપણે જતા રહીશું અને કાં

તો આપણને કાઢી મૂકશે. જો આપણે પ્રતિબંધ નહીં તોડીએ તો બેમાંથી એક સમજી લેવાનું. એવી ચર્ચા કરી હતી. એટલે વાત એવી છે કે જીવ ઘણો મોહ દઢ કરે છે, બહુ જ મોહ દઢ કરે છે, અને એ મોહ જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી પરિભ્રમણની ચિંતના ન આવે. પછી આગળની કોઈ વાત થવાનો પ્રશ્ન રહેતો નથી.

‘જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા છે તે, ભવમાં જવાને આડા પ્રતિબંધ જેવી છે, કારણ જેને આત્માર્થ સિવાય બીજો કોઈ અર્થ નથી,...’ ‘અર્થ’ એટલે પ્રયોજન. અર્થ એટલે શબ્દાર્થ, ભાવાર્થ નહીં. (અહીંયા) અર્થ એટલે પ્રયોજન. કારણકે જેને (માત્ર) આત્માનું પ્રયોજન (છે). આત્માર્થ એટલે આત્મ-કલ્યાણનું પ્રયોજન (છે). (આત્માર્થ શબ્દમાં) સમાસ છે. વચ્ચે ‘કલ્યાણ’ શબ્દ સમાયેલો છે. (જ્ઞાનીપુરુષને) આત્મ-કલ્યાણના પ્રયોજન સિવાય બીજું કોઈ પ્રયોજન નથી.

‘અને આત્માર્થ પણ સાધી પ્રારબ્ધવશાત્ જેનો દેહ છે,...’ જ્ઞાની કેવાં છે ? કે જેણે આત્માર્થ સાધી માત્ર પ્રારબ્ધ પ્રમાણે જેનો દેહ છે. (જ્ઞાનીપુરુષ ભવિષ્યનું) Planning એટલે નથી કરતાં. (તેમના અભિપ્રાયમાં એમ છે કે) પ્રારબ્ધ પ્રમાણે શેષ આયુ ભોગવવાનું રહ્યું. જ્ઞાન થયા પછી શું ખબર પડે ? જે (આયુષ્ય) ભોગવાઈ ગયું એ તો ભોગવાઈ ગયું. એ પણ પ્રારબ્ધ પ્રમાણે જ ભોગવાણું છે, પણ તે દિવસે કર્તાબુદ્ધિ હતી એટલે ‘હું આમ કરું ને તેમ કરું, આમ કરું ને તેમ કરું, ચાલતું હતું.’ હવે તો ખબર પડી ગઈ કે જે ભોગવાણું એ (પણ) પ્રારબ્ધવશાત્ છે અને શેષ આયુ પણ પ્રારબ્ધવશાત્ જ ભોગવવાનું છે. પછી Planning કરવાનો સવાલ ચાં ભો થાય છે ? (હું પર પદાર્થમાં કાંઈ) કરી શકતો નથી. - એવું જેને જ્ઞાન છે એને Planning કરવાનો પ્રશ્ન ચાં રહ્યો ? અને જો Planning કરે તો ‘કરી શકું છું’ એ વાત આવીને ભી રહે છે, એ તો કર્તાબુદ્ધિ થઈ ગઈ. સીધી જ વાત છે.

‘પ્રારબ્ધવશાત્ જેનો દેહ છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા...’ ખાલી જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા ન લીધી. આત્માર્થ સાધીને પ્રારબ્ધવશાત્ જેનો દેહ છે એવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા, એમ કહે છે. ‘તે ફ ત આત્માર્થમાં જ સામા જીવને પ્રેરે છે;...’ તારું આત્મકલ્યાણ થાય - એ એક જ વાત છે. અમારે અહીંયા બીજી વાત નથી. બીજો વિષય અહીંયા નહીં ચાલે. એક જ વિષય ચાલે છે. તારું અકલ્યાણ ચાં થાય છે ? એ જો ! ને તારું કલ્યાણ ચાં થાય છે ?

એમ જો ! બે જ વાત છે. અસ્તિ અને નાસ્તિથી જોઈ લે.

‘અને આ જીવે તો પૂર્વ કાળે કંઈ આત્માર્થ જાણ્યો નથી;...’ આત્મ-કલ્યાણ કેવી રીતે થાય ? એની ભૂતકાળમાં કોઈ દિવસ ખબર પડી નથી. ‘ **લટે આત્માર્થ વિસ્મરણપણે ચાલ્યો આવ્યો છે.**’ એમાં ભૂલો પડ્યો છે. તું ભૂલી ગયો છે. આત્માર્થ કેમ થાય ? એ જ ભૂલી ગયો છે.

મોટાભાગે જે તે સંપ્રદાયમાં જે તે જીવો ધર્મ-સાધન કરે છે. સૌથી મોટામાં મોટો દોષ ‘લોકસંજ્ઞા’નો ત્યાં કરી લે છે. (જીવ) લોકસંજ્ઞાએ ધર્મ કરે છે. જે લોકોમાં, જે સંપ્રદાયમાં, જે સમાજમાં, જે ટોળામાં હું જાઉં છું, ત્યાં મારું સ્થાન આ ! (એમ માની લે છે). એ સ્થાન (મેળવવા અને ટકાવવા) માટે પછી ગમે તે પ્રયત્ન કરે. ત્યાગ કરે, દાન કરે, જે કરે તે, કે જ્ઞાન કરે - એ બધું પછી લોકસંજ્ઞાએ જ કરે. લોકસંજ્ઞાએ કોઈ દિવસ ધર્મ થવાનો પ્રશ્ન જ નથી. લટાનો દર્શનમોહ તીવ્ર થાય. કૃપાળુદેવે તો એને ‘કાળકૂટ ઝેર’ જ કીધું છે. લોકસંજ્ઞાને કાળકૂટ ઝેર કીધું છે.

‘**તે પોતાની કલ્પના કરી સાધન કરે તેથી આત્માર્થ ન થાય,...**’ પોતાની કલ્પનાએ સાધન કરે એટલે આત્મકલ્યાણ થાય એવું કાંઈ બને નહીં. ‘**અને લટું આત્માર્થ સાધું છું એવું દુષ્ટ અભિમાન ઉત્પન્ન થાય;..**’ હું મારું આત્મ-કલ્યાણ કરું છું, કરું છું ને ! આટલું તો કરું છું ને ! આત્મકલ્યાણ માટે આટલું તો કરું છું ને ! (એ જાતનું અભિમાન થાય છે). એ જાતનું ‘દુષ્ટ અભિમાન’ કીધું, (માત્ર) અભિમાન ન કીધું.

મુમુક્ષુ :- અભિમાન તો બેસે છે પણ દુષ્ટ અભિમાન કેમ કહ્યું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- (કેમકે આ અભિમાન) વધારે ખરાબ અભિમાન છે. બીજા અભિમાનથી તો કોઈક ઉતરાવે. ‘પૈસાવાળો છું, પૈસાવાળો છું’ એમ કરતો હોય તો કોઈ એમ કહે કે ‘હવે, તારા કરતાં શેરમાથે સવાશેર ઘણાં બેઠાં છે, બેસ હવે, કાંઈ નથી તારી પાસે.’ એમ કરીને કોઈક એને કાંઈક દેખાડી દે. (આ પ્રકારના અભિમાનમાંથી) તો ઉતારવો મુશ્કેલ પડે. બીજા (કોઈ) અભિમાન કરેને ! કોઈ કુળનું કરે, કોઈ શરીરબળનું કરે, કોઈ પૈસાના - ધનબળનું કરે, કોઈ રૂપબળનું કરે, કોઈને કોઈ (અભિમાન કરે) પણ બધાંયમાં એને શેરથી સવાશેર દેખાય. આમાં તો એને (એમ જ થાય કે) બસ ! હું, હું ધર્મ કરું છું, હું ધર્મ કરું છું. એમાંથી પાછો વાળવો એને બહુ મુશ્કેલ

પડે.

બીજા અભિમાનથી પાછા વાળવામાં શું કારણ છે ? કે એ બધાં સ્થૂળ પાપના પરિણામ છે અને આ પુણ્યના પરિણામ હોય છે. પાપમાં ફસાયેલો સહેલાઈથી નીકળે, પુણ્યમાં ફસાયેલો સહેલાઈથી ન નીકળે. (આ) બહુ છેતરામણી જગ્યા છે અને એથી વધારે ફસાય - ક્ષયોપશમ જ્ઞાનમાં. પરલક્ષી ક્ષયોપશમજ્ઞાનમાં ફસાણો હોય એને કાઢવો બહુ મુશ્કેલ, એને (બહાર કાઢવો) સૌથી વધારે મુશ્કેલ છે). પાપવાળા કરતાં પુણ્યવાળાને કાઢવો મુશ્કેલ અને પુણ્યવાળા કરતાં ક્ષયોપશમ(જ્ઞાનમાં) - શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં ચડેલાને કાઢવો મુશ્કેલ પડે. એવી ખરાબ પરિસ્થિતિ થાય છે. એટલે એને દુષ્ટ અભિમાન કીધું છે.

લટાનું દુષ્ટ અભિમાન ઉત્પન્ન થાય 'કે જે જીવને સંસારનો મુખ્ય હેતુ છે.' (પરિભ્રમણના) બીજા બધાં (કારણો) ગૌણ છે. આ મુખ્ય હેતુ છે. અધર્મમાં ધર્મ માનવો, અકલ્યાણમાં કલ્યાણ માનવું, એ સંસારનો મુખ્ય હેતુ છે. તમે સંસારના પરિણામો કરો છો એ તો સંસારનો હેતુ છે જ. પણ (આ અભિમાન) એના કરતાં પણ વધારે (કારણભૂત) છે, એમ કહેવું છે. એટલે (આપણી) જવાબદારી વધે છે. ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવેલાની જવાબદારી (વધે છે).

(કોઈક) ધ્યાનના રવાડે ચડે છે. પછી (એ) યોગકેન્દ્રમાં જાય, ધ્યાનકેન્દ્રમાં જાય, ધ્યાન શિબિરોમાં જાય (એ) બીજી વાત છે અને અત્યારે તો આ બધાં કૃપાળુદેવના નામે આશ્રમો થાય છે, ત્યાં પણ ધ્યાન ચલાવવાનો એક ક્રમ (રોજિંદા) કાર્યક્રમમાં ગોઠવી નાખે છે. આ બધાં ધ્યાન રવાડે ચઢવાના પ્રકારો છે. એટલે પછી શું થાય છે ? કે ધ્યાનમાં બેસે એટલે મનની એકાગ્રતા કેવી રીતે થાય ? (કે ધ્યાનમાં બેસે એટલે મનની ચંચળતા થોડી ઘટે છે). ચંચળતા ઘટ્યા પછી, અહીંયા થોડીક પરિસ્થિતિ નાજુક થાય છે. કોઈને કાંઈ દેખાય, કોઈને કાંઈ દેખાય; કોઈને કાંઈ દેખાય, (અને) કોઈને કાંઈ દેખાય. કોઈ કહે મને તેજના લીસોટા દેખાય છે ! કોઈ કહે મને કોઈ ચક્કર-ચક્કર-ચક્કર-તેજનું ચક્કર દેખાય છે ! કોઈ કહે મને બહુ જ શાંતિ લાગે છે ! કોઈ કહે મને આનંદનો અનુભવ આવે છે ! એમાં તો અનેક પ્રકાર ભજે છે.

(કૃપાળુદેવ આગળ લખે છે), 'જે વાત સ્વપ્ને પણ આવતી નથી, તે જીવ માત્ર અમસ્તી કલ્પનાથી સાક્ષાત્કાર જેવી ગણે..' જુઓ ! ધ્યાનમાં સાક્ષાત્કાર થઈ ગયો, એમ એ લઈ લે. (માનસિક) શાંતિ થઈને આનંદ આવ્યો ને !

એટલે (એમ માની લે છે કે) મને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થઈ ગયો ! એ ધ્યાનમાં ચાંથી થાય ? કેમકે એણે અમુક વસ્તુ જોઈ છે, એને એ સાક્ષાત્કાર ગણે છે. અમુક પ્રકારનો ચિત્ર-વિચિત્ર અનુભવ થયો એને સાક્ષાત્કાર ગણે છે. તો કહે છે, એ તો સાચા ધ્યાનવાળાને સ્વપ્ને (પણ) આવતું નથી ! 'તે જીવ માત્ર અમસ્તી કલ્પનાથી સાક્ષાત્કાર જેવી ગણે તો તેથી કલ્યાણ ન થઈ શકે.'

'તેમ આ જીવ પૂર્વ કાળથી અંધ ચાલ્યો આવતાં છતાં..' અત્યાર સુધી તો એને આત્મજ્ઞાન સંબંધીની સૂઝ નથી એટલે આંધળો જ છે. આ માર્ગ માટે તો આંધળો છે. અજાણ્યો કહો કે આંધળો કહો, એ તો એકસરખું જ છે. (અંધ થઈને) ચાલ્યો આવતાં છતાં, 'પોતાની કલ્પનાએ આત્માર્થ માને તો તેમાં સફળપણું ન હોય, એ સાવ સમજી શકાય એવો પ્રકાર છે.' પોતાની કલ્પનાએ માની લે કે મારું કલ્યાણ થયું છે, મારું કલ્યાણ કરું છું અથવા તો કલ્યાણ થયું છે, વાતમાં કાંઈ માલ નથી.

'એટલે એમ તો જણાય છે કે, જીવના પૂર્વકાળનાં બધાં માઠાં સાધન,..' (માઠાં સાધનમાં) બધું આવી ગયું. માઠાં સાધનમાં ત્યાગ, વ્રત, તપ, જ્ઞાન, ધ્યાન, દાન, બધું આવી ગયું. 'જીવના પૂર્વકાળનાં બધાં માઠાં સાધન, કલ્પિત સાધન...' બે (સાધન) લીધાં. એક માઠાં સાધન કીધાં એ (બીજા) કલ્પિત સાધન કીધાં. પોતાની કલ્પનાએ કરેલાં છે તેથી કલ્પિત કીધાં અને (માઠાં સાધન એટલા માટે કહ્યું કેમકે) એનું પરિભ્રમણ વધારનારા છે (અને) દર્શનમોહને દૃઢ કરાવનારાં છે. (દર્શનમોહ વધતાં) ગૃહીત મિથ્યાત્વમાં આવ્યો ને ? ગૃહીત મિથ્યાત્વમાં આવ્યો એટલે જ્યારે દર્શનમોહ તીવ્ર થાય ત્યારે અગૃહીતમાંથી ગૃહીત મિથ્યાત્વ થઈ જાય.

અગૃહીત મિથ્યાત્વ હોય ત્યાં જૈન કુળમાં જન્મયો હોય, સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને માનતો હોય, તત્ત્વજ્ઞાનનો બરાબર અભ્યાસ કરતો હોય, (ત્યાં સુધી) અગૃહીત મિથ્યાત્વમાં હોય. પછી એમાંથી આત્માને વિષે કલ્પના કરે કે આત્માને પ્રાપ્ત થવાના સાધનને વિષે કલ્પના કરે, ત્યારે ગૃહીત (મિથ્યાત્વમાં) આવી જાય. (બુદ્ધિપૂર્વક) નવું (સાધન) ગ્રહણ કરી લીધું. એટલે એ માઠાં સાધન થયાં. ત્યાં મિથ્યાત્વ તીવ્ર થઈ ગયું.

'માઠાં સાધન, કલ્પિત સાધન મટવા અપૂર્વજ્ઞાન સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી,.....' (અપૂર્વ એટલે) અત્યાર સુધી નહીં કરેલું એવું અપૂર્વજ્ઞાન (પ્રગટ

ક્યા) સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી. ‘અને તે અપૂર્વ વિચાર વિના ઉત્પન્ન થવા સંભવ નથી;...’ અપૂર્વજ્ઞાન એટલે આત્મજ્ઞાન, એમ લઈ લેવું. આત્મજ્ઞાન છે તે અપૂર્વજ્ઞાન છે. કોઈ દિવસ પ્રાપ્ત થયું નથી અને તે અપૂર્વજ્ઞાન ‘અપૂર્વ વિચાર વિના ઉત્પન્ન થવા સંભવ નથી,....’

અપૂર્વ વિચાર એટલે આત્મ-કલ્યાણ સંબંધીનો અપૂર્વ વિચાર. એને આપણે પ્રારંભની આત્મકલ્યાણની ભાવના કહીએ છીએ. આ વિષય થોડો વધારે છણાવટ કરવા જેવો લાગે છે. જે કોઈ (જીવો) ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, એ બધાં આત્મકલ્યાણની ભાવનાથી જાણે કરીએ છીએ એમ માનતા હોય છે. બધાં (જીવોમાં) (જે) અન્ય હેતુથી કરતાં હોય એને આપણે એમાં અત્યારે નથી ગણતાં. બીજા હેતુથી પ્રવેશ કરીને બીજી પ્રવૃત્તિ કરતાં હોય એનું કામ નથી. પણ સામાન્ય રીતે બીજો હેતુ ન હોય અને (આ વિષયમાં) બરાબર માથું મારતા હોય કે આમાં શું કહે છે ? (એ) મારે બરાબર સમજવું છે. મારે (આત્મહિત) કરવું છે. મારે સમજવું છે, કરવું છે. એ (એમ) માને કે આપણે આત્મકલ્યાણની ભાવનાથી કરીએ છીએ. પણ એ ઉપરછલ્લી ભાવના એવી હોય છે કે એનાથી કાંઈ વળતું નથી. આ અપૂર્વ વિચાર એટલે અપૂર્વ આત્મકલ્યાણની ભાવનાથી આત્મકલ્યાણ માટે ઉત્પન્ન થયેલો વિચાર. એટલી વાત એની અંદર ગર્ભિત છે.

પૂજ્ય બહેનશ્રીની ભાષામાં કહીએ તો ‘અંતરથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના.’ ઉપર-ઉપરથી નહીં. (આ જીવ) ઉપર-ઉપરથી ભાવના કરીને દ્રવ્યલિંગી સુધી જઈ આવ્યો. ઉપર ઉપરથી ભાવના કરી અને અગિયાર અંગ સુધી જઈ આવ્યો. બાહ્ય ક્ષયોપશમજ્ઞાન અને બાહ્ય ક્ષયોપશમચારિત્રમાં (આટલી હદ સુધી જઈ આવ્યો). બન્ને ક્ષયોપશમ ભાવે થયું, (પરંતુ) અંતરની ભાવના નથી થઈ. આત્મજ્ઞાન માટે અપૂર્વ આત્મભાવના અને અપૂર્વ આત્મકલ્યાણનો નિર્ધાર (થવો ઘટે છે). વિચાર એટલે નિર્ધાર - નિર્ણય, કે (આત્મહિત) કરી જ લેવું છે. કોઈપણ ભોગે કરી લેવું છે. એ જ્યાં સુધી ન આવે ત્યાં સુધી જીવ ચિંતનામાં નહીં આવે. એટલે અપૂર્વજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવા માટે અપૂર્વ વિચાર જોઈએ.

‘અને તે અપૂર્વ વિચાર,....’ હવે પાછા મૂળ મુદ્દા ઉપર આવ્યા. ‘તે અપૂર્વ વિચાર, અપૂર્વ પુરુષના આરાધન વિના બીજા ચા પ્રકારે જીવને પ્રાપ્ત થાય...’ કે બીજા કોઈ પ્રકારે ન થાય. અપૂર્વ પુરુષ એટલે જ્ઞાનીપુરુષ કહો, સત્પુરુષ

કહો, એના 'આરાધન વિના...' જોયું ? એના 'સત્સંગ વિના' શબ્દ અહીંયા ન વાપર્યો. કેમકે અહીંયા આજ્ઞા લેવી છે ને ! આજ્ઞાનું આરાધન કરવું છે. તમને Home-work આપ્યું એ તમે કરીને કેમ આવતા નથી ? ચોખ્ખી વાત છે. Home-work આપ્યું કે 'ઘરે જઈને પરિવારમાં પોતાપણું કરવાનું નહીં.' (તો પછી) શું કરવા થાય છે, ભાઈ ? 'પરલક્ષ કરવાનું નહીં' (તો) શું કરવા પરલક્ષ થાય છે ? Home-work આપ્યું એ કરીને આવો. એ કામ કર્યું એનું નામ 'આરાધન.' સાંભળ્યું એનું નામ આરાધન નહીં. વિચાર્યું એનું નામ આરાધન નહીં. (જે કામ આપ્યું હતું) કામ કર્યું કે નહીં ? એ અપૂર્વ પુરુષના આરાધન વિના બીજા ચા પ્રકારે જીવને પ્રાપ્ત થાય ? કે એમાં બીજા કોઈ પ્રકારે (પ્રાપ્ત) ન થાય.

'એ વિચારતાં એમ જ સિદ્ધાંત થાય છે કે, જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનું આરાધન એ સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે;..' જુઓ ! સમ્યક્દર્શન ન લીધું અહીંયા, 'સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે.' (એમ કહ્યું છે). જો એક (વાર) જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાના આરાધનમાં આવ (તો) તને અપૂર્વ વિચાર થશે. તને અપૂર્વજ્ઞાન થશે, અને તું સિદ્ધપદ સુધી પહોંચી જઈશ. આ જગતનું સર્વોલ્કૃષ્ટ અને મોટામાં મોટું કામ છે, અને એ કામની ચર્ચા ચાલે છે. ભાજીમૂળાની ચર્ચા નથી ચાલતી કે 'ચાલો (આજ્ઞાને આપણે) Lightly' લઈ લ્યો. ઠીક છે ! એ તો જ્ઞાની (છે એટલે) એમ (કહે). (અને) જ્ઞાની એમ બોલે. આપણે પ્રયત્ન કરતા રહીશું. કરીશું... કરતાં... કરતાં... વળી કાંઈક થઈ જશે.' (પણ એમ) બિલકુલ નહીં (ચાલે). એની Sincerity (ગંભીરતા) એટલી જ આવવી જોઈએ. Most sincere થઈ જવું પડે.

અત્યારે (પોતે) મનુષ્યભવમાં છે એ (પરિસ્થિતિ) પર્વતની ટોચે ટીંગાઈ ગયો છે અને નીચે ખીણ છે. હાથ છૂટી જાય તો ખીણમાં પડે. એવી ચારગતિની ખીણ પડી છે (અને પોતે) ટીંગાયેલો છે. હવે એ ટીંગાયેલો છે, એ જો પુરુષાર્થ કરીને ઉપર ન ચઢી જાય તો નીચે જ પડવાનો છે. ચાં સુધી ટીંગાઈને રહેશે ? હાથ થાકી જવાના છે. ચાં સુધી ટીંગાઈને રહેવાનો છે ? હાથનું બળ મર્યાદિત છે. એ જેટલું બળ છે એ બળમાંથી ઉપર ચઢીને બહાર નીકળી ગયો તો નીકળી ગયો, નહીંતર ગયો ખીણમાં ! ચારગતિના દુઃખો આમંત્રણ આપી રહ્યાં છે અને એમાં પણ ખાસ કરીને ૫૦-૬૦ (વર્ષ) વટાવ્યા હોય એને

બધાંયને તો નજીકના આમંત્રણ છે. ચારગિતના દુઃખો આમંત્રણ મોકલી રહ્યાં છે. જો જીવ સમજી જાય તો સારી વાત છે - પાછો વળી જાય તો સારી વાત છે. (નહીંતર આયુષ્ય પૂરું થયા પછી) બહુ ભયાનક સ્થિતિ છે ! ભયંકર પરિભ્રમણમાં સપડાઈ જાય એવું મોટું તોફાન - Cyclone ચાલે છે. ચાંચ મરે ને ચાંચ જન્મે ! ચાંચ જન્મે ને ચાંચ મરે ! કાંઈ ઠેકાણાં નહીં કોઈનાં.

‘જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનું આરાધન એ સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે; અને એ વાત જ્યારે જીવથી મનાય છે,...’ જુઓ ! આજ્ઞાની આરાધનની વાત જ્યારથી જીવ માનતો થાય છે, ત્યારથી. - એટલે આજ્ઞાને માનતો થયો ત્યારથી. ‘ત્યારથી જ બીજા દોષનું ઉપશમવું, નિવર્તવું શરૂ થાય છે.’ નહીંતર ચારે ચો દોષ પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થઈ જશે એનું પોતાને ભાન નહીં રહે. પાછળથી ખબર પડે એનો કોઈ અર્થ નથી. બીજા દોષોનું સહેજે (ઉપશમવું શરૂ થાય છે). જીવ એક નિશ્ચયમાં આવી ગયો કે, મારે આજ્ઞાનું આરાધન કરવું જ છે અને આ ભૂમિકામાં દર્શનમોહને મારે ગમે તેમ કરીને મંદ કરવો જ છે, એટલે જ્યાં-જ્યાં પોતાનો દર્શનમોહ થતો હોય એને પકડવામાં એકદમ જાગૃત થઈ જાય, ચકોર થઈ જાય કે મારા ઘરમાં (પરિણમનમાં) આ બધા કૂતરાં - બિલાડાં (દોષો) પેસવા મંડ્યા ! હું ચોકીદાર તરીકે બેઠો છું ને ! (આમ) ન ચાલે. એટલે (દોષને - દર્શનમોહને) પકડતો થઈ જાય. બસ ! (આ એક નિશ્ચયમાં આવે એટલે) બીજા દોષોનું ઉપશમવું, નિવર્તવું સહેજે - સહેજે થવાનું. એક આજ્ઞાના આરાધનમાં આવે અને કામ શરૂ કરે એટલે આખું અંદરનું ભવન ફરી જવાનું ! અંદરનું ભવન જ ફરી જવાનું. નહીંતર શું થશે ? સ્વાધ્યાય સ્વાધ્યાયના કાળે (થતો રહેશે) અને બાકીની જિંદગી બીજા (જીવોની જેમ પૂરી થઈ જશે). બંનેને કાંઈ લેવા કે દેવા ! કાંઈ સંબંધ નહીં રહે. સ્વાધ્યાય અભરાઈએ ચડી જશે અને જિંદગી આમને આમ ચાલી જશે !

એટલે આ એક વાતને (તેઓ) સરવાળે ચાં લઈ ગયા છે ? કે (કોઈપણ ધર્મ સાધન) પોતાની મેળે - પોતાની કલ્પનાએ નહીં કરતાં, જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ કરે. આ એક જ મુદ્દો છે. તો અપૂર્વ એવું આત્મજ્ઞાન થાય, અને એ જ સિદ્ધપદનો ઉપાય છે. બીજો કોઈ સિદ્ધપદનો ઉપાય નથી. આમ જોઈએ તો આટલી વાતમાં એમણે Total મારી દીધો છે. પત્રનો આખો સારાંશ આપી દીધો છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! ૧૪૭ પત્રમાં એમ કહ્યું છે કે, આજ્ઞામાં જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગમાં ટકવું બહુ જ અસુલભ છે. એકતાન થવું પણ બહુ અસુલભ છે. આમાં Continuation માં ‘એકતાન’ શબ્દ બેવાર આવતો હોય તો શું ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આરાધવું (એટલે) એકતાન થઈને આરાધવું, એમ કહે છે. ત્યાં ૧૪૭ (પત્ર)માં કૃપાળુદેવને એમ કહેવું છે કે, આરાધવું એટલે એકતાન થઈને આરાધવું, એક લયે આરાધવું, એક નિષ્ઠાએ આરાધવું, એક લક્ષે આરાધવું અને પૂરી શિ તથી આરાધવું. એમને એમ ઉપર ઉપરથી જરાપણ ઢીલું મૂકીને નહીં. એમ (કહેવું છે).

હવે, (આજ્ઞામાં) એકતાન થવું અસુલભ છે, એનું શું કારણ ? કે બીજી બાજું બધાં મોહના પ્રકારો ભા છે. સંસારના મોહના બધાં પ્રકારો એમને એમ ભા છે. હવે અહીંયા (આજ્ઞામાં) એકતાન થવું હોય તો ત્યાંથી ભા થઈ જવું પડે. એ મોહની Seat ખાલી કરવી જ પડે. એટલે એ અસુલભ છે. એણે (મોહની સામે) લડવું પડશે, અને એ વખતે અંદરમાં જે Friction (વર્ષણ) ચાલે છે, લડાઈ ચાલે છે, (એ) એક વખત સરખાઈની ચાલે છે. એમાં જીતી ગયો તો કાયમ માટે જીતી ગયો. નહીંતર અનંતકાળથી હારતો આવ્યો જ છે. એમ છે. એટલે અસુલભ છે. એક વખત (તો) લડવું પડે છે. પોતાનાને પોતાના મોહ સામે પોતાને લડવું પડે છે. કેમકે આ મોહે અનંત શિ તવાળા પોતાના પરમેશ્વરને દબાવી દીધો છે. એના ઉપર બેઠો છે - દબાવીને છાતી ઉપર બેઠો છે, હલવા દેતો નથી. અનંત શિ ત અંદર ભરી છે પણ છાતી ઉપર ચઢી બેઠો છે. એવી ખરાબ પરિસ્થિતિ છે. (એટલે) એને પાડવો અને નબળો પાડવો. એ વાત તો જરા પ્રયત્ન કરે (ત્યારે) એને ખ્યાલ આવે એવું છે કે જરાક વાત અધરી છે - કઠણ છે વાત ! પણ જેણે નિર્ધાર કર્યો છે કે કોઈપણ ભોગે કરવું છે એને એટલું બધું કઠણ નથી લાગતું અને લાગે તોપણ તે એક વખત એ જીતી જાય. કેમકે એનો નિર્ધાર બળવાન છે.

જુઓ ! ત્યાં ૧૨૮ માં (પત્રમાં) શું કીધું. ? ‘એવું દૃઢત્વ આત્મામાંથી પ્રકાશે છે.’ રાગમાંથી નથી પ્રકાશતું. આત્મકલ્યાણની ભાવના રાગથી કરી છે કે આત્મામાંથી કરી છે ? બસ ! આ જ સવાલ છે. આત્મામાંથી કરી છે, તો વાંધો નથી. એ આત્માનું સત્ત્વ છે. રાગથી કરી હોય તો ગયો

(સંસારમાં) ! એટલે આત્મામાંથી પ્રકાશે છે, એમ લખ્યું છે. અંતરથી કહો, આત્મામાંથી કહો, એક જ વાત છે. એ રીતે કામ થાય છે. વાત બહુ સ્પષ્ટ છે (કે) કામ સ્પષ્ટપણે થવું જોઈએ. જેવી વાત સ્પષ્ટ છે એવું જ કામ ચોખ્ખું, સ્પષ્ટ થવું જોઈએ.

આપણા ઘરે એક કામવાળી રાખીએ. રોજ કપડાં મેલાં રાખે ને રોજ વાસણ એઠવાડવાળા રાખે. એટલે આપણે અને ૨-૪ વખત બતાવી દઈએ કે, 'જો આમાં શું છે ? કપડાં એવાંને એવાં મેલાં છે. તે બોળીને કાઢી નાખ્યા લાગે છે ! મહેનત જ નથી કરી અને વાસણ કાંઈ (બરાબર) ઉટક્યા જ નથી. નહીંતર આ બધું જાય નહીં ? એઠવાડ એમને એમ ચોંટયો છે.' (એમ) એકવાર કહો, બે વાર કહો, પાંચવાર કહો, સાતવાર, દસવાર કહો, પછી શું કરો ? કાઢી મૂકવી પડે. શું થાય ? કામવાળીને રજા જ આપવી પડે ને. કામ કરીને ન આવે તો શું થાય ? આમાં (પણ) એવું છે. કામ એટલું જ ચોખ્ખું કરવું જોઈએ. જેવી આજ્ઞા છે તેવું જ એકદમ ચોખ્ખું કામ થવું જોઈએ. થોડું વહેલું-મોડું થાય એનો વાંધો નહીં પણ Sincere attempt જોઈએ. એકદમ ગંભીર પ્રયત્ન (થવો જોઈએ) પછી વાંધો નથી. અહીં સુધી રાખીએ.

મુમુક્ષુજીવના આત્મકલ્યાણની યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં રહી છે. તે બાબતથી અજાણ હોવા છતાં આજ્ઞાકારિતામાં રહેલ જીવ પડતો બચી જાય છે અને છેવટ પામી જાય છે.—આ જેને સમજાતું નથી, તે પ્રાયઃ સ્વચ્છંદે ચડી જાય છે અને સન્માર્ગથી દૂર થઈ જાય છે.

— પૂજ્ય ભાઈશ્રી
(અનુભવ સંજીવની - ૧૫૨૦)

ॐ

‘શ્રીમદ્ રાજયંત્ર’

પત્રાંક - ૫૬૦

મુંબઈ, પોષ, ૧૯૫૧

ॐ

જો જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયથી સર્વોત્કૃષ્ટ એવું મોક્ષપદ સુલભ છે; તો પછી ક્ષણે ક્ષણે આત્મોપયોગ સ્થિર કરવો ઘટે એવો કઠણ માર્ગ તે જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયે પ્રાપ્ત થવો કેમ સુલભ ન હોય ? કેમકે તે ઉપયોગના એકાગ્રપણા વિના તો મોક્ષપદની ઉત્પત્તિ છે નહીં. જ્ઞાનીપુરુષના વચનનો દૃઢ આશ્રય જેને થાય છે તેને સર્વ સાધન સુલભ થાય એવો અખંડ નિશ્ચય સત્પુરુષોએ કર્યો છે; તો પછી અમે કહીએ છીએ કે આ વૃત્તિઓનો જય કરવો ઘટે છે, તે વૃત્તિઓનો જય કેમ ન થઈ શકે ? આટલું સત્ય છે કે આ દુષ્ક્રમકાળને વિષે સત્સંગની સમીપતા કે દૃઢ આશ્રય વિશેષ જોઈએ અને અસત્સંગથી અત્યંત નિવૃત્તિ જોઈએ; તોપણ મુમુક્ષુને તો એમ જ ઘટે છે કે કઠણમાં કઠણ આત્મસાધન હોય તેની પ્રથમ ઇચ્છા કરવી, કે જેથી સર્વ સાધન અલ્પ કાળમાં ફળીભૂત થાય.

શ્રી તીર્થકરે તો એટલા સુધી કહ્યું છે કે જે જ્ઞાનીપુરુષની દશા સંસારપરિક્ષીણ થઈ છે, તે જ્ઞાનીપુરુષને પરંપરા કર્મબંધ સંભવતો નથી, તોપણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો, કે જે બીજા જીવને પણ આત્મસાધન - પરિણામનો હેતુ થાય.

‘સમયસાર’માંથી જે કાવ્ય લખેલ છે તે તથા તેવા બીજા સિદ્ધાંતો માટે સમાગમે સમાધાન કરવાનું સુગમ પડશે.

જ્ઞાનીપુરુષને આત્મપ્રતિબંધપણે સંસારસેવા હોય નહીં, પણ

પ્રારબ્ધપ્રતિબંધપણે હોય, એમ છતાં પણ તેથી નિવર્તવારૂપ પરિણામને પામે એમ જ્ઞાનીની રીત હોય છે; જે રીતનો આશ્રય કરતાં હાલ ત્રણ વર્ષ થયાં વિશેષ તેમ કર્યું છે અને તેમાં જરૂર આત્મદશાને ભુલાવે એવો સંભવ રહે તેવો ઉદય પણ જેટલો બન્યો તેટલો સમપરિણામે વેદ્યો છે; જોકે તે વેદવાના કાળને વિષે સર્વ-સંગનિવૃત્તિ કોઈ રીતે થાય તો સારું એમ સૂઝ્યાં કર્યું છે; તોપણ સર્વસંગનિવૃત્તિએ જે દશા રહેવી જોઈએ તે દશા ઉદયમાં રહે, તો અલ્પ કાલમાં વિશેષ કર્મની નિવૃત્તિ થાય એમ જાણી જેટલું બન્યું તેટલું તે પ્રકારે કર્યું છે; પણ મનમાં હવે એમ રહે છે કે આ પ્રસંગથી એટલે સકલ ગૃહવાસથી દૂર થવાય તેમ ન હોય તોપણ વ્યાપારાદિ પ્રસંગથી નિવૃત્ત, દૂર થવાય તો સારું, કેમકે આત્મભાવે પરિણામ પામવાનો વિષે જે દશા જ્ઞાનીની જોઈએ તે દશા આ વ્યાપાર વ્યવહારથી મુમુક્ષુજીવને દેખાતી નથી. આ પ્રકારે જે લખ્યો છે તે વિષે હમણાં વિચાર ક્યારેક ચારેક વિશેષ ઉદય પામે છે. તે વિષે જે પરિણામ આવે તે ખરું. આ પ્રસંગ લખ્યો છે તે લોકોમાં હાલ પ્રગટ થવા દેવા યોગ્ય નથી. માહ સુદ બીજ ઉપર તે તરફ આવવાનું થવાનો સંભવ રહે છે. એ જ વિનંતિ.

આ. સ્વા. પ્રણામ.

પ્રવચન - ૯

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૫૬૦

તા. ૨૧/૦૨/૧૯૯૯ - ભાવનગર

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત) પત્ર ૫૬૦મો છે.

‘જો જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયથી સર્વોત્કૃષ્ટ એવું મોક્ષપદ સુલભ છે; તો પછી ક્ષણ-ક્ષણ આત્મોપયોગ સ્થિર કરવો ઘટે એવો કઠણ માર્ગ તે જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયે પ્રાપ્ત થવો કેમ સુલભ ન હોય ?’ શું કહે છે ? કે જો જીવ દૃઢપણે જ્ઞાનીપુરુષનો આશ્રય કરે, (તો) આશ્રય કરે એટલે શું ? કે દૃઢપણે આજ્ઞાંકિત રહેવાનો પુરુષાર્થ કરે. એનું નામ દૃઢાશ્રાય છે. (એમાં ભાવ એ રહે છે કે) એમની આજ્ઞાએ રહેવું છે. જરાપણ એમની આજ્ઞા બહાર જવું નથી અને એ આજ્ઞામાં રહેતાં મારે જે કંઈ મૂકવું પડે તે મૂકવા હું તૈયાર છું.

જેમકે કોઈની પ્રકૃતિ ઉતાવળી હોય. (તો) એણે ધીરજ રાખવાની. ઉતાવળા નહીં થવાનું, તે પછી ગમે તે પરિસ્થિતિ સહન કરવા તૈયાર થાય, પણ ધીરજ જ રાખે. (એને એમ થાય કે) મને આજ્ઞા છે. ધીરજ રાખવી, શાંતિ રાખવી તે મને આજ્ઞા છે. આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન મારાથી ન થાય. એમ જેટલી જેટલી પોતાને લાગુ પડે એવી વાત હોય, ભલે સીધું ન કીધું હોય ! સત્સંગમાં (સમષ્ટીગત) વાત ચાલી હોય, સામૂહિક ઉપદેશમાં વાત ચાલી હોય, તોપણ પોતે એને આજ્ઞાપણે અવધારણ કરી લ્યે. (જો આ પ્રકારમાં આવે તો) સ્વરૂપમાં (માત્ર) સ્થિર ઉપયોગ (થાય એમ) નહીં (પરંતુ) મોક્ષ થવો સુલભ છે. એમ કહે છે. મોક્ષ થવો પણ સુલભ છે. કેમકે જ્ઞાનીની આજ્ઞા કોઈપણ સ્તરે જીવને અટકવા દે એમ નથી. તમામ પ્રકારની પર્યાય દૃષ્ટિનો નિષેધ છે.

કઈ પર્યાયમાં અહમ્ કરવો છે ? અહંકાર કઈ પર્યાયનો કરવો છે ? તારા સ્વરૂપ સામે જો ને ! એક સમયની કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પણ (જેની સામે) કાંઈ નથી. (સ્વરૂપ સામે કેવળજ્ઞાનની પર્યાય) અનંતમા ભાગે (છે).

એનો અર્થ શું ? એક ટકો કે એક ટકાના હજારમાં ભાગનો અર્થ શું ? અરે ! એક ટકાનો એક અબજમો ભાગ ન થયો. મૂળ સ્વરૂપના એક ટકાનો એક અબજમો ભાગ પણ નહીં, એનું નામ અનંતમાં ભાગે છે. વસ્તુ (સ્વરૂપ) - આત્મસ્વરૂપ - પરમાત્મસ્વરૂપ - પરમપદ એટલું મહાન છે કે કઈ પર્યાયનો તારે અહંકાર કરવો છે ? તારા સ્વરૂપ આગળ કેવળજ્ઞાનની પર્યાયની આ હાલત છે તો બીજી વિકારી પર્યાય, અધૂરી પર્યાય, બુદ્ધિની પર્યાય, આવડતની પર્યાય, કઈ પર્યાયનો અહંકાર કરવો છે તારે ? કોઈ સ્થાન જ નથી. એવી દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રગટ કરવાની જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા છે. કોઈ દોષમાં જ ભો રહેવા ન દે. કોઈ સ્તરે કોઈ દોષમાં ભો રહેવા ન દે. ઉપદેશની શૃંખલા જ એવી છે. તો મોક્ષપદ છેક સુધી સુલભ છે. પૂર્ણ શુદ્ધિ (જ્યાં સુધી) ન થાય ત્યાં સુધી દોષમાં રહેવા જ ન દે.

જો મોક્ષપદ સુલભ છે. ‘...તો પછી ક્ષણે ક્ષણે આત્મોપયોગ સ્થિર કરવો ઘટે એવો કઠણ માર્ગ...’ મુનિદેશમાં ક્ષણે ક્ષણે સ્વરૂપમાં લીનતા થાય. ‘...તે જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયે પ્રાપ્ત થવો કેમ સુલભ ન હોય ?’ એ સુલભ હોય. એ પણ સુલભ દશા છે. એ તો નીચેની દશા છે. ઉપરની દશા સુલભ હોય તો નીચેની દશા કેમ સુલભ ન હોય ? હોય જ. એમાં પ્રશ્ન જ રહેતો નથી.

‘કેમકે તે ઉપયોગના એકાગ્રપણા વિના તો મોક્ષપદની ઉત્પત્તિ છે નહીં.’ ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ સ્થિર થાય એ તો હજી અસ્થિરતા બતાવે છે. એકધારી એકાગ્રતા રહે તે સ્થિરતા બતાવે છે અને એ સ્થિરતાના ફળ સ્વરૂપે મોક્ષપદની ઉત્પત્તિ છે. એટલે જ્ઞાનીપુરુષના આશ્રયે આત્માનું પરમ કલ્યાણ સુલભ છે, તો નીચેના સ્તરના બધાં Stage છે એ તો સુલભ જ છે.

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! દૃઢ આશ્રયની પૂર્વ ભૂમિકામાં પરિણમનમાં શું હોવું જોઈએ ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આત્મકલ્યાણની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના (હોવી જોઈએ). આત્મકલ્યાણની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના (એવી હોય) કે એમના દૃઢ આશ્રયે મારું પરમકલ્યાણ સહજમાત્રમાં સઘાય તો મારે દૃઢ આશ્રયમાં રહેવું જ જોઈએ, એમાં બીજી વાત કઈ હોય શકે ?

લાઈસન્સ પદ્ધતિમાં લાઈસન્સ હોય એ જ એની ઈન્ડસ્ટ્રી કરી શકે એવું છે ને ? અને સરકાર લાઈસન્સ આપતી ન હોય. અરજી તો બધાં કરે કે

અમને લાઈસન્સ આપો. એને ખબર હોય કે સરકારની લાઈસન્સ આપવાની નીતિ (કેવી) છે ? વચમાં એમ હતું ને ? કે નવી કાર બનાવવાનું લાઈસન્સ નહોતું મળતું. એટલે ફીયાટ ગાડી દીકરી જન્મે ત્યારે નોંધાવે તો એના લગ્ન વખતે એને ડિલિવરી મળે. ફીયાટ ગાડીની આ દશા હતી. અને ડબલ - ત્રણ ગણા પૈસા ઓનમાં બોલાતા હતા. હવે, એવો Monopolized business હોય એવી ઈન્ડસ્ટ્રીઝનું લાઈસન્સ મેળવવા માટે તમને મિનિસ્ટરે દિલ્હીમાં સામેથી બોલાવ્યા હોય; Signing authority જે પ્રધાન હોય એ મિનિસ્ટરને લાઈસન્સ ઉપર સહી કરવાની ઓથોરીટી હોય (છે). (એવામાં) તમને સામેથી તેડું આવી ગયું હોય, જ્યારે એની ઓફીસે જાવ ત્યારે એનો પટાવાળો સામે મળે, (એ એમ કહે) 'બેસો હમણાં હું કહું પછી અંદર જાવાનું છે' અને એને પણ મોડું થતું હોય એને ખબર હોય કે તમારે આ ટાઈમ આવી જવાનું છે. પછી આ ટાઈમ તો હું એન્ગેજ છું. ટાઈમ સાંકડો થઈ ગયો હોય (ત્યારે) શું કરે પટાવાળાને ? પટાવાળો જેમ રાજ થાય (એમ કરે). - મિનિસ્ટર નહીં, મિનિસ્ટરનો પટાવાળો રાજ થાય એવું બધું કરે કે નહીં ? (એ એમ કહે) આ લે ૫,૦૦૦, આ લે - ૫૦,૦૦૦ કેમકે એને (નવા કારખાનામાંથી) કરોડો કમાવાના છે. એ સહી કરનારો ઢેઢ-ભંગીયો ખુરસી ઉપર બેઠો હોય. (તો પણ આજીજી કરે). અત્યારે તો બેસાડી દે છે ને શીડ્યુઅલ કલાસને ! તો એને (પણ) સલામ કરીને બેસે (અને કહે) 'સાહેબ ! મારા જેવું કાંઈ કામ હોય તો અડધી રાતે મને બોલાવી લેજો. મદ્રાસથી દિલ્હી આવતાં મને વાર નહીં લાગે' શું કહે ? જ્યારે લાભ મોટો થવાનો હોય ત્યારે જીવ કેટલો ગરજવાન હોય છે ! (દૃષ્ટાંત કહેવા પાછળ) આશય શું છે ? બહુ મોટો લાભ થવાનો હોય તો જીવને કેટલી ગરજ થાય છે ! મોટો શેઠીયો હોય તોપણ પેલા ભંગીયાની સામે કૂતરાની જેમ પૂંછડી પટપટાવે. ગલુડીયું જેમ આમ પૂંછડી પટપટાવે ને ! એવી રીતે એ પૂંછડી પટપટાવે. જો કૂતરો હોય તો (એવું કરે). એને ગરજની એવી લાગણી હોય. પેલા કૂતરાને બટકું રોટલો નાખે ને કેમ પૂંછડી પટપટાવે, એમ લાઈસન્સનું બટકું રોટલો નાખે ત્યાં એવી રીતે જ પૂંછડી પટપટાવે. તો (પછી) જેના આશ્રયે કેવળજ્ઞાન પ્રગટે, જેની આજ્ઞાએ કેવળજ્ઞાન પ્રગટે એની ગરજ કેટલી હોય ! આપણી પાસે કંઈ હિસાબ-કિતાબ ખરો કે નહીં ? એમ કહેવા માંગે છે.

આત્મકલ્યાણ શું ચીજ છે ? અને સહજમાત્રમાં સુગમપણે કેમ સધાય છે ? અને કેવી રીતે સધાય છે ? એ સમજણ પડે એટલે દૃઢ આશ્રય આવે, નહીંતર ન આવે. એને Total નહીં. Partly Surrender ship કહેવામાં આવે છે. કેવી ? Total Surrender ship - સંપૂર્ણ શરણાગતિ.

‘જ્ઞાનીપુરુષના વચનનો દૃઢ આશ્રય જેને થાય...’ એટલે એ ભૂમિકામાં (જે જીવ) આવી ગયો (એને એમ થાય) કે મને કંઈ વાંધો નથી. ‘...તેને સર્વ સાધન સુલભ થાય એવો અખંડ નિશ્ચય સત્પુરુષોએ કર્યો છે;...’ એને કોઈ સાધન અઘરું લાગે જ નહીં. એને કોઈ વાત કઠણ લાગે જ નહીં ને ! ગમે એ પ્રયોગ આપે નહીં જ્ઞાની ! એની પરિસ્થિતિ જોઈ એનો પ્રયોગ આપે. એને કાંઈ અઘરું લાગે જ નહીં. કેમ ? કે મારું પરમકલ્યાણ થવાનો (ઉપાય) આ મને બતાવે છે. મારે તો એ જ જોવાનું છે. આમાં તો કંઈ છે જ નહીં. મારા માટે તો કોઈ વાત કઠણ છે જ નહીં. કોઈ વાત અઘરી છે જ નહીં. ન થઈ શકે એ પ્રશ્ન જ નથી. એ જે કહે એ થાય જ.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનીના આશ્રયે આવે તો પ્રકૃતિ દોષ પણ એને અડતાં નથી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પ્રકૃતિનું સમર્પણ કરી નાખે. પ્રકૃતિ છે એ આત્મા છે. અજ્ઞાન દશામાં પ્રકૃતિ જ આત્મા છે. પ્રાણ અને પ્રકૃતિ સાથે જાય એનો અર્થ શું ? કે પ્રાણ છોડી શકે (પણ) પ્રકૃતિ ન છોડી શકે. (એને એમ ભાવ થાય કે) ‘મરી જાઉં તો બહેતર છે, પણ એમ તો નહીં જ ચાલે.’ ‘મરી જાઉં તો બહેતર છે પણ એમ નહીં થવા દઉં’ - એમ કહે. એ પ્રકૃતિ બોલે છે. (એ) આત્મા સાથે વણાઈ ગયેલો ભાવ છે. (આજ્ઞાંકિત જીવ) એને પણ સહજમાત્રમાં ચપટી વગાડે એમ છોડી દે. મારે આજ્ઞા એટલે આજ્ઞા, વાત પૂરી થઈ ગઈ.

‘આજ્ઞા એ જ ધર્મ છે.’ એટલા માટે એ સૂત્ર છે. જૈન શાસનમાં એક સૂત્ર છે. ‘આજ્ઞાએ ધમ્મો.’ આજ્ઞા એ જ ધર્મ છે. ‘આજ્ઞાએ ધમ્મો.’ અને જેમ આકરી તપસ્યા છે, તો કહે, ‘આજ્ઞાએ તવો.’ આજ્ઞા એ જ મારા માટે તપશ્ચર્યા છે, બીજું કાંઈ હું સમજું નહીં. બધાં લૌકિક દૃષ્ટાંતો ઘણાં એવા આવી ગયા છે. આ ગુરુ ગોવિંદસિંહનો દૃષ્ટાંત છે.

મુસલમાન બાદશાહો હિન્દુસ્તાનની વસ્તીને - બધાંને મુસલમાન બનાવતા હતા. એક હાથમાં કુરાન (રાખે) અને બીજા હાથમાં તલવાર (રાખે). કુરાન

હાથમાં લઈને (કહે) ‘મુસલમાન થા, નહીંતર તલવારથી ડોકું ઉડાડી દઈશ.’ (આ રીતે) હજારો માણસો મુસલમાન થઈ ગયા. જયપુરના રાજાની બહેન સાથે અકબર પરણ્યો. ક્ષત્રિયાણીની દીકરી મુસલમાનના ઘરમાં ગઈ. એ લોકો તો ઘણી સ્ત્રીઓ રાખે. ક્ષત્રિયોની દીકરીઓને - રાજાઓની બહેન-દીકરીઓને પરણાવી છે. આ તો ઇતિહાસ બોલે છે. રાજા માનસિંહની હોસ્પિટલ છે ને ? સવાઈ માનસિંહની હોસ્પિટલ જે છે જયપુરની અંદર - એ માનસિંહની બહેન અકબરના ઘરે બેઠી. એ લોકોએ એટલા જુલમો કરેલા. ગુરુ ગોવિંદસિંહ માટે એમ કહેવાય છે કે જો પંજાબમાં ગુરુ ગોવિંદસિંહ ન થયા હોત તો ‘સુજાત હોત સબકી’ બધાં મુસલમાન જ હોત. હિન્દુસ્તાનમાં હિન્દુનો એક બચ્યો પણ ન હોત. બધાં મુસલમાન હોત.

જેલમ નદી છે. એના કાંઠે આ બાજુ મોગલોનું સૈન્ય પડ્યું છે અને આ બાજુ મુઠ્ઠીબર શીખલોકો છે. ઓલા તો બહુ મોટું સૈન્ય લઈને આવે સવારમાં એ લોકો જો યુદ્ધ કરે તો આ બધાંને મુસલમાન થઈ જવું પડે. (ગુરુ ગોવિંદસિંહે) રાત્રે બાર વાગે બધાંને છાવણીમાં બોલાવ્યા (અને કહ્યું) માથું ઉતારીને આપે એવા કોણ છે ? એ મને કહો. હું એમ કહું કે મારે તમારું માથું જોઈએ છે તો પોતાની તલવારથી કાપીને ચોટલી પકડીને (માથુ) આપી દે કે લ્યો આ મારું માથુ. એવા જેટલા હોય તેટલા અહીંયા રહે અને બાકીના બધાં અહીંથી ચાલ્યા જાય - આ સૈન્યમાં મારે ન જોઈએ. એવા થોડાક માણસો નીકળ્યા. - એટલે ૧૦૦-૨૦૦ માણસો નીકળ્યા કે તમે કહો તો અત્યારે માથુ આપવા - ઉતારી દેવા તૈયાર છીએ. (એટલે ગોવિંદસિંહે કહ્યું) ‘હવે વાંધો નહીં આવે. આટલાં બસ છે. અત્યારે ને અત્યારે તમે આ નદીમાં પડો, તરીને અવાજ કર્યા વિના સામે કાંઠે પહોંચી જાવ. આ (મોગલ) લોકો સૂતા છે એના ઉપર તૂટી પડો.’ બધાંને કાપી નાખ્યા. ઘતા હતા (તે) ઘમાં જ બધાંને કાપી નાખ્યાં. એ મુસલમાન બાદશાહ લડાઈ હારી ગયો અને હિન્દુસ્તાન મુસલમાન થતું બચ્યું, એમ કહેવાય છે. દેશને માટે લોકોને માથું આપવાની તૈયારી થાય છે. તો અનંત જન્મ-મરણથી બચવા માટે અભિપ્રાયમાં કેટલી તૈયારી હોવી જોઈએ ! આ વાત છે.

એટલે એમ કહે છે કે, ‘તેને સર્વ સાધન સુલભ થાય એવો અખંડ નિશ્ચય સત્પુરુષોએ કર્યો છે;...’ જે સત્પુરુષો થયા એ પણ એ રીતે સત્પુરુષો થયા

છે. એ પણ કોઈ જ્ઞાનીના આશ્રયે સત્પુરુષો થયા છે અને એમના અનુભવથી એમણે આ અખંડ નિશ્ચય કર્યો છે. આ સિદ્ધાંત - આ નિશ્ચય ખંડિત થાય તેવો નથી, એમ કહેવું છે.

‘તો પછી અમે કહીએ છીએ કે આ વૃત્તિઓનો જય કરવો ઘટે છે, તે વૃત્તિઓનો જય કેમ ન થઈ શકે ?’ જો (જ્ઞાનીપુરુષના) વચનનો દૃઢ આશ્રય હોય તો સવાલ જ રહેતો નથી. ગમે તે વૃત્તિનો જય થઈ શકે છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કોઈપણ હોય નહીં. (જય) થઈ જ શકે છે - ન થવાનો પ્રશ્ન જ રહેતો નથી. (બીજું) કાંઈ નહીં (જો) (પણ) તું એટલું જોને કે મને શું મળે છે ? હું મારી વૃત્તિ ઉપર કાપ મૂકું છું કે મારી વૃત્તિની પકડ છોડું છું, એની સામે મને શું મળે છે ? આટલું જ જોવાનું છે. જો મને મારું પરમેશ્વર પદ મળતું હોય તો આ (વૃત્તિઓને છોડવાની વાત તો) કાંઈ નથી, જગતનો પદાર્થ તો કાંઈ નથી અને કોઈપણ વૃત્તિ (હો-તે) બધી દુઃખદાયી છે. જે કોઈ સાંસારિક વૃત્તિ છે એ તો બધી આકુળતાજનક અને દુઃખદાયી છે, મલિન છે. એનું સમર્પણ કરવામાં શું વાંધો (છે) ? વૃત્તિ - સંસારવૃત્તિ પોતે મલિન ભાવ છે. તો એ મલિનવૃત્તિનું સમર્પણ કરવામાં શું વાંધો (આવે) ? એમાં વળી શું એવું છે ? પકડી રાખવા જેવું (શું છે) ? કે જે પકડી રાખતા જીવને અધોગતિ થાય છે. સ્વલક્ષી યથાર્થ સમજણ આવે તો સાવ સુગમ વાત છે - તદ્દન સુગમ વાત છે.

‘આટલું સત્ય છે કે આ દુષ્ક્રમકાળને વિષે સત્સંગની સમીપતા કે દૃઢ આશ્રય વિશેષ જોઈએ....’ એવો (આ) કાળ છે. કાળ એટલે એવા હીન પરિણામવાળા જીવો છે કે જેનો સંગ કરવાથી પરિણામ બગડે, બગડે ને બગડે જ. એટલે સારી રીતે દૃઢતાથી આશ્રય હોવો જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- આપ લાભની જે વાત કરો છો તે લાગતુ નથી તો એમાં શું આડુ આવે છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સ્વલક્ષી સમજણ નથી. નહીંતર ગણિત તો ચોખ્ખું જ છે. એક મરણથી બચવા તમે શું ખર્ચો કરો ? કહો જોઈએ ! બધું આપી દઈએ. કોઈ એમ કહે કે આ સંજીવની જડી બુટ્ટી છે. સૂંઘો એટલે મરો જ નહીં. ફ ત એકવાર એને સૂંઘી લ્યોને એટલે તમને મૃત્યુ જ ન આવે. (તમને) અમરપટો મળી જાય, બોલો ! શું આપો એને ? તમે જે કહો તે (આપી

દઈએ) ! 'શરીર સલામત તો પઘડીયા બહુત.' જે આપ્યું તે તો તમે ગમે ત્યાંથી ભું કરી લેશો. જીવતા રહેશો તો (કમાઈ લેશો).

મુમુક્ષુ :- ભાઈશ્રી ! સામે મૃત્યુ હોય ને ત્યારે એવો ડર લાગે છે. અત્યારે એ ડર પણ નથી લાગતો. સામે મૃત્યુ આવે અને એમ કહે કે, બોલ હવે તારે શું કરવું છે ? ત્યારે આ જીવ ડરે એવું લાગે છે. એ રીતનું લાગે છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એટલે એનો અર્થ શું છે ? કે આ માર્ગ જન્મ-મરણથી મુ ત થવાનો માર્ગ છે, એવું સમજાયું નથી. જેમ એક ૫૦૦ રૂપિયાની નોટ છે. અત્યારે કરન્સીમાં વધારે મોટી નોટ ૫૦૦ રૂપિયાની છે ને ? અને એક આંબાચોકની લારીમાં ૫૦૦ રૂપિયાની નોટો રૂપિયાની ૧૦ મળે. કેટલી (મળે) ? એક રૂપિયો આપો તો ખોટી છાપેલી ૫૦૦-૫૦૦ રૂપિયાની ૧૦ નોટ આપે. છોકરાઓને રમવા માટેની હોય છે ને ? એક રૂપિયાની ૧૦ (આવે). પણ એ નોટોની ખબર છે કે, એના ઉપર ૫૦૦ રૂપિયા લખ્યું છે, ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા, ૫૦૦ રૂપિયા, I Promise to pay એ બધું લખ્યું છે. પણ તમને ખબર છે કે આ તો એક રૂપિયાની ૧૦ વાળી છે એટલે ૧૦ પૈસાની એક છે. નવાદસ પૈસાનું એક કાગળીયું છે. નવાદસ પૈસાનું કાગળીયું જ છે. એમ તમને તીર્થકરના વચનો એવા લાગે છે. કેવા (લાગે છે) ? કાગળીયા જેવા (આ) કાગળીયું લખ્યું છે એમાં છે શું ?

ખરેખર સાચી વસ્તુ છે. ઓલી ખોટી વસ્તુ ખોટી દેખાય છે. આ સાચી વસ્તુ ખોટી દેખાય છે. આમ થાય છે. અને એનું કારણ પોતાનો વર્તમાન પરિસ્થિતિ ઉપરનો મોહ છે. વર્તમાન પરિસ્થિતિ ઉપરનો જે મોહ છે તે સાચું દેખાવા દેતો નથી. જ્ઞાનને ભ્રમિત કરે છે. બુદ્ધિમાં ભ્રમ ઉપજાવે છે. સુખ નથી ત્યાં સુખ દેખાય છે. આધાર મળવાનો નથી એનો આધાર દેખાય છે. જે પોતાનું નથી તે પોતાનું દેખાય છે. જ્યાં પોતાનું અસ્તિત્વ નથી ત્યાં પોતાપણું લાગે છે. જે કરી શકતો નથી એને એમ માને છે કે હું કરું છું. ભોગવી શકતો નથી એને એમ લાગે છે કે હું ભોગવું છું. બુદ્ધિના ભ્રમમાંથી આ બધાં ભાવો ઉત્પન્ન થયા. એટલે યથાર્થ સમજણ ઉપર બધો આધાર છે. (અને) એના માટે સત્સંગની સમીપતા લીધી.

યથાર્થ સમજણ ન આવે તો આ માર્ગનું મૂલ્ય નહીં આવે. કિંમત નહીં

આવે ત્યાં સુધી એનો મહિમા નહીં આવે. ત્યાં સુધી એની Sincerity નહીં આવે. આવું બનવાનું.

મુમુક્ષુ :- યથાર્થ સમજણ કેવી રીતે આવે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- પોતાની જાતને Involve (શામિલ) કરવી જોઈએ. પોતાની જાતને બરાબર Involve કરવી જોઈએ. જગતમાં તિર્યચગતિ તો નજરે દેખાય છે. એ પણ જીવ છે અને હું પણ જીવ છું. એના દુઃખો નજર સામે નથી (દેખાતા) ? તિર્યચગતિના દુઃખો નજર સામે નથી ? મન વગરના પ્રાણીઓ છે. ચાર ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય, બે ઈન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય જીવો (છે). કેમકે જ્યારે એને મન એટલે વિચાર શક્તિ મળી; મનથી વિચાર કરે છે ને ? એમાં એણે યથાર્થ પ્રકારે સમજણ ન કરી. મન ગુમાવવાનો વારો આવ્યો. તે પ્રાણીઓ મનરહિત કેમ થયા ? કે મન મળ્યું ત્યારે પોતાના આત્મકલ્યાણની ઉપેક્ષા કરીને વર્ત્યાં. એટલા માટે એ મનરહિત થઈ ગયા. આમ (પોતાની જાતને શામિલ કરવી) પડશે.

એટલે બાર ભાવના અને વીસ દોહરાનો વિષય ફરી ફરીને લેવો. જ્યાં સુધી પોતાના આત્મા ઉપર એ વાતની અસર ન થાય ત્યાં સુધી એ વિષયમાં જ વિચારો ચાલવા જોઈએ. વિષયાંતર નહીં કરવો. ઉપદેશની હજારો ગમે વાતો છે. મને કામની વાત કઈ છે ? મને કઈ વાતની અસર થતી નથી ? કેમ નથી થતી ? શું કરવા નથી થતી ? (એમ) પાછળ પડી જવું જોઈએ. પાછળ પડી જવું જોઈએ. પછી ન થાય એ નહીં બને.

‘આ દુષ્ક્રમકાળને વિષે સત્સંગની સમીપતા કે દૃઢ આશ્રય વિશેષ જોઈએ અને અસત્સંગથી અત્યંત નિવૃત્તિ જોઈએ;...’ જુઓ ! અસત્સંગથી તો બહુ દૂર રહેવાનું. જરાપણ અસત્સંગ ન ચાલે. એક તો મારું ઠેકાણું નથી. સત્સંગની અસર મને થતી નથી. થવી જોઈએ એના પ્રમાણમાં (અસર થતી નથી). અને અસત્સંગ સેવાય તો મારી હાલત શું થાય ? અસત્સંગ છે એ મોટો દુશ્મન જ દેખાવો જોઈએ. મોટો અજગર દેખાવો જોઈએ, એને એની બીક લાગે. અસત્સંગ ન જોઈએ, મારે અસત્સંગ ન જોઈએ.

‘તોપણ મુમુક્ષુને તો એમ જ ઘટે છે કે કઠણમાં કઠણ આત્મસાધન હોય તેની પ્રથમ ઈચ્છા કરવી,...’ એટલે શું ? એમ લાગે ને ? કે ભાઈ આ કઠણ છે. આમ થવું કઠણ છે. મારા માટે આ કઠણ છે. આ પ્રયોગ મને કઠણ

(પડે) છે. તો એની પહેલી ઇચ્છા કરવી. જે પ્રયોગ કઠણ લાગે એની પહેલી ઇચ્છા કરવી. - એ તો પહેલું કરવું છે અને એ વગર મારો નિવેડો નહીં આવે. મારા પરિણામમાં ફેર નહીં પડે એટલે પોતાના જે પરિણામો જે રીતે

ધા ચાલતા હોય એની સામે બળવો કરવો એમ એનો અર્થ થયો. શું કરવું ? બળવો કરવો. આ પરિસ્થિતિ તો મારે તોડે જ છૂટકો છે. મારે આ ભવ ગુમાવવો નથી. મને આ ભવ મારું આત્મકલ્યાણ કરવા માટે જ મળ્યો છે. બીજું કાંઈ કરવા માટે મળ્યો જ નથી. એમ લાગવું જોઈએ. નહીંતર મનુષ્ય આયુષ્ય છે તે પાણીના પરપોટા જેવું છે. કેવું છે ? Air bubble (જેવું છે) પાણીનો પરપોટો ક્યારે ફૂટી જાય એ કાંઈ કહેવાય નહીં. તેથી 'મુમુક્ષુને તો એમ જ ઘટે છે કે કઠણમાં કઠણ આત્મસાધન હોય તેની પ્રથમ ઇચ્છા કરવી, કે જેથી સર્વ સાધન અલ્પ કાળમાં ફળીભૂત થાય.' પછી કોઈ સાધન કરો (એટલે) તરત જ એનું ફળ આવે. કેમકે પછી તો પ્રયોગ પદ્ધતિ હાથમાં આવી જાય છે.

એક વખત કઠણમાં કઠણ પ્રયોગ કર્યા પછી તો બધાં પ્રયોગ સહેલા લાગવાના અને એનું ફળ પણ તરત મળવાનું - પ્રયોગનું ફળ તત્કાળ મળવાનું.

'શ્રી તીર્થકરે તો એટલા સુધી કહ્યું છે કે જે જ્ઞાનીપુરુષની દશા. સંસારપરિક્ષીણ થઈ છે, તે જ્ઞાની પુરુષને પરંપરા કર્મબંધ સંભવતો નથી, તોપણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો,...' શાસ્ત્રમાં જ્ઞાનીને અબદ્ધ પરિણામી કહ્યાં છે. હવે એને કાંઈ સંસાર લાંબો નથી. તો(પણ) એમણે પુરુષાર્થ તો કરવો જ - મુખ્ય જ રાખવો. સમ્યક્દર્શન થઈ ગયું એટલે હવે વાંધો નથી - એવું જ્ઞાનીપુરુષને હોતું નથી.

બહેનશ્રીએ તો બહુ સરસ વાત લીધી છે કે ચક્રવર્તિની પુણ્ય પ્રકૃતિનો જ્યારે ઉદય આવે છે ત્યારે એને જે કાંઈ એના પુણ્યના યોગ અનુસાર બધાં સાધનો ભા થાય, એમાં એની આયુષશાળામાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થાય. જેવી એને ખબર પડે, આયુષશાળાનો જે સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ હોય એ આવીને વાત કરે, 'મહારાજા ! મહાન ચક્રની ઉત્પત્તિ થઈ છે. દેવો આવીને આપી ગયા છે. આપને આ શુભ સમાચાર દેવા આવ્યો છું.' એટલે એ ટાઢો થઈને બેસી ન રહે કે, હવે વાંધો નહીં, હવે ચક્ર આવી ગયું ને હાથમાં ! હવે ગમે ત્યારે આપણે લડી લઈશું. એ જેવી ખબર પડે એટલે એ હુકમ છોડે, 'ચલો !

તૈયારી કરો બધાં, સેના તૈયાર થાય બધી ! આપણે બધાં હાલવા માંડો ! છ બંડ જીતવા નીકળો.’ એમ સમ્યક્દર્શનરૂપી સુદર્શન ચક્ર પ્રાપ્ત થાય. એટલે એ મોક્ષ લેવા માટે નીકળી પડે. પગ વાળીને બેસી ન રહે. એ પુરુષાર્થ કર્યા વગર રહે નહીં. એનો પુરુષાર્થ ચાલે જ. બહેનશ્રીએ (આવો) એક દાખલો આપ્યો છે, સમ્યક્દર્શન થાય એટલે મુક્તિ તનો પુરુષાર્થ ઉપાડે. પહેલા મુનિદશાનો (પુરુષાર્થ) ઉપાડે. મુનિદશા પછી મુક્તિ તનો (પુરુષાર્થ) ઉપાડે. તો જ પૂર્ણતાનું લક્ષ ગણાય ને ! નહીંતર પૂર્ણતાનું લક્ષ યાં રહ્યું ? વચ્ચે અટકી જાય તો (પૂર્ણતાનું લક્ષ ક્યાં રહ્યું) ?

‘શ્રી તીર્થકરે તો એટલા સુધી કહ્યું છે કે જે જ્ઞાનીપુરુષની દશા સંસારપરિક્ષીણ થઈ છે, તે જ્ઞાનીપુરુષને પરંપરા કર્મબંધ સંભવતો નથી, તોપણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો, કે જે બીજા જીવને પણ આત્મસાધન - પરિણામનો હેતુ થાય.’ એ જ્ઞાનીનો પુરુષાર્થ જોઈને બીજા જીવો પણ પુરુષાર્થમાં લાગે. કે ઓહો ! એ પોતે આવો પુરુષાર્થ કરે છે, જ્ઞાની થઈને પુરુષાર્થ કરે છે ! આપણે પણ કરીએ. જરા પણ આમાં આળસ કામમાં ન આવે. આપણે તો જરા પણ એની અંદર બેદરકાર રહેવું કામ ન લાગે. એમ આત્મકલ્યાણ સાધે છે, એ બીજાને પણ આત્મકલ્યાણ સાધવામાં નિમિત્ત થાય છે. હેતુ એટલે નિમિત્ત થાય છે. એવો આ એક સ્વપર હિતકારક માર્ગ છે. પોતાનું અહિત કરે એ બીજાના અહિતમાં નિમિત્ત થાય છે. પોતાનું હિત સાધે તો બીજાના હિતમાં નિમિત્ત થાય છે. આવી જ કોઈ પરિસ્થિતિ છે. (અહીં સુધી રાખીએ).

ॐ

‘श्रीमद् राजयंद्र’

पत्रांक - ८१८

मुंबई, मार्गशीर्ष सुद्ध ५, रवि, १८५४

भेद नहीं करतां शूरवीरपणुं ग्रहीने ज्ञानीने मार्गे यालतां
मोक्षपाटण सुलभ ज छे. विषयकषायादि विशेष विकार करी जाय ते वजते
वियारवानने पोतानुं निर्वीर्यपणु जेठने घणो ज थाय छे, अने आत्माने
वारंवार निंटे छे, इरी इरीने तिरस्कारनी वृत्तिथी जेठ, इरी मळंत पुरुषनां
यरित्र अने वाक्यनुं अवलंबन ग्रहण करी, आत्माने शौर्य उपजावी, ते
विषयादि सामे अति उठ करीने तेने उठावे छे त्यां सुधी नीये मने बेसता
नथी, तेम अेकलो भेद करीने अटकी रडेता नथी. अे ज वृत्तिनुं अवलंबन
आत्मारथी जिवोअे लीधुं छे. अने तेथी ज अंते जय पाभ्या छे. आ वात
सर्व मुमुक्षुओअे मुभे करी हृदयमां स्थिर करवा योग्य छे.

પ્રવચન - ૧૦

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ પત્રાંક-૮૧૯

તા. ૨૫/૦૮/૧૯૯૬ - ભાવનગર

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત - પત્ર - ૮૧૯. અંબાલાલભાઈ ઉપર પત્ર લખેલો છે. અંબાલાલભાઈ ઘણાં વખતથી પરિચયમાં આવ્યા છે, ભિ તવંત છે. મુમુક્ષુ દશાના વિષયમાં પોતાની વિશેષ દશા નહીં થતી હોય, (એટલે) એનો ખેદ વર્તતો હશે. લાંબા સમય સુધી વિકાસ ન થાય તો મુમુક્ષુને ખેદ થવાનો સંભવ છે. (કૃપાળુદેવને) ૩૧મું વર્ષ (ચાલે છે). (એટલે એમના પરિચયમાં આવ્યાને) સાત-આઠ વર્ષ થઈ ગયા. ૨૩માં વર્ષે પરિચયમાં આવ્યા છે, એટલે આઠેક વર્ષ થઈ ગયા, ઘણો સમય ગયો એટલે પોતાની દશા વિષે ખેદ થતો હશે. એ સંબંધમાં માર્ગદર્શન આપ્યું છે.

‘ખેદ નહીં કરતાં શૂરવીરપણું ગ્રહીને જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલતાં મોક્ષપાટણ સુલભ જ છે.’ (આમ કહીને) પ્રેરણા કરી છે. ઉત્સાહથી, ઉમંગથી, વીર્યોલ્લાસથી. શૂરવીરપણું એટલે શું ? ઉલ્લાસથી, ઉલ્લાસિત વીર્યથી જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલવું. (મુમુક્ષુને) ખેદ થાય પણ એટલો ખેદ ન કરવો જોઈએ કે, જેથી એકદમ Depression માં આવી જવાય. બિલકુલ ખેદ ન થાય એ પણ બરાબર નથી. પોતે દશામાં આગળ ન વધે અને બિલકુલ ખેદ ન થાય તો એ પણ યોગ્ય નથી. અને એટલો બધો ખેદ થાય, ઘણો ખેદ થાય કે એકદમ પોતે Depression માં આવી જાય અને પુરુષાર્થ ઉપાડવા માટે એવા અભિપ્રાયમાં આવી જાય કે, મારાથી કંઈ કામ નહીં થાય તો ? Depression માં આવી જાય ત્યારે શું થાય ? કે, હવે મારાથી કેમ કામ થશે ? હું કેવી રીતે આગળ વધીશ ? નહીં વધી શકું તો ? એવા અભિપ્રાયમાં આવી જાય. એ પ્રકાર પણ હોવો યોગ્ય નથી. એવો પ્રકાર પણ થવો યોગ્ય નથી.

કોઈને ખેદ થોડો થાય છે, કોઈને ઘણો થાય છે. ઠીક છે, એ તો થવો ઘટે છે. આગળ ન વધે તો થવો ઘટે છે. કોઈને થોડો થાય, કોઈને વધારે

પણ થાય. એનું કોઈ ધોરણ નથી. પણ એની નીચેની હદ એટલી છે કે, એવા અભિપ્રાયમાં ન આવી જાય કે, હવે મારાથી પુરુષાર્થ નહીં ઉપડે તો ? હું પુરુષાર્થ નથી કરી શકતો અને નહીં કરી શકું તો ? એવી પોતાને વિષે પોતાને શંકા પડી જાય, એટલી હદે ખેદ નહીં થવો જોઈએ. એટલે કેવળ ‘ખેદ નહીં કરતાં....’ (એટલે કે) એ ખેદ કર્યા જ કરે, એ ખેદ કર્યા જ કરે - પછી એ એક જાતનો એક પ્રકાર ચાલુ થઈ જાય, તો એમ નહીં (થવું જોઈએ).

‘...શૂરવીરપણું ગ્રહીને....’ એટલે ઉલ્લાસિત વીર્યથી ‘....જ્ઞાનીને માર્ગ ચાલતાં....’ જ્ઞાનીના માર્ગે એટલે શું ? કે, જ્ઞાની જે ક્રમ બતાવે છે તે ક્રમે ચાલતાં. એ જ્ઞાનીનો માર્ગ છે. ચૌદ ગુણસ્થાનમાં, ચતુર્થ ગુણસ્થાનથી મોક્ષમાર્ગ શરૂ થાય છે. એ વાત તો પ્રસિદ્ધ છે કે, કોઈને પ્રથમ ચોથું ગુણસ્થાન આવે - (પણ) પાંચમું કે છઠ્ઠું - સાતમું કે ઉપરનું કોઈ ગુણસ્થાન ન આવે. પછી ઉપર-ઉપરના ગુણસ્થાને ચડે, એ મોક્ષમાર્ગ તો નિયત છે. ત્રણેકાળે નિયત છે - ચોક્કસ (છે). જે કાંઈ વિટંબણા છે એ મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં છે. ચોથા ગુણસ્થાને પોતાનું સ્વરૂપ જોયું - પ્રત્યક્ષપણે અનુભવ કર્યો અને અનુભવની પદ્ધતિ પણ પોતે અંગીકાર કરી લીધી. એટલે હવે નિજઘરથી અજાણ્યો નથી અને નિજઘરના રસ્તાથી પણ અજાણ્યો નથી. એટલે એને એટલી વિટંબણા નથી. પછી તો આત્મગુણ પ્રગટ થયા છે, શક્તિ વધતી જાય છે. પણ જે કાંઈ તકલીફ છે, વિટંબણા છે, મૂંઝવણ છે - એ મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં છે. જ્ઞાનદશા પ્રગટ થયા પછી મોક્ષ થવામાં અનંતકાળ નથી લાગવાનો. પણ જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત થવા પહેલાં અનેક પ્રકારના વિધવિધ ધર્મસાધન કરવા છતાં પણ અનંતકાળથી મોક્ષમાર્ગ પામ્યો નથી. એટલે જે કાંઈ તકલીફ છે, વિટંબણા છે - એ મુમુક્ષુને છે. ત્યારે મુમુક્ષુ માટે જ્ઞાનીઓએ માર્ગ નક્કી કર્યો છે. જે જ્ઞાનદશાને પામ્યા અને જે ક્રમે કરીને પામ્યા એ નક્કી કર્યું છે.

વિષય થોડો વિસ્તારવાળો એટલા માટે થાય છે કે, મુમુક્ષુની યોગ્યતા અનેક પ્રકારની છે. મુમુક્ષુની યોગ્યતા એક પ્રકારની નથી - અનેક પ્રકારની છે. એટલે એ મુમુક્ષુ ચાં ભો છે ? ચાં રોકાણો છે ? કેવી રીતે રોકાણો છે ? શું ભૂલ કરે છે ? કેવી જાતની ભૂલ કરે છે ? અને એને કેવી રીતે આગળ લઈ જવો, એનું જ્ઞાન જ્ઞાનીપુરુષને હોય છે. એટલે અંધારામાંથી એ અજવાળે લઈ જાય છે. મુમુક્ષુજીવ અંધારામાં ભો છે એને એ અજવાળામાં

લઈ આવે છે.

આ જે યોગ અને ધ્યાનના પ્રયોગો કરે છે ને ? એમાં ઘણાંને ઉલટું પડી જાય છે તો કોઈ પાગલ થઈ જાય છે. એને જે રીતે કહેવામાં આવે એ રીતે જો બરાબર ન કરે અને કાંઈક પોતાની રીતે કરવા જાય તો ગડબડ થઈ જાય. એમ આમાં પણ એવું છે. એ જ્ઞાનીના માર્ગે ન ચાલે અને જરાક સ્વચ્છંદે ચાલે એટલે ચાંચનો ચાંચ નીકળી જાય. એવો વિષય છે.

૭૮૩ (પત્રમાં) સોભાગભાઈ માટે એમ લખ્યુંને, શ્રી સોભાગનો જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલવાનો અદ્ભુત નિશ્ચય, ‘જ્ઞાનીના માર્ગે પ્રત્યેનો તેનો અદ્ભુત નિશ્ચય વારંવાર સ્મૃતિમાં આવ્યા કરે છે.’ એ પ્રકારની વિશિષ્ટ યોગ્યતા સોભાગભાઈમાં હતી, એની એમણે પ્રશંસા કરી છે. અને કોઈ મુમુક્ષુ એટલું મજબૂત રીતે જો પકડી રાખે કે, ‘હું કાંઈ જાણતો નથી, હું કાંઈ સમજતો નથી, મને તો જે આજ્ઞા મળે એ પ્રમાણે મારે ચાલવું છે, અને આજ્ઞા બહાર બિલકુલ જવું નથી.’ એવું જો મજબૂતપણે પકડી રાખે તો એને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ સુધી સુગમતાએ પહોંચી શકાય છે. એ Safeguard થઈ જાય છે. જ્ઞાનીને કારણે એ સહીસલામત રીતે માર્ગ સુધી - માર્ગની પ્રાપ્તિ સુધી પહોંચી શકે છે.

મુમુક્ષુ :- આ એનો Base એણે નક્કી કરવો જોઈએ.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, આ પાયો હોવો જોઈએ.

‘...જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલતાં મોક્ષપાટણ સુલભ જ છે.’ અને પોતાની મેળે ચાલતાં અનંતકાળથી રખડ્યો. કેમ રખડ્યો ? પોતાની મેળે ચાલતાં. એ (વાત) ૨૦૦ નંબરની વચનાવલીમાં લીધી છે. જુઓ ! ચૌદ વચનો છે ને એમાં ચોથા નંબરનું વચનામૃત છે.

‘જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી, તેણે જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું એમ જિનાગમાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહે છે.’ હું કહું છું એમ નહીં, બધાં શાસ્ત્રો પણ એમ જ કહે છે. ‘પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતાં અનાદિ કાળથી રખડ્યો.’ આ ભૂલ કરી છે. Heart-disease - હૃદયરોગ થાય તો એનો જે Heart-specialist કહે એમ કરવું પડે ને ? કે એમાં પોતાનું ડહાપણ ચાલે ? કે, તમે આ લાલ ગોળી કેમ લખી દીધી ? મને પીળી ગોળી કેમ ન આપી ? Heart ની તો આટલી બધી દવા છે - મેં ચોપડી વાંચેલી છે. તમે આ જ દવા કેમ આપો છો ? બીજી કેમ આપતા નથી ? (ડોક્ટર કહેશે કે) એ તારું

કામ નથી.

અમારે એકવાર એવું થયું હતું. ગુરુદેવને Blood cancer હતું ને ! પછી એના (ડૉક્ટરને) Haematologist કહેવાય છે. Blood expert હોય એને Haematologist કહે છે. મુંબઈના એક મોટા Haematologist પાસે ગયા હતા. બધાં પ્રશ્નોની Query લઈને ગયા હતા. ચાર-પાંચ જણાનું Delegation ગયું હતું. એટલે અમે બધાં પ્રશ્નો પૂછતા હતા. ડૉક્ટર તો સમજે કે, (ગુરુદેવ એક) મહાપુરુષ છે એટલે આ મોટા-મોટા માણસો પણ ચાર-પાંચ જણા ભેગા થઈને આવ્યા છે. એમણે પ્રશ્નો જોયા એટલે શું કહ્યું ખબર છે ? 'આ વિષય સમજતા મને ૧૫ વર્ષ લાગ્યા છે. કેટલા ? ૧૫ વર્ષ લાગ્યા છે ! તમે ૧૫ મિનિટમાં આ વાત સમજવા માગતા હો તો એ તમે સમજી નહીં શકો. ભલે તમે મને ગમે તેટલા પ્રશ્નો પૂછો. તમને કહ્યું કે, આ રોગ છે, એટલે એમાં મીનમેખ નથી. તમે ગમે એને પૂછી વળો.' અમે મુંબઈના ત્રણેય મોટા Haematologist ને મળેલા. જે Internationl Fame વાળા હતા એવા (ત્રણેયને મળેલા). એમાં એક Tata ના Haematologist હતી. Tata Blood cancer ની હોસ્પિટલના (હતા). અને બીજા બે General practitioner હતા. એક જસલોક (હોસ્પિટલના) હતા. અને એક General practitioner હતા. પોતાનું Clinic હતું. ત્રણેનો એક જ મત નીકળ્યો કે, આમ જ છે. પણ અમે થોડા ડા ઉતરવા માટે પૂછપરછ કરી એટલે એમણે કહ્યું કે, 'ભાઈ ! આ તમારું કામ નથી. બહુ Technical subject છે. આમાં ઘણી વાતો વિચારવાની હોય છે. અમને ભણતા-ભણતા ૧૫ વર્ષ નીકળી ગયા અને તમને ૧૫ મિનિટમાં (કેવી રીતે સમજાવું) ? તમે આ વિષયના Layman ગણાઓ. કેવા ગણાઓ ? સાવ Layman ગણાઓ. તમારો આ વિષય નથી. તમને ૧૫ મિનિટમાં કાંઈ સમજાશે નહીં. એ સમજાવવું મારા માટે મુશ્કેલ છે. તમને હું એ બરાબર છે.' (પણ) કરવું શું ? No drug - No treatment - cancer ની કોઈ Drug નથી, એની કોઈ Treatment નથી. પણ અમને કાંઈ સંતોષ થાતો નહોતો કે, 'નહીં, સારું થવું જ જોઈએ, સારું કરવું જ જોઈએ.'

એમ આ એથી પણ વધારે સૂક્ષ્મ માર્ગ છે. જગતની વિદ્યાઓ જેવો સ્થૂળ માર્ગ નથી. જગતની વિદ્યાઓ જેવો આ સ્થૂળ માર્ગ નથી. આ ઘણો સૂક્ષ્મ માર્ગ છે. એટલા માટે જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલવું એ જ એક સહીસલામત

ઉપાય છે. એમાં સમજે નહીં અને પોતાની મેળે કરવા જાય કે, ‘હું સમજું છું’ - તો એવી રીતે તો અનંતવાર કર્યું છે અને અનંતવાર રખડ્યો પણ છે અને (જ્ઞાનીના માર્ગે ચાલે) તો મોક્ષ સુધી પહોંચવું સુલભ છે. પછી તો સમ્યગ્દર્શન થઈ જાય, મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ જાય .

(અહીંયા કહે છે), ‘વિષયકષાયાદિ વિશેષ વિકાર કરી જાય તે વખતે વિચારવાનને પોતાનું નિર્વીર્યપણું જોઈને ઘણો જ ખેદ થાય છે, અને આત્માને વારંવાર નિંદે છે, ફરી ફરીને તિરસ્કારની વૃત્તિથી જોઈ, ફરી મહંત પુરુષનાં ચરિત્ર અને વા ચનું અવલંબન ગ્રહણ કરી, આત્માને શૌર્ય ઉપજાવી, તે વિષયાદિ સામે અતિ હઠ કરીને તેને હઠાવે છે ત્યાં સુધી નીચે મને બેસતા નથી, તેમ એકલો ખેદ કરીને અટકી રહેતા નથી.’ શું કહ્યું ? કે, મુમુક્ષુજીવને પોતાના પરિણામ જ્યારે ઉતરી જાય; વિષયકષાયાદિ જોર કરી જાય એટલે શું થાય ? કે, ચારેક પોતાના પરિણામ ઉતરી જાય, ત્યારે ‘...પોતાનું નિર્વીર્યપણું...’ એટલે પોતાનો પુરુષાર્થ કામ ન કર્યો, પોતે હારી ગયો, ઉદયની સામે પોતે હારી ગયો, એ જોઈને ‘ઘણો જ ખેદ થાય છે,...’ અને થાય એ સ્વાભાવિક છે. મુમુક્ષુને એવો ખેદ થાય તે સ્વાભાવિક છે.

‘અને (પોતાના) આત્માને વારંવાર નિંદે છે,...’ કે, અરે.... આત્મા ! તારો પુરુષાર્થ કેમ આગળ વધતો નથી ? તું પુરુષાર્થમાં ટકી કેમ ન શકો ? તું પુરુષાર્થથી કેમ ટકી ન શકો ? તારું બળ કેમ ન ચાલ્યું ? ‘ફરી ફરીને તિરસ્કારની વૃત્તિથી જોઈ,...’ (અર્થાત્) અને પોતા માટે (તિરસ્કાર) થઈ આવે છે અને તે શું કરે છે ? ‘ફરી મહંત પુરુષનાં ચરિત્ર અને વા ચનું અવલંબન ગ્રહણ કરી,...’ આવા ઉદય પ્રસંગોમાં મહાન પુરુષો પોતાના આત્માના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનના પુરુષાર્થમાંથી વિચલિત થયા નથી. અને પુરુષાર્થપ્રેરક એમના જે વચનો તેને ગ્રહણ કરે છે. વચનો માત્ર વાંચી લ્યે છે એમ નહીં, વચનો ગ્રહણ કરે છે. એટલે એની અસર આવે છે. આત્મા ઉપર એ વચનોની અસર આવે છે.

મુમુક્ષુ :- મહાન પુરુષોના વચનો કેવી રીતે ગ્રહણ કરવા ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- મહાન પુરુષોના વચનો એટલે એમના જે ઉપદેશ વા ચો છે, તેની પોતે અસર લે છે. એમનું ચારિત્ર જોવે છે, એમનું આચરણ જોવે છે અને એમણે એ વખતે જે પોતાનો પુરુષાર્થ ફોરવ્યો, એ જોઈને પોતે

પણ એ સંબંધી એમના જે વચનો છે, એની અસર પોતાના આત્માને વિષે ગ્રહણ કરે છે. એટલે એને વચન ગ્રહણ કર્યા એમ કહેવામાં આવે છે.

‘આત્માને શૌર્ય ઉપજાવી,...’ જુઓ ! ખેદ કરીને Depression માં ન આવ્યા. આત્માને શૌર્ય ઉપજાવી (એટલે) એમાં પુરુષાર્થનો ઉપાડ કર્યો. પોતે પુરુષાર્થનો ઉપાડ કરીને, ‘તે વિષયાદિ સામે અતિ હઠ કરીને તેને હઠાવે છે...’ બરાબર અંદરમાં લડાઈ કરે છે, એમ કહે છે. અવિવેકમલ્લ અને વિવેકમલ્લ બન્નેની લડાઈ ચાલે છે.

મુમુક્ષુ :- સાચો ખેદ હોય, સ્વાભાવિક ખેદ હોય તો શું એ પોતે એક લડાઈ નથી ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એ પણ એક લડાઈ છે.

મુમુક્ષુ :- ખેદની માત્રા આપણે કઈ ગણવી કે આ છેલ્લી હદની માત્રા છે ? થોડો ખેદ થાય એટલે માની લેવું કે આ છેલ્લી માત્રા આવી ગઈ ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ના, એમ નથી. પોતાને માટે શંકા પડી જાય કે, હવે હું પુરુષાર્થ નહીં કરી શકું તો ? મારો પુરુષાર્થ જ નહીં ઉપડે તો ? એવી જો શંકા પડે, એટલી હદ સુધી ખેદ ન થવો જોઈએ. એટલે એ ચર્ચા આપણે પહેલા કરી. ખેદ ઘણો થાય એનો વાંધો નથી, થોડો થાય એનો વાંધો નથી પણ એ ખેદને અંતે પુરુષાર્થ ઉપડવો જોઈએ. ખેદને અંતે પુરુષાર્થહીન થાય, એ ખેદ બરાબર નથી. અંતે શું થવું જોઈએ ? પુરુષાર્થ ઉપડવો જોઈએ. કોઈ અભિપ્રાયમાં આવી જાય કે, ‘હવે મારાથી કાંઈ નહીં થઈ શકે. હું વારંવાર હારી જાઉં છું. મારાથી કાંઈ નહીં થઈ શકે.’ તો એ યથાર્થ ખેદ નથી. આની અંદર બે પ્રકાર બને છે. જેને ખેદ આવે છે એને બે પ્રકાર બને છે. હતાશા કે નિરાશામાં આવવું જોઈએ નહીં. ખેદ થાય, થવો જોઈએ, થવો ઘટે છે; ન થાય તો પણ બરાબર નથી અને એટલો થાય કે નિરાશામાં આવી જાય તોપણ એ બરાબર નથી.

મુમુક્ષુ :- અમારો પ્રાણ પ્રશ્ન તો ખેદ ન થવાનો છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- આ તો વ્યક્તિ તગત પત્ર છે. અંબાલાલભાઈને ઘણો ખેદ થયો હશે અને કૃપાળુદેવને એવું લાગ્યું હશે કે, આ ચાંક નિરાશામાં આવી જાય નહીં. આ મુમુક્ષુ કાંઈક નિરાશામાં (આવી જાય નહીં). સાત-આઠ વર્ષથી પોતે જે પ્રગતિ કરવા ધારી હોય અને એટલે પ્રગતિ ન કરી

શ થો હોય, અને ખેદ થતો હોય તો એ નિરાશામાં ન આવી જાય, એટલે માટે એને પુરુષાર્થની પ્રેરણા આપે છે. એમ છે.

મુમુક્ષુ :- ખેદ ન થાય તો પ્રતિપક્ષમાં શું થાય ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- સ્વચ્છંદ થાય. ખેદ ન થાય તો સ્વચ્છંદ થાય. પ્રતિપક્ષમાં સ્વચ્છંદ (થાય).

મુમુક્ષુ :- અહીંયા હવે Balance ની વાત આવી ગઈ. ખેદ પણ થવો જોઈએ અને Depression માં નહીં આવવું, એ પણ એક સંતુલનની વાત આવી.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એ તો દરેક કામમાં Balance તો રહેવું જ જોઈએ. આપણે રોજ ખાઈએ છીએ ને ! તો એમાં પણ Balance રાખવું પડે. વધારે પડતુ ખાઈ જાઓ તોપણ અશક્તિ ત આવે અને ઓછું ખાઓ તોપણ અશક્તિ ત આવે. ખાવાથી શક્તિ ત મળે. શું કહેવાય છે ? માણસ અન્ન ખાય તો શક્તિ ત રહે. પણ વધારે પડતુ અન્ન ખાય તોપણ અશક્તિ ત થાય અને અડધુ પણ પૂરું ન ખાય તો પણ અશક્તિ ત આવે. બન્ને વાત છે. (એટલે) દરેક કામમાં Balance તો રાખવું જ પડે. એની બન્ને બાજુની Range હોય છે, એ Range ની વચ્ચે ચાલવું પડે. એનું નામ યથાર્થતા. એમ (વાત) છે. દરેક કામમાં એવું છે.

મુમુક્ષુ :- ‘અતિ હઠ કરીને’ શબ્દ પ્રયોગ કર્યો છે. એમાં મક્કમતા કહેવું છે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, મક્કમતાની વાત છે. એટલે અંદરની જે લડાઈ છે એમાં તો બરાબર જોર રાખવું, એમ કહે છે. એમાં હારી જવું નહીં. (આ તો) અંદરની લડાઈ છે. વિવેકમલ્લ અને અવિવેકમલ્લ બન્ને લડે છે. જે બળવાન હોય એ સામાને પછાડે. વિવેક બળવાન હોય તો અવિવેકને પછાડે. અવિવેક બળવાન હોય તો વિવેકને પછાડે. આમ છે.

મુમુક્ષુ :- હઠ એટલે જીદ નહીં.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- નહીં, અહીંયા જીદની વાત નથી. હઠ કરીને એટલે જોર કરીને, પુરુષાર્થમાં આવીને.

જ્યાં સુધી તેને હઠાવે નહીં, પછાડે નહીં, ‘....ત્યાં સુધી નીચે મને બેસતા નથી,..’ વાતને મૂકી દેતા નથી. ‘નીચે મને બેસતા નથી’ એટલે વાતને મૂકી દેતા નથી.

મુમુક્ષુ :- આવુ સંતુલન સમજીને સાચી રીતે કરવાનું છે, કૃત્રિમતાથી

નથી કરવાનું.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, સમજણપૂર્વક બરાબર વ્યવસ્થિત રીતે આગળ વધવાનું છે. આ માર્ગમાં સમજણપૂર્વક વ્યવસ્થિત રીતે આગળ વધવાનું છે. અને મુમુક્ષુને દરેક ભૂમિકામાં જે પ્રકારની પ્રકૃતિ હોય એ જોર કરી જાય છે. ક્રોધની પ્રકૃતિ હોય તો ગુસ્સો થઈ જાય, માનની પ્રકૃતિ હોય તો માન થઈ જાય, માયાની પ્રકૃતિ હોય તો માયા થઈ જાય, લોભની પ્રકૃતિ હોય તો લોભ થઈ જાય. પ્રકૃતિ જોર કરે એ વખતે લડવું પડે. એની સામે લડવું પડે કે, હવે હું તારું ચાલવા દઈશ નહીં. હવે મારે માથે એવા કોઈ ઘણી છે ! અને એને લઈને મને બળ છે. એ (મારું) Backing છે. હવે હું તને જીતવા નહીં દઉં. અને હું હવે હારવાનો નથી.

મુમુક્ષુ :- ૫૬૦ પત્રમાં આ વાત લીધી છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- ૫૬૦માં જોઈએ. સોભાગભાઈ ઉપરનો પત્ર છે - પાનું - ૪૪૭ 'જો જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયથી સર્વોત્કૃષ્ટ એવું મોક્ષપદ સુલભ છે; તો પછી ક્ષણે ક્ષણે આત્મોપયોગ સ્થિર કરવો ઘટે એવો કઠણ માર્ગ તે જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયે પ્રાપ્ત થવો કેમ સુલભ ન હોય ?' મોક્ષ મળતો હોય તો એમાં (તો) કાયમ સ્થિરતા (રહે) છે, તો પછી અલ્પ સ્થિરતા કેમ ન આવે ? 'કેમકે તે ઉપયોગના એકાગ્રપણા વિના તો મોક્ષપદની ઉત્પત્તિ છે નહીં. જ્ઞાનીપુરુષના વચનનો દૃઢ આશ્રય જેને થાય તેને સર્વ સાધન સુલભ થાય એવો અખંડ નિશ્ચય સત્પુરુષોએ કર્યો છે;...' જુઓ ! વાત કેવી સ્પષ્ટ લીધી છે ! પોતાના અનુભવની આ બધી વાતો લખી છે. 'જ્ઞાનીપુરુષના વચનનો દૃઢ આશ્રય જેને થાય તેને સર્વ સાધન...' (અર્થાત્) ધર્મના સર્વ સાધન 'સુલભ થાય...' (એટલે) સફળ થાય. 'એવો અખંડ નિશ્ચય...' (એટલે કે) એમાં કાંઈ ગડબડ નથી. 'અખંડ નિશ્ચય સત્પુરુષોએ કર્યો છે; તો પછી અમે કહીએ છીએ કે આ વૃત્તિઓનો જય કરવો ઘટે છે, તે વૃત્તિઓનો જય કેમ ન થઈ શકે ?' ગમે એવી પ્રકૃતિ જોર કરતી હોય (તોપણ તેને) જીતી શકાય છે. ચોક્કસપણે જીતી શકાય છે, એમ કહે છે.

એવા પ્રકાર બન્યા છે, એવા પ્રકાર બને છે કે, મુમુક્ષુનું આખું જીવન બદલાઈ જાય ! તમે એને થોડા વર્ષ પહેલા જોયો હોય, થોડા વખત પહેલા જોયો હોય અને પછી એણે જે પલટો ખાધો હોય અને દૃઢપણે જ્ઞાનીની આજ્ઞાને

અનુસરતો થયો હોય (તો) પ્રકૃતિના ભૂક્કા બોલાવે ! અને ચાંક થોડી-ઘણી પછાડ ખાય તો વળી બેઠો થઈને જોર કરે. પણ પહેલામાં અને પછીમાં તો બહુ મોટો ફેર પડે. આખો માણસ જાણે ફરી ગયો ! આખો માણસ જ બદલાઈ ગયો હોય એવું લાગે !

મુમુક્ષુ :- દોડતો હોય એ કોઈવાર પડે તો એને માફ કરાય પણ જે દોડે જ નહીં એને કોઈ માફ કરે ?

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- એ તો છે. પુરુષાર્થ તો કરવો જ જોઈએ.

‘આટલું સત્ય છે કે આ દુષ્કાળને વિષે સત્સંગની સમીપતા કે દૃઢ આશ્રય વિશેષ જોઈએ....’ આ કાળમાં બહારના અસત્સંગ આદિની પરિસ્થિતિ એવી છે - એવી પરિસ્થિતિ છે કે એમાં સત્સંગ વિશેષ જોઈએ અને દૃઢપણે આશ્રય કરવો જોઈએ. ‘અને અસત્સંગથી અત્યંત નિવૃત્તિ જોઈએ;....’ (અર્થાત્) આઘા જ રહેવું. અસત્સંગના પ્રસંગોથી દૂર જ રહેવું.

‘તોપણ મુમુક્ષુને તો એમ જ ઘટે છે કે કઠણમાં કઠણ આત્મસાધન હોય તેની પ્રથમ ઇચ્છા કરવી,...’ એટલું એને શૌર્ય આવવું જોઈએ, ઉલ્લાસ હોવો જોઈએ કે, ગમે તેવા ઉદયમાં હું હવે હારવાનો નથી. ‘કે જેથી સર્વ સાધન અલ્પ કાળમાં ફળીભૂત થાય.’

‘શ્રી તીર્થકરે તો એટલા સુધી કહ્યું છે કે જે જ્ઞાનીપુરુષની દશા સંસારપરિક્ષણ થઈ છે, તે જ્ઞાનીપુરુષને પરંપરા કર્મબંધ સંભવતો નથી, તોપણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો,...’ જ્ઞાનીએ પણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો ! ‘કે જે બીજા જીવને પણ આત્મસાધન - પરિણામનો હેતુ થાય.’ એમનો પુરુષાર્થ જોઈને બીજા જીવને પણ પુરુષાર્થની પ્રેરણા મળે. શરૂઆતમાં એ વાત છે.

એટલે (અહીંયા ૮૧૮માં) એમ કહે છે, ‘ત્યાં સુધી નીચે મને બેસતા નથી, તેમ એકલો ખેદ કરીને અટકી રહેતા નથી.’ એકલો ખેદ કરીને અટકી ન રહે. પુરુષાર્થ કર્યા વિના રહે નહીં. પુરુષાર્થ ચાલુ જ રાખે. ‘એ જ વૃત્તિનું અવલંબન આત્માર્થી જીવોએ લીધું છે.’ એટલે અહીંયા પુરુષાર્થની વૃત્તિ લેવી. ‘એ જ વૃત્તિ...’ એટલે પુરુષાર્થની વૃત્તિનું આલંબન આત્માર્થી જીવોએ લીધું છે. આત્માર્થી જીવો પુરુષાર્થ કરે છે.

આપણે ભાવનાનો વિષય ચાલે છે. ત્યારે ભાવનામાં અને રાગમાં ફેર શું ? અથવા ભાવના અને ઇચ્છામાં ફેર શું ? એ પ્રશ્ન આપણે ચર્ચાય છે.

જે પુરુષાર્થ સહિત હોય તે ભાવના (છે). પુરુષાર્થ વિના (માત્ર) વિકલ્પ આવે એ ભાવના નહીં, એ ઇચ્છા છે - વિકલ્પ છે, એમ લેવું. એટલે આત્માર્થી છે એણે તો પુરુષાર્થની વૃત્તિનું અવલંબન લીધું છે.

‘અને તેથી જ અંતે જય પામ્યા છે.’ (અર્થાત્) પુરુષાર્થ કરે અને એનો વિજય ન થાય, એવું બનતું નથી. પુરુષાર્થ કરે એ જય પામે, પામે ને પામે જ (એ) Guaranteed (વાત છે). ‘આ વાત સર્વ મુમુક્ષુઓએ મુખે કરી હૃદયમાં સ્થિર કરવા યોગ્ય છે.’ આ વાતને મુખ્ય કરવી અને મુખ્યતા રાખીને એને હૃદયમાં સ્થાન આપવું.

મુમુક્ષુ :- ૮૧૩ પત્ર પણ અંબાલાલભાઈને લખ્યો છે એમાં પણ આવી જ વાત છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, એ પણ અંબાલાલભાઈ ઉપરનો જ પત્ર છે. ‘ઉપરની ભૂમિકાઓમાં પણ અવકાશ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ વાસનાનું સંક્રમણ થઈ આવે છે,....’ વાસના એટલે અહીંયા સંસ્કાર (લેવા). ‘અને આત્માને વારંવાર આકુળ વ્યાકુળ કરી દે છે;...’ ઉપરની ભૂમિકાઓમાં પણ એટલે મુમુક્ષુ આગળ વધ્યો હોય એની વાત કરે છે. સામાન્ય મુમુક્ષુની વાત નથી કરતા. કાંઈક આગળ વધી ગયો હોય, ઉપરની ભૂમિકાએ ચડ્યો હોય, એવા મુમુક્ષુને પણ પૂર્વ સંસ્કારથી પછાડ ખાવાનો વારો આવે છે. ‘આકુળ-વ્યાકુળ કરી દે છે;...’ એટલે ઘણીવાર પછાડ ખાય જાય છે.

‘વારંવાર એમ થયા કરે છે કે હવે ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ જ છે,....’ હવે આગળ નહીં વધી શકાય, (એમ થાય). એવી પછાડ ખાય (કે એને એમ થઈ જાય કે), ‘માર્યા ! ભારે થઈ ગઈ ! આ જગ્યાએ કોધ નહોતો કરવો અને મારાથી ગુસ્સો થઈ ગયો’ અને એકદમ પરિણામ ઉતરી જાય. એકદમ પરિણામની (જે) Line મુમુક્ષુની ભૂમિકામાં ચાલતી હોય એ એક વખત Disturb થી જાય. શું થાય ? Disturb થઈ જાય. એવું બને છે, ઘણીવાર વાત નાની હોય, પણ પ્રકૃતિ જોર કરી જાય એટલે મોટી વાત થઈ જાય. એને નુકસાન મોટું થઈ જાય. નાની વાતમાં નુકસાન મોટું થઈ જાય અને એમ લાગે કે, હવે આગળ નહીં વધી શકાય.

‘અને વર્તમાન ભૂમિકામાં સ્થિતિ પણ ફરી થવી દુર્લભ છે.’ વારંવાર પછાડ ખાય. વર્તમાન ભૂમિકામાં પણ સ્થિર રહી શકે નહીં. ‘એવા અસંખ્ય

અંતરાયપરિણામ ઉપરની ભૂમિકામાં પણ સ્થિર બને છે,...' એવા અસંખ્ય પરિણામ મુમુક્ષુની ઉપરની ભૂમિકામાં પણ બને છે. 'તો પછી શુભેચ્છાદિ ભૂમિકાએ તેમ બને એ કંઈ આશ્ચર્યકારક નથી.' એટલે નીચેની ભૂમિકામાં એમ બને (એ કાંઈ આશ્ચર્યકારક નથી). શુભેચ્છા એટલે શું ? કે, પોતાને ભાવના થઈ હોય કે, મારે આત્મકલ્યાણ કરી લેવું છે. પણ હજી એટલો આગળ ન વધ્યો હોય. તો એને તો એવા અંતરાયના પરિણામ આવે એ સ્વાભાવિક છે. ઉદયમાં એ ખેંચાય જાય એ સ્વાભાવિક છે. એમ (કહેવું છે). એ કંઈ આશ્ચર્યકારક નથી.

'તેવા અંતરાયથી ખેદ નહીં પામતાં આત્માર્થી જીવે પુરુષાર્થદૃષ્ટિ કરવી અને શૂરવીરપણું રાખવું...'' એ જ વાત લીધી છે. ૮૧૩ પત્ર આસો વદ, ૭ લખ્યો છે અને ૮૧૮ માગસર સુદ, ૫ નો પત્ર છે. કારતક અને માગસર - એમ બે મહિનાના ગાળામાં એમના ઉપરના બે પત્રો છે. એ બન્નેમાં એક જ વિષય લીધો છે. ૮૧૪ અને ૮૧૬ પણ અંબાલાલભાઈ ઉપરના છે. પણ ૮૧૩ અને ૮૧૮ માં બન્નેમાં લગભગ વિષય સરખો છે. ૮૧૪ અને ૮૧૬માં જુદો જુદો વિષય લીધો છે. એટલી વાત છે.

'તો પછી શુભેચ્છાદિ ભૂમિકાએ તેમ બને એ કંઈ આશ્ચર્યકારક નથી. તેવા અંતરાયથી ખેદ નહીં પામતા...'' (અર્થાત્) એવા પરિણામ ચારેક થઈ જાય તો એનાથી ખેદ નહીં પામતા, '....આત્માર્થી જીવે પુરુષાર્થદૃષ્ટિ કરવી....' હવે (અહીંયા) '...ખેદ નહીં પામતા...'' એટલે શું ? નિરાશામાં નહીં આવતા, એમ લેવું છે. જરાય ખેદ ન થાય એવું તો બને નહીં. ખેદ તો થાય, થઈ આવે. પણ પાછો પુરુષાર્થ ઉપાડે તો એ ખેદ થયો એ યથાસ્થાને થયો. અને જો પુરુષાર્થ ન ઉપાડે તો એ યથાસ્થાને ખેદ થયો નથી. કાં તો પૂરતો નથી થયો અને કાં તો વધુ પડતો થયો છે એમ છે. એ બન્ને બરાબર નથી.

જુઓ ! માર્ગદર્શનની ચાં જરૂર પડે છે ? અહીંયા માર્ગદર્શનની જરૂર પડે છે. પોતાની મેળે એને ખ્યાલ ન આવે કે, આમાં હવે શું ફરક પડ્યો, કેવી રીતે થયું ? કેવી રીતે ન થયું ? નિરાશ થઈ ગયો હોય (પણ) એને ખ્યાલ ન આવે કે, હું કેમ નિરાશ થઈ જાઉં છું ? અને ખેદ થાય તોપણ પુરુષાર્થ ન ઉપડે તો એ ખેદ થયો શું કામનો ? અધૂરો થયો અથવા વધુ પડતો થયો - પણ પુરુષાર્થ કેમ ઉપડે ? એ એને જ્ઞાનીના સત્સંગ વગર

આગળ ચાલવું મુશ્કેલ પડે છે. એ આના જેવું છે કે, ડૉક્ટરની દવા લે અને લાગુ ન પડે તો ફરીને જાવું પડે કે ન જાવું પડે ? (ત્યાં જઈને કહે કે) 'સાહેબ ! તમે અઠવાડિયાનો Course આપ્યો હતો. દવા પૂરેપૂરી લેવાઈ ગઈ પણ મને હજી કાંઈ ફાયદો નથી.' ફરીને એણે ડૉક્ટરને Consult કરવા જ પડે. એમાં બીજું શું કરે ? દવા લીધા પછી પણ જો ફાયદો ન થાય તો શું કરવું ? ફરીને જાવું પડે. (ડૉક્ટરને એમ કહે) 'તમે કાંઈક ફરીને વિચારો. આમાં કાંઈક રહી જાય છે. કાંઈક આમા રહી જાય છે. મારો Case સીધો સાદો નથી કે, તમારી દવા ખાઈને મટી જાય.' પછી (ડૉક્ટરે) બીજા સંભવિત Complication ચા- ચા હોય એ વાત વિચારીને ફરીને નવી Treatment શરૂ કરવી પડે. એવું આમા છે. Under strict medical supervision treatment લેવી પડે. હઠીલા રોગ હોય ત્યાં શું થાય ? એવા જે જલ્દી મટે નહીં એવા રોગ હોય, દુઃસાધ્ય જેને કહેવામાં આવે છે, કેવા ? દુઃસાધ્ય હોય - ત્યાં એને બધી બાજુથી પૂછે કે, તમે આવું કંઈક ખાઈ લીધું હતું ? શું-શું થયું ? મેં તમને કહ્યું હતું એ બધી પરેજીની મર્યાદામાં રહ્યા છો ? કે કાંઈ ગડબડ કરી છે ? પછી એણે બધી ઉલટતપાસ પણ કરવી પડે.

મુમુક્ષુ :- એટલે આનો અર્થ તો એ થયો કે, જે Reaction આવ્યું એ Reaction માં ખેદનો દોષ નથી પણ ગુરુગમના અભાવનો દોષ છે.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, ઠીક વાત છે. એમાં શું છે કે જેમ (મુમુક્ષુ) ઉપરની ભૂમિકામાં જાય એમ માર્ગ સાંકડો થતો જાય છે. સાંકડો થતો જાય છે એટલે શું ? કે, કોઈવાર સામાન્ય દોષ પણ એને મોટું નુકસાન કરે. એને એમ થાય કે, આટલામાં શું ? પણ એમાં એવું નથી. એની આખી Line disturb થઈ જાય. (એટલે) એકદમ એણે પરેજીમાં ચાલવું પડે. જે જ્ઞાની કહે (એમ જ ચાલવું પડે). જરાય આઘો પાછો પગ ન મૂકે. બરાબર Line ઉપર ચાલ્યો જાય તો વાંધો ન આવે. એનું નામ ગુરુગમ છે.

મુમુક્ષુ :- એમાં શું ? એને ખબર નથી કે એટલામાં શું છે ! કેટલો મોટો સ્વચ્છંદ થઈ જાય. અને દોષની અનુમોદના થઈ ગઈ, એ બીજી વાત.

પૂજ્ય ભાઈશ્રી :- હા, (એમાં) દોષની અનુમોદના થઈ જાય. અથવા જો દોષનો બચાવ થઈ ગયો તો અભિપ્રાયની ભૂલ થઈ ગઈ. ભલે દોષ નાનો છે પણ જો દોષનો બચાવ થઈ ગયો તો અભિપ્રાયની ભૂલ થઈ ગઈ.

એટલે એને ખેદ બરાબર થવો જોઈએ. કેમકે અભિપ્રાય વિરુદ્ધ પરિણામ થયા. એટલે ખેદ તો થવો જોઈએ. પણ નિરાશા ન આવે એટલો પ્રકાર એને હોવો જોઈએ અને ખેદને અંતે પુરુષાર્થ ઉપડવો જોઈએ. પાછો બરાબર બેઠો થાય, બાંધો ચડાવીને આગળ ચાલે ! એમ છે.

(અહીં ૮૧૩ પત્રમાં આગળ કહે છે) ‘તેવા અંતરાયથી ખેદ નહીં પામતાં આત્માર્થી જીવે પુરુષાર્થદૃષ્ટિ કરવી અને શૂરવીરપણું રાખવું, હિતકારી દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિ યોગનું અનુસંધાન કરવું,...’ (એટલે) સત્સંગ આદિ (યોગનું અનુસંધાન કરવું). ‘સત્યાસ્ત્રનો વિશેષ પરિચય રાખી વારંવાર હઠ કરીને...’ હઠ કરીને એટલે જોર કરીને. ‘....પણ મનને સદ્વિચારમાં પ્રવેશિત કરવું,...’ પણ આડું-અવળું જાવા દેવું નહીં. ‘અને મનના દુરાત્મ્યપણાથી આકુળ-વ્યાકુળતા નહીં પામતા ધૈર્યથી સદ્વિચારપંથે જવાનો ઉદ્દેશ કરતાં જય થઈ ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થાય છે,...’ જરૂર પ્રાપ્તિ થાય. ‘મનના દુરાત્મ્યપણાથી...’ એટલે આત્માથી દૂર જાય છે. એવી જે મનની પ્રવૃત્તિ છે એમાં વિશેષ આકુળ-વ્યાકુળ નહીં થતાં એટલે નિરાશામાં નહીં આવતા, ‘ધૈર્યથી સદ્વિચારપંથે જવાનો,...’ (અર્થાત્) આત્મકલ્યાણના વિચારે ધીરજપૂર્વક જવાનો પુરુષાર્થ કરતાં, ‘ઉદ્દેશ...’ એટલે પુરુષાર્થ કરતાં જરૂર વિજય થાય છે અને ‘ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થાય છે,...’

‘અને અવિક્ષેપપણું પ્રાપ્ત થાય છે.’ એવા જીવને અવિક્ષેપપણું પ્રાપ્ત થાય છે. જે Disturbance થયો હતો એ છૂટી જાય છે. પાછા પરિણામ શાંત થઈને લાઈનસર આગળ વધવા માંડે છે. જે પ્રકૃતિ જોર કરી ગઈ ત્યારે વિક્ષેપ પડી ગયો. પોતાની Line માં વિક્ષેપ પડ્યો એમ કહો, અંતરાય પડ્યો એમ કહો (બધું એકાર્થ છે). એ પાછો ફરીને પુરુષાર્થ કરે ત્યારે અનુસંધાન થઈ જાય છે. બાળક છે એ ચાલતા શીખે તો બે-ચાર વખત પડ્યા પછી પણ ચાલવાનું બરાબર રાખે તો દોડતો થઈ જાય. પણ ડરી જાય કે, ‘હું પડી જાઉં છું એટલે હવે નહીં ચાલું.’ તો (શું થાય) ? તો ચાલતા ન શીખી શકે. એણે હોંશથી પાછું ચાલવાનું શરૂ કરવું જોઈએ. ભલે પડે, સંભવ છે પડવાનો, પગમાં એટલી શક્તિ આવી નથી અને હજી એટલી Practice નથી તો પડશે. પણ એણે ઉત્સાહથી ચાલવાનું રાખવું જોઈએ. ‘‘યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય’’ વારંવાર અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે.’ જુઓ ! એ વખતે એને એ ગ્રંથની જરૂર છે .આ

હરિભદ્રાચાર્યનો ગ્રંથ છે. સારો અધ્યાત્મગ્રંથ છે. એટલે એમણે સત્શ્રુતમાં 'યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય'નું નામ આપ્યું છે. કેમકે અમુક મૂળ વાતો લીધી હોય અને આત્માર્થી થઈને એ વાતો લીધી હોય - એટલે અમુક ભૂમિકામાં એ બધી સારી વાતો આવે છે. એ એમને અનુપ્રેક્ષા એટલે એનો અભ્યાસ કરવા માટે - વારંવાર વાંચવા માટે ભલામણ કરી છે. અહીં સુધી રાખીએ.

જ્ઞાન, ધ્યાન, જપ, તપ, આદિ કોઈપણ ક્રિયા સંબંધી, જ્ઞાનીપુરુષનું માર્ગદર્શન આત્માર્થી જીવ માટે પરમફળનું કારણ છે. - તેમ નિશ્ચય હોવો યોગ્ય છે. - દૃઢ નિશ્ચય એવા પ્રકારનો હોવો યોગ્ય છે, કે જેથી જ્ઞાનીપુરુષનું વચન શીરોધાર્ય થવામાં પાછળથી પણ બુદ્ધિ મચક ખાય નહિ, લોકસંજ્ઞાએ પણ તે વચન ગૌણ થાય નહિ - શાસ્ત્ર સંજ્ઞાએ પણ તે વચન પ્રત્યે શિથિલપણું આવે નહિ, કદાચ લોકસંજ્ઞા કે શાસ્ત્રસંજ્ઞા સંબંધી વિકલ્પ થાય, તો તે નિશ્ચયે ભ્રાંતિ છે, - તેમ લક્ષમાં હોય, તેવી ધીરજથી જ્ઞાનીપુરુષના વચનરૂપ આજ્ઞા અવધારવા યોગ્ય છે. તેવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત થયે, માર્ગનું રહસ્ય જ્ઞાનીપુરુષ થકી, પ્રાપ્ત થાય છે; જેનું ફળ - પરમફળ છે. એવો સત્પુરુષોનો પરમ નિશ્ચય છે.

- પૂજ્ય ભાઈશ્રી
(અનુભવ સંજીવની - ૫૮૩)

श्री वीतराग सत्साहित्य प्रसारक ट्रस्ट उपलब्ध प्रकाशन (हिन्दी)

ग्रंथ का नाम एवं विवरण	मूल्य
०१ जिणसासनं सव्वं (ज्ञानीपुरुष विषयक वचनामृतोंका संकलन)	०८-००
०२ द्रव्यदृष्टिप्रकाश (तीनों भाग - पूज्य श्री निहालचंद्रजी सोगानीजीके पत्र एवं तत्त्वचर्चा)	३०-००
०३ दूसरा कुछ न खोज (प्रत्यक्ष सत्पुरुष विषयक वचनामृतोंका संकलन)	०६-००
०४ दंसणमूलो धम्मो (सम्यक्त्व महिमा विषयक आगमोंके आधार)	०६-००
०५ निर्भात दर्शनकी पगडंडी (ले. पूज्य भाईश्री शशीभाई)	१०-००
०६ परमागमसार (पूज्य गुरुदेवश्री कानजीस्वामीके १००८ वचनामृत)	
०७ प्रयोजन सिद्धि (ले. पूज्य भाईश्री शशीभाई)	०४-००
०८ मूलमें भूल (पूज्य गुरुदेवश्री कानजीस्वामीके विविध प्रवचन)	०८-००
०९ विधि विज्ञान (विधि विषयक वचनामृतोंका संकलन)	१०-००
१० सम्यक्ज्ञानदीपिका (ले. श्री धर्मदासजी क्षुल्लक)	१५-००
११ तत्त्वानुशीलन (भाग १-२-३) (ले. पूज्य भाईश्री शशीभाई)	२०-००
१२ अनुभव प्रकाश (ले. दीपचंद्रजी कासलीवाल)	
१३ ज्ञानामृत (श्रीमद् राजचंद्र ग्रंथमें से चयन किये गये वचनामृत)	
१४ मुमुक्षुता आरोहण क्रम (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-२५४ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	
१५ सम्यग्दर्शनके सर्वोत्कृष्ट निवासभूत छः पदोंका अमृत पत्र (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-४९३ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	१८-००
१६ आत्मयोग (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-५६९, ४९९, ६०९ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	२०-००
१७ परिश्रमणके प्रत्याख्यान (श्रीमद् राजचंद्र पत्रांक-१९५, १२८, २६४ पर पूज्य भाईश्री शशीभाईके प्रवचन)	२०-००
१८ अनुभव संजीवनी (पूज्य भाईश्री शशीभाई द्वारा लिखे गये वचनामृतोंका संकलन)	१५०-००
१९ धन्य आराधना (श्रीमद् राजचंद्रजीकी अंतरंग अध्यात्म दशा पर पूज्य भाईश्री शशीभाई द्वारा विवेचन)	
२० सिद्धपदका सर्वश्रेष्ठ उपाय	२५.००
२१ कुटुम्ब प्रतिबंध	२५.००

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

ઉપલબ્ધ પ્રકાશન (ગુજરાતી)

ગ્રંથનું નામ તેમજ વિવરણ

મૂલ્ય

૦૧	ગુરુગુણ સંભારણા (પૂજ્ય બહેનશ્રીના શ્રીમુખેશી સ્ફુરિત ગુરુભક્તિ ત)	૦૫-૦૦
૦૨	જિણસાસણ સંઘ (જ્ઞાનીપુરુષ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૮-૦૦
૦૩	દ્વાદશ અનુપ્રેક્ષા (શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદાચાર્યદેવ વિરચિત)	૦૨-૦૦
૦૪	દ્રવ્યદૃષ્ટિપ્રકાશ ભાગ-૩ (પૂજ્ય શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજીની તત્ત્વચર્યા)	૦૪-૦૦
૦૫	દસલક્ષણ ધર્મ (ઉત્તમ ક્ષમાદિ દસ ધર્મો પર પૂ. ગુરુદેવશ્રીનાં પ્રવચનો)	૦૬-૦૦
૦૬	ધન્ય આરાધના (શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીની અંતરંગ અધ્યાત્મ દશા ઉપર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ દ્વારા વિવેચન)	૧૦-૦૦
૦૭	નિર્ભ્રાંત દર્શનની કેડીએ (લે. પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ)	૧૦-૦૦
૦૮	પરમાત્મપ્રકાશ (શ્રીમદ્ યોગીન્દ્રદેવ વિરચિત)	૧૫-૦૦
૦૯	પરમાગમસાર (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના ૧૦૦૮ વચનામૃત)	૧૧-૨૫
૧૦	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૧ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ખાસ પ્રવચનો)	અનુપલબ્ધ
૧૧	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૨ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ખાસ પ્રવચનો)	૨૫-૦૦
૧૨	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૩ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ૪૭ નય ઉપર ખાસ પ્રવચનો)	૩૫-૦૦
૧૩	પ્રવચન નવનીત ભાગ-૪ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ૪૭ શક્તિઓ ઉપર ખાસ પ્રવચનો) ૭૫-૦૦	
૧૪	પ્રવચન પ્રસાદ ભાગ-૧-૨ (પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ પર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચનો)	૬૫-૦૦
૧૫	પ્રયોજન સિદ્ધિ (લે. પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ)	૦૩-૦૦
૧૬	વિધિ વિજ્ઞાન (વિધિ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૭-૦૦
૧૭	ભગવાન આત્મા (દ્રવ્યદૃષ્ટિ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૭-૦૦
૧૮	પથ પ્રકાશ (માર્ગદર્શન વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૬-૦૦
૧૯	સમ્યક્જ્ઞાનદીપિકા (લે. શ્રી ધર્મદાસજી ક્ષુલ્લક)	૧૫-૦૦
૨૦	આધ્યાત્મિક પત્ર (પૂજ્ય શ્રી નિહાલચંદ્રજી સોગાનીજીના પત્રો)	૦૨-૦૦
૨૧	અધ્યાત્મ સંદેશ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના વિવિધ પ્રવચનો)	પ્રેસમાં
૨૨	જ્ઞાનામૃત (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ગ્રંથમાંથી ચૂંટેલા વચનામૃતો)	૦૬-૦૦
૨૩	બીજું કાંઈ શોધ મા (પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ વિષયક વચનામૃતોનું સંકલન)	૦૬-૦૦
૨૪	મુમુક્ષુતા આરોહણ ક્રમ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૨૫૪ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૧૫-૦૦
૨૫	સમ્યગ્દર્શનના નિવાસના સર્વોત્કૃષ્ટ નિવાસભુત છ પદનો અમૃત પત્ર (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૪૯૩ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૦-૦૦

૨૬	આત્મયોગ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૫૬૯, ૪૯૧, ૬૦૯ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૦-૦૦
૨૭	પરિભ્રમણના પ્રત્યાખ્યાન (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૯૫, ૧૨૮ તથા ૨૬૪ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૦-૦૦
૨૮	અનુભવ સંજીવની (પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ દ્વારા લિખિત વચનામૃતોનું સંકલન)	૧૫૦-૦૦
૨૯	સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૪૭, ૧૯૪, ૨૦૦ ૫૧૧, ૫૬૦ તથા ૮૧૯ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦
૩૦	કુટુંબ પ્રતિબંધ (શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પત્રાંક-૧૦૩, ૩૩૨, ૫૧૦, ૫૨૮, ૫૩૭ તથા ૩૭૪ પર પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈના પ્રવચનો)	૨૫.૦૦

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्टमें से प्रकाशित हुई पुस्तकोंकी प्रत संख्या

०१	प्रवचनसार (गुजराती)	१५००
०२	प्रवचनसार (हिन्दी)	४२००
०३	पंचास्तिकायसंग्रह (गुजराती)	१०००
०४	पंचास्तिकाय संग्रह (हिन्दी)	२५००
०५	समयसार नाटक (हिन्दी)	३०००
०६	अष्टपाहुड (हिन्दी)	२०००
०७	अनुभव प्रकाश	२१००
०८	परमात्मप्रकाश	४१००
०९	समयसार कलश टीका (हिन्दी)	२०००
१०	आत्मअवलोकन	२०००
११	समाधितंत्र (गुजराती)	२०००
१२	बृहद द्रव्यसंग्रह (हिन्दी)	३०००
१३	ज्ञानामृत (गुजराती)	१०,०००
१४	योगसार	२०००
१५	अध्यात्मसंदेश	२०००
१६	पद्मनंदीपंचविंशती	३०००
१७	समयसार	३१००
१८	समयसार (हिन्दी)	२५००
१९	अध्यात्मिक पत्रो (पूज्य निहालचंद्रजी सोगानी द्वारा लिखित)	३०००
२०	द्रव्यदृष्टि प्रकाश (गुजराती)	१०,०००
२१	द्रव्यदृष्टि प्रकाश (हिन्दी)	६६००
२२	पुरुषार्थसिद्धिउपाय (गुजराती)	६१००
२३	क्रमबद्धपर्याय (गुजराती)	८०००
२४	अध्यात्मपराग (गुजराती)	३०००
२५	धन्य अवतार (गुजराती)	३७००
२६	धन्य अवतार (हिन्दी)	८०००
२७	परमामगसार (गुजराती)	५०००
२८	परमामगसरा (हिन्दी)	४०००
२९	वचनामृत प्रवचन भाग-१-२	५०००
३०	निर्भूत दर्शननी केडीए (गुजराती)	४५००
३१	निर्भूत दर्शनकी पगडंडी (हिन्दी)	७०००

३२	अनुभव प्रकाश (हिन्दी)	२०००
३३	गुरुगुण संभारणा (गुजराती)	३०००
३४	जिण सासणं सब्बं (गुजराती)	२०००
३५	जिण सासणं सब्बं (हिन्दी)	२०००
३६	द्वादश अनुप्रेक्षा (गुजराती)	२०००
३७	दस लक्षण धर्म (गुजराती)	२०००
३८	धन्य आराधना (गुजराती)	१०००
३९	धन्य आराधना (हिन्दी)	१५००
४०	प्रवचन नवनीत भाग-१-४	५८५०
४१	प्रवचन प्रसाद भाग-१-२	१५००
४२	पथ प्रकाश (गुजराती)	२०००
४३	प्रयोजन सिद्धि (गुजराती)	३५००
४४	प्रयोजन सिद्धि (हिन्दी)	२५००
४५	विधि विज्ञान (गुजराती)	२०००
४६	विधि विज्ञान (हिन्दी)	२०००
४७	भगवान आत्मा (गुजराती)	२०००
४८	सम्यक्ज्ञानदीपिका (गुजराती)	१०००
४९	सम्यक्ज्ञानदीपिका (हिन्दी)	१५००
५०	तत्त्वानुशीलन (गुजराती)	४०००
५१	तत्त्वानुशीलन (हिन्दी)	२०००
५२	बीजुं काई शोध मा (गुजराती)	४०००
५३	दूसरा कुछ न खोज (हिन्दी)	२०००
५४	मुमुक्षुता आरोहण क्रम (गुजराती)	२५००
५५	मुमुक्षुता आरोहण क्रम (हिन्दी)	३५००
५६	अमृत पत्र (गुजराती)	२०००
५७	अमृत पत्र (हिन्दी)	२०००
५८	परिभ्रमणना प्रत्याख्यान (गुजराती)	१५००
५९	परिभ्रमणके प्रत्याख्यान (हिन्दी)	२०००
६०	आत्मयोग (गुजराती)	१५००
६१	आत्मयोग (हिन्दी)	२०००
६२	अनुभव संजीवनी (गुजराती)	१०००
६३	अनुभव संजीवनी (हिन्दी)	१०००
६४	ज्ञानामृत (हिन्दी)	१५००

वायकोनी अंगत नोध माटे

वायकोनी अंगत नोंध माटे

શ્રી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભાતિ તયુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભાત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભાતિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપૂર્ણ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શાંતિ, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યક્તિત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુઃખવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યાં અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભાતિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂંકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દૃઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભાતિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મરણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મરણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

ચી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભાતિ ત્યુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભાત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભાતિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપૂર્ણ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શાંતિ, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યક્તિત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુદેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યા અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભાતિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દૃઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભાતિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મારણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મારણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

ચી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભિ તયુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભ ત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપ વ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શિ ત, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યિ તત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુઢેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યા અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂંકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મરણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મરણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

ચી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભાતિ તયુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભ ત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભાતિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપ વ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શાંતિ, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યક્તિત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુદેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યા અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભાતિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દૃઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભાતિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મરણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મરણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

શ્રી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભક્તિ ત્યુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભક્ત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભક્તિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપૂર્ણ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શક્તિ, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યક્તિત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુદેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યાં અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભક્તિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂંકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દૃઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભક્તિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મરણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મરણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

શ્રી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કરા પુજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભક્તિ ત્યુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભક્ત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભક્તિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપૂર્ણ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શક્તિ, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યક્તિત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુઃદેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યા અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભક્તિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દૃઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભક્તિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મારણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાચે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મારણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

ચી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભિ તયુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભ ત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપ વ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શિ ત, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યિ તત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુઢેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યા અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂંકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મરણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મરણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)

ચી. તાને સ્મારણાંજલી

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી સદ્ધર્મ સંસ્કાર સભર અને વીતરાગ દેવ-ગુરુની ભાિ તયુ ત દાદા ડૉ. પી. વી. શાહ (પૂજ્ય કૃપાળુદેવ / પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજી સ્વામીના અનન્ય ભ ત / પ્રબુદ્ધ પ્રવચનકાર) ના કુટુંબમાં તે તારો આ મનુષ્ય અવતાર તા. ૨૩-૧૦-૧૯૭૬ના બેસતા વર્ષના શુભ દિને પ્રાપ્ત કર્યો.

બાળવયથી પૂજ્ય કૃપાળુદેવ, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી, પૂજ્ય બેનશ્રી બેન, વિ. નાં ઉપદેશથી તથા પૂજ્ય ભાઈશ્રી શશીભાઈ શેઠ (જેઓ આપણે ત્યાં બે

વખત રહેલાં અને તને તેઓશ્રીની ભાિ ત / સેવા / સત્સંગનો લાભ મળેલો) નાં પરિચયથી કેળવાયેલ તારી ધાર્મિક અભિરૂચી, યુવાનીમાં ડગ ભરતા, પ્રાપ્ત થયેલ પૂજ્ય શ્રી રાકેશભાઈની પ્રેરણાથી પરિપ વ બની. તારું જીવન મૈત્રી, સમજ શાિ ત, શાંતતા અને સ્મિતથી છલકાતુ હતું, તારું વ્યિ તત્વ પ્રેમ, પ્રસન્નતા, કોમળતા અને સૌમ્યતાની છબી હતું, જ્ઞાનીઓના શ્રી ચરણ પ્રતિ જીવન પ્રવાહને વાળી તે આત્મહિતના મહાપંથે ડગ ભરી દીધાં હતાં; પરંતુ ત્યાં તો દુદેવવશાત્ અત્યંત દુર્લભ એવો આ માનવભવ, લગ્નનાં એક મહિનામાં જ, ૨૩ વર્ષની અલ્પ વયમાં અણધાર્યા અંતને પામ્યો, શ્રીગુરુની આજ્ઞા ભાિ તમાં લીન એવા તારા પવિત્રાત્માએ વીજળીનાં ઝબકારા જેવા આ દેહનો ત્યાગ કરી દીધો, આજ્ઞા પાલનરૂપ ભાથું લઈ તું ભવસાગર તરવા નીકળી પડી અને અમને તારો સદાને માટે દુઃખદ વિયોગ થઈ પડ્યો.

તારી કાયમી વિદાય અમને સંસારની અત્યંત ક્ષણભંગુરતા, અસારતા અને ખાસ તો અશરણતા પ્રત્યક્ષ દર્શાવીને આ મહા, ટૂકા પરંતુ અનિયત આયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહને માત્ર આત્મકલ્યાણ અર્થે જ વાપરવાની શીખ તેમજ પ્રેરણા દૃઢ કરાવી રહી છે. આજ્ઞા ભાિ તની અપૂર્વ રૂચીરૂપ તારા સંદેશને અમે અમારો જીવનમંત્ર બનાવી તને આ હૃદયભીની સ્મરણાંજલી અર્પીએ છીએ.

તું અને અમો સૌ શીઘ્ર વીતરાગ દેવ-ગુરુ ધર્મ પસાયે - (આશીર્વાદથી) સહજાત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ નિજ અનંતસુખનાં સ્વામી બનીએ એ જ પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રયાચના.

ડૉ. રાજેન્દ્ર પી. શાહ

સુશિલા શાહ

ચિ. મેઘા શાહ

ડૉ. અતુલ શાહ

બીના શાહ

સમીર ઝવેરી

તથા પીયર - શ્વસુર પક્ષનાં સર્વ સ્નેહિ / સ્વજનો.

(ચિ. તાના સ્મરણાર્થે ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ શાહ તરફથી રૂ. ૧૦,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયા છે.)